اللہ یجتبی الیہ من یشاء ویہدی الیہ من ینیب

بعون الٰہی وفیوض نامتناہی این نامۂ فرخی اقتران نسخۂ نادر الوجود مصنفۂ رئیس المحدثین حضرت شاہ [illegible]

قرۃ العینین
فی
تفضیل الشیخین

محشے بحواشی جدیدہ وفوائد مفیدہ از اہتمام احقر الانام محمد عبد الاحد عفا اللہ الصمد ماہ جمادی الثانی سنہ ۱۳۱۰ھ

مطبع مجتبائی واقع دہلی مطبوع شد

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی بعث عبده محمدا صلی الله علیه وسلم الی العالمین لیکون رحمة لهم وهدی وفضله علی جمیع خلقه آدم ومن دونه تحت لوائه یبتغون منه هدی وجعل له اصحابا یهتدون بهدیه ویقتدون بسنته وجعل افاضلهم وزراءه فی عهده وخلفاءه من بعده وناهیک بها من فضیلة ترجی وانطقه صلی الله علیه وسلم بمناقب اصحابه وفضائلهم عند الله لتتم حجة الله فی تفضیلهم وتعظیمهم علی امته من غیر خفاء واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له شهادة موصلة الی الدرجات العلی واشهد ان سیدنا ومولانا محمدا عبده [illegible] المجتبی والمصطفی اما بعد میگوید فقیر ولی الله عفی عنه که برادر عزیز خواجه محمد امین اکرمه الله تعالی [illegible] تفضیل شیخین رضی الله عنهما سوال کردند که درین زمانه این مسئله مطرح انظار مردم و مسرح افکا[ر] گشت و بسبب اشراق مذاهب مبتدعه شکوک و شبهات پدید آمد تا آنکه حق مختفی شد و قائل [illegible] [illegible] [ن]اظره درماند و خواستند که کلامی چند درین باب مرقوم گردد لهذا بعنایت الٰهی در خاطر فقیر داعیه [illegible] مسئله [illegible] کتابة انداخت لاجرم مشیا علی الرأس وجریا علی الوجه درین بادیه پرهول شتافت توقع از [illegible] کنندگان منصف آن است تا مغز سخن را احاطه نکنند بر رد و انکار زبان نکشایند و تا بمقصد متکلم نر[سند] [illegible] استعج[ال] [illegible] تحسین و تهجین ننمایند و سمیته بقرة العینین بتفضیل الشیخین وهذا اوان الشروع فی المقصود [illegible] بعون الملک المعبود باید دانست که تفضیل شیخین بر سائر صحابه ثابت است بنقل و عقل اما نقل

Marfat.com

...ل بسیار دارد ودرین اوراق بر سه مسلک اکتفا کنیم **مسلک اول** خدا تعالی وعدهٔ استخلاف مومنین
...ین وافاضهٔ امن بردست ایشان وتمکین دین بواسطهٔ ایشان در قرآن عظیم نازل فرمود باز این مجمل را
...ای مستفیضه که آنحضرت صلی الله علیه وسلم دیدند وصحابه دیده پیش آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم عرض
...ردو آنحضرت صلی الله علیه وسلم تصویب وتعبیر آن فرموده منفصل گردانید باز آنحضرت صلی الله علیه وسلم
...ی واشارت شیخین را خلیفه ساخت واین معنی متواتر بالمعنی شد پس خلافت ایشان حق است بالقطع
...ان افضل باشند از غیر خویش اما وعدهٔ استخلاف پس خدا تعالی میفرماید وعد الله الذین آمنوا منکم و
...وا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم ولیمکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم ولیبدلنهم
...بعد خوفهم امنا یعبدوننی لا یشرکون بی شیئا واما تفصیل این اجمال بر وی باب طرق بسیار دارد از آنجمله حدیث
...ریرة قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول بینا انا نائم اذ رأیتنی علی قلیب علیها دلو فنزعت
...ا شاء الله ثم اخذها ابن ابی قحافة فنزع منها ذنوبا او ذنوبین وفی نزعه والله یغفر له ضعفه ثم استحالت
...اخذها ابن الخطاب فلم ار عبقریا من الناس ینزع نزع عمر بن الخطاب حتی ضرب الناس بعطن متفق
...ن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال بینا انا انزع بدلو بکرة علی قلیب فجاء
...نزع ذنوبا او ذنوبین نزعا ضعیفا والله یغفر له ثم جاء عمر فاستقی فاستحالت غربا فلم ار عبقریا
...الناس یفری فریه حتی روی الناس وضربوا العطن متفق علیه وحدیث ابن عباس ان ابن عباس
...یحدث ان رجلا اتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال انی رأیت اللیلة فی المنام ظلة تنطف السمن
...سل فاری الناس یتکففون منها فالمستکثر والمستقل واذا سبب واصل من الارض الی السماء
...ک اخذت به فعلوت ثم اخذ به رجل آخر فعلا به ثم اخذ به رجل آخر فعلا به ثم اخذ به رجل آخر فانقطع ثم
...ل قال ابوبکر یا رسول الله بابی انت والله لتدعنی فاعبرها فقال النبی صلی الله علیه وسلم اعبرها
...ظلة فالاسلام واما الذی ینطف من العسل والسمن فالقرآن حلاوته تنطف والمستکثر
...ا السبب الواصل من السماء الی الارض فالحق الذی انت علیه تاخذ به فیعلیک الله ثم یاخذ به رجل من
...ک فیعلو به ثم یاخذ به رجل آخر فیعلو به ثم یاخذ به رجل آخر فینقطع به ثم یوصل له فیعلو به فاخبرنی

Marfat.com

یارسول اللہ بابی انت اصبت ام اخطأت فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اصبت بعضا واخطأت بعضا قال فواللہ
یارسول اللہ لتحدثنی الذی اخطأت قال لاتقسم اخرجہ البخاری والدارمی وحدیث ابی بکرۃ ان النبی صلی اللہ
علیہ وسلم قال ذات یوم من رای منکم رویا فقال رجل انا رایت کان میزانا نزل من السماء فوزنت انت بابی بکر
فرجحت انت بابی بکر ثم وزن ابوبکر وعمر فرجح ابوبکر ثم وزن عمر وعثمان فرجح عمر ثم رفع المیزان فرأینا الکراہۃ
فی وجہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ الترمذی وابوداؤد وعن جابر بن عبد اللہ انہ کان یحدث ان رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اری اللیلۃ رجل صالح ان ابابکر نیط برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ونیط عمر بابی بکر
ونیط عثمان بعمر قال جابر فلما قمنا من عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قلنا اما الرجل الصالح فرسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم واما نوط بعضہم ببعض فہم ولاۃ ہذا الامر الذی بعث اللہ بہ نبیہ صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ ابوداؤد
والحاکم وعن سمرۃ بن جندب ان رجلا قال یارسول اللہ انی رایت اللیلۃ کان دلوا دلی من السماء فجاء ابوبکر
فاخذ بعراقیہا فشرب شربا ضعیفا ثم جاء عمر فاخذ بعراقیہا فشرب حتی تضلع ثم جاء عثمان فاخذ بعراقیہا فشرب
حتی تضلع ثم جاء علی فاخذ بعراقیہا فانتشطت وانتضح علیہ منہا شئی اخرجہ ابوداؤد وعن سفینۃ مولی ام سلمۃ رضی اللہ
عنہا قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا صلی الصبح اقبل علی اصحابہ فقال ایکم رای رویا فقال رجل
انا یارسول اللہ کان میزانا نزل بہ من السماء فوضعت فی کفۃ ووضع ابوبکر فی کفۃ اخری فرجحت بابی بکر فرفعت
ونزل ابوبکر مکانہ فجیئ بعمر بن الخطاب فوضع فی الکفۃ الاخری فرجح ابوبکر بعمر فرفع ابوبکر ونزل عمر مکانہ فجیئ
بعثمان فوضع فی الکفۃ الاخری فرجح عمر بعثمان ثم رفع عمر ورفع المیزان وقال فتغیر وجہ رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ثم قال خلافۃ النبوۃ ثلثون عاما ثم یکون ملک اخرجہ الحاکم وعن ابی موسی الاشعری قال کان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی حائط (بستان) من حوائط المدینۃ وہو متکئ یرکز بعود معہ بین الماء والطین اذا استفتح
رجل فقال افتح وبشرہ بالجنۃ قال فاذا ابوبکر ففتحت لہ وبشرتہ بالجنۃ قال ثم استفتح رجل آخر فقال افتح وبشرہ
بالجنۃ قال فذہبت فاذا ہو عمر ففتحت لہ وبشرتہ بالجنۃ ثم استفتح رجل آخر قال فجلس رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فقال افتح وبشرہ بالجنۃ علی بلوی (فتنہ) تکون قال فذہبت فاذا عثمان بن عفان فقال ففتحت
ولبشرتہ بالجنۃ قال وقلت الذی قال فقال اللہم صبرا واللہ المستعان اخرجہ مسلم وعن حسن

ای من قولہ علی بلوی تکون ۱۲

Marfat.com

علی انہ قام خطیبا فقال یا ایہا الناس رایت البارحۃ فی منامی عجبا رایت الرب تعالیٰ فوق عرشہ فجاء
رسول اللہ صلعم حتی قام عند قائمۃ من قوائم العرش فجاء ابو بکر فوضع یدہ علی منکب رسول اللہ صلعم
جاء عمر فوضع یدہ علی منکب ابی بکر ثم جاء عثمان فکان بیدہ راسہ یقول سل عبادک فیم قتلونی فانثعب
من السماء میزابان من دم فی الارض قال فقیل لعلی الا تری ما یحدث بہ الحسن قال یحدث بما رای اخرجہ
لعلی واما نص واشارہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باستخلاف ابی بکر الصدیق وحدہ وشیخین جمیعاً پس
طرق بسیار دارد کہ بہمہ ہیئۃ اجتماعیہ متواتر بالمعنی باشند از انجملہ حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا قالت قال لی
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی مرضہ ادعی لی ابا بکر اباک واخاک حتی اکتب کتابا فانی اخاف ان یتمنی متمن ویقول
قائل انا اولی ویابی اللہ والمومنون الا ابا بکر متفق علیہ از انجملہ حدیث حذیفہ وابن مسعود عن حذیفہ قال
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر وعمر رواہ الترمذی والحاکم وعن عبد اللہ
ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر وعمر واہتدوا بہدی
عمار وتمسکوا بعہد ابن مسعود رواہ الترمذی والحاکم واز انجملہ حدیث انس قال بعثنی بنو المصطلق الی رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم فقالوا سل لنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الی من ندفع صدقاتنا بعدک قال فاتیتہ
فسالتہ فقال الی ابی بکر فاتیتہم واخبرتہم قالوا ارجع الیہ فاسالہ فان حدث بابی بکر حدث فالی من فاتیتہ
فاخبرتہ فقال الی عمر فاتیتہم فاخبرتہم فقالوا ارجع الیہ فاسالہ فان حدث بعمر حدث فالی من فاتیتہ فسالتہ
فقال الی عثمان فاتیتہم فاخبرتہم فقالوا ارجع الیہ فاسالہ فان حدث بعثمان حدث فالی من فاتیتہ فسالتہ
فقال ان حدث بعثمان حدث فتبا لکم الدہر تبا اخرجہ الحاکم وعن عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت اول
حجر حملہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم لبناء المسجد ثم حمل ابو بکر ثم حمل عمر ثم حمل عثمان حجرا آخر فقلت یا رسول اللہ الا
الی ہولاء کیف یسعدونک فقال یا عائشۃ ہولاء الخلفاء من بعدی اخرجہ الحاکم واز انجملہ حدیث
ابی بکر الصدیق و امامت صلوٰۃ وقت مرض اخیر وابا کردن آنحضرت [illegible]
قصہ متواتر است وفقہای صحابہ مثل عمر و علی رضی اللہ عنہما استدلال کردند باین استخلاف بر خلیفہ
بودن ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہ وسائر صحابہ سکوت کردند و تسلیم نمودند پس مسئلہ مجمع علیہ گشت

Marfat.com

ودلالت این قصه بالیقین ثابت شد عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال مروا ابابکر فلیصل بالناس
فقالت عائشة یا رسول الله ان ابابکر اذا قام مقامک لم یسمع الناس من البکاء فأمر عمر فلیصل بالناس قالت
فقال مروا ابابکر فلیصل بالناس قالت عائشة فقلت لحفصة قولی له ان ابابکر اذا قام مقامک لم یسمع الناس
من البکاء فأمر عمر فلیصل بالناس ففعلت حفصة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انکن لانتن صواحب
یوسف مروا ابابکر فلیصل بالناس فقالت حفصة لعائشة ما کنت لاصیب منک خیرا اخرجه الجماعة وعنها قالت
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا ینبغی لقوم فیهم ابوبکر ان یؤمهم غیره اخرجه الترمذی وعن ابی موسی قال
مرض النبی صلی الله علیه وسلم فاشتد مرضه فقال مروا ابابکر فلیصل بالناس قالت عائشة یا رسول الله انه
رجل رقیق اذا قام مقامک لم یستطع ان یصلی بالناس فقال مری ابابکر فلیصل بالناس فعادت فقال مری
ابابکر فلیصل بالناس فانکن صواحب یوسف فاتاه الرسول فصلی بالناس فی حیوة رسول الله صلی الله علیه
وسلم متفق علیه وعن ابن عمر قال لما اشتد برسول الله صلعم وجعه قیل له فی الصلوة فقال مروا ابابکر فلیصل
بالناس قالت عائشة ان ابابکر رجل رقیق اذا قرأ غلبه البکاء قال مروه فلیصل فعادت فقال مروه فلیصل انکن
صواحب یوسف اخرجه البخاری وعن انس بن مالک ان المسلمین بینا هم فی الفجر یوم الاثنین وابوبکر یصلی بهم
ففجاءهم النبی صلی الله علیه وسلم قد کشف ستر حجرة عائشة فنظر الیهم وهم صفوف فتبسم یضحک فنکص ابوبکر علی
عقبیه وظن ان رسول الله صلی الله علیه وسلم یرید ان یخرج الی الصلوة وهم المسلمون ان یفتتنوا فی
صلوتهم فرحا بالنبی صلی الله علیه وسلم حین راوه فاشار بیده ان اتموا ثم دخل الحجرة وارخی الستر وتوفی فی ذلک
الیوم صلی الله علیه وسلم اخرجه البخاری وعن عبد الله بن زمعة قال لما استقر برسول الله صلی الله علیه وسلم
وجعه وانا عنده فی نفر من الناس دعاه بلال الی الصلوة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم مروا ابابکر یصلی
بالناس [illegible]جنا فاذا عمر فی الناس وکان ابوبکر غائبا فقلت یا عمر قم فصل بالناس فتقدم فکبر فلما سمع
[illegible] النبی صلی الله علیه وسلم صوته وکان عمر رجلا مجهرا قال فاین ابوبکر یابی الله ذلک والمسلمون یابی الله
ذلک والمسلمون فبعث الی ابی بکر فجاء بعد ان صلی عمر تلک الصلوة فصلی بالناس زاد فی روایة قال لما ان سمع
النبی صلی الله علیه وسلم صوت عمر خرج النبی صلی الله علیه وسلم حتی اطلع راسه من حجرته ثم قال لا لا لا لیصل بالناس

Marfat.com

ابن ابی قحافة یقول ذلک مفصلا اخرجه ابو داود وابو عمر فی الاستیعاب وعن عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن
مسعود قال دخلت علی ابن عباس فقلت له الا اعرض علیک ما حدثتنی عائشة عن مرض النبی صلی الله
علیه وسلم قال هات فعرضت علیه حدیثها فما انکر منه شیئا غیر انه قال اسمت لک الرجل الذی کان مع العباس
قلت لا قال هو علی بن ابی طالب رواه البخاری واتی ابن ماجه من طریق ارقم بن شرحبیل عن ابن عباس
بالحدیث مفصلا وعن عبد الله بن مسعود قال لما قبض رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت الانصار منا امیر و
منکم امیر قال فاتاهم عمر رضی الله عنه فقال یا معشر الانصار الستم تعلمون ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
قد امر ابا بکر یؤم الناس فایکم تطیب نفسه ان یتقدم ابا بکر فقالت الانصار نعوذ بالله ان نتقدم ابا بکر اخرجه
الحاکم فی المستدرک وابو عمر فی الاستیعاب وروی الحسن البصری عن قیس بن عباد قال قال لی علی بن
ابی طالب رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم مرض لیالی وایاما ینادی بالصلوة فیقول مروا
ابا بکر یصلی بالناس فلما قبض رسول الله صلی الله علیه وسلم نظرت فاذا الصلوة علم الاسلام وقوام الدین
فرضینا لدنیانا من رضی رسول الله صلی الله علیه وسلم لدیننا فبایعنا ابا بکر رواه ابو عمر فی الاستیعاب والحاکم
فی المستدرک نحوه عن علی والزبیر رضی الله عنهما فی قصة طویلة وازانجمله حدیث جبیر بن مطعم ان امرأة سألت
رسول الله صلی الله علیه وسلم شیئا فامرها ان ترجع الیه فقالت یا رسول الله ارایت ان جئت فلم اجدک کانها تعنی
الموت قال فان لم تجدینی فاتی ابا بکر متفق علیه قال ابو عمر فی الاستیعاب قال الشافعی فی هذا الحدیث دلیل علی
ان الخلیفة بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر وازانجمله حدیث ابی بکرة قال خطب رسول الله صلی الله علیه وسلم خطبة
خفیفة فلما فرغ من خطبته قال یا ابا بکر قم فاخطب فقام ابو بکر فخطب فقصر دون خطبة النبی صلی الله علیه وسلم فلما فرغ ابو بکر من
خطبته قال یا عمر قم فاخطب فقام عمر فخطب فقصر دون خطبة رسول الله صلی الله علیه وسلم [illegible]
الحاکم سوال اگر گوئی کہ از کلام فاروق و مرتضی رضی الله تعالی عنهما معلوم [illegible]
انکردہ اند قال عمر ان لم استخلف فلم یستخلف رسول الله صلی الله علیه وسلم رواه البخاری وقال علی ما استخلف
رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستخلف رواه الحاکم پس تطبیق درمیان آنچہ گفتہ شد از نص و اشارة
و درمیان این آثار چگونہ باشد جواب گوئیم کہ مراد از استخلاف درین آثار استخلاف است بنص جلی

Marfat.com

یعنی متواتر باللفظ والمعنی یا استخلاف مستفاد است از جمع کردن مردمان و امر فرمودن ایشان را به بیعت دیانند آن زیرا که ایشان تصریح کردند بدلالت امر بامامت بر خلیفه بودن اما ملازمت در استخلاف باین صفت و افضلیت پس آن ثابت است بده وجه یکی آنکه خدا تعالی باستخلاف این بزرگان اراده فرمود تمکین دین واقامت آن وا ینمعنی مستلزم خلیفه ساختن احق بالخلافت است زیرا که اگر از وی دیگری احق باشد لا بد استخلاف آن احق بالخلافت تمکین دین زیاده ترمی شود و نزدیک اراده تمکین دین احق و اولی را گذاشتن سفه است و حق تعالی از سفه منزه است و آنکه گفتیم که نزدیک اراده تمکین دین چنین است از ان جهت گفتیم که اگر اراده اضلال قوم باشد استخلاف جابر و کافر مناسب است چنانکه در زمان جاهلیت واقع شد قال الله تعالی واذا اردنا ان نهلک قریة امرنا مترفیها ففسقوا فیها ای کثرناهم وجعلناهم الولاة قال ابن مسعود و در زمان اراده هدایت من وجه و اضلال من وجه استخلاف مفضول جائز است قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم یکون ملکا عضوضاً وا ینمعنی از کلام حضرت مرتضی کرم الله وجهه فهمیده یم عن ابی وائل قال قیل لعلی الا تستخلف علینا قال ما استخلف رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستخلف ولکن ان یرد الله بالناس خیراً فیجمعهم بعدی علی خیرهم رواه الحاکم دوم آنکه خلافت نبوت مقیس است بر نبوت پس چنانکه نبی گردانیدن شخصی دلالت میکند بر افضلیت او بنسبت مبعوث الیهم استخلاف شخصی نیز دلیل است بر افضلیت او وجامع اراده انتظام است باکمل وجوه و نفی جهل وسفه از سید فیاض سوم آنکه استقرار سیرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مجاری احوال دلالت میکند بر آنکه تقدیم شخصی باستخلاف نباشد الا از جهت رجحان او بر سائر ناس در دین چنانکه حضرت مرتضی فرمود کان قربهم عنده علی حسب [illegible] قال اخرجه الترمذی فی الشمائل و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کبر کبر ای قدم الاکبر [illegible] ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من استعمل رجلا من عصابة وفی تلک العصابة من هو ارضی لله منه فقد خان الله وخان رسوله وخان المؤمنین اخرجه الحاکم وعن ابی بکر الصدیق قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ولی من امر المسلمین شیئاً فامر علیهم احداً محاباة فعلیه لعنة الله لا یقبل الله منه صرفاً ولا عدلاً حتی یدخله جهنم اخرجه الحاکم چهارم آنکه خلافت نبوة ریاست عامه است

(حاشیہ متن: یعنی گمراہ شدگان بوجہ دولت — و فی روایة کما جمعهم بعد نبیهم علی خیرهم — اذن یا توبہ، فرض یا فدیہ)

ف عضوض یعنی نہایت ومعیشت ضیق بسبب آنکه بسبب از عقل بر طرف گردد ... گردیدن دین ... وسعی آنکه ... خواهد بود ... گردیدن ... بجائے ... گویا ... سوء ...

Marfat.com

در دین و دنیا ظاهراً و باطناً و لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم تلویح باستخلاف فرمود بتقدیم در صلوة زیرا که
صلوة بهترین عبادات است و قد رضیه المرتضی رضی الله عنه کما مر و معنی ریاست تبلیغ مرؤسین است بدرجه کمال
و تکمیل قوم بهتر است از رعیت خود که مکلفین اند بخلاف ملک عضوض که ریاست است ظاهراً فقط و اگر ضمیمتین
نباشد فرقی پیدا نشود در خلافت نبوة و غیر آن و خلافت نبوة سی سال موقت نباشد و بخلفاء اربعه
مخصوص نگردد پنجم آنکه حکیم مشفق ناصح خلیفه نمیگرداند در حلقه خود مگر افضل جماعه را و اشبه ایشان بخود و الا
ناصح نباشد یا حکیم نباشد پس خلیفه گردانیدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم که ناصح ترین خلق و اعلم خلق
است بالله کما قال الله تعالی النبی اولی بالمؤمنین من انفسهم و قال حریص علیکم بالمؤمنین رؤف رحیم
و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا اعلمکم بالله و اخشاکم صدیق اکبر را دلیل است بر آنکه آنجناب
افضل مسلمین بود و اشبه ایشان بآنحضرت صلی الله علیه وسلم ششم آنکه فقهای صحابه مثل عمر فاروق
و علی مرتضی و ابن مسعود رضی الله عنهم استنباط کردند از استخلاف افضلیت ایشان را کما قال احق الناس بها لیس
ایشان که ائمه امت اند در وجوه استنباط و فهم معانی شرع العیا استنباط میکردند تا آنکه بهایت تقویه متحقق میشد
قال عمر ایکم تطیب نفسه ان یتقدم علی ابی بکر و قد قدمناه من قبل و قال علی والله ما غضبنا الا انا قد اخرنا
عن المشاورة و انا نری ابا بکر احق الناس بها بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم انه لصاحب الغار و ثانی اثنین
و انا لنعلم شرفه و کبره و لقد امره رسول الله صلی الله علیه وسلم بالصلوة بالناس و هو حی رواه الحاکم فی المستدرک
و قال ابن مسعود اجعلوا امامکم خیرکم فان رسول الله صلی الله علیه وسلم جعل امامنا خیرنا بعده [illegible]
[illegible] بمقتضی آنکه اگر معنی [illegible] استحقاق خلافت مساعدتی الاقدم فی [illegible]
[illegible] میداشت و اکرام آنحضرت صلی الله علیه وسلم [illegible]
الاحادیث [illegible]

اتفق [illegible] بابی بکر الصدیق آمده [illegible] صحابه نزدیک
خدا تعالی [illegible] آنکه انصار و بعض بنی هاشم [illegible] داشتند [illegible] ایشان ظاهر شد
ایشان از رای خود برگشتند و تسلیم نمودند و افضلیت او را مقر شدند چنانکه از قصه انصار و مرتضی و زبیر

Marfat.com

رضی الله عنهم ظاهر شده نگفتند که افضلیت مسلم نیست پس این دلالت میکند بر آنکه استخلاف باین صفت با افضلیت
مساوق است وهم آنکه استخلاف شیخین قطعا متحقق شد بخلاف غیر ایشان وخلافت مشروط است بصفات
کمال کما بین فی موضعه پس استخلاف قطعی دلالت میکند بر ثبوت آن بالقطع وکسیکه صفات کمال او بالقطع
ظاهر شده باشد افضل است از کسیکه فضیلت او بقیاس یا خبر واحد ثابت شود چنانکه فرق نهاده اند در فرض
وواجب مسلک دوم تلویح آنحضرت صلی الله علیه وسلم بافضلیت شیخین جمیعا و واحدا واحدا باثبات لوازم
آن از جنبه سیادة اهل جنت واکثریة ثواب وعلو مرتبه در آخرت واثبات صفاتی که بمنزله جزء فضل کلی باشد
مثل سعی بالغ در خدمت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بمال وجان وفرار شیطان وتائید دین بواسطه ایشان
ومانند آن وآنهم بطرق اجماعیه بحد تواتر رسیده اند اینجا یک نکته می باید دانست که هرچه مثبت فضل صدیق است
مستلزم است فضل فاروق را وهرچه مثبت فضل فاروق است مستلزم است فضل صدیق را از جهت
که متکلمان اهل اسلام متفق اند بر دو قول وآن نفی قول ثالث است کما بین فی محله اهل سنت میگویند افضل
الامة ابوبکر ثم عمر واهل بدعت نفی فضل یا افضلیت هر دو میکنند پس فضیلت یکی از ایشان مثبت قول
اهل سنت است بهر فضلی بنوعی سعی کنیم وچون استیعاب همه طرق متعذر است برانچه قوت حافظه کفایت نماید
اکتفا کنیم نوع اول اثبات مرتبه که تلو خلت باشد حضرت صدیق را از حدیث ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم
لو کنت متخذا من امتی خلیلا لاتخذت ابابکر ولکنه اخی وصاحبی اخرجه البخاری واز حدیث عبد الله بن الزبیر عن
عبد الله بن ابی ملیکة قال کتب اهل الکوفة الی ابن الزبیر فی الجد فقال اما الذی قال رسول الله صلی الله علیه
وسلم لو کنت متخذا من هذه الامة خلیلا لاتخذته انزله اباً یعنی ابابکر ومن حدیث ابی سعید فی قصة الوفاة ولو کنت
متخذا خلیلا لاتخذت ابابکر خلیلا اخرجه البخاری ومسلم ومن حدیث عبد الله بن مسعود انه کان یحدث
عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لو کنت متخذا خلیلا لاتخذت ابابکر خلیلا ولکنه اخی وصاحبی وقد
اتخذ الله صاحبکم خلیلا اخرجه مسلم والترمذی نحوه ومن حدیث ابی المعلی فی قصة الوفاة عنه صلی الله علیه وسلم
لو کنت متخذا خلیلا لاتخذت ابن ابی قحافة خلیلا ولکن ودا واخاء فی ایمان مرتین او ثلثا وان صاحبکم
خلیل الله اخرجه الترمذی نحوه واز حدیث ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ولو کنت

Marfat.com

رجلا ان يقول ربي الله قالوا من هذا قالوا هذا ابن ابي قحافة المجنون اخرجه الحاكم و از حديث اسماء بنت ابي بكر
انهم قالوا لها ما اشد ما رأيت المشركين بلغوا من رسول الله صلی الله عليه وسلم قالت كان المشركون قعودا
في المسجد الحرام فتذاكروا رسول الله صلی الله عليه وسلم في آلهتهم وما يقول في آلهتهم فبينا هم كذلك اذ دخل
رسول الله صلی الله عليه وسلم المسجد فقاموا اليه وكان اذا سألوه عن شیء صدقهم فقالوا الست تقول في
آلهتنا كذا وكذا قال بلی فتشبثوا به باجمعهم فاتی الصريخ الی ابي بكر فقيل له ادرك صاحبك فخرج ابو بكر حتی
دخل المسجد فوجد رسول الله صلی الله عليه وسلم والناس مجتمعون عليه فقال ويلكم اتقتلون رجلا ان يقول
ربي الله وقد جاءكم بالبينات من ربكم قال فلهوا عن رسول الله صلی الله عليه وسلم واقبلوا علی ابي بكر يضربونه
قالت فرجع الينا فجعل لا يمس شيئا من غدائره الا جاء معه وهو يقول تباركت يا ذا الجلال والاكرام رواه ابو عمر
في الاستيعاب نوع ششم جمع كردن حضرت صديق رضی الله عنه انواع بر را از حديث ابي هريرة قال
قال رسول الله صلی الله عليه وسلم من اصبح منكم اليوم صائما قال ابو بكر انا قال فمن اتبع اليوم منكم جنازة
قال ابو بكر انا قال فمن اطعم اليوم مسكينا قال ابو بكر انا قال فمن عاد منكم اليوم مريضا قال ابو بكر انا فقال رسول
الله صلعم ما اجتمعن في امرئ الا دخل الجنة اخرجه البخاري ومسلم نوع هفتم نداكردن ملائكه صديق را از ابواب
ثمانيه جنت از حديث ابي هريرة ان رسول الله صلی الله عليه وسلم قال من انفق زوجين في سبيل الله
نودي من ابواب الجنة يا عبد الله هذا خير فمن كان من اهل الصلوة دعي من باب الصلوة ومن كان من
اهل الجهاد دعي من باب الجهاد ومن كان من اهل الصيام دعي من باب الريان ومن كان من اهل الصدقة
دعي من باب الصدقة فقال ابو بكر بابي انت وامي يا رسول الله ما علی من دعي من تلك الابواب
من ضرورة فهل يدعی احد من تلك الابواب كلها قال نعم وارجو ان تكون منهم اخرجه البخاري ومسلم والترمذي
ومالك في الموطأ نوع هشتم اول كسيكه در بهشت درآيد حضرت صديق است رضی الله عنه از حديث ابي هريرة
قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم اتاني جبرئيل فاخذ بيدي فاراني باب الجنة الذي تدخل منه امتي
فقال ابو بكر يا رسول الله وددت اني كنت معك حتی انظر اليه فقال رسول الله صلی الله عليه وسلم اما
انك يا ابا بكر اول من يدخل الجنة من امتي اخرجه ابو داود نوع نهم تجلی كردن خدا تعالی بتخصيص بر حضرت

Marfat.com

النبی صلی اللہ علیہ وسلم ولابی بکر مع احدکما جبریئل و مع الآخر میکائیل واسرافیل ملک عظیم یشہد القتال
ویکون فی الصف وفی روایۃ اخری عن محمد بن جبیر بن مطعم انہ سمع علیا خطب الناس فقال بینا انا امیح
من قلیب بدر اذ جاءت ریح شدیدۃ لم ار مثلہا قط ثم ذہبت ثم جاءت ریح شدیدۃ لم ار مثلہا قط الا التی
کانت قبلہا ثم ذہبت ثم جاءت ریح شدیدۃ لم ار مثلہا قط الا التی کانت قبلہا فکانت الریح الاولے
جبریئل نزل فی الف من الملائکۃ مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکانت الریح الثانیۃ میکائیل
نزل فی الف من الملائکۃ یمین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکان ابو بکر عن یمینہ وکانت الریح الثالثۃ
اسرافیل فی الف من الملائکۃ عن میسرۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا فی المیسرۃ اخرجہ الحاکم نوع
یازدہم احب بودن صدیق از سائر صحابہ از حدیث عائشہ رضی اللہ تعالی عنہا وعن عمر بن الخطاب
قال ابو بکر سیدنا وخیرنا واحبنا الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ الترمذی واز حدیث ابن عباس
عن عمر فی قصۃ البیعۃ نحوہ رواہ البخاری نوع شانزدہم سبقت کردن ابو بکر الصدیق بر صحابہ بہ بذل
مال از حدیث عمر بن الخطاب قال امرنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان نتصدق ووافق ذلک عندی
مالا فقلت الیوم اسبق ابا بکر ان سبقتہ یوما قال فجئت بنصف مالی فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ما ابقیت لاہلک قلت مثلہ واتی ابو بکر بکل ما عندہ فقال یا ابا بکر ما ابقیت لاہلک فقال ابقیت
لہم اللہ ورسولہ قلت لا اسبقہ الی شیٔ ابدا اخرجہ الترمذی نوع ہفدہم امر کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
بامامت ابی بکر الصدیق در قصہ بنی عمرو بن عوف از حدیث سہل بن سعد قال اذن بلال لصلوۃ الظہر
فجاء الصیاح من قبل بنی عمرو بن عوف انہ قد وقع بینہم شر حتی تراموا بالحجارۃ فاتاہم النبی صلی اللہ علیہ وسلم
فقال [illegible] ابا بکر ان اقیمت الصلوۃ تتقدم فصل بالناس فقال نعم اخرجہ الحاکم والشیخان من طرق
[illegible] ہم نفرمودن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از امامت غیر ابی بکر از حدیث عائشہ قالت قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا ینبغی لقوم فیہم ابو بکر ان یؤمہم غیرہ اخرجہ الترمذی وقال ہذا حدیث غریب عند
نوع نوزدہم گواہی دادن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بآنکہ صدیق از اہل خیلا نیست از حدیث عبد اللہ
بن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من جر ثوبہ خیلاء لم ینظر الیہ اللہ یوم القیمۃ فقال ابو

از اں جملہ صحابی در آمدن در چاہ و قتل کردن ابی جہل و داد ہرست پرسانند ۱۲
عن صلۃ بن زفر قال کان علی اذا ذکر عندہ ابو بکر قال السباق یذکرون السباق والذی نفسی بیدہ ما استبقنا الی خیر قط الا سبقنا الیہ ابو بکر ۱۲ جامع کبیر
عن علی رضی اللہ عنہ قال واللہ ما مات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم موتا فجاءۃ ولقد مکث لیالی وایاما ینادی بالصلوۃ فیقول مروا ابا بکر فلیصل بالناس ولقد ترکنی وہو یری مکانی ۱۲ جامع

Marfat.com

ن احد شقی ثوبی یسترخی الا ان اتعاهد ذلک منه فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انک لست تصنع ذلک
خیلاء نوع بستم عتاب کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم برایذای صدیق از حدیث ابی الدرداء قال کنت
جالسا عند النبی صلی الله علیه وسلم اذ اقبل ابوبکر آخذا بطرف ثوبه حتی ابدی عن رکبته فقال النبی صلی الله
علیه وسلم اما صاحبکم فقد غامر فسلم وقال انی کان بینی وبین ابن الخطاب شیء فاسرعت الیه ثم ندمت
فسألته ان یغفر لی فابی علیّ فاقبلت الیک فقال یغفر الله لک یا ابابکر ثلثا ثم ان عمر ندم فاتی منزل
ابی بکر فسأل أثم ابوبکر قالوا لا فاتی الی النبی صلی الله علیه وسلم فسلم فجعل وجه رسول الله یتمعر حتی اشفق
ابوبکر فجثا علی رکبتیه فقال یا رسول الله والله انا کنت اظلم مرتین فقال النبی صلی الله علیه وسلم ان الله
بعثنی الیکم فقلتم کذبت وقال ابوبکر صدق وواسانی بنفسه وماله فهل انتم تارکوا لی صاحبی مرتین فما اوذی بعدها
اخرجه البخاری نوع بست و یکم دعاء آنحضرت صلی الله علیه وسلم اللهم اعز الاسلام از حدیث ابن عمر قال
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اللهم اعز الاسلام باحب هذین الرجلین الیک بابی جهل او بعمر بن الخطاب
قال وکان احبهما الیه عمر اخرجه الترمذی و از حدیث ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
اللهم اعز الاسلام بابی جهل بن هشام او بعمر بن الخطاب قال فاصبح فغدا عمر علی رسول الله صلی الله علیه
وسلم فاسلم اخرجه الترمذی و از حدیث عائشة رضی الله عنها ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اللهم اعز الاسلام
بعمر بن الخطاب خاصة اخرجه الحاکم و از حدیث ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اللهم
اعز الاسلام بعمر بن الخطاب او بابی جهل بن هشام فجعل الله دعوة رسول الله صلی الله علیه وسلم لعمر فبنی
علیه ملک الاسلام وهدم به الاوثان اخرجه الحاکم نوع بست و دوم حصول عزة اسلام باسلام فاروق
از حدیث ابن مسعود ما زلنا اعزة منذ اسلم عمر وفی روایة والله ما استطعنا ان نصلی عند الکعبة ظاهرین حتی
اسلم عمر اخرجه الحاکم و از حدیث ابن عباس لما اسلم عمر قال المشرکون الیوم انتصف القوم منا
نوع بست وسوم وضع الله حق علی لسان عمر از حدیث ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
ان الله جعل الحق علی لسان عمر وقلبه اخرجه الترمذی و از حدیث ابی ذر انی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم
یقول ان الله جعل الحق علی لسان عمر یقول به اخرجه ابوداود والحاکم و از حدیث مرتضی

Marfat.com

ما کنا نبعد ان السکینة تنطق علی لسان عمر اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب والبیهقی فی دلائل النبوة نوع بست
چهارم محدث بودن فاروق یعنی ملهم از حدیث ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لقد کان
فیما کان قبلکم من الامم ناس محدثون فان یکن فی امتی منهم احد فانه عمر اخرجه البخاری و از حدیث عائشه
عن النبی صلی الله علیه وسلم انه کان یقول قد کان یکون فی الامم قبلکم محدثون فان یکن فی امتی منهم احد
فان عمر بن الخطاب منهم قال ابن وهب تفسیر محدثون ملهمون اخرجه مسلم والترمذی و از حدیث عقبة
بن عامر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو کان نبی بعدی لکان عمر بن الخطاب اخرجه الترمذی
والحاکم نوع بست و پنجم فرار شیطان از فاروق از حدیث سعد بن ابی وقاص قال استاذن عمر علی رسول
الله صلی الله علیه وسلم وعنده نساء من قریش یکلمنه ویستکثرنه عالیة اصواتهن فذکر الحدیث الی ان
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لعمر والذی نفسی بیده ما لقیک الشیطان قط سالکا فجا الا
سلک فجا غیر فجک اخرجه البخاری و مسلم و از حدیث ابی هریرة نحوا من حدیث سعد اخرجه مسلم و از حدیث
بریدة الاسلمی خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فی بعض مغازیه فلما انصرف جاءت جاریة سوداء فذکر
الحدیث الی ان قال فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الشیطان لیخاف منک یا عمر اخرجه الترمذی
و از حدیث عائشه قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم جالسا فسمعنا لغطا وصوت صبیان فقام
رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا حبشیة تزفن فذکرت الحدیث الی ان قالت فقال رسول الله صلی الله
علیه وسلم انی لانظر الی شیاطین الجن والانس قد فروا من عمر اخرجه الترمذی نوع بست و ششم دیدن آنحضرت صلی
الله علیه وسلم خانه فاروق را در بهشت از حدیث ابی هریرة قال بینا نحن عند رسول الله صلی الله علیه وسلم
اذ قال بینا انا نائم رایتنی فی الجنة فاذا امراة تتوضا الی جانب قصر فقلت لمن هذا القصر قالوا لعمر فذکرت غیرته
فولیت مدبرا فبکی عمر وقال اعلیک اغار یا رسول الله اخرجه البخاری و مسلم و از حدیث جابر بن عبد الله
قال قال النبی صلی الله علیه وسلم رایتنی دخلت الجنة فذکر الحدیث الی ان قال ورایت قصرا بفنائه جاریة
فقلت لمن هذا فقال لعمر فاردت ان ادخله فانظر الیه فذکرت غیرتک فقال عمر بابی انت وامی یا رسول
الله علیک اغار اخرجه البخاری و اخرج مسلم هذا الفصل فقط و از حدیث انس ان النبی صلی الله علیه وسلم

Marfat.com

قال دخلت الجنة فاذا انا بقصر من ذهب فقلت لمن هذا القصر قالوا لشاب من قريش فظننت انی انا هو فقلت
ومن هو فقالوا عمر بن الخطاب اخرجه الترمذی و از حدیث بریده قال اصبح رسول الله صلی الله علیه وسلم فدعا
بلالا فقال یا بلال بم سبقتنی الی الجنة ما دخلت الجنة قط الا سمعت خشخشتک امامی فاتیت علی قصر مربع مشرف من ذهب فقلت
لمن هذا القصر قالوا لرجل من العرب فقلت انا عربی لمن هذا القصر قالوا لرجل من قریش فقلت انا
قرشی لمن هذا القصر قالوا لرجل من امة محمد فقلت انا محمد لمن هذا القصر قالوا لعمر بن الخطاب اخرجه الترمذی
نوع بست و ششم دیدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیادت علم فاروق را در منام بصورت لبن
از حدیث عبد الله بن عمر از رسول الله صلی الله علیه وسلم قال بینا انا نائم شربت یعنی اللبن حتی انظر الی
الری یجری فی ظفری او فی اظفاری ثم ناولت عمر قالوا فما اولته قال العلم اخرجه البخاری ومسلم **نوع
بست و هفتم** دیدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیادت دین فاروق را نسبت سائر صحابه بصورت
قمیص سابغ از حدیث ابی سعید الخدری قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول بینا انا نائم رأیت
الناس عرضوا علی وعلیهم قمص فمنها ما یبلغ الثدی ومنها ما یبلغ دون ذلک وعرض علی عمر وعلیه قمیص یجره
قالوا فما اولته یا رسول الله قال الدین اخرجه البخاری ومسلم و از حدیث ابی هریره مثل حدیث ابی سعید
رواه ابو عمر فی الاستیعاب **نوع بست هشتم** رای فاروق موافق است با وحی الهی از حدیث حضرت
عمر رضی الله عنه قال وافقت ربی فی ثلث فی مقام ابراهیم وفی الحجاب وفی اساری بدر اخرجه مسلم
والبخاری نحوه و از حدیث ابن عمر قال ما نزل بالناس امر قط فقالوا فیه وقال فیه عمر الا نزل فیه القرآن
علی نحو ما قال عمر وفی روایة عنه لما توفی عبد الله بن ابی فذکر الحدیث واخذ عمر بثوب رسول الله صلی الله
علیه وسلم وقوله یا رسول الله اتصلی علیه فنزل ولا تصل علی احد منهم اخرجه البخاری ومسلم و از حدیث
ابن مسعود قال فضل الناس عمر بن الخطاب باربع بذکر الاساری یوم بدر امر بقتلهم فانزل الله لولا کتاب
من الله سبق لمسکم فیما اخذتم عذاب عظیم وبذکر الحجاب امر نساء النبی صلی الله علیه وسلم ان یحتجبن فقالت
له زینب انک علینا یا ابن الخطاب والوحی ینزل فی بیوتنا فانزل الله تعالی واذا سألتموهن متاعا
فاسألوهن من وراء حجاب وبدعوة النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اید الاسلام بعمر وبرایه فی ابی بکر کان اول الناس

Marfat.com

بالیعه اخرجه احمد کذا فی المشکوٰة **نوع سی ام** اول کسیکه حق تعالی با او مصافحه و معانقه کند فاروق خواهد بود
از حدیث ابی بن کعب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اول من یصافحه الحق عمر و اول من یسلم علیه و
اول من یاخذ بیده فیدخله الجنة اخرجه ابن ماجه و من طریق آخر منه قال سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول
اول من یعانقه الحق یوم القیمة عمر و اول من یصافحه الحق یوم القیامة عمر و اول من یاخذ بیده فینطلق به
الی الجنة عمر بن الخطاب اخرجه الحاکم **نوع سی و یکم** فاروق بهترین کسی است که طلوع کرده است بروی
شمس از حدیث صدیق رضی الله عنهما عن جابر بن عبد الله قال قال عمر لابی بکر یا خیر الناس بعد رسول
الله صلی الله علیه وسلم فقال ابو بکر اما ان قلت ذاک فلقد سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول
ما طلعت الشمس علی رجل خیر من عمر اخرجه الترمذی والحاکم **نوع سی و دوم** اعظم ناس در بهشت باعتبار
درجه فاروق خواهد بود از حدیث ابی سعید خدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ذاک الرجل
ارفع امتی درجة فی الجنة قال ابو سعید والله ما کنا نری ذلک الرجل الا عمر بن الخطاب حتی مضی لسبیله کذا فی
المشکوٰة **نوع سی و سوم** طلب کردن دعا آنحضرت صلی الله علیه وسلم از فاروق از حدیث فاروق عن
النبی صلی الله علیه وسلم انه استاذنه فی العمرة فاذن له فقال یا اخی لا تنسنا من دعائک و فی روایة یا اخی
اشرکنا فی دعائک فقال عمر ما احب ان لی بها ما طلعت علیه الشمس لقوله یا اخی رواه احمد و اخرجه الشیخان
من طرق **نوع سی و چهارم** دعا کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم درباره فاروق اللهم اذهب عنه
الغل از حدیث عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ضرب صدر عمر بن الخطاب بیده حین
اسلم ثلاث مرات و هو یقول اللهم اخرج ما فی صدره من غل و ابدله ایمانا یقول ذلک ثلثا اخرجه الحاکم و ابو
عمر فی الاستیعاب **نوع سی و پنجم** دعا فرمودن آنحضرت صلی الله علیه وسلم درباره فاروق البس جدیدا
و عش حمیدا از حدیث عبد الله بن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رای علی عمر قمیصا ابیض فقال اجدید
قمیصک هذا ام غسیل فقال بل غسیل فقال البس جدیدا و عش حمیدا و مت شهیدا و یرزقک الله قرة عین
فی الدنیا والآخرة قال و ایاک یا رسول الله رواه ابو عمر فی الاستیعاب **نوع سی و ششم** استبشار اهل
سموات باسلام فاروق از حدیث ابن عباس قال لما اسلم عمر نزل جبرئیل قال یا محمد لقد استبشر اهل

Marfat.com

السماء باسلام عمر رواه ابن ماجه **نوع سی و هفتم** رضائی فاروق رحمت است از حدیث عبد الله بن عمر فی قصة طویلة فیها معارکة عمر مع ابی جحش قال رسول الله صلی الله علیه وسلم رضا عمر رحمة رواه الحاکم **نوع سی و هشتم** قبول کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشوره فاروق در طریق تبلیغ شرائع از اعلان و اسرار و تقدیم و تاخیر از حدیث ابی هریره وفیه قصة فقال یا رسول الله بابی انت وامی ابعثت ابا هریرة بنعلیک من لقی یشهد ان لا اله الا الله مستیقنا بها قلبه بشره بالجنة قال نعم قال فلا تفعل فانی اخشی ان یتکل الناس علیها فخلهم یعملون فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم فخلهم اخرجه مسلم **نوع سی و نهم** اگر بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پیغامبری ممکن بودی فاروق پیغامبر میشد از حدیث عقبه بن عامر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو کان نبی بعدی لکان عمر بن الخطاب اخرجه الترمذی **نوع چهلم** اشاره فرمودن آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مقام منام که استسقا از عمر طلب باید کرد از حدیث مالک الدار قال اصاب الناس قحط فی زمن عمر فجاء رجل الی قبر النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله استسق لامتک فانهم قد هلکوا فاتاه رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المنام فقال ایت عمر فمره ان یستسقی للناس فانهم سیسقون وقل له علیک الکیس الکیس فاتی الرجل عمر فاخبره قال فبکی عمر وقال یا رب ما آلو الا ما عجزت عنه یا رب ما آلو الا ما عجزت عنه رواه ابو عمر فی الاستیعاب **نوع چهل و یکم** شیخین سید کهول اهل جنت اند از حدیث انس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لابی بکر و عمر هذان سید الکهول اهل الجنة من الاولین والآخرین الا النبیین والمرسلین لا تخبرهما یا علی اخرجه الترمذی و از حدیث مرتضی رضی الله عنه بطرق مختلفه از انجمله طریقه علی ابن الحسین عن علی ابن ابی طالب قال کنت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم اذ طلع ابو بکر و عمر فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم هذان سید الکهول اهل الجنة من الاولین والآخرین الا النبیین والمرسلین یا علی لا تخبرهما اخرجه الترمذی و از انجمله حدیث حارث نحوه اخرجه الترمذی وابن ماجه و از حدیث ابی جحیفه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر و عمر سید الکهول اهل الجنة من الاولین والآخرین الا النبیین والمرسلین اخرجه ابن ماجه و از حدیث ابن عباس نحوه **نوع چهل و دوم** شیخین احب صحابه اند نزدیک آنحضرت صلی الله علیه وسلم از جمیع صحابه از حدیث عمرو بن العاص ان النبی صلی الله علیه وسلم بعثه علی جیش ذات السلاسل فاتیته فقلت

الناس احب الیک قال عائشة فقلت من الرجال قال ابوہا قلت ثم من قال عمر بن الخطاب فعد رجالا
اخرجہ البخاری ومسلم واز حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا قیل لہا ای اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان احب الیہ
قالت ابوبکر قیل ثم من قالت عمر قیل ثم من قالت ثم ابوعبیدة اخرجہ الترمذی وابن ماجہ واز حدیث انس قیل
یارسول اللہ ای الناس احب الیک قال عائشة قیل من الرجال قال ابوہا اخرجہ ابن ماجہ **نوع چہل وسوم**
شیخین در جمیع احوال قرین آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می بودند و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایشانرا باعتنای
تمام ذکر میفرمود واز حدیث حضرت مرتضی کرم اللہ وجہہ بطرق شتی از انجملہ طریقہ ابن عباس قال حین وضع عمر
بن الخطاب علی سریرہ فتکنفہ الناس یدعون ویثنون ویصلون علیہ قبل ان یرفع وانا فیہم قال فلم
یرعنی الا رجل قد اخذ بمنکبی من ورائی فالتفت فاذا ہو علی فترحم علی عمر وقال ما خلفت احداً احب الی ان
القی اللہ بمثل عملہ منک وایم اللہ ان کنت اظن ان یجعلک اللہ مع صاحبیک وذلک انی کنت اکثر اسمع
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول جئت انا وابوبکر وعمر ودخلت انا وابوبکر وعمر وخرجت انا وابوبکر وعمر فان
کنت لارجو واظن ان یجعلک اللہ معہما اخرجہ البخاری ومسلم **نوع چہل وچہارم** اگر آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم استخلاف بنص جلی میکرد شیخین را خلیفہ میساخت از حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا سئلت من کان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مستخلفا لو استخلفہ قالت ابوبکر فقیل لہا ثم من بعد ابی بکر قالت عمر ثم قیل لہا من
بعد عمر قالت ابوعبیدة بن الجراح ثم انتہت الی ہذا اخرجہ البخاری ومسلم **نوع چہل وپنجم** فرمودن آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر وعمر از حدیث حذیفہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم اقتدوا باللذین من بعدی ابی بکر وعمر متفق علیہ واز حدیث ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم اقتدوا بالذین من بعدی من اصحابی ابی بکر وعمر واہتدوا بہدی عمار وتمسکوا بعہد ابن مسعود اخرجہ
الترمذی **نوع چہل وششم** شیخین وزیر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بودند از حدیث ابی سعید الخدری قال
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما من نبی الا ولہ وزیران من اہل السماء ووزیران من اہل الارض
اما وزیرای من اہل السماء فجبرئیل ومیکائیل واما وزیرای من اہل الارض فابوبکر وعمر اخرجہ الترمذی
نوع چہل وہفتم شیخین در صحبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مرتبہ داشتند کہ دیگرانرا میسر نبود واز حدیث

Marfat.com

انس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یخرج علی اصحابہ من المہاجرین والانصار وہم جلوس وفیہم ابوبکر وعمر
فلا یرفع الیہ احد منہم بصرہ الا ابوبکر وعمر فانہما کانا ینظران الیہ وینظر الیہما ویتبسمان الیہ ویتبسم الیہما اخرجہ الترمذی
نوع چہل و ہشتم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ثقہ تمام داشتند بایمان شیخین از حدیث ابی ہریرۃ قال سمعت
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینما راع فی غنمہ عدا علیہ الذئب فاخذ منہا شاۃ فطلبہ الراعی فالتفت الیہ
الذئب فقال لہ من لہا یوم السبع یوم لیس لہا راع غیری وبینما رجل یسوق بقرۃ قد حمل علیہا فالتفتت الیہ
فکلمتہ فقالت انی لم اخلق لہذا لکنی خلقت للحرث فقال الناس سبحان اللہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم فانی
اومن بذلک وابوبکر وعمر اخرجہ البخاری ومسلم والترمذی **نوع چہل و نہم** تشبیہ کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم شیخین را بسمع و بصر خود از حدیث عبد اللہ بن حنطب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم رای ابابکر وعمر فقال
ہذان السمع والبصر اخرجہ الترمذی و از حدیث حذیفہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول لقد ہممت
ان ابعث الی الآفاق رجالا یعلمون الناس السنن والفرائض کما بعث عیسی بن مریم الحواریین قیل لہ
فاین انت عن ابی بکر وعمر قال انہ لا غنی لی بہما فانہما من الدین کالسمع والبصر اخرجہ الحاکم **نوع پنجاہم**
اول کسیکہ مبعوث شود شیخین باشند از حدیث ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم خرج ذات یوم فدخل المسجد
وابوبکر وعمر احدہما عن یمینہ والآخر عن شمالہ وہو آخذ بایدیہما وقال ہکذا نبعث یوم القیامۃ اخرجہ الترمذی
والحاکم وفی روایۃ عنہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اول من تنشق عنہ الارض انا ثم ابوبکر ثم عمر ثم آتی
البقیع فتنشق عنہم فابعث معہم اخرجہ الحاکم **نوع پنجاہ و یکم** حکم کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجنتی بودن شیخین
را از حدیث ابی اروی الدوسی قال کنت جالسا عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاطلع ابوبکر وعمر فقال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الحمد للہ الذی ایدنی بہما اخرجہ الحاکم **نوع پنجاہ و دوم** بشارت دادن آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم شیخین را بترتیب کہ از اہل بہشت باشند از حدیث عبد اللہ بن مسعود ان النبی
قال یطلع علیکم رجل من اہل الجنۃ فاطلع ابوبکر ثم قال یطلع علیکم رجل من اہل الجنۃ فاطلع عمر اخرجہ الترمذی
نوع پنجاہ و سوم شیخین را درجہ عالیہ باشد در بہشت مانند ثریا از حدیث ابی سعید قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم ان اہل الدرجات العلی لیراہم من تحتہم کما ترون النجم الطالع فی افق السماء وان ابابکر

وعمر منہم وانعما اخرجہ الترمذی وابن ماجہ **نوع پنجاہ وچہارم** نزول آیہ فان اللہ ہو مولاہ وجبریل وصالح المومنین در شان شیخین از حدیث ابی امامہ قال فی قولہ تعالی اللہ مولاہ وجبریل وصالح المومنین ابوبکر وعمر اخرجہ الحاکم شاہدا وحدیث النعمان بن بشیر قال استاذن ابوبکر علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فسمع صوت عائشۃ عالیۃ فلما دخل تناولہا لیلطمہا وقال لا اراک ترفعین صوتک علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجعل النبی صلی اللہ علیہ وسلم یحجزہ وخرج ابوبکر مغضبا فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم حین خرج ابوبکر کیف رأیتنی انقذتک من الرجل قالت فمکث ابوبکر ایاما ثم استاذن فوجدہما قد اصطلحا فقال لہما ادخلانی فی سلمکما کما ادخلتمانی فی حربکما فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم قد فعلنا قد فعلنا رواہ ابوداؤد واز حدیث عبداللہ بن عباس عن عمر رضی اللہ عنہما فی عطیۃ ازواج النبی صلی اللہ علیہ وسلم رواہ البخاری فی تفسیر لم تحرم ما احل اللہ لک **نوع پنجاہ وپنجم** مشاورہ کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وقت شب با شیخین در امور مسلمین از حدیث فاروق قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یسمر عند ابی بکر اللیلۃ کذلک فی الامر من امر المسلمین وانا معہ رواہ احمد **نوع پنجاہ وششم** دیدن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خلافت شیخین را در رویا از حدیث ابی ہریرۃ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینا انا نائم رأیتنی علی قلیب علیہا دلو فنزعت منہا ما شاء اللہ ثم اخذہا ابن ابی قحافۃ فنزع منہا ذنوبا او ذنوبین وفی نزعہ ضعف واللہ یغفر لہ ضعفہ ثم استحالت غربا فاخذہا ابن الخطاب فلم ار عبقریا من الناس ینزع نزع عمر حتی ضرب الناس بعطن اخرجہ البخاری ومسلم واز حدیث ابن عمر مثلہ وفی روایۃ ثم اخذہا ابن الخطاب من ید ابی بکر فاستحالت فی یدہ غربا فلم ار عبقریا یفری فریہ حتی روی الناس وضربوا العطن اخرجہ البخاری ومسلم **نوع پنجاہ وہفتم** حسنات فاروق مثل نجوم آسمان است وفاروق یک حسنہ است از حسنات صدیق از حدیث عائشۃ رضی اللہ عنہا قالت بینا راس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی حجری فی لیلۃ ضاحیۃ اذ قلت یا رسول اللہ ہل یکون لاحد من الحسنات عدد نجوم السماء قال نعم عمر قلت فاین حسنات ابی بکر قال انما جمیع حسنات عمر کحسنۃ واحدۃ من حسنات ابی بکر رواہ رزین کذا فی المشکوٰۃ **نوع پنجاہ وہشتم** نزول آیہ ثانی اثنین اذ ہما فی الغار در شان صدیق باتفاق امت از حدیث انس قال حدثنی ابوبکر قال کنت مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الغار فرأیت آثار المشرکین قلت

Marfat.com

یا رسول اللہ لو ان احدہم رفع قدمہ رآنا قال ما ظنک باثنین اللہ ثالثہما اخرجہ البخاری **نوع پنجاہ ونہم** دوست
داشتن شیخین آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم زیادہ از نفس خویش از حدیث فاروق در قصہ غار قال یعنی
ابوبکر واللہ لا تدخل حتی ادخل قبلک فان کان فیہ شئی اصابنی دونک فدخل فکسحہ ووجد فی جانبہ ثقبا فشق
ازارہ وسدہا بہ وبقی منہا اثنان فالقمہما رجلیہ ثم قال لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ادخل فدخل رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ووضع راسہ فی حجرہ ونام فلدغ ابوبکر فی رجلہ من الجحر ولم یتحرک مخافۃ ان ینتبہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فسقطت دموعہ علی وجہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال ما لک یا ابابکر قال لدغت فداک ابی وامی
فتفل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فذہب ما یجدہ ثم انتقض علیہ وکان سبب موتہ رواہ رزین و از حدیث
عبداللہ بن ہشام قال کنا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم وہو آخذ بید عمر بن الخطاب فقال لہ عمر لانت احب الی
من کل شئی الا نفسی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا والذی نفسی بیدہ حتی اکون احب الیک من نفسک
فقال لہ عمر فالآن واللہ لانت احب الی من نفسی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الآن یا عمر اخرجہ البخاری
نوع شصتم امتثال کردن شیخین آیہ لا ترفعوا اصواتکم را بابلغ وجوہ واحتیاط نمودن ایشان درین باب
از حدیث عبداللہ بن الزبیر وفیہ اختلاف الشیخین فیما بینہما وارتفاع اصواتہما فانزل اللہ تعالی یا ایہا الذین
آمنوا لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیۃ فقال ابن الزبیر فما کان عمر یسمع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
بعد ہذہ الآیۃ حتی یستفہمہ اخرجہ البخاری و از حدیث طارق عن ابی بکر قال لما نزلت علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم
ان الذین یغضون اصواتہم عند رسول اللہ اولئک الذین امتحن اللہ قلوبہم للتقوی قال ابوبکر رضی اللہ عنہ
فآلیت علی نفسی ان لا اکلم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا کاخی السرار اخرجہ الحاکم **نوع شصت ویکم**
بشارت دادن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شیخین وذی النورین را بہ بہشت از حدیث ابی موسی قال
کنت مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی حائط من حیطان المدینۃ فجاء رجل فاستفتح [illegible]
وسلم افتح لہ وبشرہ بالجنۃ ففتحت لہ فاذا ابوبکر فبشرتہ بما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فحمد اللہ ثم جاء رجل
فاستفتح فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم افتح لہ وبشرہ بالجنۃ ففتحت لہ فاذا عمر فاخبرتہ بما قال النبی صلی اللہ علیہ
وسلم فحمد اللہ ثم استفتح رجل فقال لی افتح لہ وبشرہ بالجنۃ علی بلوی تصیبہ فاذا عثمان فاخبرتہ بما قال

Marfat.com

النبی صلی الله علیه وسلم فحمد الله ثم قال الله المستعان متفق علیه **نوع شصت و دوم** بشارت
دادن آنحضرت صلی الله علیه وسلم شیخین و مرتضی را رضی الله عنهم به بهشت از حدیث جابر بن عبد الله
قال مشیت مع النبی صلی الله علیه وسلم الی امرأة فذبحت لنا شاة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
لیدخلن رجل من اهل الجنة فدخل ابوبکر رضی الله عنه ثم قال لیدخلن رجل من اهل الجنة فدخل عمر رضی
الله عنه ثم قال لیدخلن رجل من اهل الجنة اللهم ان شئت فاجعله علیا قال فدخل علی بن ابیطالب
رضی الله عنه اخرجه الحاکم **نوع شصت و سوم** گواهی دادن آنحضرت صلی الله علیه وسلم که شیخین و مرتضی
حقیق اند بخلافت از حدیث حذیفه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ولیتموها ابابکر فزاهد فی الدنیا
راغب فی الآخرة وفی جسمه ضعف وان ولیتموها عمر فقوی امین لا یخاف فی الله لومة لائم وان ولیتموها
علیا فهاد مهدی یقیمکم علی صراط مستقیم رواه الحاکم و از حدیث مرتضی رضی الله عنه قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ان تولوا ابابکر تجدوه زاهدا فی الدنیا راغبا فی الآخرة وان تولوا عمر تجدوه قویا امینا لا
یاخذه فی الله لومة لائم وان تولوا علیا تجدوه هادیا مهدیا یسلک بکم الطریق اخرجه الحاکم و اخرج احمد معناه
وفی لفظ وان تؤمروا علیا ولا اراکم فاعلین تجدوه هادیا مهدیا **نوع شصت و چهارم** گواهی دادن
آنحضرت صلی الله علیه وسلم صدیق را بصدیقیت و فاروق را بشهادت برکوه از حدیث انس ان النبی صلی
الله علیه وسلم صعد احدا و ابوبکر و عمر و عثمان فرجف (لرزید) بهم فضربه برجله فقال اثبت احد فانما علیک نبی وصدیق
وشهیدان اخرجه البخاری و از حدیث ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان علی حراء هو و ابوبکر
وعمر وعثمان وعلی وطلحة والزبیر فتحرکت الصخرة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اهدأ (ساکن شو) فما علیک الا نبی
او صدیق او شهید اخرجه مسلم و از حدیث سعید بن زید قال اشهد علی رسول الله صلی الله علیه وسلم
انی سمعته یقول اثبت حراء فما علیک الا نبی او صدیق او شهید وعدهم رسول الله صلی الله علیه وسلم
ابوبکر وعمر وعثمان وعلی وطلحة والزبیر وسعد ابن عوف وسعید بن زید اخرجه ابن ماجه **نوع شصت و پنجم**
تنویه کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم بمناقب شیخین با جمعی از صحابه از حدیث مرتضی رضی الله عنه قال
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم رحم الله ابابکر زوجنی ابنته وحملنی الی دار الهجرة واعتق بلالا من ماله

Marfat.com

رحم اللہ عمر یقول الحق وان کان مرا ترکہ الحق وما لہ صدیق رحم اللہ عثمان تستحی منہ الملائکۃ رحم اللہ علیا اللہم ادر الحق معہ حیث
دار اخرجہ الترمذی و از حدیث انس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ارحم امتی بامتی ابو بکر واشدہم فی امر اللہ عمر و
اصدقہم حیاء عثمان واعلمہم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وافرضہم زید بن ثابت واقرأہم ابی بن کعب ولکل
امۃ امین وامین ہذہ الامۃ ابو عبیدۃ بن الجراح اخرجہ الترمذی واحمد **نوع شصت و ششم** تشریف دادن
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شیخین را با جمعی از صحابہ بلفظ نعم الرجل از حدیث ابی ہریرہ قال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم نعم الرجل ابو بکر نعم الرجل عمر نعم الرجل ابو عبیدۃ نعم الرجل اسید بن حضیر نعم الرجل ثابت بن
قیس نعم الرجل معاذ بن جبل نعم الرجل عمرو بن جموح اخرجہ الترمذی **نوع شصت و ہفتم** بشارت
دادن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شیخین را بہ بہشت با سائر عشرہ مبشرہ از حدیث سعید بن زید ان رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال عشرۃ فی الجنۃ ابو بکر فی الجنۃ وعمر وعثمان وطلحۃ والزبیر وعبد الرحمن وابو عبیدۃ وسعد
بن ابی وقاص وسکت عن العاشر فقالوا ننشدک باللہ یا ابا الاعور من العاشر قال نشدتمونی باللہ
ابو الاعور فی الجنۃ اخرجہ الترمذی واخرجہ ابن ماجۃ من طریق آخر قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
عاشر عشرۃ فقال ابو بکر فی الجنۃ وعمر فی الجنۃ الخ و از حدیث عبد الرحمن بن عوف مثلہ اخرجہ الترمذی **نوع شصت و ہشتم** ...
شیخین از نجباء رقباء بودند از حدیث مرتضی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان لکل نبی سبعۃ
نجباء رقباء واعطیت انا اربعۃ عشر قلنا من ہم قال انا وابنای وجعفر وحمزۃ وابو بکر وعمر ومصعب بن عمیر وبلال
وسلمان وعمار وعبد اللہ بن مسعود وابو ذر والمقداد اخرجہ الترمذی کذا فی المشکوۃ **نوع شصت و نہم** ...
از اہل این آیہ بود الذین استجابوا للہ والرسول من بعد ما اصابہم القرح للذین احسنوا منہم واتقوا اجر عظیم
از حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا قالت لعروۃ یا ابن اختی کان ابواک منہم الزبیر وابو بکر لما اصاب [illegible]
صلی اللہ علیہ وسلم ما اصاب یوم احد فانصرف عنہ المشرکون خاف ان یرجعوا فقال [illegible]
فانتدب منہم سبعون رجلا قال کان منہم ابو بکر والزبیر اخرجہ البخاری **نوع ہفتادم** ... [illegible]
علیہ وسلم فرمودند علیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء الراشدین المہدیین انکار خلافۃ راشدہ فرمودند یعنی [illegible]
با شیخین از حدیث عرباض بن ساریۃ قال قام فینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذات یوم فذکر الحدیث

الی ان قال علیکم بتقوی الله والسمع والطاعة وان کان عبدا حبشیا وسترون من بعدی اختلافا شدیدا فعلیکم
بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین عضوا علیها بالنواجذ وایاکم والامور المحدثات فان کل بدعة ضلالة
اخرجه ابن ماجة والترمذی واحمد واز حدیث سفینة قال سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول الخلافة بعدی
ثلثون سنة ثم یکون ملکا ثم یقول سفینة امسک خلافة ابی بکر سنتین وخلافة عمر عشرة وعثمان اثنی عشرة
وعلی ستة رواه احمد والترمذی وابوداود واز حدیث ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال الخلافة بالمدینة
والملک بالشام اخرجه الحاکم اینست انچه از تلویح آنحضرت صلی الله علیه وسلم بافضیلة شیخین درین مسلک میسر شد
وبجز این فضائل شیخین را فضائل بسیار است زیراکه هرچه در فضل اصحاب مطلقا وهرچه از فضائل مهاجرین
خاصة وهرچه از فضائل اهل بدر واحد وبیعة الرضوان وغیر آن از مشاهد مبارکه وارد شده شیخین دران فضل
داخل اند بالاولی وهرکه از علم حدیث بهره دارد وانصاف داده شده است می شناسد آنمقدار فضائل که شیخین
را حاصل است غیر ایشان را نیست بدو وجه یکی آنکه بدرجه شهرت واستفاضه رسیده است مثل فضائل شیخین
هرچند در کثرت زیاده باشند دیگر آنکه درباب فضل کلی که نیابت نبوت است تنصیص وتصریح ندارند مانند
فضائل شیخین شاید در موضعی ازین رساله واضح تر ازین مذکور کنیم والله علی ما نقول وکیل + + +

مسلک سوم

بیان اجماع صحابه وتابعین بر آنکه افضل امت ابوبکر صدیق است بعد از آن عمر واین معنی بدو طور بیان
کنیم حکایت اجماع اجمالا صراحةً تارةً ودلالةً اخری وحکایت اقوال فقهای اصحاب وتابعین بقدر استطاع
[illegible] حکایت اجماع اجمالا بطریق تصریح از حدیث عبدالله بن عمر قال کنا نخیر بین الناس فی
زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم فنخیر ابابکر ثم عمر ثم عثمان بن عفان اخرجه البخاری وفی روایة کنا فی
زمن النبی صلی الله علیه وسلم لانعدل بابی بکر احدا ثم عمر ثم عثمان ثم نترک اصحاب رسول الله صلی الله علیه
وسلم لا نفاضل بینهم اخرجه ابوداود وفی روایة کنا نقول ورسول الله حی ابوبکر وعمر وعثمان اخرجه الترمذی
واین حدیث مشعر است بتقریر آنحضرت صلی الله علیه وسلم کما بین فی محله اما حکایت اجماع دلالةً پس

Marfat.com

پنج نوع است **نوع اول** وقت انعقاد خلافت صدیق جمعی از فقهای صحابه صدیق را افضل امت گفتند
وبآن استدلال کردند بر استخلاف او و دیگران تسلیم نمودند و موافقت کردند در اول حالت یا بعد توقف و سکوت
وتسلیم قبل تدوین مذاهب اجماع است کما بین فی محله از حدیث فاروق قال قلت یا معشر الانصار یا معشر المسلمین
ان اولی الناس بامر رسول الله صلی الله علیه وسلم من بعده ثانی اثنین اذ هما فی الغار ابوبکر السباق المبین
الحدیث اخرجه ابن ابی شیبة من حدیث ابن عباس فی قصة سقیفة بنی ساعدة اخرجه ابن ابی شیبة ونیز از
حدیث فاروق در قصه بیعت عامه عن انس بن مالک انه سمع خطبة عمر الآخرة حین جلس علی المنبر وذلک
الغد من یوم توفی النبی صلی الله علیه وسلم فتشهد وابوبکر صامت لا یتکلم قال کنت ارجو ان یعیش رسول الله
صلی الله علیه وسلم حتی یدبرنا یرید بذلک ان یکون آخرهم فان یکن محمد قد مات فان الله عز وجل قد جعل بین
اظهرکم نورا تهتدون به بما هدی الله محمدا وان ابابکر صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم ثانی اثنین انه اولی
المسلمین بامورکم فقوموا فبایعوه اخرجه البخاری ونیز از حدیث فاروق بروایت ابن مسعود قال لما قبض
رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت الانصار منا امیر ومنکم امیر قال فاتاهم عمر فقال یا معشر الانصار الستم
تعلمون ان رسول الله صلی الله علیه وسلم امر ابابکر ان یصلی بالناس قالوا بلی قال فایکم تطیب نفسه ان یتقدم
ابابکر قالوا نعوذ بالله ان نتقدم ابابکر و از حدیث ابو عبیدة بن الجراح عن محمد بن سیرین قال اتی الناس بعد
بیعة ابی بکر ابا عبیدة بن الجراح فقال تاتونی وفیکم ثالث ثلثة یعنی ابابکر اخرجه ابن ابی شیبة واخرج احمد معناه غیر
انه ذکر استدلال ابی عبیدة لاستخلافه صلی الله علیه وسلم فی الصلوة و از حدیث مرتضی رضی الله عنه و زبیر
حین رجعا الی البیعة ما غضبنا الا انا قد اخرنا عن المشاورة وانا نری ابابکر احق الناس بها بعد رسول الله صلی الله
علیه وسلم انه لصاحب الغار وثانی اثنین وانا لنعلم شرفه وکبره ولقد امره رسول الله صلی الله علیه وسلم بالصلوة
بالناس وهو حی اخرجه الحاکم **نوع دوم** آنکه فاروق در مجالس متعدده بر منبر افضلیت [illegible]
در ری و سوالی از کسی در میان نیامد از حدیث عبدالله بن عباس قال [illegible]
فتقی لا یقربنی ذلک من اثم احب الی من ان اتامر علی قوم فیهم ابوبکر اللهم الا ان تسول لی نفسی عند الموت
شیئا لا اجده الآن اخرجه البخاری ونیز از حدیث ابن عباس قال عمر فی جواب من قال انما کانت بیعة

Marfat.com

ابی بکر فلتة وقیت الا وانها قد کانت کذلک ولکن الله وقی شرها ولیس فیکم من تقطع الاعناق الیه مثل ابی بکر
اخرجه البخاری **نوع سوم** صدیق در وقت استخلاف فاروق افضلیت فاروق بیان کرد و رد نمود و انکاری
پیش نیامد از حدیث زبید بن الحارث ان ابابکر حین حضره الموت ارسل الی عمر لیستخلفه فقال الناس تستخلف
علینا فظا غلیظا ولو قد ولینا کان افظ واغلظ فما تقول لربک اذا لقیته وقد استخلفت علینا عمر قال ابوبکر ابربی
تخوفونی اقول اللهم استخلفت علیهم خیر خلقک ثم ارسل الی عمر فقال انی موصیک بوصیة الحدیث اخرجه ابن ابی
شیبه و از حدیث [illegible] عن جابر بن عبد الله قال قال عمر لابی بکر یا خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم
فقال ابوبکر اما ان قلت ذلک فقد سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ما طلعت الشمس علی رجل
خیر من عمر اخرجه الترمذی والحاکم والمعنی الاخیر هم فی ایام خلافته **نوع چهارم** عبد الرحمن بن عوف در وقت
استخلاف ذی النورین در مجمع عظیم شرط کرد که بسیرت شیخین عمل کند و حاضران تسلیم نمودند و مرتضی رضی
الله عنه [illegible] افضلیت ذی النورین بر خود مناقشه کرد نه برین شرط پس این معنی دلیل قاطع شد بر افضلیت شیخین
زیرا که حواله کردن امر [illegible] مهدیین بر مفضول یا مساوی غیر معقول است از حدیث مسور بن مخرمة فارسل
یعنی عبد الرحمن الی من کان حاضرا من المهاجرین والانصار وارسل الی امراء الاجناد وکانوا وافوا تلک الحجة
مع عمر فلما اجتمعوا تشهد عبد الرحمن ثم قال اما بعد یا علی انی قد نظرت فی امر الناس فلم ارهم یعدلون بعثمان
فلا تجعلن علی نفسک سبیلا فقال ابایعک علی سنة الله ورسوله والخلیفتین من بعده فبایعه عبد الرحمن وبایعه
الناس والمهاجرون والانصار وامراء الاجناد والمسلمون اخرجه البخاری و از حدیث ابی الطفیل قال لما
احتضر عمر جعلها شوری بین علی وعثمان وطلحة والزبیر وعبد الرحمن وسعد فقال لهم علی انشدکم الله هل فیکم احد
آخا رسول الله صلی الله علیه وسلم بینه وبینه اذ آخا بین المسلمین غیری قالوا اللهم لا اخرجه ابو عمر **نوع پنجم** مرتضی
در ایام خلافت [illegible] در مجالس متعدده افضلیت شیخین را بترتیب بیان نمود و جمعی را که درین مسئله طعن فاسد
داشتند [illegible] زجر نمود و فقهای صحابه حاضر بودند و از کسی منعی و اعتراضی ظاهر نشد و این آثار بحد تواتر رسیده اند
چنانکه عنقریب ذکر میکنیم اما حکایت اقوال فقها و صحابه و تابعین درین مسئله تفصیلا استیعاب آن متعسر است
بر انموذجی اکتفا کنیم از انجمله اقاویل فاروق رضی الله عنه که بهیئة اجتماعیه بحد تواتر رسیده از انجمله قول او خیر

ه فلتة بفتح فا و سکون لام امری که بدون فکر و تدبیر و فهم نموده شود یعنی بیعت صدیق ناگاه بود بدون تامل کرم فاروق و تابعین او انتظار اجماع ... [illegible] ... همه سابق الهجرت مثل ابوبکر ... و قطع کرده شود ... کذا فی المجمع ۱۲

Marfat.com

الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم از حدیث عائشه رضی الله عنها قالت قال عمر ابوبکر سیدنا وخیرنا واحبنا
الی رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه الترمذی ونیز از حدیث عائشه رض در قصه سقیفه فقال عمر بل نبایعک
انت فانت سیدنا وخیرنا واحبنا الی رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه البخاری واز حدیث ابن عباس مثله واز حدیث
جابر بن عبدالله قال لابی بکر یا خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه الترمذی واز حدیث ابن عمر
قال قیل لعمر الا تستخلف قال ان استخلف فقد استخلف من هو خیر منی ابوبکر وان اترک فقد ترک من هو خیر
منی رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه البخاری واز انجمله قول او سباق الی الخیر از حدیث علقمه قال جاء رجل
الی عمر وهو بعرفة فذکر قصة عبدالله بن مسعود وبشارة النبی صلی الله علیه وسلم له (کذا روی عن علی رض) قال عمر قلت والله لاغدون
الیه فلابشرنه قال فغدوت الیه لابشره فوجدت ابابکر قد سبقنی الیه فبشره ولا والله ما سابقته الی خیر قط
الا سبقنی الیه اخرجه احمد واز حدیث اسلم مولی عمر قال سمعت عمر بن الخطاب یقول امرنا رسول الله صلی الله
علیه وسلم ان نتصدق فذکر الحدیث الی ان قال قلت لا اسبقه الی شیء ابدا اخرجه الترمذی وذکر عند عمر
فبکی فقال وددت ان عملی کله مثل عمله یوما واحدا من ایامه ولیلة واحدة من لیالیه فذکر لیلة الغار وقصة
ارتداد العرب رواه رزین کذا فی المشکوة واز انجمله [illegible] بخلافة و [illegible] اکمل خلافت شمرده است
[illegible] کمال [illegible] با خلافة اکمل مرسوم است دران [illegible] از حدیث انس [illegible]
ان ابابکر صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم وثانی اثنین وانه اولی المسلمین بامورکم فقوموا
فبایعوه اخرجه البخاری واز حدیث ابن عباس فی جواب من قال کانت بیعة ابی بکر فلتة فتمت ولیس
فیکم من تقطع الاعناق الیه مثل ابی بکر اخرجه البخاری وقول او وکان والله ان اقدم فتضرب عنقی لا یقربنی
ذلک من اثم احب الی من ان اتامر علی قوم فیهم ابوبکر از حدیث ابن عباس اخرجه البخاری واز انجمله
قول او بهما مران اقتدی بهما واز انجمله قول او در قصه نعی نفسه والله اعلم انه بار راشد [illegible]
اقاویل ذی النورین رضی الله عنه از حدیث مسور بن مخرمه که عبدالرحمن [illegible]
شیخین عمل کند و او قبول نمود اخرجه البخاری وقول او در جواب [illegible] عبدالرحمن بن عوف [illegible]
اوا ما قولک انی لم اترک سنة عمر فانی لا اطیقها ولا هو اخرجه احمد وقول او بل استطیع ان اکون مثل [illegible]

Marfat.com

اخرجہ ابو عمر فی الاستیعاب و قول ذی النورین در مسئلہ جد نعم الشیخ کان و در قصہ سوال ما نجاۃ ہذا الامر
انت احق بہذا۔ اما آثار مرتضیٰ رضی اللہ عنہ درین باب پس بحد تواتر رسیدہ است بلکہ بمرتبہ کہ نصف ثبوت
آن تواتر باشد و بحقیقت این مسئلہ را بہتر از خاتم الخلفا کسی تقریر نکرد و اعتماد کلی اہل سنت درین مسئلہ
تصریحات او است از انجملہ قول او خیر ہذہ الامۃ ابو بکر ثم عمر کہ بروایات کثیرہ ثابت شدہ از حدیث محمد بن
الحنفیۃ قال قلت لابی ای الناس خیر بعد النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ابو بکر قلت ثم من قال عمر وخشیت
ان یقول عثمان قلت ثم انت قال ما انا الا رجل من المسلمین اخرجہ البخاری و از حدیث ابی جحیفۃ عن
جحیفۃ عن ابی جحیفۃ قال سمعت علیا یقول الا اخبرکم بخیر ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر ثم قال الا اخبرکم بخیر ہذہ الامۃ
بعد ابی بکر عمر اخرجہ احمد و عن الشعبی قال حدثنی ابو جحیفۃ الذی کان علی یسمیہ وہب الخیر قال قال لی علی
یا ابا جحیفۃ الا اخبرک بافضل ہذہ الامۃ بعد نبیہا قال قلت بلی قال ولم اکن اری ان احدا افضل
قال ان افضل ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر و بعد ابی بکر عمر و بعدہما آخر ثالث ولم یسمہ اخرجہ احمد و عن ابی
السبیعی عن ابی جحیفۃ قال قال علی خیر ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر و بعد ابی بکر عمر و لو شئت اخبرتکم بالثالث
اخرجہ احمد و عن عون بن ابی جحیفۃ قال کان ابی من شرط علی و کان تحت المنبر فحدثنی ابی انہ صعد المنبر
فحمد اللہ و اثنی علیہ و صلی علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم و قال خیر ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر والثانی عمر
یجعل اللہ تعالی الخیر حیث احب اخرجہ احمد و از حدیث علقمہ عن ابراہیم النخعی قال ضرب علقمۃ بن
ہذا المنبر و قال خطبنا علی علی ہذا المنبر فحمد اللہ و اثنی علیہ و ذکر ما شاء اللہ ان یذکر و قال ان خیر الناس
کان بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر ثم عمر ثم احدثنا بعدہما احداثا یقضی اللہ فیہا اخرجہ احمد و
عبد الملک بن میسرۃ عن النزال بن سبرۃ عن علی قال خیر ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر و عمر اخرجہ ابو عمر
الاستیعاب و از حدیث عبد خیر عن حبیب بن ابی ثابت عن عبد خیر عن علی انہ قال الا انبئکم بخیر ہذہ الامۃ
بعد نبیہا صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر ثم عمر اخرجہ احمد و عن المسیب بن عبد خیر عن عبد خیر قال سمعت علیا یقول
ان خیر ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر ثم عمر اخرجہ احمد و عن عبد الملک بن سلع عن عبد خیر قال سمعتہ یقول قام
علی علی المنبر فذکر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال قبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و استخلف ابو

Marfat.com

مل بعمله وسار بسيرته حتى قبضه الله عز وجل على ذلك ثم استخلف عمر فعمل بعملهما وسار بسيرتهما حتى قبضه الله على
ذلك اخرجه احمد وعن ابی اسحق عن عبد خیر قال سمعت علیا یقول علی المنبر خیر هذه الامة بعد نبیها ابو بکر وعمر
ولو شئت ان اسمی الثالث لسمیته واخرجه احمد وعن عبد الملك بن سلع عن عبد خیر قال سمعت علیا یقول
قبض رسول الله صلی الله علیه وسلم علی خیر ما قبض علیه نبی من الانبیاء واثنی علیه صلی الله علیه وسلم
ال ثم استخلف ابو بکر فعمل بعمل رسول الله صلی الله علیه وسلم وبسنته ثم قبض ابو بکر علی خیر ما قبض علیه احد
وکان خیر هذه الامة بعد نبیها ثم استخلف عمر فعمل بعملهما وسنتهما ثم قبض علی خیر ما قبض علیه احد وکان خیر هذه
الامة بعد نبیها وبعد ابی بکر اخرجه ابن ابی شیبة واثر حدیث عبد الله بن سلمة قال سمعت علیا یقول خیر الناس
بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر وخیر الناس بعد ابی بکر عمر اخرجه ابن ماجه واثر حدیث صعصعة بن
صوحان قال خطبنا علی رضی الله عنه حین ضربه ابن الملجم فقلنا یا امیر المؤمنین استخلف علینا فقال اترکم
کما ترکنا رسول الله صلی الله علیه وسلم قلنا یا رسول الله استخلف علینا فقال ان یعلم الله فیکم خیرا یول علیکم
خیارکم قال علی فعلم الله فینا خیرا فولی ابا بکر اخرجه الحاکم واز آنجمله تعزیر او کسی را که بافضلیت شیخین معتقد
نباشد عن الحکم بن جحل قال قال علی لا یفضلنی احد علی ابی بکر وعمر الا جلدته حد المفتری اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب
واز آنجمله قول او ما من الناس احد احب الی ان القی الله بما فی صحیفته من هذا المسجی یعنی عمر واز حدیث ابن
عباس قال وضع عمر علی سریره فتکنفه الناس یدعون ویصلون قبل ان یرفع وانا فیهم فلم یرعنی الا رجل
[illegible] منکبی فاذا علی فترحم علی عمر وقال ما خلفت احدا احب الی ان القی الله بمثل عمله منک وایم الله ان
کنت لاظن ان یجعلک الله مع صاحبیک وحسبت انی کنت کثیرا اسمع النبی صلی الله علیه وسلم یقول ذهبت
انا وابو بکر وعمر ودخلت انا وابو بکر وعمر وخرجت انا وابو بکر وعمر اخرجه الشیخان واز حدیث جابر بن عبد الله
[illegible] سفیان بن عیینة عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر بن عبد الله ان علیا دخل علی [illegible]
صلی الله [illegible] ثم قال ما من الناس احد احب الی ان القی الله بما فی [illegible]
واخرجه عن ابن عباس فی کتاب الآثار عن ابی حنیفة عن ابی جعفر الباقر [illegible]
عمر بن الخطاب بین المنبر والقبر فبکی علی حتی قام بین یدی [illegible] فقال [illegible] ثم قال

Marfat.com

رحمۃ اللہ علیک ما من خلق اللہ احب الی من ان القاہ بصحیفتہ بعد صحیفۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم من ہذا المسجی ثوبہ اخرجہ احمد واز حدیث ابی جحیفۃ قال کنت عند عمر وہو مسجی ثوبہ وقد قضی نحبہ فجاء علی فکشف الثوب عن وجہہ ثم قال رحمۃ اللہ علیک ابا حفص فو اللہ ما بقی بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احد احب الی ان القی اللہ تعالی بصحیفتہ منک اخرجہ احمد واز آنجملہ قول او سُبّق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وصلی ابو بکر وثلث عمر از حدیث قیس الہازنی قال سمعت علیا یقول سبق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وصلی ابو بکر وثلث عمر ثم خبطتنا فتنۃ یعفو اللہ عمن یشاء اخرجہ الحاکم واز آنجملہ تلویح او بافضلیت شیخین عن مرۃ قال جاء ابو سفیان بن حرب الی علی بن ابی طالب فقال ما بال ہذا الامر فی اقل قریش قلۃ واذلہا ذلا یعنی ابا بکر واللہ لئن شئت لاملأنہا علیہ خیلا ورجالا فقال علی لطال ما عادیت الاسلام واہلہ یا ابا سفیان فلم یضرہ ذلک شیئا انا وجدنا ابا بکر لہا اہلا اخرجہ الحاکم واز آنجملہ قرون او حدیث ابو بکر وعمر سید الکہول اہل الجنۃ واز آنجملہ تسمیہ او اولاد خود را باسماء شیخین واز آنجملہ قول او رحم اللہ ابا بکر جمع القرآن وحمل رسول اللہ کما فی الہجرۃ نور اللہ قبر عمر کما نور مساجدنا وعن سالم بن ابی الجعد قال کان اہل نجران قد بلغوا اربعین الفا فذکر الحدیث واجلاء عمر ایاہم قال فلما قدم علی اتوہ فقالوا انا نسألک بخط یمینک وشفاعتک عند نبیک الا اقلتنا فابی وقال ویحکم ان عمر کان رشید الامر قال سالم فکانوا یرون ان علیا لو کان طاعنا علی عمر فی شیء من امرہ طعن علیہ فی اہل نجران رواہ ابن ابی شیبہ واز جملہ مرویات سادات اہل بیتہ عن الحسن بن علی فی قصۃ رؤیاہ اخرجہ ابو یعلی وعن جعفر بن محمد عن ابیہ عن عبد اللہ بن جعفر قال ولینا ابو بکر فکان خیر خلیفۃ اللہ ارحمہ بنا واحناہ علینا اخرجہ الحاکم وگفتن زین العابدین در بسیاری از اخبار فعل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وابو بکر وعمر وگفتن ابن عباس احری اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وارضاہم عندی عمر فی النہی عن الصلوۃ بعد العصر وگفتن زید شہید کہ آباء من شیخین را دوست میداشتند در وقتی کہ خروج کرد وعن عبد اللہ بن عباس قال دخلت علی عمر حین طعن فقلت ابشر بالجنۃ یا امیر المؤمنین اسلمت حین کفر الناس وجاہدت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین خذلہ الناس وقبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو عنک راض ولم یختلف فی خلافتک اثنان وقتلت

۵

ازانسان مسابقت ... بر ... ہر ... ست ... سابق ... دوم ... از ... جانب راست ... دوم ... فاروق ...

شهيدا فقال اعد علىّ فاعدت عليه فقال والله الذي لا اله غيره لو ان لي ما على الارض من صفراء وبيضاء
لافتديت به من هول المطلع اخرجه الحاكم واخرجه البخاري من طرق متعددة وعن الحسن بن زيد بن حسن قال
(اي موقف القيامة ١٢)
حدثني ابي عن ابيه عن علي قال كنت عند النبي صلى الله عليه وسلم فاقبل ابوبكر وعمر فقال يا علي هذان سيدا
كهول اهل الجنة وشبابها بعد النبيين والمرسلين اخرجه احمد وعن الزهري عن علي بن الحسين عن علي بن ابي طالب
قال كنت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم اذ طلع ابوبكر وعمر فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هذان
سيدا كهول اهل الجنة من الاولين والآخرين الا النبيين والمرسلين يا علي لا تخبرهما اخرجه الترمذي وعن
سفيان بن عيينة عن جعفر بن محمد عن ابيه عن جابر بن عبد الله ان عليا دخل على عمر وهو مسجى فقال صلى الله
عليك ثم قال ما من الناس احد احب الي ان القى الله بما في صحيفته من هذا المسجى وعن ابي وائل عن عبد الله
بن مسعود رضي الله عنه قال ما رأى المسلمون حسنا فهو عند الله حسن وما رأوه سيئا فهو عند الله سيء وقد رأى
الصحابة جميعا ان يستخلفوا ابابكر رضي الله عنه اخرجه الحاكم وقال ايضا اجعلوا امامكم خيركم فان رسول الله صلى الله عليه
وسلم جعل امامنا خيرنا بعده اخرجه ابو عمر في الاستيعاب وقال ايضا لو وضع علم احياء العرب في كفة ميزان
ووضع علم عمر في كفة لرجح علم عمر ولقد كانوا يرون انه ذهب بتسعة اعشار العلم ولمجلس كنت اجلسه مع عمر
اوثق في نفسي من عمل سنة اخرجه ابو عمر في الاستيعاب وقال ايضا ان افرس الناس ثلاثة العزيز حين
تفرس في يوسف فقال لامرأته اكرمي مثواه والمرأة التي رأت موسى عليه السلام فقالت لابيها يا ابت
استأجره وابوبكر حين استخلف عمر رضي الله عنه اخرجه الحاكم وقال ايضا ان [illegible]
فيه ولا يخرج منه فلما اصيب عمر انثلم الحصن فالاسلام يخرج منه ولا يدخل [illegible]
فيه اخرجه الحاكم وعن ابي وائل عن حذيفة قال كان الاسلام في زمان عمر كالرجل المقبل لا يزداد الا قربا
فلما قتل عمر كان كالرجل المدبر لا يزداد الا بعدا اخرجه الحاكم قال الواحدي في [illegible]
اعتاق الصديق جماعة ممن كانوا يعذبون في الله قال عمار بن ياسر [illegible]
فيه من البلاء واعتاق ابي بكر اياهم [illegible]

جزى الله خيرا عن بلال وصحبه		عتيقا واخزى فاكها وابا جهل	

خشیتہ ہما فی بلال لسورۃ ✦	ولم یحذر ا ما یحذر المرأ ذوالعقل
بتوحید ہ رب الانام وقولہ	شہدت بان اللہ لی علی مہل
فان یقتلانی یقتلانی ولم اکن	لاشرک بالرحمن من خیفۃ القتل
فیارب ابراہیم والعبد یونس	وموسی وعیسی نجنی ثم لا تملی ✦
لمن ظل یہوی الغی من آل غالب	علی غیر بر کان منہ ولا عدل

واز اقوال ابی ذر غفاری عن مکحول عن غضیف بن الحارث عن ابی ذر قال مر فتی علی عمر فقال عمر نعم الفتی قال فتبعہ ابوذر فقال یا فتی استغفرلی قال لا او تخبرنی فقال انک مررت علی عمر رضی اللہ عنہ فقال نعم الفتی وانی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان اللہ جعل الحق علی لسان عمر وقلبہ اخرجہ الحاکم واز اقوال سعد بن ابی وقاص قال اما واللہ ما کان باقدمنا اسلاما ولا اقدمنا ہجرۃ ولکن قد عرفت بای شئی فضلنا کان ازہدنا فی الدنیا یعنی عمر بن الخطاب اخرجہ ابن ابی شیبۃ واز اقوال عمرو بن العاص قال واللہ لئن کان ابوبکر وعمر ترکا ہذا المال وہو یحل لہما شئی منہ لقد غبنا ونقص رأیہما وایم اللہ ما کانا مغبونین ولا ناقصی الرأی ولئن کانا امرأین یحرم علیہما من ہذا المال الذی اصبنا بعدہما لقد ہلکنا وایم اللہ ما الوہن الا من قبلنا اخرجہ ابن ابی شیبۃ واز اشعار حسان بن ثابت عن حبیب بن ابی حبیب قال شہدت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لحسان بن ثابت قلت فی ابی بکر شیئا حتی اسمع قال قلت ؎

وثانی اثنین فی الغار المنیف وقد	طاف العدو بہ اذ صاعد الجبلا
وکان حب رسول اللہ قد علموا	من الخلائق لم یعدل بہ بدلا

فتبسم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ الحاکم وعن مجالد بن سعید قال سئل الشعبی من اول من اسلم فقال اما سمعت قول حسان رضی اللہ عنہ ؎

اذا تذکرت شجوا من اخی ثقۃ	فاذکر اخاک ابابکر بما فعلا ✦
خیر البریۃ اتقاہا واعدلہا	بعد النبی واوفاہا بما حملا

لام متعلق لا تملی است یعنی مہلت مدہ کسی را که مخاطب گمراہی از آل غالب بوجہ عدم سلوک وعدم اعتدال ۱۲

اقوال حسان رضی اللہ عنہ

Marfat.com

والث الناس منهم صدق الرسلا	الثاني التابع المحمود مشهده

اخرجه الحاكم واخرج ابو عمر فی الاستیعاب ہذہ الابیات الخمسۃ واز اشعار ابی الہیثم بن التیہان ست

وحفظ الصديق والطهر من عدى	واني لارجو ان يقوم بامرنا
وانصار هذا الدين من كل معتدي	اولاك خيار الحي فهر بن مالك

اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب واز اشعار ابو محجن ثقفی ست

سواک یسمی باسمه غیر منکر	وسمیت صدیقا وکل مهاجر
وکنت جلیسا بالعریش المشهر	سبقت الی الاسلام والله شاهد
وکنت رفیقا للنبی المطهر	وبالغار اذ سمیت بالغار صاحبا

اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب واز اقوال عائشہ صدیقہ رضی الله تعالی عنها قالت لو کان استخلفا الحدیث اخرجه البخاری وقول او احب الناس اخرجه الترمذی وقد رویناهما من قبل وعن القاسم بن محمد عن عائشة انها قالت توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم فنزل بابی بکر ما لو نزل بالجبال لهاضها اشرأب النفاق بالمدینة وارتدت العرب فوالله ما اختلفوا فی نقطة الا طار ابی بحظها وغنائها فی الاسلام وکانت تقول مع ہذا ومن رای عمر بن الخطاب عرف انه خلق غناء للاسلام کان والله احوذیا نسیج وحده قد اعد للامور اقرانها اخرجه ابن ابی شیبه واز اقوال عبد الله بن عمر قول او کنا نخیر بین الناس الحدیث اخرجه البخاری وعن اسلم مولی عمر قال سألنی ابن عمر عن بعض شانه یعنی عمر فاخبرته فقال ما رایت احدا قط بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم من حین قبض کان اجد واجود حتی انتهی من عمر بن الخطاب رضی الله عنه اخرجه البخاری واز اقوال انس ان رجلا سأل النبی صلی الله علیه وسلم عن الساعة فقال متی الساعة قال وماذا اعددت لها قال لا شیء الا انی احب الله ورسوله فقال انت مع من احببت قال انس فما فرحنا بشیء فرحنا بقول النبی صلی الله علیه وسلم انت مع من احببت قال انس فانا احب النبی صلی الله علیه وسلم وابا بکر وعمر وارجو ان اکون معهم بحبی ایاهم وان لم اعمل بمثل اعمالهم اخرجه البخاری واز اقوال عبد الله بن عباس عن المؤذن

مخرمة قال لما طعن عمر جعل یالم فقال له ابن عباس وکانه یجزعه یا امیر المومنین ولا کل ذلک لقد صحبت
رسول الله صلی الله علیه وسلم فاحسنت صحبته ثم فارقته وهو عنک راض ثم صحبت ابا بکر فاحسنت صحبته
ثم فارقته وهو عنک راض ثم صحبت صحبتهم فاحسنت صحبتهم ولئن فارقتهم لتفارقنهم وهم عنک راضون قال
اما ما ذکرت من صحبة رسول الله صلی الله علیه وسلم ورضاه فانما ذلک من من الله من به علی واما ما ذکرت
من صحبة ابی بکر ورضاه فانما ذاک من من الله من به علی واما ما تری من جزعی فهو من اجلک ومن
اجل اصحابک والله لو ان لی طلاع الارض ذهبا لافتدیت به من عذاب الله قبل ان اراه اخرجه البخاری
وازا قول سعید بن المسیب قال کان ابو بکر الصدیق من النبی صلی الله علیه وسلم مکان الوزیر فکان یشاوره
فی جمیع اموره وکان ثانیه فی الاسلام وکان ثانیه فی الغار وکان ثانیه فی العریش یوم بدر وکان
ثانیه فی القبر ولم یکن رسول الله صلعم یقدم علیه احدا اخرجه الحاکم وازا قول قاسم بن محمد بن ابی بکر روی
ان رجلا من انصار اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی مجلس فیه القاسم بن محمد بن ابی بکر
الصدیق والله ما کان لرسول الله صلی الله علیه وسلم من موطن الا وعلی معه فیه فقال القاسم یا اخی
لا تحلف قال هلم قال بلی ما لا ترده قال الله عز وجل ثانی اثنین اذ هما فی الغار اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب
وازا قول مسروق قال حب ابی بکر وعمر ومعرفة فضلهما من السنة اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب وازا قول
الحسن البصری عن یونس قال کان الحسن ربما ذکر عمر فیقول والله ما کان باولهم اسلاما ولا بافضلهم نفقة
فی سبیل الله ولکن غلب الناس بالزهد فی الدنیا والصرامة فی امر الله ولا یخاف فی امر الله لومة لائم
اخرجه ابن ابی شیبة وعن هشام عن الحسن قال کان عمر بن الخطاب یمر بالآیة فی ورده فتخنقه فیبکی حتی یسقط
ثم یلزم بیته حتی یعاد یحسبونه مریضا اخرجه ابن ابی شیبة وازا قول محمد بن سیرین قال ما اظن
رجلا ینتقص ابا بکر وعمر یحب النبی صلی الله علیه وسلم اخرجه الترمذی وقال ابو داود حدثنا محمد بن مسکین قال
حدثنا محمد یعنی الفریابی قال سمعت سفیان یقول من زعم ان علیا کان احق بالولایة منهما فقد خطأ
ابا بکر وعمر والمهاجرین والانصار رضی الله تعالی عن جمیعهم وما اراه یرتفع له مع هذا عمل الی السماء اما دلیل
عقلی بر افضلیت شیخین پس تقریر آن موقوف است بر هفت مقدمه چون آن هفت مقدمه معلوم

ثانیه بیان حقیقت فضل کلی بدانکه فضل کلی عبارت است از زیادت بحسب اوصافی که در اکثر احوال
احسن احوال عقلا بآن اعتبار نمایند و بحسب اوصافی که نفع آن در اکثر امور عقلا ادراک کنند مانند آنکه گویند
یاقوت افضل است از حجر و ذهب افضل است از نحاس و فرس افضل است از گاو و مطمح نظر عقلا در تفضیل
یاقوت و ذهب تزین است بآن و رغبت ملوک در آن و غلاء ثمن آن و آنچه بدان ماند و در تفضیل
فرس مستعد او آن برای سواری ملوک و جهاد اعدا و تزین بر کوب آن و ربح در تجارت آن و چون
احسن و انفع بحسب اسوم و حاجات و صناعات مختلف است لاجرم فضل کلی را دو حد پیدا شد
فضل کلی بحسب عرف عام و بحسب عرف خاص و فضل کلی بحسب عرف عام در آن اشیا باشد که همه
مردم بحسب جبلت در همه عام احسن و انفع شمرند بسبب آنکه آن صفات اکثر باشد در تداول مردمان
خصوصا افاضل ایشان در هر طبقه مانند گندم بنسبت جو و ذهب بنسبت نحاس و فضل کلی بحسب
عرف خاص مختلف باشد بحسب حاجات و اغراض طبقات و امم مثلا از افراد انسان در جمع طلاح
طبقه که بتدبیر ملک مشغول اند فضل کلی کسی را باشد که بجمع رجال و نصب مکاید قتال و جبایت
و تفریق اموال و سیاست مدن در جمیع احوال احذق و اقدر باشد و در عرف طبقه که باستنباط علوم
و تدریس آنها مشغول اند فضل کلی کسی را باشد که احفظ و اقدر باشد بر اقتناء علوم و تحریر و تقریر آن و
در زمره حدادان فضل کلی کسی را باشد که آلات حرب و ادوات ارتفاق با حسن وجه بتواند ساخت و اگر
شخصی در کسی از جهتی که غرض این طبقات بدان متعلق است ظاهر شود مانند براعت جمال یا
شهرت نسب آنرا فضل جزوی گویند و گاهی جمعی مشغول باشند بدو فن و عرف ایشان مستخرج باشد
از هر دو فن معا مانند خاندانی از سادات که نجابت و یسار هر دو متحقق باشند و مانند خاندانی از قریش
که علم و نجابت [illegible] هر دو متحقق باشند پس در میان ایشان اگر شخصی علم و یسار ندارد و نجابت کامله
دارد او را فضل کلی بعرف ایشان نتوان داد و این مقدمه از تفتیش استعمالات فرق و امم واضح گردد
مقدمه ثالثه هرگاه اهل ملت که جامع باشند همت خود را به پیغامبری مبعوث من عند الله تعالی یعنی
و کتابی جدا و معتقد باشند بآنکه سعادت محصور است در اتباع این پیغمبر و این پیغمبر میزان خیریت و فضیلت است

چنانکه در حدیث شریف آمده واحسن الهدی هدی محمد صلی الله علیه وسلم واین پیغمبر افضل بشر است بلکه افضل
از ملائکه نیز فضل کلی استعمال کنند در علوم ملت خود بحکم مقدمه سابقه مراد ایشان نباشد الا تشبه بودن به
پیغامبر خود در صفاتی که پیغامبر را از جهت پیغامبری او ثابت است وتحمل اعبار ترویج ونشر آن در ملت ...
بودن درمیان پیغامبر وامت او ودران علوم وتربیت کردن امت بر منهاج تربیت پیغامبر ...
مذهب شافعی ابو اسحق شیرازی وبعد از وی امام محمد غزالی وبعد از وی امام رافعی وبعد از وی امام نووی
افضل اصحاب او شدند کما لایخفی علی متتبعی مذهبه ودر مذهب حنفی امام ابو یوسف وامام محمد وبعد از ایشان ...
وکرخی وبعد از ایشان قدوری وبرهان الدین مرغینانی وابو البرکات نسفی افضل اصحاب ابی حنیفه بودند
ودر طریق نقشبندیه شیخ علاء الدین عطار وبعد از ایشان خواجه عبید الله احرار افضل اصحاب او شدند الی
غیر ذلک من الامثلة والنظائر بفهم اگر میتوانی فهمید که نظام ملت بوجهی از وجوه مشابهت دارد بانظام
سیاست مدنیه وچنانکه در سیاست مدنیه امر ملک تمامی نمی شود بغیر اعانت اعوان که بمنزله جوارح ملک اند
امر ملت نیز تمامی نمی شود بدون اعوان پیغامبر که بمنزله جوارح پیغامبر باشند باز اعوان مختلف اند بعض
اهل قلم وبعض اهل سیف وهر شخصی از هزاران هزار دخل دارد در اتمام امر او بر حسب مقدار خود وافضل
اعوان کسی است که بمنزله وزیر وبخشی باشد در جمع جنود وتدبیر نصب وعزل وشریک پادشاه شود در حل
وعقد وجمع وتفریق همچنان سیاست ملت تمام نمی شود بدون قراء وغزاة وعلماء وکلی را از هزاران هزار دخلی
هست در اتمام امر او بر حسب مقدار خود وافضل اعوان کسی است که عضد او شد در وقت تنهای او ونصرت
اسلام داد در وقت غربت او وکسر جماعت متعصبین نمود در وقت غلبه ضلال وبعد از انکه پیغامبر برفیق
اعلی صعود فرمود علم او را مشهور ساخت ودین او را در عرب وعجم شائع گردانید واین که گفتیم که تشبه در صفاتی
که از جهت نبوة حاصل شده است می باید از ان جهت گفتیم که حضرت پیغامبر را صلوات الله وسلامه ...
اوصاف کمال همه جمع فرموده بود که بعض آن با اصل نبوت لازم نیست مثل ...
وصوت حسن وقوت بطش وبآرت وغیر آن ع آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری + لیکن سخن در فضیلتی
می رود که همه انبیاء را بر امت خودها متحقق است وتشبه بآن واعانت دران سوال اگر گوئی که خدا تعالی

Marfat.com

پس خدا تعالی پیغامبر را بفضل و نعمت خود بی سابقه عملی در قوت عاقله زیادتی عطا میفرماید که بسبب آن
وحی از جانب غیب باو میرسد و جنت و نار را مشاهده میفرماید و ملائکه را بصور آنها بیند و در واقعات و در رؤیای
صالحه واقعات آینده را بصور مثالیه در می یابد و سوای این جزو اشارت واقع شده است در حدیث
الرؤیا جزء من ستة واربعین جزءا من النبوة و همچنین در قوت عامله او مددی میدهد که بسبب آن همت مصالح
نصیب او میگردد و در رعایت آداب عبادات و تدبیر منزل و سیاست مدنیه بطوری که از ان بهتر متصور
نشود اهتمام میفرماید و خلق و شجاعت و سیاست و عدالت و کفایت و شناختن مصلحت هر وقتی او را عطا
میکند و بسوی این جزء اشارت واقع شد در حدیث السمت الصالح جزء من خمسة وعشرین جزءا من اجزاء النبوة
اگر میخواهی که خواص نبی را بفهمی فرض کن که چهار شخص را در یک تن جمع کرده اند و نام آن مجموع را نبی
گذاشته بادشاهی که صاحب حکمت عملی او را انسان مدنی میگویند یعنی انسانی که ظل نفس ناطقه او بر مردمان
می افتد و بسبب آن ظل التیامی و انتظامی در میان افراد بشر واقع می شود و هر یکی بر جای خود قرار گرفته
ترتیبی مناسب حادث میگیرد و از انواع اهل قلم و ابطال و مدبران جیش و سیاست کنندگان در مدن
و مزارعان و تجار و غیر ایشان پس اگر اجتماع و ترتیب در میان این فرق متحقق نباشد بسبب ظل نفس
ناطقه او که بر ایشان می افتد بواسطه افعال و اقوال او از سر نو متحقق گردد و اگر متحقق باشد بکمال خود رسد
و هر نابایستنی که در وی هست زائل گردد قصه مختصر کنم هر چه در این انسان می باید از عفت و حکمت و عدالت
و شجاعت و کفایت و غیر آن همه در نبی به بین و حکیمی که در حکمت عملی بسر آمده و علم اخلاق و تدبیر منازل
و سیاست مدن نیک شناخته و اصول و فروع آن علوم را حاوی شده و بر علم اکتفا نه نموده بلکه مر آن
صفات تحققا و تخلقا در وی نمایان شده و آثار آن صفات عینا عیانا از وی بتراود که کل اناء یترشح بما فیه
و صوفی مرشدی که در میان زمره صوفیان نشسته مصدر کرامات عجیبه و خوارق عادات گشته
و خود بادیه پیمایان ضلال را راه نجات نموده بعد از آنکه طریق تهذیب نفس بطاعات و ریاضت نیک شناخته
و حس مشترک و مرآة علوم حقه گشته و خفایای عالم ملک و خبایای عالم ملکوت بروی مفاض شده و خواص
اعمال جوارح و اذکار زبان نیک ورزیده تجربی و کلی این فنون ماهر گردیده مثل آنچه در مقامات مشائخ

Marfat.com

ماشل بهجة الاسرار و مقامات خواجه نقشبند خوانده باشی و جبریلی که جارحه از جوارح تدبیر الٰهی گشته و واسطهٔ
اخذ علوم حقه از منبع آن شده و لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یؤمرون وصف او شده و از جذب جبلت
او راهی بحظیرة القدس کشاده و از ان راه علوم مجرده عالیه در عقل و قالب او ریخته و اطمینانی و ثلجی و اقعی یقینی
و عظمتی میسر او شده باز تامل باید کرد که آنحضرت صلعم در ایام خود بچه چیز اعتنا تمام نمودند و از آثار آنحضرت صلی
الله علیه وسلم در عالم چه چیز باقی ماند و هر چند این سخن دراز است اما از جزئیات بکلیات انتقال می باید کرد
و حدس ذهن را کار باید فرمود قال الله تعالیٰ هو الذی بعث فی الامیین رسولا منهم یتلو علیهم آیاته و یزکیهم
و یعلمهم الکتاب و الحکمة و ان کانوا من قبل لفی ضلال مبین و آخرین منهم لما یلحقوا بهم و هو العزیز الحکیم پس
باید دانست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در زمانی مبعوث شدند که شرک در عبادت شائع بود و معاد را
اثبات نمیکردند و عبادات را فراموش ساخته بودند و در دین حنفی که منسوب است بحضرت ابراهیم تحریفها
راه یافته بود در اول بعث ابطال شرک نمودند و اثبات مجازاة فرمودند و تحریفات را بر انداختند آنگاه
عرب عامه و قریش خاصه بتعصب برخاستند و ایذا بدادند آنحضرت صلی الله علیه وسلم بقوت خداداد در
مقابله و مجادله ایشان استقامت نمودند تا آنکه راهی واضح شد و اسلام از کفر ممتاز گشت و مردمان در
دین حق در آمدند بعد ازان مامور شدند بهجرة و بجهاد در ان باب بتائید الٰهی سعی که زیاده بران مقدور بشر
نباشد بجا آوردند و فتح ها واقع شد و هزیمت ها بر کفار افتاد و دین جاهلیت از هم پاشید و مظالم و مخالفت
سنت عادله که شیوع تمام یافته بود در مکمن عدم رفت و علمی که هرگز بآن آشنا نبودند در میان ایشان شائع
شد و آن ده علم است علم قرآن و علم ایمان یعنی ارکان پنجگانه اسلام با توقیت اوقات و تعیین اداء
و مانند آن [illegible] معاد یعنی شرح احوال برزخ و حشر و جنت و نار و علم احسان یعنی از قوالب عبادات
[illegible] آن و از صور طاعات بانوار آن ترقی نمودن و نام احسان امروز طریقت و معرفت است و علم
شرائع و تدبیر منازل و سیاست مدن و طریق معاش و علم اخلاق و علم آداب و علم فتن یعنی حوادث
آینده و علم فضائل اعمال و علم مناقب عمال و این همه علوم را بوجهی شرح و تفصیل داد و شائع و مشهور
گردانید که باقاصی و ادانی و صغیر و کبیر و ذکی و غبی رسید الا هر بی نصیبی که شقاوت ازلی او را در گرفته باشد

Marfat.com

وتربیت فرمود اہل زمان خود را تا آنکہ اہل بدو و سکان صحرا محسنین و مقربین گشتند و این تربیت بفیض صحبت بابرکت بود و امر معروف و نہی منکر در ہر حالتی بقدر آن حالت و ہمین منن عظمی کہ اشارہ واقع شد درین آیت اگر عمری در تامل بگذرانی مثل این منقح و محصل نیابی **مقدمہ خامسہ** بیان آنکہ حالتی کہ بسبب آن غیر نبی با نبی تشبہ کند چیست و اعانت کلی پیغامبر در اموری کہ پیغامبر برای او مبعوث شدہ و باعتنا تمام آنرا سرانجام داد چہ قسم متصور گردد بدانکہ تشبہ در خصلت اولی کہ ارادہ بعث است بآن طریق تواند بود کہ ارادہ منعقد شود بآنکہ اتمام این کار بر دست بعضی اتیان کنند و اینمعنی را پیغامبر ارشاد فرماید قال اللہ تعالی کنتم خیر امۃ اخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنہون عن المنکر وتومنون باللہ عن بہز بن حکیم عن ابیہ عن جدہ انہ سمع النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول فی قولہ تعالی کنتم خیر امۃ الآیۃ قال انتم تتمون سبعین امۃ انتم خیرہا واکرمہا علی اللہ اخرجہ الترمذی وعن ابن عباس فی قولہ عز وجل کنتم خیر امۃ اخرجت للناس قال ہم الذین ہاجروا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من مکۃ الی المدینۃ اخرجہ الحاکم وقال اللہ تعالی وعد اللہ الذین آمنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنہم فی الارض کما استخلف الذین من قبلہم ولیمکنن لہم دینہم الذی ارتضی لہم ولیبدلنہم من بعد خوفہم امنا یعبدوننی لا یشرکون بی شیئا ومن کفر بعد ذلک فاولئک ہم الفاسقون عن ابی بن کعب قال لما قدم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واصحابہ المدینۃ وآواہم الانصار رمتہم العرب عن قوس واحدۃ کانوا لا یبیتون الا بالسلاح ولا یصبحون الا فیہ فقالوا اترون انا نعیش حتی نبیت آمنین مطمئنین لا نخاف الا اللہ فنزلت وعد اللہ الذین آمنوا منکم الآیۃ اخرجہ الحاکم وعن ابی عروۃ قال کنا عند مالک بن انس فذکروا رجلا ینتقص اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال مالک من اصبح من الناس فی قلبہ غیظ علی اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقد اصابتہ ہذہ الآیۃ وعد اللہ الذین آمنوا منکم وعملوا الصالحات اخرجہ الواحدی وقد بینا ان اللہ تعالی نبیہ بما ای اصحابہ ان المراد بذلک استخلاف صحابہ تلثین سنۃ وقال اللہ تعالی ذلک مثلہم فی التوراۃ ومثلہم فی الانجیل کزرع اخرج شطأہ فآزرہ فاستغلظ فاستوی علی سوقہ یعجب الزراع لیغیظ بہم الکفار وعد اللہ الذین آمنوا وعملوا الصالحات منہم مغفرۃ واجرا عظیما عن خیثمۃ قال قرأ رجل علی عبد اللہ سورۃ الفتح

فلما بلغ کزرع اخرج شطأہ فآزرہ فاستغلظ فاستوی علی سوقہ یعجب الزراع لیغیظ بہم الکفار قال لیغیظ
اللہ بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم وباصحابہ الکفار قال ثم قال عبداللہ انتم الزراع وقد دنا حصادہ اخرجہ الحاکم
وعن عائشۃ فی قولہ تعالی لیغیظ بہم الکفار قالت اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اُمروا بالاستغفار
لہم فسبوہم اخرجہ الحاکم وقال الواحدی ہذا مثل ضربہ اللہ تعالی لمحمد صلی اللہ علیہ وسلم فالزرع محمد والشطأ
اصحابہ والمؤمنون حولہ وکانوا فی ضعف وقلۃ کما کان اول الزرع دقیقا ثم غلظ وقوی وتلاحق کذلک
المؤمنون قوی بعضہم بعضا حتی استغلظوا واستووا علی امرہم لیغیظ بہم الکفار ای انما کثرہم وقواہم
لیکونوا غیظا للکافرین اما تشبہ در زیادتی کہ در حیز علمی نفس ناطقہ دہند باین وجہ تواند بود کہ کسی را از اہل
تحدیث و ملہم کنند تا بعض بروق غیب در دل او لمعان نماید واین معنی بدو طریق تواند بود یکی آنکہ بمجرد
شنیدن سخن پیغامبر منتبہ شود باصل کار گویا آنرا بی واسطہ می بیند ومی داند واز لوازم این معنی تصدیق
دل است بغیر اکتراث ونیز از لوازم او صحبت دائمہ با پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم با وصف فنا وفدا وتسلیم
وترک مخالفت اگرچہ در ادنی شیٔ باشد وامام این طریقہ صدیق اکبر است و دوم آنکہ فراست صادقہ او را
نصیب کنند وعقل او را از حظیرۃ القدس تائیدی دہند کہ غالبا اصابہ کنند در مجتہدات خود واز لوازم
این معنی آنست کہ وحی بر حسب رای او نازل شود ونیز از لوازم او آنست کہ ممتاز شود در میان ابناء
جنس خود بانکہ ہر چیزی را کہ ظن کند موافق واقع افتد وامام این طریقہ فاروق اعظم است اما تشبہ در
زیادتی کہ در حیز عملی نفس ناطقہ دہند بدو وجہ تواند بود وجہ اول آنکہ سمت صالح داشتہ باشد وعدالت
کاملہ در امور ملک رانی وسیاست مدن داد آن دہد و بوجہی سعایہ کند کرامت بردی مختلف نشود
و تا [illegible] بدون سل سیف در میان مسلمین کار سر انجام دہد وجہاد عرب وعجم بنوعی کہ بہتر از ان متصور
نباشد بجا آرد [illegible] شخصی از ہزاران ہزار کہ در امر ملت سعی کند جدا جدا التناسد واز ہر یکی کاری کہ از دی
[illegible] علما وعلا ونصرت دین را باقصی ہمت مطمح نظر خود سازد گویا برای ہمین کار مخلوق شدہ
واین امر غایت سعادت او ہست ورد وقبول او ہمہ بر موافقت ملت ومخالفت آن باشد یا اصابت
رای و فطانت المعیہ بآن مشابہ گویا رای او مرآۃ ارادہ الٰہی افتادہ ہر چہ می اندیشد از مکمن غیب حسب

Marfat.com

اندیشه او ظاهر شود چنانکه حضرت مرتضی فرموده ان عمر کان رشید الرای و فرمود تازیانه عمر بهتر از سیف ماست
وجه ثانی آنکه ترتیب کند جمیع اصحاب خود را تا تاثیر صحبت و هر یکی را بامر معروف کند و در هر حالتی بقدر آن حالت
و مواعظ و خطب بلیغه او موثرترین کلمات باشد در نفوس و کرامات عجیبه و خوارق غریبه از وی مشاهده
افتد اما تشبه او با پیغامبر در تحمل اعباء دعوت بآن وجه تواند بود که مرد جلیل القدر که در نظر مردمان محترم باشد
وازوی در حل و عقد خویش حساب میگرفته باشند و بادی از هر بطن جماعتی موتلف باشند با قصی همت
در اسلام قدم راسخ زند و بمجرد دخول او در اسلام جمعے در اسلام در آیند و بمجرد دخول او عزت اسلام ظاهر شود و
در نظر مردمان پر ظاهر گردد که این ملت را ظهوری شدنی است و دست متعصبان از تطاول این ملت
بسبب قیام او بسته گردد و توقع غلبه از خاطر ایشان بسبب رسوخ قدم او از هم پاشد باز چون جهاد در میان
آید بهر وقعی او را دخل باشد در حل و عقد و جمع رجال و نصب قتال و مشورت او و رای او برای تمام باشد پیش
آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اما تشبه او با پیغمبر در نشر علوم بآن تواند بود که تصرف کند در علوم مرویه آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بارشاد طرق روایت و حمل ناس بر تعلیم علوم آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اگر در مسئله اقوال
روایات مختلف شوند خروج نماید از مضیق اختلاف بقضا و اجماع و ارشاد نماید طریق اجتهاد را و سد کند
طرق تحریف را بالجمله احکام نماید اخذ علم از پیغامبر و امام باشد درین راه و واسطه باشد درمیان آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و امت او در اخذ علوم **فائده** در حدیث متواتر آمده است خیر القرون قرنی ثم الذین
یلونهم الحدیث و سر در تفضیل صحابه بر هر که بعد از ایشان آمد آنست که ایشان واسطه اند میان پیغامبر
و این جماعت متاخره و از جهت غلبه اسلام بواسطه ایشان و رسیدن علم بسبب ایشان بفهم اگر بتوانی
فهمید که امر ملت مشابهت تمام دارد بدیواری که هر خشت فوقانی متفرع است بر خشت تحتانی و دوام
استقامت او است تا آنکه کار باساس رسد همچنین هر قرن متاخر مستمد و منت پذیر قرن متقدم
در شرائع اسلام و علوم و هدایت شرع تا آنکه امر منتهی گردد بصاحب شرع که از جانب [illegible]
الی واسطه آورده نمی بینی که امروز کافری چون میخواهد که مسلمان شود چه قدر حرکات عنیفه باید کشید
اگر کسی از میان اهل کفر و رسم کفر بر آمده از اهل اسلام یاد گیرد و بآن متخلق گردد خدا تعالی رحمت تامه

نازل گردانادبرآباواجدادواساتذه ومشائخ ماکه درحجر تربیت خود مارا پرورش دادندواول کلمه که بما یادنمایند
کلمه اسلام بودواول رسمی که بمانمودندرسم اسلام بودآن مؤنت دشوار ازسر ما برداشتند رب ارحمهما کما ربیانی
صغیرا ورحمت دیگراوفی واتم ازان نصیب اصول ایشان گرداناد که ایشانرا همچنین درحجر خود تربیت کرده
این مؤنت خلاص گردانیدند وهمچنین تاآنکه صلوات تامه وتحیات کامله تحفه جناب عالی آنحضرت صلی الله
علیه وسلم گرددبعددهرمسلمانی که باین ملت حقه بهره مندگردید علما وعملا همچنین باید دانست وهمچنین منت
را برجان خود باید نهادتا بر آبای ظاهری وباطنی گرده باشیم واز عقوق ایشانان دور شویم والحمد لله رب
العالمین **مقدمه** سادسه بیان تحقق این خصال درشیخین بوجه کمال اما متضمن بودن بعث پیغامبر
صلی الله علیه وسلم لبعث ایشان را واعلام ازجانب غیب باین معنی پس فصلی ازان در مسلک اول تقریر کرده
شدوازین باب است قصه اسقف عن الاقرع موذن عمر بن الخطاب قال بعثنی عمر بن الخطاب الی
الاسقف فدعوته فقال له عمر هل تجدنی فی الکتاب قال نعم قال کیف تجدنی قال اجدک قرنا قال فرفع علیه
الدرة فقال قرن مه قال قرن حدید امیر شدید فقال کیف تجد الذی یجیئ بعدی قال اجده خلیفة صالحا
غیرانه یؤثر قرابته قال عمر یرحم الله عثمان ثلثا قال کیف تجد الذی بعده قال اجده صدأ حدید قال فوضع
عمر یده علی راسه فقال یا دفراه فقال یا امیر المومنین انه خلیفة صالح ولکنه یستخلف حین یستخلف والسیف
مسلول والدم مهراق قال ابوداؤد والدفر النتن اخرجه ابوداود فی بعض النسخ وازین باب است
رویای عوف بن مالک عن عوف بن مالک الاشجعی انه رای فی المنام کان الناس جمعوا واذا فیهم رجل
فرعهم فهو فوقهم ثلث اذرع قال فقلت من هذا قال عمر قلت لم قالوا لان فیه ثلث خصال لانه لا یخاف
فی الله لومة لائم وانه خلیفة مستخلف وشهید مستشهد قال فاتی ابا بکر فقصها علیه فارسل الی عمر فدعاه
لیبشره قال قال عمر قال فقال لی ابو بکر اقصص رؤیاک قال فلما بلغت خلیفة مستخلف زبرنی عمر
وقال اسکت تقول هذا وابو بکر حی قال فلما کان بعدان ولی عمر مررت بالشام وهو علی المنبر قال
فدعانی وقال اقصص رؤیاک فقصصتها فلما قلت انه لا یخاف فی الله لومة لائم قال انی لارجوان یجعلنی
الله منهم قال فلما قلت خلیفة مستخلف قال قد استخلفنی الله فسلان یعیننی علی ما ولانی فلما ان ذکرت شهید

Marfat.com

مستشہد قال انی لی بالشہادۃ وانا بین اظہرکم تغزون ولا اغزو ثم قال بلی یات اللہ بہا ان شاء اللہ اخرجہ
ابو عمر فی الاستیعاب واما تشبیہ شیخین بحضرت پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم در حِزبِ عقل نفس ناطقہ بآن دو طریقہ
کہ بیان کردیم پس شواہد بسیار دارد از انجملہ حدیث ابی درداء قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ بعثنی الیکم
فقلتم کذبت وقال ابوبکر صدقت وواسانی بنفسہ ومالہ فہل انتم تارکو لی صاحبی مرتین فما اوذی بعدہا اخرجہ
البخاری وحدیث عائشہ قال لما اسری النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی المسجد الاقصی اصبح تحدث الناس بذلک فارتد
ناس ممن کان آمنوا بہ وصدقوہ وسعوا بذلک الی ابی بکر رضی اللہ عنہ فقالوا ہل لک الی صاحبک یزعم انہ اسری
بہ اللیلۃ الی بیت المقدس قال او قال ذلک لقد صدق قالوا او تصدقہ انہ ذہب اللیلۃ الی بیت المقدس
وجاء قبل ان یصبح قال نعم انی لاصدقہ فیما ہو ابعد من ذلک اصدقہ بخبر السماء فی غدوۃ او روحۃ فلذلک سمی
ابوبکر الصدیق اخرجہ الحاکم قال ابو عمر سمی الصدیق لبدارہ الی تصدیق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی کل
ما جاء بہ وقیل بل قیل لہ الصدیق لتصدیقہ فی خبر الاسراء وفی حدیث التخییر قال علی فکان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم ہو المخیر وکان ابوبکر اعلمنا بہ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعوا لی صاحبی فانکم قلتم لی
کذبت وقال لی صدقت وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی کلام البقرۃ والذئب آمنت بہ انا وابوبکر
وعمر وما ہما ثم علما منہ بما کانا علیہ من الیقین والایمان انتہی قول ابی عمر وعن ابی سعید الخدری ان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم جلس علی المنبر فقال ان عبدا خیرہ اللہ بین ان یوتیہ من زہرۃ الدنیا ما شاء وبین ما عندہ
فاختار ما عندہ فقال ابوبکر فدیناک یا رسول اللہ بآبائنا وامہاتنا قال فعجبنا فقال الناس انظروا الی
ہذا الشیخ یخبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن عبد خیرہ اللہ بین ان یوتیہ من زہرۃ الدنیا ما شاء وبین
ما عند اللہ وہو یقول فدیناک بآبائنا وامہاتنا فکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہو المخیر وکان ابوبکر ہو اعلمنا
بہ فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان من امن الناس علی فی صحبتہ ومالہ ابوبکر ولو کنت متخذا
ابابکر خلیلا ولکن اخوۃ الاسلام لا یبقین فی المسجد خوخۃ الا خوخۃ ابی بکر اخرجہ الترمذی [illegible]
متعددۃ وعن عائشۃ ان ابابکر لم یقل بیت شعر فی الاسلام حتی مات وانہ کان قد حرم الخمر فی الجاہلیۃ [illegible]
عثمان رضی اللہ عنہما اخرجہ ابو عمر فی الاستیعاب وعن سعید بن المسیب ان رجلا من اسلم جاء الی ابی بکر

Marfat.com

الصديق فقال له ان الاخر زنى فقال له ابو بكر هل ذكرت هذا لاحد غيرى فقال لا فقال له ابو بكر فتب الى الله
واستتر بستر الله فان الله يقبل التوبة عن عباده فلم تقرره نفسه حتى اتى عمر بن خطاب فقال له مثل ما قال لابى
بكر فقال له عمر مثل ما قال له ابو بكر قال فلم تقرره نفسه حتى جاء الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له ان
الاخر زنى قال سعيد فاعرض عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلث مرات كل ذلك يعرض عنه رسول الله
صلى الله عليه وسلم حتى اذا اكثر بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم الى اهله فقال يشتكى او به جنة فقالوا يا رسول
والله انه لصحيح فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ابكر ام ثيب قالوا بل ثيب يا رسول الله فامر به رسول الله
صلى الله عليه وسلم فرجم اخرجه مالك وعن المسور بن مخرمة فى قصة الحديبية وحديث ابى جندل فقال عمر بن الخطاب
فاتيت نبى الله صلى الله عليه وسلم فقلت الست نبى الله حقا قال بلى قلت السنا على الحق وعدونا على
الباطل قال بلى قلت فلم نعطى الدنية فى ديننا اذا قال انى رسول الله ولست اعصيه وهو ناصرى قلت
اوليس كنت تحدثنا انا سناتى البيت فنطوف به قال بلى افاخبرتك انا ناتيه العام قلت لا قال فانك آتيه
ومطوف به قال فاتيت ابا بكر فقلت يا ابا بكر اليس هذا نبى الله حقا قال بلى قلت السنا على الحق وعدونا
على الباطل قال بلى قلت فلم نعطى الدنية فى ديننا اذا قال ايها الرجل انه رسول الله وليس يعصى ربه
وهو ناصره فاستمسك بغرزه فوالله انه على الحق قلت اليس كان يحدثنا انا سناتى البيت فنطوف به قال
بلى افاخبرك انك تاتيه العام قلت لا قال فانك آتيه ومطوف به اخرجه البخارى وعن ابن عباس قال
لما اخرج اهل مكة النبى صلى الله عليه وسلم قال ابو بكر الصديق رضى الله عنه انا لله وانا اليه راجعون اخرجوا نبيهم
ليهلكن قال فنزلت اذن للذين يقاتلون بانهم ظلموا وان الله على نصرهم لقدير قال ابو بكر الصديق فعلمت
انها قتال اخرجه الحاكم وفى قصة رؤيا النبى صلى الله عليه وسلم غنما كثيرة سودا دخلت فيها غنم كثيرة بيض
[illegible] ابو بكر فقال النبى صلى الله عليه وسلم يا ابا بكر اعبرها فقال ابو بكر يا رسول الله هى العرب تتبعك ثم
تتبعها العجم حتى تغمرها فقال النبى صلى الله عليه وسلم هكذا عبرها الملك السحر اخرجه الحاكم وقال ابن هشام حدثنى
بعض اهل العلم عن ابراهيم بن جعفر المحمودى قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رأيت انى لقمت لقمة
من حيس فالتذذت طعمها فاعترض فى حلقى منها شئ حين ابتلعتها فادخل على يده فنزعه فقال ابو بكر الصديق

رضی الله عنه یا رسول الله هذه سریة من سرایاک تبعثها فیاتیک منها بعض ما تحب ویکون فی بعضها الغرض
فتبعث علیاً فیها وعن عائشة قالت رایت ثلثة اقمار سقطن فی حجرتی فقصصت رؤیای علی ابی بکر الصدیق
قالت فلما توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم ودفن فی بیتها قال لها ابو بکر هذا احد اقمارک وهو خیرها اخرجه مالک
فی الموطا وعن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لقد کان فیما قبلکم من الامم محدثون فان
یکن فی امتی منهم احد فانه عمر اخرجه البخاری قال ابو عمر من حدیث ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه
وسلم ان الله جعل الحق علی لسان عمر وقلبه ونزل القرآن بموافقته فی اسری بدر وفی الحجاب وفی تحریم الخمر
وفی مقام ابراهیم وروی من حدیث عقبة بن عامر وابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لو کان
بعدی نبی لکان عمر ومن حدیث ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم بینا انا نائم اتیت بقدح لبن فشربت
حتی رأیت الری یخرج من اظفاری ثم اعطیت فضلی عمر قالوا فما اولت ذلک یا رسول الله قال العلم و
قال علی ما کنا نبعد ان السکینة تنطق علی لسان عمر عن ابن سیرین قال کعب لعمر یا امیر المؤمنین هل تریه
فی منامک شیئا فانتهره فقال انا اجد رجلا یری امر الامة فی منامه عمر وان بن عساکر ذکر ابن ابی داود فی
کتاب المصاحف انه کان ابو بکر یسمع مناجاة جبریل للنبی صلی الله علیه وسلم ولا یراه من کتاب الخصائص فی
باب ما کان یظهر علیه فی الوحی من الآیات وقال حذیفة کان علم الناس کلهم قد دس فی جحر مع علم عمر و
قال ابن مسعود لو وضع علم احیاء العرب فی کفة میزان ووضع علم عمر فی کفة لرجح علم عمر ولقد کانوا یرون انه
ذهب بتسعة اعشار العلم ولمجلس کنت اجلسه من عمر اوثق فی نفسی من عمل سنة انتهی کلام ابی عمر وعن عبد الله
بن عمر قال ما سمعت عمر لشیء قط فیقول انی لاظنه کذا الا کان کما یظن اخرجه البخاری وعنه ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال ان الله جعل الحق علی لسان عمر وقلبه وقال ابن عمر ما نزل بالناس امر قط فقالوا
فیه وقال فیه عمر الا نزل فیه القرآن علی نحو ما قال عمر اخرجه الترمذی وعن عمر بن شرحبیل
انه قال اللهم بین لنا فی الخمر بیانا شفاء فنزلت التی فی البقرة یسئلونک عن الخمر والمیسر
فدعی عمر فقرأت علیه ثم قال اللهم بین لنا فی الخمر بیانا شفاء فنزلت التی فی النساء یا ایها الذین آمنوا لا
تقربوا الصلوة وانتم سکاری فدعی عمر فقرأت علیه ثم قال اللهم بین لنا فی الخمر بیانا شفاء فنزلت التی

Marfat.com

فی المائدة انما یرید الشیطان الی قوله فهل انتم منتهون فدعی عمر فقرأت علیه فقال انتهینا انتهینا اخرجه الترمذی
اما نشر شیخین علم شریعت را و واسطه بودن درمیان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و امت او در علوم پس
تفصیلی دارد یک ساعت خاطر را متوجه آن باید ساخت اعظم میراثی که از آنحضرت صلی الله علیه وسلم بامت
مرحومه رسیده قرآن عظیم است و حمله آن قرار و کتبه قرآن عظیم اند برسم قرآن و هرچه امروز بدست مردمان باقی
مانده از علوم قراءة و رسم منشأ آن شیخین بوده اند عن زید بن ثابت قال ارسل الی ابوبکر رضی الله عنه
مقتل اهل الیمامة فاذا عمر بن الخطاب عنده قال ابوبکر ان عمر اتانی فقال ان القتل قد استحر یوم الیمامة بقراء
القرآن وانی لاخشی ان یستحر القتل بالقراء بالمواطن فیذهب کثیر من القرآن وانی اری ان تامر بجمع القرآن
قلت لعمر کیف تفعل شیئا لم یفعله رسول الله صلی الله علیه وسلم قال عمر هذا والله خیر فلم یزل عمر یراجعنی
حتی شرح الله صدری لذلک ورأیت فی ذلک الذی رای عمر قال زید قال ابوبکر انک رجل شاب عاقل
لا نتهمک وقد کنت تکتب الوحی لرسول الله صلی الله علیه وسلم فتتبع القرآن فاجمعه فوالله لو کلفونی نقل
جبل من الجبال ما کان اثقل علی مما امرنی به من جمع القرآن قلت کیف تفعلون شیئا لم یفعله رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال هو والله خیر فلم یزل ابوبکر یراجعنی حتی شرح الله صدری للذی شرح له صدر ابی بکر
فتتبعت القرآن اجمعه من العسب واللخاف وصدور الرجال اخرجه البخاری وعن انس بن مالک
ان حذیفة بن الیمان قدم علی عثمان وکان یغازی اهل الشام فی فتح ارمینیة و آذربیجان مع اهل العراق
فافزع حذیفة اختلافهم فی القراءة فقال حذیفة لعثمان یا امیر المومنین ادرک هذه الامة قبل ان یختلفوا
فی الکتاب اختلاف الیهود والنصاری فارسل عثمان الی حفصة ان ارسلی الینا بالصحف ننسخها فی
المصاحف ثم نردها الیک فارسلت بها حفصة الی عثمان فامر زید بن ثابت وعبد الله بن الزبیر وسعید
بن العاص وعبد الرحمن بن الحارث بن هشام فنسخوها فی المصاحف وقال عثمان للرهط القرشیین
الثلاثة اذا اختلفتم انتم وزید بن ثابت فی شیء من القرآن فاکتبوه بلسان قریش فانما نزل بلسانهم ففعلوا
حتی اذا نسخوا الصحف فی المصاحف رد عثمان الصحف الی حفصة وارسل الی کل افق بمصحف مما نسخوا و
امر بما سواه من القرآن فی کل صحیفة او مصحف ان یحرق اخرجه البخاری وقال البغوی فی شرح السنة فی شرح

Marfat.com

قوله صلی الله علیه وسلم ان هذا القرآن نزل علی سبعة احرف وکان الامر علی هذا حیوة رسول الله صلی الله علیه
وسلم وبعده کانوا یقرؤن بالقرارة التی اقرأهم رسول الله صلی الله علیه وسلم وتفهم باذن الله عزوجل الی
ان وقع الاختلاف بین القرا فی زمن عثمان بن عفان واشتد الامر فیه بینهم حتی اظهر بعضهم انکار بعض
البراءة منه وخافوا الفرقة فاستشار عثمان رضی الله عنه الصحابة فی ذلک فجمع الله تعالی الامة بحسن اختیار
الصحابة علی مصحف واحد هو آخر العرضات من رسول الله صلی الله علیه وسلم وکان ابوبکر الصدیق رضی الله
عنه امر بکتبه جمیعا بعد ما کان متفرقا فی الرقاع بمشورة الصحابة حین استحر القتل بقراء القرآن یوم الیمامة فخشی
ذهاب کثیر من القرآن بذهاب حملته فامر بجمعه فی مصحف واحد لیکون اصلا للمسلمین یرجعون الیه ویعتمدون
علیه فامر عثمان بنسخه فی المصاحف وجمع القوم علیه وامر بتحریق ما سواه قطعا لمادة الخلاف وکان ما یخالف الخط
المتفق علیه فی حکم المنسوخ والمرفوع کسائر ما نسخ ورفع منه باتفاق الصحابة علیه والمکتوب بین اللوحین
وهو المحفوظ من الله عزوجل للعباد وهو الامام للامة ولیس لاحد ان یعدو فی اللفظ الی ما هو خارج من رسم
الکتابة والسواد فی ما القراءة باللغات المختلفة مما یوافق الخط والکتاب فالفسحة فیها باقیة والتوسعة قائمة
بعد ثبوتها وصحتها بنقل العدول عن رسول الله صلی الله علیه وسلم علی ما قرأته القراء المعروفون بالنقل
الصحیح عن الصحابة رضی الله عنهم روی عن خارجة بن زید بن ثابت قال القراءة سنة ... واهما ... من
... من قبلنا فی الحروف وفی القراءة سنة متبعة لا یجوز فیه مخالفة المصحف الذی هو امام ولا مخالفة القراءة
التی هی مشهورة وان کان غیر ذلک سائغا فی اللغة جمعت الصحابة والتابعون فمن بعدهم علی هذا ان
القراءة سنة لیس لاحد ان یقرء حرفا الا باثر صحیح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ... موافق ... المصحف
... لفظا وتلقینا وصح عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال استقرأوا القرآن من اربعة عبد الله ...
وسالم مولی ابن حذیفة وابی بن کعب ومعاذ بن جبل والقراء المعروفون ... واقرا ...
ابن کثیر ونافع اسندا الی ابی بن کعب وعبد الله بن عامر اسند الی عثمان بن عفان واسند عاصم الی علی
وعبد الله بن مسعود وزید واسند حمزة الی عثمان وعلی وهولاء قرؤا علی النبی صلی الله علیه وسلم بعد ازان
فاروق اعظم باهتمام عظیم قرا را نصب فرمود برای تعلیم قرآن وتعاهد ایشان نمود ودر قراءات مناظ

کرد و در مواضع مشکله خود مهاجرین کشف اشکال شد و سائر مواضع را حواله بر قرار نمود تا آنکه راه واضح شد
و قرآن همه اقاصی و ادانی رسید و مردمان همه بآن رطب اللسان گشتند چند حدیثی از شواهد این معنی نیز
بخوانیم عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه انه خطب الناس فقال من اراد ان یسأل عن القرآن فلیأت
ابی بن کعب ومن اراد ان یسأل عن الحلال والحرام فلیأت معاذ بن جبل ومن اراد ان یسأل عن
المال فلیأتنی فان الله تعالی جعلنی خازنا اخرجه الحاکم وعن عبد الرحمن بن عبد القاری انه قال خرجت مع
عمر بن الخطاب لیلة فی رمضان الی المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون یصلی الرجل لنفسه ویصلی الرجل
فیصلی بصلوته الرهط فقال انی اری لو جمعتهم علی قاری واحد لکان امثل ثم عزم فجمعهم علی ابی بن کعب قال
ثم خرجت معه لیلة اخری والناس یصلون بصلوة قارئهم فقال عمر نعمت البدعة هی والتی تنامون عنها
افضل من التی تقومون یعنی آخر اللیل وکان الناس یقومون اوله اخرجه البخاری ومسلم وعن السائب
بن یزید انه قال امر عمر بن الخطاب ابی بن کعب وتمیم الداری ان یقوما للناس باحدی عشرة رکعة وکان
القاری یقرأ بالمئین حتی کنا نعتمد علی العصا من طول القیام وما کنا ننصرف الا فی فروع الفجر اخرجه مالک
وعن عمر بن الخطاب قال علی اقضانا وابی اقرأنا وانا لندع بعض ما یقول ابی وابی یقول اخذت عن رسول
الله صلی الله علیه وسلم فلا ادعه وقال الله تبارک وتعالی ما ننسخ من آیة او ننسها اخرجه الحاکم وعن مالک
سأل ابن شهاب عن قول الله تبارک وتعالی یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا
الی ذکر الله فقال ابن شهاب کان عمر بن الخطاب یقرأ اذا نودی للصلوة فامضوا الی ذکر الله اخرجه
الموطا والمقصود انه کان یفسر السعی بالمضی وعن عمر بن الخطاب انه مر برجل وهو یقول السابقون الاولون
من المهاجرین والانصار والذین اتبعوهم باحسان رضی الله عنهم ورضوا عنه الی آخر الآیة فوقف علیه
فقال انصرف فلما انصرف قال له عمر من اقرأک هذه الآیة قال اقرأنیها ابی بن کعب فقال انطلقوا
الیه فانطلقنا الیه فاذا هو متکئ علی وسادة یرجّل رأسه فسلم علیه فرد السلام فقال یا ابا المنذر قال لبیک
قال اخبرنی هذا انک اقرأته هذه الآیة قال صدق تلقیتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم قال عمر
تلقیتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نعم تلقیتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلاث مرا

Marfat.com

كل ذلك يقوله وقال في الثالثة وهو غضبان نعم والله لقد انزلها الله على جبرئيل وانزلها جبرئيل على محمد فلم يستأمر
فيها الخطاب ولا ابنه فخرج عمر وهو رافع يديه وهو يقول الله اكبر الله اكبر اخرجه الحاكم ومعنى اين حديث آنست كه
فاروق اعظم واو را در والذين اتبعوهم نمی‌خواند و بعد مناظره ابی بن کعب ظاهر شد که صحیح وجود واو است پس
در مصحف همان صحیح را اثبات نمود وعن ابی ادریس عن ابی بن کعب انه کان یقرأ اذ جعل الذين كفروا
في قلوبهم الحمية حمية الجاهلية ولو حميتم كما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل الله سكينته على رسوله فبلغ ذلك عمر فاشتد عليه
فبعث اليه وهو يهنأ ناقة له فدخل عليه فدعا ناسا من اصحابه فيهم زيد بن ثابت فقال من يقرأ منكم سورة
الفتح فقرأ زيد على قراءتنا اليوم فغلظ له عمر فقال له ابي أأتكلم فقال تكلم فقال لقد علمت اني ادخل على النبي
صلى الله عليه وسلم ويقرئني وانتم بالباب فان احببت ان اقرئ الناس على ما اقرأني اقرأت والا لم اقرأ
حرفا ما حييت قال بل اقرئ الناس اخرجه الحاكم ومعنى اين حديث آنست كه ولو حميتم كما حموا از متواتر نيست
بلكه قراءت شاذه است پس آنرا در قرآن داخل نكردند وعن الشافعي انه قال حدثنا اسمعيل بن عبد الله بن قسطنطين قال قرأت على
شبل واخبر شبل انه قرأ على عبد الله بن كثير واخبر عبد الله انه قرأ على مجاهد واخبر مجاهد انه قرأ على ابن عباس واخبر ابن عباس انه قرأ
على ابي بن كعب قال ابن عباس قرأ ابي على النبي صلى الله عليه وسلم قال الشافعي وقرأت على اسمعيل بن عبد الله بن قسطنطين اخرجه الحاكم
وعن احمد بن محمد بن القاسم بن ابي بزة قال سمعت عكرمة بن سليمان يقول قرأت على اسمعيل بن عبد الله بن قسطنطين فلما بلغت
والضحى كبر حتى تختم واخبره انه قرأ على عبد الله بن كثير فامره بذلك اخبره عبد الله بن كثير انه قرأ على مجاهد فامره بذلك اخبره مجاهد ان ابن عباس
امره بذلك واخبره ابن عباس ان ابي بن كعب امره بذلك اخبره ابي بن كعب ان النبي صلى الله عليه وسلم امره بذلك اخرجه الحاكم وعن سلمة بن كهيل
عن حبة العرني قال قرأت في كتاب عمر الى اهل اليمن بالكوفة اما بعد فانتم رأس العرب وجمجمتها وانتم سهمي الذي
ارمي به ان جاءني من ههنا وههنا وقد بعثت اليكم عبد الله واخترته لكم وآثرتكم به على نفسي اخرجه الحاكم و
عن حارثة بن المضرب قال قرأت كتاب عمر الى اهل الكوفة اما بعد فاني بعثت اليكم
بن مسعود معلما ووزيرا وهما من النجباء من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من اهل بدر فاقتدوا
بهما فاني قد آثرتكم بعبد الله على نفسي اثرة اخرجه ابو عمر في الاستيعاب وعن الاعمش قال قرأت القرآن
على يحيى بن وثاب ثلاثين مرة وقرأ يحيى على علقمة وقرأ علقمة على عبد الله وقرأ عبد الله على رسول الله صلى الله عليه وسلم

Marfat.com

علیہ وسلم والرجز فاہجر بکسر الراء اخرجہ الحاکم وعن قیس بن مروان انہ اتی عمر فقال جئت یا امیر المؤمنین من الکوفۃ
وترکت بہا رجلا یملی المصاحف عن ظہر قلبہ فغضب وانتفخ حتی کاد یملأ ما بین شعبتی الرحل فقال ومن ہو
ویحک قال عبد اللہ بن مسعود فما زال یطفی ویسر عنہ الغضب حتی عاد الی حالہ التی کان علیہا ثم قال ویحک
واللہ ما اعلمہ بقی من الناس احد ہو احق بذلک منہ وساحدثک عن ذلک کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم لا یزال یسمر عند ابی بکر اللیلۃ کذلک فی الامر من امر المسلمین وانہ سمر عندہ ذات لیلۃ وانا معہ فخرج رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم وخرجنا معہ فاذا رجل قائم یصلی فی المسجد فقام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یستمع قراءتہ فلما
کدنا ان نعرفہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من سرہ ان یقرأ القرآن رطبا کما انزل فلیقرأہ علی قراءۃ
ابن ام عبد قال ثم جلس الرجل یدعو فجعل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول لہ سل تعطہ سل تعطہ قال
عمر قلت واللہ لاغدون الیہ فلابشرنہ قال فغدوت الیہ لابشرہ فوجدت ابا بکر قد سبقنی الیہ فبشرہ ولا
واللہ ما سابقتہ الی خیر قط الا سبقنی الیہ اخرجہ احمد وعن یعلی بن امیۃ قال قلت لعمر انما قال اللہ تعالی ان تقصروا
من الصلوۃ ان خفتم وقد امن الناس فقال عمر عجبت مما عجبت منہ فذکرت ذلک لرسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فقال صدقۃ تصدق اللہ بہا علیکم فاقبلوا صدقتہ اخرجہ الترمذی وعن عبد اللہ بن عمر یحدث عن
ابی بکر الصدیق قال کنت عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فانزلت علیہ ہذہ الآیۃ من یعمل سوءا یجز بہ ولا یجد لہ
من دون اللہ ولیا ولا نصیرا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا ابا بکر الا اقرئک آیۃ انزلت علی قلت
بلی یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال فاقرأنیہا فلا اعلم الا انی وجدت فی ظہری انقصاما فتمطأت لہا فقال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما شأنک یا ابا بکر قلت یا رسول اللہ بابی انت وامی وانیا لم یعمل سوءا وانا لمجزیون
بما عملنا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اما انت یا ابا بکر والمؤمنون فیجزون بذلک فی الدنیا حتی تلقوا
اللہ ولیس لکم ذنوب واما الآخرون فیجتمع ذلک لہم حتی یجزوا بہ یوم القیمۃ اخرجہ الترمذی وعن ابی بکر الصدیق
انہ قال یا ایہا الناس انکم تقرؤن ہذہ الآیۃ یا ایہا الذین آمنوا علیکم انفسکم لا یضرکم من ضل اذا اہتدیتم وانی
سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان الناس اذا رأوا الظالم فلم یاخذوا علی یدیہ اوشک ان یعمہم اللہ
بعقاب اخرجہ الترمذی وعن ابن عباس قال لما نزلت ہذہ الآیۃ والذین یکنزون الذہب والفضۃ کبر ذلک

٥ بفاء و قاف ... ای بسیار تازہ ... یعنی ...

Marfat.com

علی المسلمین فقال عمر رضی اللہ عنہ انا افرج عنکم فانطلقوا فقال یا نبی اللہ انہ کبر علی اصحابک ہذہ الآیۃ فقال
ان اللہ لم یفرض الزکوٰۃ الا لیطیب ما بقی من اموالکم وانما فرض المواریث وذکر کلمۃ لیکون لمن بعدکم قال فکبر
عمر ثم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا اخبرک بخیر ما یکنز المرأۃ الصالحۃ اذا نظر الیہا سرتہ واذا امرہا اطاعتہ
واذا غاب عنہا حفظتہ اخرجہ الحاکم وعن مسلم بن یسار الجہنی ان عمر بن الخطاب سئل عن ہذہ الآیۃ واذ اخذ ربک
من بنی آدم من ظہورہم ذریتہم واشہدہم علی انفسہم الست بربکم قالوا بلی شہدنا ان تقولوا یوم القیمۃ انا
کنا عن ہذا غافلین فقال عمر بن الخطاب سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سئل عنہا فقال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ خلق آدم ثم مسح ظہرہ بیمینہ فاستخرج منہ ذریۃ فقال خلقت ہؤلاء للجنۃ وبعمل
اہل الجنۃ یعملون ثم مسح ظہرہ فاستخرج منہ ذریۃ فقال خلقت ہؤلاء للنار وبعمل اہل النار یعملون فقال
الرجل ففیم العمل یا رسول اللہ قال فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ اذا خلق العبد للجنۃ استعملہ
بعمل اہل الجنۃ حتی یموت علی عمل من اعمال اہل الجنۃ فیدخلہ الجنۃ واذا خلق العبد للنار استعملہ بعمل اہل النار
حتی یموت علی عمل من اعمال اہل النار فیدخلہ اللہ النار اخرجہ الترمذی ولہذا از قرآن عظیم اصل دین و سرمایہ
یقین علم حدیث ما است کما قال ربنا تبارک وتعالی ویعلمہم الکتاب والحکمۃ وآنچہ امروز از علم حدیث بدست
مردمان است ساختہ و پرداختہ شیخین است بآن سبب کہ جملہ صحابہ احادیث شیخین خود روایت کردہ اند نہ
پنداری کہ شیخین ہمین قدر روایت کردہ اند کہ در کتب مسانید بایشان نسبت کردہ می شود بلکہ بسیاری
از احادیث مرفوعہ کہ در مسانید مکثرین از صحابہ مذکور است بحقیقت روایت شیخین است کہ عبد اللہ بن
عمر و عبد اللہ بن عباس و ابو ہریرہ آنرا ارسال نمودہ اند بآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رفع کردہ اہل
مسانید ظاہر آنرا اعتبار کردہ در مسانید ایشان آن درج نمودہ اند چنانکہ بر شخصی کہ متتبع جزئیات وکلیات
علم حدیث باشد مخفی نخواہد بود و بر این قدر اکتفا نمودہ اند و صحابہ را در آفاق [illegible]
روایت آموختہ اند و بروایت حدیث تحریض نمودہ اند و قوم را برانہ [illegible] ایشان [illegible]
ایشان نمودہ اند و روایات ایشان را در یک ساخت آن [illegible] سنت بر کتاب [illegible]
تخصیص عام کتاب بخاص سنت و حل متشابہ کتاب بمحکم سنت و مانند آن تعلیم فرمودہ اند لکن

Marfat.com

اولهٔ اربعه را با ترتیب آن نشان داده‌اند و طریق اجماع و مشاوره صحابه که اصل ثالث است و در استفادهٔ آن
در احکام ملت نحو تمیز آن منصوص نیست در اکثر مسائل پیش آورده‌اند چنانکه عبد الله بن مسعود گفت کان
از اسلاک طریقا وجدناه سهلا اخرجه الدارمی و فاروق میخواست که سنن آنحضرت صلی الله علیه وسلم مدون
کنند اما او راسخ کرد از آن مستلحق فی تنویر الحوالک اخرجه الهروی فی کتاب ذم الکلام الخ و قال ابن سعد
آنگاه از ذرائع تحریفات آن خوض در مسائل شرع بعقل صرف و اعراض از سنت باعتماد کتاب بازجسته شده
فرموده تا آنکه راهی که الیوم فقها بر آن میروند واضح شد چنانکه فاروق رضی الله عنه در خطبه که پیش از
وفات فرمود واضح ساخت حیث قال ترکتکم علی طریقة واضحة لیلها نهارها الا ان تضلوا هکذا و هکذا
حالا چند حدیثی از شواهد این معنی روایت کنم هرچند استیفای حق آن درین اوراق متعذر است و ما لا
یدرک کله لا یترک کله عن مسروق قال کان اصحاب القضاء من اصحاب رسول الله ستة عمر و علی و عبد الله
و ابی و زید و ابو موسی رضی الله تعالی عنهم و فی روایة معاذ بن جبل بدل ابی موسی اخرجه الحاکم و عن موسی
بن علی بن رباح اللخمی عن ابیه ان عمر بن الخطاب رضی الله عنه خطب الناس فقال من اراد ان یسأل
عن القرآن فلیأت ابی بن کعب و من اراد ان یسأل عن الحلال والحرام فلیأت معاذ بن جبل و من
اراد ان یسأل عن الفرائض فلیأت زید بن ثابت و من اراد ان یسأل عن المال فلیأتنی فانی له خازن
اخرجه الحاکم قال الاوزاعی اول من ولی قضاء فلسطین عبادة بن الصامت و کان معاویة قد خالفه فی
شیء انکره علیه عبادة من الصرف فاغلظ له معاویة فی القول فقال له عبادة لا اساکنک بارض واحدة ابدا
ورحل الی المدینة فقال له عمر ما اقدمک فاخبره فقال ارجع الی مکانک فقبح الله ارضا لست فیها ولا امثالک
وکتب الی معاویة لا امرة لک علی عبادة ذکره ابو عمر فی الاستیعاب قال الحسن کان عبد الله بن مغفل احد العشرة
الذین بعثهم الینا عمر یفقهون الناس ذکره فی الاستیعاب و عن عمر بن الاشج ان عمر بن الخطاب قال
انه سیأتی ناس یجادلونکم بشبهات القرآن فخذوهم بالسنن فان اصحاب السنن اعلم بکتاب الله اخرجه الدارمی
و عن طارق قال قال عمر علی المنبر احرج بالله علی رجل سال عما لم یکن فان الله قد بین ما هو کائن
اخرجه الدارمی و عن مسعر قال اخرج الی معن بن عبد الرحمن کتابا فحلف لی بالله انه خط ابیه فاذا فیه قال

Marfat.com

ان تاخر فتنا خر ولا اری التاخر الا خیرا لک اخرجہ الدارمی وعن عبد اللہ بن یزید قال کان ابن عباس اذا
سئل عن الامر فکان فی القرآن اخبر بہ وان لم یکن فی القرآن وکان عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اخبر بہ فان لم
یکن فعن ابی بکر وعمر فان لم یکن قال فیہ برایہ اخرجہ الدارمی وعن مالک عن ربیعۃ بن ابی عبد الرحمن عن غیر واحد
من علمائہم ان ابا موسی الاشعری جاء یستاذن علی عمر بن الخطاب فاستاذن ثلثا ثم رجع فارسل عمر بن الخطاب
فی اثرہ فقال مالک لم تدخل فقال ابو موسی الاشعری سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول الاستیذان
ثلث فان اذن لک فادخل والا فارجع فقال عمر بن الخطاب من یعلم ہذا لئن لم تاتنی بمن یعلم ذلک لافعلن
بک کذا وکذا فخرج ابو موسی حتی جاء مجلسا فی المسجد یقال لہ مجلس الانصار فقال انی اخبرت عمر بن الخطاب انی
سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول الاستیذان ثلث فان اذن لک فادخل والا فارجع فقال
لئن لم تاتنی بمن یعلم ہذا لافعلن بک کذا وکذا فان کان سمع ذلک احد منکم فلیقم معی فقالوا لابی سعید الخدری
قم معہ وکان ابو سعید اصغرہم فقام معہ فاخبر ذلک عمر بن الخطاب فقال عمر لابی موسی اما انی لم اتہمک ولکن
خشیت ان یتقول الناس علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رواہ فی الموطا وعن حذیفۃ قال انما یفتی الناس
احد ثلثۃ رجل علم ناسخ القرآن من منسوخہ قالوا ومن ذاک قال عمر بن الخطاب قال او امیر لا یجد بدا او احمق
متکلف اخرجہ الدارمی وعن مجاہد قال قال عمر بن الخطاب ایاک والمکایلۃ یعنی فی الکلام اخرجہ الدارمی وعن
قیس ابن ابی حازم قال دخل ابو بکر علی امراۃ من احمس یقال لہا زینب قال فرآہا لا تتکلم فقال ما لہا لا تتکلم
قالوا حجت مصمتۃ فقال لہا تکلمی فان ہذا لا یحل ہذا من عمل الجاہلیۃ قال فتکلمت فقالت من انت قال
امرء من المہاجرین قالت ای المہاجرین قال من قریش قالت فمن ای قریش انت قال انک لسؤل
انا ابو بکر قالت ما بقاؤنا علی ہذا الامر الصالح الذی جاء اللہ بہ بعد الجاہلیۃ فقال بقاؤکم علیہ ما استقامت بکم
ائمتکم قالت وما الائمۃ قال اما کان لقومک رؤسا واشراف یامرونہم فیطیعونہم قالت بلی قال فہم مثل اولئک علی
الناس اخرجہ الدارمی وعن زیاد بن حدیر قال قال لی عمر ہل تعرف ما یہدم الاسلام قال قلت لا قال
یہدمہ زلۃ العالم وجدال المنافق بالکتاب وحکم الائمۃ المضلین اخرجہ الدارمی وعن عمرو بن میمون قال
ذہب عمر بثلثی العلم فذکر لابراہیم فقال ذہب عمر بتسعۃ اعشار العلم اخرجہ الدارمی وعن قرظۃ بن کعب قال

Marfat.com

عمر شیع الانصار حین خرجوا من المدینة فقال أتدرون لم شیعتکم انا لحق الانصار قال انکم تأتون قوما تهتز السنتهم
بالقرآن اهتزاز النحل فلا تصدوهم بالحدیث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وانا شریککم قال ابو قرظة فما حدثت بشیء
وقد سمعت کما سمع اصحابی اخرجه الدارمی وعن عمرو بن ابی سفیان انه سمع عمر بن الخطاب یقول قیدوا العلم
بالکتاب اخرجه الدارمی واین حدیث اصل است در کتابت حدیث وعن حفص بن عمر قال قال عمر بن الخطاب
من رق وجهه رق علمه اخرجه الدارمی وعن الحسن عن ابی موسی انه قال حین قدم البصرة بعثنی الیکم عمر بن
الخطاب اعلمکم کتاب ربکم وسنة نبیکم وانظف طرقکم اخرجه الدارمی وعن المغیرة بن شعبة قال نشد عمر الناس
اسمع من النبی صلی الله علیه وسلم احد منکم فی الجنین فقام المغیرة فقال قضی فیه بعبد او امة فنشد الناس ایضا
فقام المقضی له فقال قضی النبی صلی الله علیه وسلم لی به عبدا او امة فنشد الناس ایضا فقام المقضی علیه فقال
قضی النبی صلی الله علیه وسلم علی بغرة عبد او امة فقالت اتقضی علی فیه فیما لا اکل ولا شرب ولا استهل ولا نطق
ان تعقله فهو احق بالطل فهم النبی صلی الله علیه وسلم بشیء معه فقال أشعر فقال عمر لولا ما بلغنی من قضاء النبی
صلی الله علیه وسلم لجعلته دیة بین دیتین اخرجه الدارمی وعن مورق العجلی قال قال عمر بن الخطاب تعلموا
الفرائض واللحن والسنن کما تعلمون القرآن اخرجه الدارمی واین حدیث اصل است در علم قراءة وعربیة
وعلم قرآن وسنت انفع علوم واشد آن باعتبار احتیاج واکثر آن باعتبار اشتغال علما علم احکام است که الیوم
بفقه مسمی می شود واقوی مسائل فقهیه اجماعیات فاروق اعظم است وهیچ چیز اشبه باجماع انبیا علیهم السلام
از مجمع علیه نیست زیرا که قطع در بسیاری از مسائل فقهیه بدون اجماع میسر نمیشود واتفاق است نیز اجماع
دست نمی آید وهیچ خصلت درمیان امت مهمتر از اتفاق نیست ومفاسد تفرق بسیار است وهر چند اتفاق
بیشتر تفرق کمتر شناسند ومأخذ فقه بیدانند که اهل سنت که حمله لواء شریعت ایشان اند وقالب [illegible]
اند مدار ایشان بر مسائل اجماعیه فاروق است همان مسائل است که اصل ومدار فقها [illegible]
اگر نص فاروق را در ان اعتبار نکنند حجت بآن قائم نشود وبسا مسائل که [illegible] سنت صلی الله علیه
وسلم وصدیق اکبر رضی الله تعالی عنه واضح نشد وبا قاصی وادانی نرسید واختلاف در ان برانگیخته فاروق
اعظم آنرا مجمع علیه گردانید وانچه از دست فاروق باقی ماند همان است مختلف فیه که تا روز قیامت در ان

Marfat.com

احادیث متعلق صوم

عليه وسلم ارسله ثم قال اقرأ فقرأ القراءة التي سمعته يقرأ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هكذا انزلت ثم قال لي
اقرأ فقرأت فقال هكذا انزلت ان هذا القرآن انزل على سبعة احرف فاقرؤا ما تيسر منه اخرجه مالك وعن ابن
شهاب عن ابي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يرغب
في قيام رمضان من غير ان يامر بعزيمة فيقول من قام رمضان ايمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه
قال ابن شهاب فتوفي رسول الله صلى الله عليه وسلم والامر على ذلك ثم كان الامر على ذلك في خلافة
ابي بكر الصديق وصدرا من خلافة عمر بن الخطاب رضي الله عنهما اخرجه مالك وعنه عن عروة بن الزبير عن عبد الرحمن
بن عبد القاري انه قال خرجت مع عمر بن الخطاب في رمضان الى المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون
يصلي الرجل ويصلي بصلوته الرهط فقال عمر والله اني لاري لو جمعت هؤلاء على قارئ واحد لكان امثل فجمعهم
على ابي بن كعب قال ثم خرجت معه ليلة اخرى والناس يصلون بصلوة قارئهم فقال عمر نعمت البدعة هذه
والتي تنامون عنها افضل من التي تقومون يعني آخر الليل وكان الناس يقومون اوله اخرجه مالك وعن عمر انه
قال هششت يوما فقبلت وانا صائم واتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت صنعت اليوم امرا عظيما
فقبلت وانا صائم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ارايت لو تمضمضت بماء وانت صائم قال فقلت
لا باس بذلك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ففيم وعن ابراهيم قال افطر عمر بن الخطاب رضي الله عنه
واصحابه في يوم غيم ظنوا ان الشمس قد غابت قال فطلعت الشمس فقال عمر رضي الله عنه ما تعرضنا بجنف ثم
هذا اليوم ثم نقضي يوما مكانه اخرجه محمد وعن ابي هريرة قال لما توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان ابو بكر

احادیث متعلق زکوة

وكفر من كفر من العرب فقال عمر كيف تقاتل الناس وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم امرت ان اقاتل
الناس حتى يقولوا لا اله الا الله فمن قالها فقد عصم مني ماله ونفسه الا بحقه وحسابه على الله فقال والله لاقاتلن
من فرق بين الصلوة والزكوة فان الزكوة حق المال والله لو منعوني عناقا كانوا يؤدونها الى رسول الله
صلى الله عليه وسلم لقاتلتهم على منعها قال عمر فوالله ما هو الا ان قد شرح الله صدر ابي بكر فعرفت انه الحق اخرجه البخاري
وعن انس ان ابا بكر كتب له هذا الكتاب لما وجهه الى البحرين بسم الله الرحمن الرحيم هذه فريضة الصدقة التي
فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم على المسلمين والتي امر الله بها رسوله فذكر الحديث بطوله اخرجه البخاري وعن

Marfat.com

مالک انہ قرأ کتاب عمر بن الخطاب فی الصدقات قال وجدت فیہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ہذا کتاب الصدقۃ
فذکر الحدیث بطولہ اخرجہ فی الموطأ عن انس بن سیرین عن انس بن مالک قال کان عمر بن الخطاب رضی اللہ
عنہ بعث انس بن مالک مصدقا الاہل البصرۃ قال فارادنی ان اعمل لہ فقلت لا حتی تکتب لی عہد عمر
بن الخطاب الذی کتب لک فکتب لی ان آخذ من اموال المسلمین ربع العشر ومن اموال اہل الذمۃ
اذا اختلفوا بہا للتجارۃ نصف العشر ومن اموال اہل الحرب العشر اخرجہ محمد وعن سلیمان بن یسار ان اہل الشام
قالوا لابی عبیدۃ بن الجراح خذ من خیلنا ورقیقنا صدقۃ فابی ثم کتب الی عمر بن الخطاب فابی عمر ثم کلموہ
ایضا فکتب الیہ عمر فکتب الیہ عمر ان احبوا فخذہا منہم واردد ہا علیہم وارزق رقیقہم اخرجہ مالک وعن
سفیان بن عبد اللہ ان عمر بن الخطاب بعثہ مصدقا فکان یعد علی الناس بالسخل فقالوا اتعد علینا بالسخل
ولا تاخذ منہا شیئا فلما قدم علی عمر بن الخطاب ذکر ذلک لہ فقال عمر نعم نعد علیہم بالسخلۃ یحملہا الراعی ولا تاخذہا
ولا ناخذ الاکولۃ ولا الربا ولا الماخض ولا فحل الغنم وناخذ الجذعۃ والثنیۃ وذلک عدل بین غذاء الغنم وخیارہ
اخرجہ مالک وعن جعفر بن محمد بن علی عن ابیہ ان عمر بن الخطاب ذکر المجوس فقال ما ادری کیف اصنع فی
امرہم فقال عبد الرحمن بن عوف اشہد لسمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول سنوا بہم سنۃ اہل الکتاب
اخرجہ مالک وعن اسلم ان عمر بن الخطاب ضرب الجزیۃ علی اہل الذہب اربعۃ دنانیر وعلی اہل الورق اربعین درہما
مع ذلک ارزاق المسلمین وضیافۃ ثلثۃ ایام اخرجہ مالک وعنہ قال سمعت عمر بن الخطاب یقول حملت علی
فرس عتیق فی سبیل اللہ وکان الرجل الذی ہو عندہ قد اضاعہ فاردت ان اشتریہ منہ وظننت انہ
بائعہ برخص قال فسالت عن ذلک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال لا تشترہ وان اعطاکہ بدرہم
واحد فان العائد فی صدقتہ کالکلب یعود فی قیئہ اخرجہ مالک وعن القاسم ان عمر بن الخطاب قال ان ہذا
شہر الزکاۃ فمن کان علیہ دین فلیؤد دینہ حتی تحصل اموالکم فتؤدون منہا الزکاۃ اخرجہ مالک وعن القاسم ان
عمر بن الخطاب قال افصلوا ما بین حجکم وعمرتکم فان ذلک اتم لحج احدکم واتم لعمرتہ ان یعتمر فی غیر اشہر الحج
اخرجہ مالک وعن ابن عمر قال لما فتح ہذان المصران اتوا عمر فقالوا یا امیر المومنین ان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم حد لاہل نجد قرنا وہو جور عن طریقنا وانا ان اردنا قرنا شق علینا قال فانظروا حذوہا

Marfat.com

من طريقكم فحدّ لهم ذات عرق أخرجه البخاري وعن أبي موسى قال بعثني النبي صلى الله عليه وسلم إلى قوم
باليمن فجئت وهو بالبطحاء فذكر حديث التحلل إلى أن قال فقدم عمر فقال إن نأخذ بكتاب الله فإنه يأمرنا
بالتمام قال الله تعالى وأتموا الحج والعمرة لله وإن نأخذ بسنة النبي صلى الله عليه وسلم فإنه لم يحل حتى نحر الهدي
أخرجه البخاري ومسلم دریں جا بحثی واقع می شود کہ اکثر مشتغلین بحدیث بآن وہم در ماندہ اند و آن آنست
کہ می گویند کہ فاروق اعظم از قران و متعہ نہی میفرمود و این خطا است آنچہ بعد تتبع بلیغ فقیر [illegible]
آنست کہ چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حجۃ الوداع اصحاب را امر فرمود بفسخ حج بعمرہ جمعی را گمان افتاد
کہ وظیفہ مستمرہ ہمین فسخ است فاروق اعظم بابلغ وجوہ این گمان را رد فرمود و التزام فسخ را انکار نمود نہ
اصل تمتع و قران را لیکن الفاظ روات مختلف شدند و اوہام ثائر گشتند و حق آنست کہ گفتہ شد واللہ اعلم
وعن أبي وائل قال جلست مع شيبة على الكرسي في الكعبة فقال لقد جلس هذا المجلس عمر فقال لقد هممت
أن لا أدع فيها صفراء ولا بيضاء إلا قسمته قلت إن صاحبيك لم يفعلا قال هما المرءان أقتدي بهما أخرجه
البخاري وعن زيد بن أسلم عن أبيه قال رأيت عمر بن الخطاب قبّل الحجر وقال لولا أني رأيت رسول
الله صلى الله عليه وسلم قبّلك ما قبّلتك وفي رواية أنه قال إني لأعلم أنك حجر لا تضر ولا تنفع ولولا أني
رأيت النبي صلى الله عليه وسلم [illegible] ما استلمتك [illegible]
[illegible]
قول عبد الله بن السائب [illegible] قال كنت فيمن بنى البيت فأخذت حجرا فسويته [illegible]
[illegible] في البيت [illegible]
فصبوه عليه [illegible] الحاكم وعن زيد بن أسلم عن أبيه أن عمر قال ما لنا وللرمل كنا راءينا [illegible]
[illegible] ثم قال شيء صنعه رسول الله صلى الله عليه وسلم فلا نحب أن نتركه أخرجه البخاري [illegible]
بن ميمون قال شهدت عمر صلى بجمع الصبح ثم وقف فقال إن المشركين كانوا لا يفيضون حتى [illegible]
ويقولون أشرق ثبير وإن النبي صلى الله عليه وسلم خالفهم ثم أفاض قبل أن تطلع الشمس [illegible]
وعن أبي هريرة أنه أقبل من البحرين حتى إذا كان بالربذة وجد ركبا من أهل العراق محرمين فسألوه

Marfat.com

عن لحم صيد وجدوه عند اهل الربذة فامرتهم باكله قال ثم انى شككت فيما امرتهم به فلما قدمت المدينة ذكرت
ذلك لعمر بن الخطاب فقال ماذا امرتهم به قال امرتهم باكله فقال عمر لو امرتهم بغير ذلك لفعلت بك يتواعده
اخرجه مالک وعن ابن شهاب ان عمر بن الخطاب امر بقتل الحيات فى الحرم اخرجه مالک وعن عبد الرحمن بن عبد القارى
انه طاف بالبيت مع عمر بن الخطاب بعد صلوة الصبح فلما قضى عمر طوافه نظر فلم ير الشمس فركب حتى اناخ بذى طوى
فصلى ركعتين اخرجه مالک وعن يحيى بن سعيد ان عمر بن الخطاب رد رجلا من مر الظهران لم يكن ودع البيت حتى
ودع البيت اخرجه مالک وعن سليمان بن يسار ان هبار بن الاسود جاء يوم النحر وعمر بن الخطاب ينحر بدنه فقال
يا امير المؤمنين اخطأنا العدة كنا نرى ان هذا اليوم يوم عرفة فقال عمر اذهب الى مكة فطف انت ومن معك
وانحروا هديا ان كان معكم ثم احلقوا او قصروا وارجعوا فاذا كان عام قابل فحجوا واهدوا فمن لم يجد فصيام ثلثة ايام فى الحج
وسبعة اذا رجع اخرجه مالک وعن يحيى بن سعيد انه قال اخبرنى سليمان بن يسار ان ابا ايوب الانصارى خرج حاجا حتى
اذا كان بالنازية من طريق مكة اضل رواحله وانه قدم على عمر بن الخطاب يوم النحر فذكر له ذلك فقال عمر بن
الخطاب اصنع ما يصنع المعتمر ثم قد حللت فاذا ادركك الحج قابلا فاحجج واهد ما استيسر من الهدى اخرجه مالک عن
زيد بن اسلم ان رجلا جاء الى عمر بن الخطاب فقال يا امير المؤمنين انى اصبت جرادات بسوطى وانا محرم
فقال له عمر اطعم قبضة من طعام اخرجه مالک وعن ابى الزبير المكى ان عمر بن الخطاب قضى فى الضبع بكبش
وفى الغزال بعنز وفى الارنب بعناق وفى اليربوع بجفرة اخرجه مالک وعن محمد بن سيرين ان رجلا جاء الى
عمر بن الخطاب فقال انى اجريت وصاحب لى فرسين الى ثغرة ثنية فاصبنا ظبيا ونحن محرمان فماذا ترى
فقال عمر لرجل الى جنبه تعال حتى احكم انا وانت قال فحكما عليه بعنز فولى الرجل وهو يقول هذا امير المؤمنين
لا يستطيع ان يحكم فى ظبى حتى دعا رجلا يحكم معه فسمع عمر قول الرجل فدعاه فساله هل تقرأ سورة المائدة قال
لا قال فهل تعرف هذا الرجل الذى حكم معى فقال لا فقال عمر لو اخبرتنى انك تقرأ سورة المائدة لاوجعتك
ضربا ثم قال ان الله تبارک وتعالى يقول فى كتابه يحكم به ذوا عدل منكم هديا بالغ الكعبة وهذا عبد الرحمن بن
عوف اخرجه مالک من كتاب النكاح والطلاق وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قضى فى المرأة اذا
تزوجها الرجل انه اذا ارخيت الستور فقد وجب عليه الصداق اخرجه مالک وعن ابى الزبير المكى ان عمر اتى

Marfat.com

الخطاب اتي بنكاح لم يشهد عليه الا رجل وامرأة فقال هذا نكاح السر ولا اجيزه ولو كنت تقدمت فيه لرجمت
اخرجه مالك وعن سليمان بن يسار ان طليحة الاسدية كانت تحت رشيد الثقفي فطلقها فنكحت في عدتها فضربها
عمر بن الخطاب وضرب زوجها بالمخفقة ضربات وفرق بينهما الحديث اخرجه مالك وعن عبد الله بن عتبة بن مسعود
ان عمر بن الخطاب سئل عن المرأة وابنتها من ملك اليمين توطأ احداهما بعد الاخرى فقال عمر ما احب ان اجيزهما
جميعا ونهى عن ذلك اخرجه مالك وعن عروة بن الزبير ان خولة بنت حكيم دخلت على عمر بن الخطاب فقالت ان
ربيعة بن امية استمتع بامرأة مولدة فحملت منه فخرج عمر بن الخطاب فزعا يجر رداءه فقال هذه المتعة ولو كنت تقدمت
فيها لرجمت وعن سعيد بن المسيب قال قال عمر بن الخطاب ايما رجل تزوج امرأة وبها جنون او جذام او برص
فمسها فلها صداقها كاملا وذلك لزوجها غرم على وليها اخرجه مالك وعن مالك انه بلغه انه كتب الى عمر بن الخطاب
من العراق ان رجلا قال لامرأته حبلك على غاربك فكتب عمر بن الخطاب الى عامله ان مره يوافيني بمكة في الموسم
فبينا عمر يطوف بالبيت اذ لقيه الرجل فسلم عليه فقال له عمر من انت فقال انا الرجل الذي امرت ان اجلب
عليك فقال عمر اسألك برب هذا البيت ما اردت بقولك حبلك على غاربك فقال الرجل يا امير المؤمنين
لو استحلفتني في غير هذا الموضع ما صدقتك اردت بذلك الفراق فقال عمر بن الخطاب هو ما اردت اخرجه في الموطا
وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قال ايما امرأة فقدت زوجها فلم تدر اين هو فانها تنتظر اربع سنين ثم
تعتد اربعة اشهر وعشرا ثم تحل اخرجه مالك وعنه انه قال قال عمر بن الخطاب ايما امرأة طلقت فحاضت حيضة
او حيضتين ثم رفعتها حيضتها فانها تنتظر تسعة اشهر فان بان بها حمل فذلك والا اعتدت بعد التسعة الاشهر
ثلثة اشهر ثم حلت اخرجه مالك وعن مالك انه قال بلغني ان عمر بن الخطاب قال في المرأة يطلقها زوجها وهو غائب
عنها ثم يراجعها فلا يبلغها رجعته وقد بلغها طلاقه اياها فتزوجت انه ان دخل بها زوجها الآخر او لم يدخل بها فلا
سبيل لزوجها الاول الذي كان طلقها اليها اخرجه في الموطا وعن الحسن عن عمر بن الخطاب ان امرأة اتته فاخبرته
ان زوجها لا يصل اليها فاجله حولا فلما انقضى الحول ولم يصل اليها خيرها فاختارت نفسها ففرق بينهما عمر
وجعلها تطليقة بائنة اخرجه احمد وعن ابن عباس قال كان الطلاق عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وابي بكر
وسنتين من خلافة عمر طلاق الثلث واحدة فقال عمر ان الناس قد استعجلوا في امر كانت لهم فيه اناة فلو

Marfat.com

امضيناه عليهم فامضاه عليهم اخرجه الحاكم وعن عمر بن الخطاب انه قال لامنعن فروج ذوات الاحساب الا من
يعنى كاش نافذ نه كرتا بلا توقف
الاكفاء اخرجه محمد وعن ابراهيم ان ابا كنف طلق امرأته تطليقة ثم غاب فاشهد على رجعتها ولم يبلغها ذلك حتى
تزوجت فجاء وقد هيئت تزف الى زوجها فاتى عمر بن الخطاب رضي الله عنه فذكر ذلك له فكتب الى عامله ان
ادركتها ولم يدخل بها فهو احق بها وان وجدته قد دخل بها فهي امرأته قال فوجدها ليلة البناء قد وقع عليها فـ
غدا الى عامل عمر رضي الله عنه فاخبره فعلم انه جاء بامر بين اخرجه محمد وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قام
على منبره فحمد الله واثنى عليه فقال الا لا تغالوا في صدقات النساء فانها لو كانت مكرمة في الدنيا او تقوى
اى لا تبالغوا في كثرة الصداق
عند الله كان اولاكم بها نبيكم صلى الله عليه وسلم ما زيدت امرأة من نسائه ولا بناته على ثنتي عشرة اوقية والاوقية
اربعمائة درهم وثمانين درهما اخرجه الحاكم وعن ابي هريرة قال سمعت عمر بن الخطاب يقول ايما امرأة طلقها
زوجها تطليقة واحدة او تطليقتين ثم تركها حتى تحل وتنكح زوجا غيره فيموت عنها او يطلقها ثم ينكحها زوجها
الاول فانها تكون عنده على ما بقي من طلاقها اخرجه مالك وعن نافع عن رجل من الانصار ان عمر بن الخطاب
قال لو وضعت وزوجها على سريره لم يدفن بعد لحلت اخرجه مالك وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب
كان يرد المتوفى عنهن ازواجهن من البيداء يمنعهن الحج اخرجه مالك وعن الهيثم بن ابي الهيثم ان عمر بن الخطاب
قال لو اختلعت بعقاص رأسها جاز ذلك اخرجه مالك وعن عبد الله بن عمر قال جاء رجل الى عمر بن الخطاب
فقال انه كانت لي وليدة وكنت اطأها فعمدت امرأتي اليها فارضعتها فدخلت عليها فقالت دونك فقد والله
ارضعتها فقال عمر اوجعها وائت جاريتك فانما الرضاعة رضاعة الصغير اخرجه مالك وعن ابراهيم ان عمر
بن الخطاب كان يقول في المرأة اذا خيرها زوجها فان اختارته فهي امرأته وان اختارت نفسها فهي تطليقة
وزوجها املك بها اخرجه محمد وعن عطاء بن يسار ان معاوية بن ابي سفيان باع سقاية من ذهب او ورق
باكثر من وزنها فقال له ابو الدرداء سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ينهى عن مثل هذا الا مثلا بمثل
فقال له معاوية ما ارى بمثل هذا باسا فقال ابو الدرداء من يعذرني من معاوية انا اخبره عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم ويخبرني عن رأيه لا اساكنك بارض انت بها ثم قدم ابو الدرداء على عمر بن الخطاب فذكر له
ذلك فكتب عمر بن الخطاب الى معاوية ان لا يبيع مثل ذلك الا مثلا بمثل وزنا بوزن اخرجه مالك

Marfat.com

وعن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال لا تبيعوا الذهب بالذهب الا مثلا بمثل ولا تشفوا بعضها على
بعض ولا تبيعوا الورق بالورق الا مثلا بمثل ولا تشفوا بعضها على بعض ولا تبيعوا الورق بالذهب احدهما
غائب والآخر ناجز وان استنظرك ان يلج بيته فلا تنظره انى اخاف عليكم الرماء والرماء هو الربوا اخرجه مالك
وعن مالك بن اوس انه التمس صرفا بمائة دينار قال فدعانى طلحة بن عبيد الله فتراوضنا حتى اصطرف منى
واخذ الذهب يقلبها فى يده ثم قال حتى يأتى خازنى من الغابة وعمر بن الخطاب يسمع فقال عمر لا والله
لا تفارقه حتى تاخذ منه ثم قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الذهب بالورق ربا الا هاء وهاء والبر بالبر ربا
الا هاء وهاء والتمر بالتمر ربا الا هاء وهاء والشعير بالشعير ربا الا هاء وهاء اخرجه مالك وعن نافع ان حكيم بن حزام
ابتاع طعاما امر به عمر بن الخطاب للناس فباع حكيم الطعام قبل ان يستوفيه فبلغ ذلك عمر بن الخطاب فرده
عليه وقال لا تبع طعاما ابتعته حتى تستوفيه اخرجه مالك وعن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال
من باع عبدا وله مال فماله للبائع الا ان يشترط المبتاع اخرجه مالك وعن ابن شهاب ان عبد الله بن مسعود
ابتاع جارية من امرأته زينب الثقفية واشترطت عليه انك ان بعتها فهى لى بالثمن الذى تبيعها به
فسأل عبد الله بن مسعود عن ذلك عمر بن الخطاب فقال عمر بن الخطاب لا تقربها وفيها شرط لاحد اخرجه
مالك وعن مالك انه بلغه ان عمر بن الخطاب قال لا حكرة فى سوقنا لا يعمد رجال بايديهم فضول من اذهاب الى
رزق من ارزاق الله نزل بساحتنا فيحتكرونه علينا ولكن ايما جالب جلب على عمود كبده فى الشتاء
والصيف فذلك ضيف عمر فليبع كيف يشاء الله وليمسك كيف يشاء الله اخرجه فى الموطا وعن مالك
انه بلغه ان عمر بن الخطاب قال فى رجل اسلف طعاما على ان يعطيه اياه فى بلد آخر فكره ذلك عمر بن الخطاب
وقال فاين الحمل اخرجه فى الموطا وعامل عمر الناس على ان جاء عمر بالبذر من عنده فله الشطر وان جاؤا
بالبذر فلهم كذا اخرجه البخارى تعليقا وعن ابن عمر ان النبى صلى الله عليه وسلم عامل اهل خيبر بشطر ما يخرج منها
من زرع او ثمر وكان يعطى ازواجه مائة وسق ثمانون وسق تمر وعشرون وسق شعير فقسم عمر خيبر فخير
ازواج النبى صلى الله عليه وسلم ان يقطع لهن من الماء والارض او يمضى لهن فمنهن من اختار الارض ومنهن
من اختار الوسق فكانت عائشة اختارت الارض اخرجه البخارى وعن اسلم قال قال عمر لولا آخر المسلمين

Marfat.com

ما فتحت قریة الا قسمتها بین اهلها کما قسم النبی صلی اللہ علیہ وسلم خیبر اخرجہ البخاری وعن عروۃ عن عائشة عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من اعمر ارضا لیست لاحد فهو احق وقال عروۃ وقضی به عمر فی خلافته اخرجه البخاری قال ابو عبد اللہ بلغنا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم حمی النقیع وان عمر حمی السرف والربذۃ اخرجه البخاری فی الصحیح وعن ابن عمر قال اصاب عمر ارضا بخیبر فاتی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال اصبت ارضا لم اصب مالا قط انفس عندی فکیف تامرنی به قال ان شئت حبست اصلها وتصدق بها فتصدق بها عمر ان لا یباع اصلها ولا یوهب ولا یورث للفقراء والقربی والرقاب وفی سبیل اللہ وابن السبیل لا جناح علی من ولیها ان یاکل منها بالمعروف غیر متمول اخرجه ابو داود وعن ابراهیم عن عمر بن الخطاب انه کان ینادی علی منبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی بیع امهات الاولاد انه حرام اذا ولدت الامة سیدها عتقت ولیس علیها بعد ذلک رق اخرجه محمد وعن یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب اختصم الیه مسلم ویهودی فرای عمر بن الخطاب ان الحق للیهودی فقضی له عمر فقال له الیهودی واللہ لقد قضیت بالحق فضربه عمر بن الخطاب بالدرۃ ثم قال وما یدریک فقال الیهودی انا نجد انه لیس قاض یقضی بالحق الا کان عن یمینه ملک وعن شماله ملک یسددانه ویوفقانه للحق ما دام مع الحق فاذا ترک الحق عرجا وترکاه اخرجه مالک وعن ربیعة بن ابی عبد الرحمان انه قال قدم علی عمر بن الخطاب رجل من اهل العراق فقال لقد جئتک لامر ماله راس ولا ذنب قال عمر بن الخطاب ما هو قال شهادة الزور ظهرت بارضنا فقال عمر او قد کان ذلک قال نعم قال عمر واللہ لا یوسر رجل فی الاسلام بغیر العدول اخرجه مالک وعن مالک انه بلغه ان عمر بن الخطاب قال لا تجوز شهادة خصم ولا ظنین اخرجه فی الموطا وعن عبد الرحمن بن محمد بن عبد اللہ بن عبد القاری عن ابیه انه قال قدم علی عمر بن الخطاب رجل من قبل ابی موسی الاشعری فساله عن الناس فاخبره ثم قال له عمر بن الخطاب هل کان فیکم من مغربة خبر فقال نعم رجل کفر بعد اسلامه قال فما فعلتم به قال قربناه فضربنا عنقه فقال عمر افلا حبستموه ثلاثا واطعمتموه کل یوم رغیفا واستتبتموه لعله یتوب ویراجع امر اللہ تعالی ثم قال عمر اللهم انی لم احضر ولم آمر ولم ارض اذ بلغنی اخرجه مالک وعن سنین ابی جمیلة رجل من بنی سلیم انه وجد منبوذا فی زمان عمر بن الخطاب قال فجئت به الی عمر بن الخطاب فقال ما حملک علی اخذ هذه النسمة فقال وجدتها ضائعة فاخذتها فقال عریفه یا امیر المومنین انه رجل صالح فقال عمر اذهب فهو حر ولک

ولاده وعلينا نفقته اخرجه مالك وعن سليمان بن يسار ان عمر بن الخطاب كان يليط اولاد الجاهلية
بمن ادعاهم في الاسلام فاتى رجلان كلاهما يدعي ولد امرأة فدعا عمر بن الخطاب قائفا فنظر اليهما فقال
القائف لقد اشتركا فيه فضربه عمر بن الخطاب بالدرة ثم دعا المرأة فقال اخبريني خبرك فقالت كان هذا
لاحد الرجلين يأتيني وهي في ابل لاهلها فلا يفارقها حتى يظن وتظن انه قد استمر بها حبل ثم انصرف
عنها فاهراقت عليه دما ثم خلف عليها هذا تعني الآخر فلا ادري من ايهما هو قال فكبر القائف فقال عمر للغلام
وال ايهما شئت اخرجه مالك وعن مالك انه بلغه ان عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان قضى احدهما في
امرأة غرت رجلا بنفسها وذكرت انها حرة فولدت له اولادا فقضى ان يفدي ولده بمثلهم اخرجه في الموطا
وعن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال ما بال رجال يطئون ولائدهم ثم يعزلونهن لا تأتيني وليدة
يعترف سيدها ان قد ألم بها الا الحقت به ولدها فاعزلوا بعد ذلك او اتركوا اخرجه مالك وعنه ان عمر بن
الخطاب قال من احيى ارضا ميتة فهي له اخرجه مالك وعن يحيى المازني ان الضحاك بن خليفة ساق خليجا له
العريض واراد ان يمر به في ارض محمد بن مسلمة فابى محمد فقال له الضحاك لم تمنعني وهو لك منفعة تشرب به
اولا وآخرا ولا يضرك فابى محمد فكلم فيه الضحاك عمر بن الخطاب فدعا عمر بن الخطاب محمد بن مسلمة فامره ان
سبيله فقال محمد لا والله فقال عمر لم تمنع اخاك ما ينفعه وهو لك نافع تسقي به اولا وآخرا وهو لا يضرك فقال
محمد بن مسلمة لا والله فقال عمر والله ليمرن به ولو على بطنك فامره عمر ان يمر به ففعل الضحاك اخرجه مالك وعن عمرو
المازني عن ابيه انه قال كان في حائط جده ربيع لعبد الرحمن بن عوف فاراد عبد الرحمن بن عوف ان يحوله
ناحية من الحائط هي اقرب الى ارضه فمنعه صاحب الحائط فكلم عبد الرحمن بن عوف عمر بن الخطاب في ذلك فقضى
لعبد الرحمن بن عوف بتحويله اخرجه مالك وعن يحيى بن عبد الرحمن بن حاطب ان رقيقا لحاطب سرقوا ناقة
لرجل من مزينة فانتحروها فرفع ذلك الى عمر بن الخطاب فامر عمر كثير بن الصلت ان يقطع ايديهم ثم قال عمر
تجيعهم ثم قال عمر والله لاغرمنك غرما يشق عليك ثم قال للمزني كم ثمن ناقتك فقال المزني كنت والله امنعها
من اربعمائة درهم فقال عمر اعطه ثمانمائة درهم اخرجه مالك وعن عبد الرحمن بن عبد القاري ان عمر بن الخطاب قال
ما بال رجال ينحلون ابناءهم نحلا ثم يمسكونها فان مات ابن احدهم قال مالي بيدي لم اعطه احدا وان مات هو قال

Marfat.com

هو لابني قد كنت اعطيته اياه من نحل نحلة فلم يحزها الذي نحلها حتى يكون ان مات لورثته فهي باطل اخرجه مالك وعن
ابي غطفان المري ان عمر بن الخطاب قال من وهب هبة لصلة رحم او على وجه صدقة فانه لا يرجع فيها ومن وهب
هبة يرى انه اراد بها الثواب فهو على هبته يرجع فيها اذا لم يرض منها اخرجه مالك وعن معاوية بن عبد الله بن بدر
الجهني ان اباه اخبره انه نزل منزل قوم بطريق الشام فوجد صرة فيها ثمانون دينارا فذكرها لعمر بن الخطاب فقال
له عمر عرفها على ابواب المسجد واذكرها لكل من ياتي من الشام سنة فاذا مضت السنة فشانك بها اخرجه مالك وعن
سليمان بن يسار ان ثابت بن الضحاك الانصاري اخبره انه وجد بعيرا بالحرة فعقله ثم ذكره لعمر بن الخطاب فامره عمر
بن الخطاب ان يعرفه ثلث مرات فقال له ثابت انه قد شغلني عن ضيعتي فقال له عمر ارسله حيث وجدته اخرجه مالك
وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قال وهو مسند ظهره الى الكعبة من اخذ ضالة فهو ضال اخرجه مالك
وعن مالك انه سمع ابن شهاب يقول كانت ضوال الابل في زمان عمر بن الخطاب ابلا مؤبلة تناتج لا يمسها احد
حتى اذا كان زمان عثمن بن عفان امر بتعريفها ثم تباع فاذا جاء صاحبها اعطي ثمنها اخرجه في الموطا وعن يحيى بن
سعيد انه قال سمعت القاسم بن محمد يقول كانت عند عمر بن الخطاب امراة من الانصار فولدت له عاصم بن عمر ثم
انه فارقها فجاء عمر بن الخطاب قبا فوجد ابنه عاصما يلعب بفناء المسجد فاخذ بعضده فوضعه بين يديه على الدابة فادركته
جدة الغلام فنازعته اياه حتى اتيا ابا بكر الصديق فقال عمر ابني وقالت المراة ابني فقال ابو بكر خل بينها وبينه قال
فما راجعه عمر الكلام اخرجه مالك وعن عمر بن عبد الرحمن بن دلاف المزني ان رجلا من جهينة كان يسبق الحاج فيشتري
الرواحل فيغلي بها ثم يسرع السير فيسبق الحاج فافلس فرفع امره الى عمر بن الخطاب فقال اما بعد ايها الناس فان
الاسيفع اسيفع جهينة رضي من دينه وامانته بان يقال سبق الحاج الا وانه قد دان معرضا فاصبح قد رين به فمن
كان له عليه دين فليأتنا بالغداة نقسم ماله بينهم واياكم والدين فان اوله هم وآخره حرب اخرجه مالك وعن مالك
انه بلغه ان عمر بن الخطاب قوم الدية على اهل القرى فجعلها على اهل الذهب الف [illegible]
اثني عشر الف درهم اخرجه في الموطا وعن عبيدة السلماني عن عمر بن الخطاب انه قال على اهل الورق من
الدية عشرة آلاف درهم وعلى اهل الذهب الف دينار وعلى اهل البقر مائتا بقرة وعلى اهل الابل مائة من
الابل وعلى اهل الغنم الفا شاة وعلى اهل الحلل مائتا حلة اخرجه محمد وعن ابن شهاب وعن مكحول وعن عطاء

Marfat.com

قالوا ادركنا الناس على ان دية المسلم الحر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مائة من الابل فقوم عمر بن الخطاب تلك الدية على اهل القرى الف دينار او اثني عشر الف درهم اخرجه البغوي في شرح السنة وفي رواية له عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال كان قيمة الدية على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ثمانمائة دينار وثمانية آلاف درهم ودية اهل الكتاب يومئذ على نصف من دية المسلمين قال فكان كذلك حتى استخلف عمر فقام خطيبا فقال ان الابل قد غلت قال ففرضها عمر على اهل الذهب الف دينار وعلى اهل الورق اثني عشر الفا وعلى اهل البقر مائتي بقرة وعلى اهل الشاء الفي شاة وعلى اهل الحلل مائتي حلة قال وترك دية اهل الذمة لم يرفعها فيما رفع من الدية رواه في شرح السنة وعن المغيرة بن شعبة قال نشد عمر الناس اسمع من النبي صلى الله عليه وسلم احد منكم في الجنين فقام المغيرة فقال قضى فيه بعبد او امة فنشد الناس ايضا فقام المقضي له فقال قضى النبي صلى الله عليه وسلم لي بعبد او امة فنشد الناس ايضا فقام المقضي عليه فقال قضى النبي صلى الله عليه وسلم علي بغرة عبد او امة فقلت اتقضي علي فيما لا اكل ولا شرب ولا استهل ولا نطق ان تطله فهو حق باطل فهم النبي صلى الله عليه وسلم بشيء معه فقال الشعر فقال عمر لو لم يبلغني من قضاء النبي صلى الله عليه وسلم لجعلته دية بين دية الحي والميت اخرجه الدارمي وعن ابن شهاب ان عمر بن الخطاب نشد الناس بمنى من كان عنده علم من الدية ان يخبرني فقام الضحاك بن سفيان الكلابي فقال كتب الي رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اورث امراة اشيم الضبابي من دية زوجها فقال له عمر بن الخطاب ادخل الخباء حتى آتيك فلما نزل عمر بن الخطاب اخبره الضحاك فقضى بذلك عمر بن الخطاب قال ابن شهاب وكان قتل اشيم خطأ اخرجه مالك وعن عمرو بن شعيب ان رجلا من بني مدلج يقال له قتادة حذف ابنه بالسيف فاصاب ساقه فنزي في جرحه فمات فقدم سراقة بن جعشم على عمر بن الخطاب فذكر ذلك له فقال له عمر اعدد على ماء قديد عشرين ومائة بعير حتى اقدم عليك فلما قدم عليه عمر اخذ من تلك الابل ثلثين حقة وثلثين جذعة واربعين خلفة ثم قال اين اخو المقتول قال ها انا ذا فقال خذها فان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ليس للقاتل شيء اخرجه مالك وعن ابرهيم ان عمر بن الخطاب اتي برجل قد قتل عمدا فامر بقتله فعفا بعض الاولياء فامر بقتله فقال عبد الله بن مسعود كانت النفس لهم جميعا فلما عفى هذا احيى النفس فلا يستطيع ان ياخذ حقه يعني الذي لم يعف حتى ياخذ حق غيره قال فما ترى قال ارى ان تجعل الدية عليه في ماله وترفع عنه حصة الذي عفى قال عمر وانا ارى ذلك اخرجه محمد وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قتل نفرا خمسة او سبعة برجل واحد قتلوه قتل غيلة وقال عمر لو تمالأ عليه اهل صنعاء لقتلتهم جميعا اخرجه مالک

یعنی خون جاری شد و بند نگردید ۱۲

یعنی پنہانی و بفریب ۱۲

Marfat.com

وعنه ان عمر بن الخطاب قال في خطبة قبل موته ايها الناس قد سنت لكم السنن وفرضت لكم الفرائض
وتركتم على الواضحة الا ان تضلوا بالناس يميناً وشمالاً وضرب باحدى يديه على الاخرى ثم قال اياكم ان
تهلكوا عن آية الرجم ان يقول قائل انا لا نجد حدين في كتاب الله فقد رجم رسول الله صلى الله عليه وسلم
ورجمنا والذي نفسي بيده لولا ان يقول الناس زاد عمر بن الخطاب في كتاب الله لكتبتها الشيخ والشيخة
اذا زنيا فارجموهما البتة فانا قد قرأناها اخرجه مالك وعن الشعبي عن عمر بن الخطاب قال اذا اقر الرجل بولده
طرفة عين فليس له ان ينفيه اخرجه محمد وعن صفية بنت ابي عبيد ان ابا بكر الصديق اتى برجل قد وقع على
جارية بكر فاحبلها ثم اعترف على نفسه بالزنا ولم يكن احصن فامر به ابو بكر فجلد الحد ثم نفي الى فدك اخرجه مالك
وعن نافع ان عبدا كان يقوم على رقيق الخمس وانه استكره جارية من ذلك الرقيق فوقع بها فجلده عمر بن
الخطاب ونفاه ولم يجلد الوليدة لانه استكرهها اخرجه مالك وعن عبد الله بن عباس المخزومي قال امرني
عمر بن الخطاب في فتية من قريش فجلدنا ولائد من ولائد الامارة خمسين خمسين في الزنا اخرجه مالك وعن
ابي الزناد انه قال جلد عمر بن عبد العزيز عبداً في فرية ثمانين (تهمت زنا) قال ابو الزناد فسالت عبد الله بن عامر
بن ربيعة عن ذلك فقال ادركت عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان والخلفاء هلم جرا فما رأيت احداً
جلد عبداً في فرية اكثر من اربعين اخرجه مالك وعن عمرة بنت عبد الرحمن ان رجلين استبا في زمان عمر
بن الخطاب فقال احدهما للآخر والله ما ابي بزان ولا امي بزانية فاستشار في ذلك عمر بن الخطاب فقال
قائل مدح اباه وامه وقال آخرون قد كان لابيه وامه مدح غير هذا نرى ان تجلده الحد فجلده عمر بن الخطاب
الحد ثمانين اخرجه مالك وعن ربيعة بن ابي عبد الرحمن ان عمر بن الخطاب قال لرجل خرج بجارية لامرأته
معه في سفر فاصابها فغارت امرأته فذكرت ذلك لعمر بن الخطاب فسأله عن ذلك فقال وهبتها لي
فقال عمر لتأتيني بالبينة او لارمينك بالحجارة قال فاعترفت امرأته انها وهبتها له اخرجه مالك
السائب بن يزيد ان عبد الله بن عمرو الحضرمي جاء بغلام الى عمر بن الخطاب فقال له اقطع يد غلامي هذا
فانه سرق فقال له عمر ماذا سرق فقال سرق مرآة لامرأتي ثمنها ستون درهما فقال عمر ارسله فليس عليه قطع
خادمكم سرق متاعكم اخرجه مالك وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال ان الشراب كانوا يضربون على

Marfat.com

عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم بالایدی والنعال حتی توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم وکانوا فی خلافة
ابی بکر اکثر منهم فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر رضی الله عنه لو فرضنا لهم حدا فتوخی نحوا
مما کانوا یضربون فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فکان ابوبکر یجلدهم اربعین حتی توفی ثم قام من بعده
عمر فجلدهم کذالک اربعین حتی اتی برجل من المهاجرین الاولین وقد کان شرب فامر به ان یجلد فقال
لم تجلدنی بینی وبینک کتاب الله عزوجل فقال عمر رضی الله عنه فی ای کتاب الله تجد انی لا اجلدک فقال له
ان الله تعالی یقول فی کتابه لیس علی الذین آمنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا الآیة فانا من الذین
آمنوا وعملوا الصالحات ثم اتقوا وآمنوا ثم اتقوا واحسنوا شهدت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم بدرا
واحدا والخندق والمشاهد فقال عمر رضی الله عنه الا تردون علیه ما یقول فقال ابن عباس ان هولاء
الآیات انزلت عذرا للماضین وحجة علی الباقین لان الله عزوجل یقول یا ایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر
والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان ثم قرء حتی انفذ الآیة الاخری ومن کان من الذین آمنوا
وعملوا الصالحات ثم اتقوا وآمنوا ثم اتقوا واحسنوا فان الله عزوجل قد نهی ان یشرب الخمر فقال عمر رضی
الله عنه صدقت فما ذا ترون فقال علی رضی الله عنه نری انه اذا شرب سکر واذا سکر هذی واذا هذی
افتری وعلی المفتری ثمانون جلدة فامر عمر رضی الله عنه فجلد ثمانین اخرجه الحاکم وعن وبرة الکلبی قال
ارسلنی خالد بن الولید الی عمر فاتیته وهو فی المسجد معه عثمان بن عفان وعلی وعبد الرحمن بن عوف
وطلحة والزبیر رضی الله عنهم متکئون معه فی المسجد فقلت ان خالد بن الولید ارسلنی الیک وهو یقرء علیک
السلام ویقول ان الناس قد انهمکوا فی الخمر وتحاقروا العقوبة فقال عمر هم هولاء عندک فسلهم فقال
علی نراه اذا سکر هذی واذا هذی افتری وعلی المفتری ثمانون فقال عمر ابلغ صاحبک ما قال فجلد خالد
ثمانین وجلد عمر ثمانین وکان عمر اذا اتی بالرجل القوی المنهمک فی الشرب جلده ثمانین واذا اتی بالرجل
الضعیف الذی کانت منه الزلة جلده اربعین ثم جلد عثمان ثمانین واربعین اخرجه الحاکم وعن السائب
بن یزید ان عمر بن الخطاب خرج علیهم فقال انی وجدت من فلان ریح الشراب فزعم انه شرب الطلاء
وانا سائل عما شرب فان کان یسکر جلدته الحد فجلده عمر بن الخطاب الحد تاما اخرجه مالک وعن ثور بن زید

Marfat.com

الدیلی ان عمر بن الخطاب استشار فی الخمر یشربہا الرجل فقال لہ علی بن ابی طالب نری ان تجلدہ ثمانین فانہ اذا شرب سکر واذا سکر ہذی واذا ہذی افتری اوکما قال فجلدہ عمر ثمانین اخرجہ مالک وعن ابن شہاب انہ سئل عن حد العبد فی الخمر فقال بلغنی ان علیہ نصف حد الحر فی الخمر وان عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان وعبد اللہ بن عمر قد جلدوا عبیدہم نصف حد الحر فی الخمر اخرجہ مالک وعن محمود بن لبید الانصاری ان عمر بن الخطاب حین قدم الشام شکی الیہ اہل الشام وباء الارض وثقلہا وقالوا لا یصلحنا الا ہذا الشراب فقال عمر اشربوا العسل فقالوا لا یصلحنا العسل فقال رجل من اہل الارض ہل لک ان تجعل للناس من ہذا الشراب شیئا لا یسکر قال نعم فطبخوہ حتی ذہب منہ الثلثان وبقی الثلث فاتوا بہ عمر فادخل فیہ عمر اصبعہ ثم رفع یدہ فتبعہا یتمطط فقال ہذا الطلاء ہذا مثل طلاء الابل فامرہم عمر ان یشربوہ فقال لہ عبادۃ بن الصامت احللتہا واللہ فقال عمر کلا واللہ اللہم انی لا احل لہم شیئا حرمتہ علیہم ولا احرم علیہم شیئا احللتہ لہم اخرجہ مالک وعن قیس بن حازم قال اتیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا بایعہ فجئت وقد قبض وابوبکر قائم مقامہ فاطال الثناء واکثر البکاء قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول کفر باللہ انتفاء من نسب وان دق وادعاء نسب لا یعرف اخرجہ الدارمی وعن ابراہیم قال قال عبد اللہ کان عمر اذا سلک طریقا وجدناہ سہلا وانہ قال فی زوج وابوین للزوج النصف وللام ثلث ما بقی اخرجہ الدارمی وعنہ عن عبد اللہ قال کان عمر اذا سلک طریقا اتبعناہ فیہ ووجدناہ سہلا وانہ قضی فی امرأۃ وابوین من اربعۃ فاعطی المرأۃ الربع والام ثلث ما بقی والاب سہمین اخرجہ الدارمی وعن ابراہیم فی زوج وام واخوۃ لاب وام واخوۃ لام قال کان عمر وعبد اللہ وزید یشرکون قال عمر لم یزدہم الاب الا قربا اخرجہ الدارمی وعن ابن عباس وابن الزبیر ان ابا بکر جعل الجد ابا اخرجہ الدارمی وعن الشعبی قال کان عمر یقاسم الجد مع الاخ والاخوین فاذا زادوا اعطاہ الثلث وکان [illegible] السدس اخرجہ الدارمی وعن مروان بن الحکم ان عمر بن الخطاب لما طعن استشارہم فی الجد فقال انی کنت رأیت فی الجد رأیا فان رأیتم ان تتبعوہ فاتبعوہ فقال لہ عثمان ان نتبع رأیک فانہ رشد وان نتبع رأی الشیخ فلنعم ذو الرأی کان اخرجہ الدارمی وعن زید بن ثابت انہ کتب الیہ معاویۃ یسألہ

ف: احادیث متعلق خمر

ف: احادیث فرائض

عن الجد فكتب اليه زيد بن ثابت انك كتبت الي تسألني عن الجد والله اعلم وذلك ما لم يكن يقضي فيه الا الامراء يعني الخلفاء وقد حضرت الخليفتين قبلك يعطيانه النصف مع الاخ الواحد والثلث مع الاثنين فان كثرت الاخوة لم ينقصوه من الثلث اخرجه مالك وعن قبيصة بن ذويب انه قال جاءت الجدة الى ابي بكر الصديق تسأله ميراثها فقال لها ابو بكر ما لك في كتاب الله شيء وما علمت لك في سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا فارجعي حتى اسأل الناس فسأل الناس فقال المغيرة بن شعبة حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم اعطاها السدس فقال ابو بكر هل معك غيرك فقام محمد بن مسلمة الانصاري فقال مثل ما قال المغيرة بن شعبة فانفذه لها ابو بكر الصديق ثم جاءت الجدة الاخرى الى عمر بن الخطاب تسأله ميراثها فقال ما لك في كتاب الله شيء وما كان القضاء الذي قضي به الا لغيرك وما انا بزائد في الفرائض شيئا ولكنه ذلك السدس فان اجتمعتما فيه فهو بينكما وايتكما خلت به فهو لها اخرجه مالك وعن زيد بن اسلم ان عمر بن الخطاب سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الكلالة فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم يكفيك من ذلك الآية التي انزلت في آخر سورة النساء اخرجه مالك وعن الشعبي قال سئل ابو بكر عن الكلالة فقال اني سأقول فيها برأيي فان كان صوابا فمن الله وان كان خطأ فمني ومن الشيطان اراه ما خلا الوالد والولد فلما استخلف عمر فقال اني لاستحيي الله ان ارد شيئا قاله ابو بكر اخرجه الدارمي وعن الضحاك بن قيس ان عمر قضى في اهل طاعون عمواس اول طاعون في الاسلام انهم كانوا اذا كانوا من قبل الاب سواء فبنو الام احق واذا كان بعضهم اقرب من بعض باب فهم احق بالمال اخرجه الدارمي وعن سليمان بن يسار ان محمد بن الاشعث اخبره ان عمة له يهودية او نصرانية توفيت وان محمد بن الاشعث ذكر ذلك لعمر بن الخطاب وقال له من يرثها فقال له عمر بن الخطاب يرثها اهل دينها ثم اتى عثمان بن عفان فسأله عن ذلك فقال عثمان اتراني نسيت ما قال لك عمر بن الخطاب يرثها اهل دينها اخرجه مالك وعن الشعبي قال كتب عمر بن الخطاب الى شريح ان لا يورث الحميل[۵] الا ببينة وان جاءت به في خرقتها اخرجه الدارمي وعن سعيد بن المسيب يقول ابى عمر بن الخطاب ان يورث احدا من الاعاجم الا احدا ولد في العرب اخرجه مالك وعن عبد الرحمن بن حنظلة الزرقي عن مولى لقريش كان قديما

[۵] حمیل بروزن امیر کسیکه از بلاد خود در حالت خوردی در بلاد اسلام آورده شود و بعض گویند که حمیل بمعنی مجهول النسب بدین طور که کسی دیگری را گوید که او برادر من یا پسر من است تا که میراث او را از موالی او بخود در کشد پس توریثی بدون گواه شنیده نخواهد شد ۱۲

Marfat.com

یقال لہ ابن مرسی انہ قال کنت جالسا عند عمر بن الخطاب فلما صلے الظہر قال یا یرفا ہلم ذلک الکتاب
کتبہ فی شان العمۃ یسأل عنہا ویستخیر فیہا فاتی بہ یرفا فدعا بتور او قدح فیہ ماء فمحا ذلک الکتاب فیہ ثم
قال لو رضیک اللہ اقرک اخرجہ مالک وعن الشعبی قال عمر لا یرث قاتل خطأ ولا عمداً اخرجہ الدارمی وعن
ابراہیم قال قال عمر اذا کانت الحرۃ تحت المملوک فولدت لہ غلاما فانہ یعتق بعتق امہ وولاءہ لموالی امہ
فاذا اعتق العبد جر الولاء الی موالی ابیہ اخرجہ الدارمی وعن علاء بن زیاد ان رجلا سأل عمر بن الخطاب
فقال ان وارثی کلالۃ فاوصی بالنصف قال لا قال فالثلث قال لا قال فالربع قال لا قال فالخمس
قال لا حتی صار الی العشر فقال اوص بالعشر اخرجہ الدارمی وعن عبد اللہ بن ابی ربیعۃ ان عمر بن الخطاب
قال یحدث الرجل فی وصیتہ ما شاء وملاک الوصیۃ آخرہا اخرجہ الدارمی وعن یحیی بن سعید ان ابا بکر
الصدیق بعث جیوشا الی الشام فخرج یمشی مع یزید بن ابی سفیان وکان امیر ربع من تلک الارباع
فزعموا ان یزید قال لابی بکر اما ان ترکب واما ان انزل فقال ابو بکر ما انت بنازل وما انا براکب
انی احتسب خطای ہذہ فی سبیل اللہ ثم قال لہ انک ستجد قوما زعموا انہم حبسوا انفسہم فی سبیل اللہ
فذرہم وما زعموا انہم حبسوا انفسہم لہ وستجد قوما فحصوا عن اوساط رؤسہم من الشعر فاضرب ما فحصوا
عنہ بالسیف وانی موصیک بعشر لا تقتلن امرأۃ ولا صبیا ولا کبیرا ہرما ولا تقطعن شجرا مثمرا ولا تخربن
عامرا ولا تعقرن شاۃ ولا بعیرا الا لماکلۃ ولا تحرقن نخلا ولا تغرقنہ ولا تغلل ولا تجبن اخرجہ مالک وعن
ابن عباس ان الخمس کان فی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی خمسۃ اسہم للہ وللرسول سہم ولذی
القربی سہم وللیتامی والمساکین وابن السبیل ثلاثۃ اسہم ثم قسمہ ابو بکر الصدیق وعمر الفاروق وعثمان
ذو النورین رضی اللہ عنہم علی ثلثۃ اسہم وسقط سہم الرسول وسہم ذی القربی وقسم علی الثلثۃ الباقین ثم
قسمہ علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ علی ما قسمہ علیہ ابو بکر وعمر وعثمان اخرجہ القاضی ابو یوسف فی کتاب
الخراج وعن عبد الرحمن ابن ابی لیلی قال سمعت علیا یقول قلت یا رسول اللہ ان رأیت ان
تولینی حقنا من الخمس فاقسمہ حیوتک کیلا ینازعنا احد بعدک فافعل قال فولانیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فقسمتہ حیوتہ ثم ولانیہ ابو بکر الصدیق فقسمتہ حیوتہ ثم ولانیہ عمر بن الخطاب فقسمتہ حیوتہ حتی اذا کان

Marfat.com

اخرجه عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ فاتاہ مال کثیر فعزل حقنا ثم ارسل الی فقال خذ فاقسمہ فقلت یا
امیر المؤمنین بنا عنہ العام غنی وبالمسلمین الیہ حاجۃ فردہ علیہم تلک السنۃ ولم یدعنا الیہ احد بعد عمر بن
الخطاب رضی اللہ عنہ حتی قمت انا مقامی ہذا فلقینی العباس بن عبد المطلب بعد خروجی من عند عمر فقال
یا علی لقد حرمتنا الغداۃ شیئا لا یرد علینا ابدا الی یوم القیامۃ اخرجہ ابو یوسف وعن الزہری ان نجدۃ کتب
الی ابن عباس یسالہ عن سہم ذوی القربی لمن ہو فکتب الیہ ابن عباس کتبت الی تسألنی عن سہم
ذوی القربی لمن ہو وہو لنا وان عمر بن الخطاب دعانا الی ان ننکح منہ ایما ونقضی عنہ عن مغرمنا
ونخدم منہ عائلنا فابینا الا ان یسلمہ لنا فابی ذلک علینا اخرجہ ابو یوسف ومن حدیث عائشۃ رضی اللہ عنہا
قالت کانت فاطمۃ رضی اللہ عنہا تسأل ابا بکر نصیبہا مما ترک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من خیبر وفدک
وصدقتہ بالمدینۃ فابی ابو بکر علیہا ذلک وقال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا نورث ما ترکنا صدقۃ
وقال لست تارکا شیئا کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یعمل بہ الا عملت بہ فانی اخشی ان ترکت شیئا
من امرہ ان ازیغ فاما صدقتہ بالمدینۃ فدفعہا عمر الی علی وعباس واما خیبر وفدک فامسکہا عمر وقال ہما
صدقۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کانتا لحقوقہ التی تعروہ ونوائبہ وامرہما الی من ولی الامر قال فہما
علی ذلک الی الیوم اخرجہ البخاری ومن حدیث مالک بن اوس قال عمر اتئدوا انشدکم باللہ الذی باذنہ
تقوم السماء والارض ہل تعلمون ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا نورث ما ترکنا صدقۃ یرید رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نفسہ فقال الرہط قد قال ذلک فاقبل عمر علی علی وعباس فقال انشدکما اللہ
تعلمان ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد قال ذلک قالا نعم قد قال ذلک قال عمر فانی احدثکم عن
ہذا الامر ان اللہ قد خص رسولہ فی ہذا الفیء بشیء لم یعطہ احدا غیرہ ثم قرء ما افاء اللہ علی رسولہ منہم الی قولہ قدیر
وکانت ہذہ خالصۃ لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واللہ ما احتازہا دونکم ولا استاثر بہا علیکم وقد اعطاکموہا
وبثہا فیکم حتی بقی منہا ہذا المال فکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینفق علی اہلہ نفقۃ سنتہم من ہذا
المال ثم یاخذ ما بقی فیجعلہ مجعل مال اللہ فعمل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بذلک حیوتہ انشدکم باللہ ہل
تعلمون ذلک قالوا نعم فقال ابو بکر انا ولی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقبضہا ابو بکر فعمل فیہا بما عمل

Marfat.com

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واللہ یعلم انہ لصادق بار راشد تابع للحق ثم توفی اللہ ابا بکر فقلت انا ولی ابی بکر فقبضتها سنتین من امارتی اعمل فیها بما عمل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وما عمل فیها ابو بکر واللہ یعلم انی فیها لصادق بار راشد تابع للحق ثم جئتمانی تکلمانی وکلمتکما واحدۃ وامرکما واحد جئتنی یا عباس تسألنی نصیبک من ابن اخیک وجاءنی ہذا یرید علیا یرید نصیب امرأتہ من ابیہا فقلت لکما ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا نورث ما ترکنا صدقۃ فلما بدا لی ان ادفعہ الیکما قلت ان شئتما دفعتہا الیکما علی ان علیکما عہد اللہ ومیثاقہ لتعملان فیہا بما عمل فیہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وبما عمل فیہا ابو بکر وبما عملت فیہا منذ ولیتہا فقلتما ادفعہا الینا فبذلک دفعتہا الیکما فانشدکم باللہ ہل دفعتہا الیہما بذلک قال الرہط نعم ثم اقبل علی علی وعباس فقال انشدکما باللہ ہل دفعتہا الیکما بذلک قالا نعم قال فتلتمسان منی قضاء غیر ذلک فواللہ الذی باذنہ تقوم السماء والارض لا اقضی فیہا قضاء غیر ذلک فان عجزتما عنہا فادفعاہا الی فانی اکفیکماہا اخرجہ البخاری وعن ابی یوسف عن غیر واحد من علماء اہل المدینۃ فی قصۃ وضع الخراج علی اہل العراق والشام ان اہل الشام والعراق اکثروا علی عمر وقالوا اتکلف ما افاء اللہ علینا باسیافنا علی قوم لم یحضروا ولم یشہدوا ولابناء قوم ولابنائہم ولم یحضروا وکان عمر لا یزید علی ان یقول ہذا رأیی قالوا فاستشار قال فاستشار المہاجرین الاولین فاختلفوا فاما عبد الرحمن بن عوف فکان رأیہ ان یقسم لہم حقوقہم ورأی عثمان وعلی وطلحۃ رأی عمر رضی اللہ عنہم فارسل الی عشرۃ من الانصار خمسۃ من الاوس وخمسۃ من الخزرج من کبرائہم واشرافہم فلما اجتمعوا حمد اللہ واثنی علیہ بما ہو اہلہ ومستحقہ ثم قال انی لم ازعجکم الا ان تشرکوا فی امانتی فیما حملت من امورکم فانی واحد کاحدکم وانتم الیوم تقرون بالحق خالفنی من خالفنی ووافقنی من وافقنی ارید ان تتبعوا الذی ہو ہوای معکم من اللہ کتاب ینطق بالحق فواللہ لئن کنت نطقت بامر اریدہ ما اردت بہ الا الحق قالوا قد نسمع یا امیر المؤمنین قال قد سمعتم کلام ہؤلاء الذین زعموا انی اظلمہم حقوقہم وانی اعوذ باللہ ان ارکب ظلما لئن کنت ظلمتہم شیئا ہو لہم واعطیتہ غیرہم لقد شقیت ولکن رأیت انہ لم یبق شیء یفتح بعد ارض کسری وقد غنمنا اللہ اموالہم وارضہم وعلوجہم فقسمت ما غنموا من مال اورثہ بین اہلہ واخرجت الخمس فوجہتہ علی وجہہ وانا فی توجیہہ ورأیت ان احبس الارضین بعلوجہا

Marfat.com

واضع عليهم فيها الخراج وفي رقابهم الجزية يؤدونها فيكون شيئا للمسلمين للمقاتلة والذرية ولمن ياتي بعدهم
ارأيتم هذه الثغور لابد لها من رجال يلزمونها ارأيتم هذه المدن العظام والشام والجزيرة والكوفة والبصرة ومصر
لابد لها من ان تشحن بالجيوش وادرار العطاء عليهم فمن اين يعطى هولاء اذا قسمت الارضين والعلوج فقالوا
جميعا الرأي رأيك فنعم ما قلت وما رأيت ان لم تشحن هذه الثغور وهذه المدن بالرجال ويجري عليهم
ما يتقوون به رجع اهل الكفر الى مدنهم فقال قد بان لي الامر فمن رجل له جزالة وعقل يضع الارض مواضعها
ويضع على العلوج ما يحتملون فاجتمعوا له على عثمان بن حنيف وقالوا تبعثه الى اهم من ذلك فان له
بصرا وعقلا وتجربة فاسرع اليه عمر فولاه مساحة ارض السواد فادت جباية سواد الكوفة قبل ان يموت
عمر بعام مائة الف الف والدرهم يومئذ درهم ودانقان ونصف كانت الدراهم يومئذ وزن الدرهم مثل
وزن المثقال اخرجه في كتاب الخراج وعن حبيب بن ابي ثابت ان اصحاب رسول الله صلى الله عليه
وسلم وجماعة المسلمين ارادوا عمر بن الخطاب ان يقسم الشام كما قسم رسول الله صلى الله عليه وسلم خيبر وانه كان
اشد الناس عليه في ذلك الزبير بن العوام وبلال بن رباح فقال عمر رض اذا اترك من بعدكم من المسلمين لا شئ
لهم ثم قال اللهم اكفني بلالا واصحابه قال ورأى المسلمون ان الطاعون الذي اصابهم بعمواس كان عن
دعوة عمر قال وتركهم عمر ذمة يؤدون الخراج الى المسلمين اخرجه ابو يوسف وعن مالك بن اوس بن الحدثان
قال ذكر عمر بن الخطاب يوما الفيء فقال ما انا احق بهذا الفيء منكم وما احد منا باحق به من احد الا انا على منازلنا
من كتاب الله عز وجل وقسم رسوله فالرجل وقدمه والرجل وبلاؤه والرجل وعياله والرجل وحاجته
اخرجه ابو داود وعنه قال قرأ عمر بن الخطاب انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين حتى بلغ عليم
حكيم فقال هذه لهؤلاء ثم قرأ واعلموا انما غنمتم من شئ فان لله خمسه وللرسول حتى بلغ وابن السبيل ثم
قال هذه لهؤلاء ثم قرأ ما افاء الله على رسوله من اهل القرى حتى بلغ للفقراء ثم قرأ والذين جاؤا من بعدهم
ثم قال هذه استوعبت المسلمين عامة فلئن عشت فليأتين الراعي وهو بسرو حمير نصيبه منها لم يعرق فيها
جبينه رواه في شرح السنة وعن ابراهيم بن عبد الرحمن بن عوف قال لما اتي عمر بكنوز كسرى قال له عبد الله
بن ارقم الزهري الا تجعلها في بيت المال حتى تقسمها فقال لا نظلها سقف حتى امضيها فامر بها فوضعت

Marfat.com

في صحن المسجد وباتوا يحرسونها فلما اصبح امر بها فكشف عنها فرأى فيها من الحمراء والبيضاء ما يكاد يتلألأ منه
البصر قال فبكى عمر فقال له عبد الرحمن بن عوف ما يبكيك يا امير المومنين فوالله ان كان هذا اليوم يوم شكر و
يوم سرور ويوم فرح فقال عمر كلا ان هذا لم يعطه قوم قط الا القي بينهم العداوة والبغضاء ثم قال انكيل لهم بالصاع
ام نحثو فقال علي بل احث لهم ثم دعا حسن بن علي اول الناس فحثى له ثم دعا حسينا ثم اعطى الناس ودون
الدواوين وفرض للمهاجرين لكل رجل منهم خمسة آلاف درهم في كل سنة وللانصار لكل واحد منهم اربعة آلاف
درهم وفرض لازواج النبي لكل امرأة منهن اثني عشر الف درهم الا صفية وجويرية لكل واحدة منهما ستة آلاف
درهم قال معمر عن الزهري وقتادة قالا فرض عمر لاهل بدر المهاجرين منهم لكل رجل ستة آلاف درهم اخرجه
البغوي في شرح السنة وعن ابي جعفر محمد بن علي ان عمر لما دون الدواوين قال بمن ترون ان ابدء فقيل
له ابدء بالاقرب فالاقرب بك قال بل ابدء بالاقرب فالاقرب برسول الله صلى الله عليه
وسلم قال معمر عن هشام بن عروة عن ابيه قال محى الزبير نفسه من الديوان حين قتل عمر ومحى عبد الله
بن الزبير نفسه حين قتل عثمان رواه البغوي في شرح السنة واما تربيت كردن شيخين صحابه وسائر امت
را بمنهاج تربيت آنحضرت صلى الله عليه وسلم پس طول وعرضي دارد كه اين اوراق متحمل آن نمي‌توانند
شد ليكن ناچار است از ذكر بعض احاديث كه شواهد اين معني باشند پس از جمله تربيت صديقي [illegible]
[illegible] شدگان و قتال اهل رده است عن ابي هريرة قال لما توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان
ابو بكر وكفر من كفر من العرب فقال عمر كيف تقاتل الناس وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم امرت
ان اقاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله فمن قالها فقد عصم مني ماله ونفسه الا بحقه وحسابه على الله فقال
والله لاقاتلن من فرق بين الصلوة والزكوة فان الزكوة حق المال والله لو منعوني [illegible]
الى رسول الله صلى الله عليه وسلم لقاتلتهم على منعها قال عمر فوالله ما هو الا ان قد شرح الله [illegible]

وعن عمر ذكر عنده ابو بكر فبكى فقال وددت ان عملي كله مثل عمله يوما واحدا من ايامه وليلة واحدة من لياليه [illegible]
قال واما يومه فلما قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم ارتدت العرب وقالوا لا نؤدي زكوة فقال لو
منعوني عقالا لجاهدتهم عليه فقلت يا خليفة رسول الله تألف الناس وارفق بهم [illegible]

مشوار فی الاسلام انہ قد انقطع الوحی وتم الدین انتقص وانا حی رواہ رزین وعن ابن عمر قال لما قبض
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان ابوبکر فی ناحیۃ المدینۃ فجاء فدخل علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو
مسجی فوضع فاہ علی جبین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجعل یقبلہ ویبکی ویقول بابی انت وامی طبت
حیا وطبت میتا فلما خرج مر بعمر بن الخطاب وہو یقول ما مات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ولا یموت
حتی یقتل المنافقین وحتی یخزی اللہ المنافقین قال وکانوا قد استبشروا بموت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فرفعوا رؤسہم فقال یا ایہا الرجل اربع علی نفسک فان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد مات الم تسمع اللہ
یقول انک میت وانہم میتون وقال وما جعلنا لبشر من قبلک الخلد افان مت فہم الخالدون قال
ثم اتی المنبر فصعد فحمد اللہ واثنی علیہ ثم قال ایہا الناس ان کان محمد الہکم الذی تعبدون فان الہکم قد مات
وان کان الہکم الذی فی السماء فان الہکم لم یمت ثم تلا وما محمد الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل افان مات
او قتل انقلبتم علی اعقابکم حتی ختم الآیۃ ثم نزل وقد استبشر المسلمون بذلک واشتد فرحہم واخذت المنافقین
الکآبۃ قال عبد اللہ بن عمر فوالذی نفسی بیدہ لکانما کانت علی وجوہنا اغطیۃ فکشفت اخرجہ ابن ابی شیبۃ
وعن زبید بن الحارث عن ابن سابط قال لما حضرت ابا بکر الوفاۃ ارسل الی عمر یستخلفہ فقال الناس تستخلف
علینا فظا غلیظا ولو قد ملکنا کان افظ واغلظ فماذا تقول لربک اذا لقیتہ وقد استخلفت علینا عمر قال
اتخوفونی بربی اقول اللہم امرت خیر اہلک ثم ارسل الی عمر فقال انی اوصیک بوصیۃ ان حفظتہا ان للہ علیک
حقا فی اللیل لا یقبلہ فی النہار وحقا فی النہار لا یقبلہ فی اللیل وانہ لا یقبل نافلۃ حتی تودی الفریضۃ وانما
خفت موازین من خفت موازینہ یوم القیمۃ باتباعہم الباطل فی الدنیا وخفتہ علیہم وحق المیزان لا یوضع
فیہ الا الباطل ان یکون خفیفا وانما ثقلت موازین من ثقلت موازینہ یوم القیمۃ باتباعہم الحق فی
الدنیا وثقلہ علیہم وحق المیزان لا یوضع فیہ الا الحق ان یکون ثقیلا فان انت حفظت وصیتی ہذہ فلا
یکون غائب احب الیک من الموت ولا بد منہ وان انت ضیعت قولی ہذا فلا یکن ابغض الیک من
الموت ولن تعجزہ اخرجہ ابو یوسف ورواہ ابن ابی شیبۃ عن زبید ولم یذکر ابن سابط وفی روایۃ الم تر ان اللہ ذکر
اہل الجنۃ بصالح ما عملوا وتجاوز عن سیئاتہم فیقول القائل انا ابلغ ہؤلاء وذکر اہل النار بسیء ما عملوا

Marfat.com

ويرد عليهم صالح ما عملوا فيقول القائل أنا خير من هؤلاء وذكر آية الرحمة وآية العذاب فيكون المؤمن راغبا راهبا ولا يتمنى على الله غير الحق ولا يلقي بيده إلى التهلكة فإن أنت حفظت قولي هذا فلا يكن غائب أحب إليك من الموت ولا بد لك منه وإن أنت ضيعت قولي هذا فلا يكن غائب أبغض إليك منه ولن تعجزه أخرجه في مصنفه وعن أسماء بنت عميس قال له يا ابن الخطاب إني إنما استخلفتك نظرا لما خلفت ورائي وقد صحبت رسول الله صلى الله عليه وسلم فرأيت من أثرته أنفسنا على نفسه وأهلنا على أهله حتى إن كنا لنظل نهدي إلى أهله من فضول ما يأتينا عنه وقد صحبتني فرأيتني إنما اتبعت سبيل من كان قبلي والله ما نمت فحلمت ولا توهمت فسهوت وإني لعلى السبيل ما زغت وإن أول ما أحذرك يا عمر نفسك إن لكل نفس شهوة فإذا أعطيتها تمادت في غيرها واحذرك هؤلاء النفر من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم الذين قد انتفخت أجوافهم وطمحت أبصارهم واحب كل امرئ منهم لنفسه وإن لهم لحيرة عند زلة واحد منهم فإياك أن تكون واعلم أنهم لن يزالوا منك خائفين ما خفت الله لك مستقيمين ما استقامت طريقتك هذه وصيتي اقرأ عليك السلام أخرجه أبو يوسف وعن عبد الله بن حكيم قال خطبنا أبو بكر فقال أما بعد فإني أوصيكم بتقوى الله وأن تثنوا عليه بما هو له أهل وأن تخلطوا الرغبة بالرهبة وتجمعوا الإلحاف بالمسألة فإن الله أثنى على زكريا وأهل بيته فقال إنهم كانوا يسارعون في الخيرات ويدعوننا رغبا ورهبا وكانوا لنا خاشعين ثم اعلموا عباد الله أن الله قد ارتهن بحقه أنفسكم وأخذ على ذلك مواثيقكم واشترى منكم القليل الفاني بالكثير الباقي وهذا كتاب الله فيكم لا تفنى عجائبه ولا يطفأ نوره فصدقوا قوله وانتصحوا كتابه واستبصروا فيه ليوم الظلمة فإنما خلقكم للعبادة ووكل بكم كراما كاتبين يعلمون ما تفعلون ثم اعلموا عباد الله أنكم تغدون وتروحون في أجل قد غيب عنكم علمه فإن استطعتم أن تنقضي الآجال وأنتم في عمل الله فافعلوا ولن تستطيعوا ذلك إلا بالله فسابقوا في مهل آجالكم قبل أن تنقضي آجالكم فيردكم إلى أسوأ أعمالكم فإن أقواما جعلوا آجالهم لغيرهم ونسوا أنفسهم فأنهاكم أن تكونوا أمثالهم فالوحا الوحا النجا النجا فإن وراءكم طالبا حثيثا مره سريع أخرجه [illegible] وعن [illegible] أبو بكر يخطب فيذكر بدء خلق الإنسان فيقول خلق [illegible] أخرجه ابن أبي شيبة وعن عرفجة السلمي قال قال أبو بكر ابكوا فإن لم تبكوا فتباكوا أخرجه ابن أبي شيبة وعن

Marfat.com

عثمان بن عفان ان رجالا من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم حين توفي النبي صلى الله عليه وسلم حزنوا
عليه حتى كاد بعضهم يوسوس قال عثمان فكنت منهم فبينا انا جالس في ظل اطم من الآطام مر علي عمر فسلم علي
فلم اشعر انه مر ولا سلم فانطلق عمر حتى دخل على ابي بكر فقال له ما يعجبك اني مررت على عثمان فسلمت عليه
فلم يرد علي السلام واقبل هو وابو بكر في ولاية ابي بكر حتى سلما علي جميعا ثم قال ابو بكر جاءني اخوك عمر فذكر
انه مر عليك فسلم فلم ترد عليه السلام فما الذي حملك على ذلك قال قلت ما فعلت فقال عمر بلى والله لقد
فعلت ولكنها عبيتكم يا بني امية قال قلت والله ما شعرت انك مررت ولا سلمت قال ابو بكر صدق
عثمان وقد شغلك عن ذلك امر فقلت اجل قال ما هو فقال عثمان توفى الله تعالى عز وجل نبيه
صلى الله عليه وسلم قبل ان نسأله عن نجاة هذا الامر قال ابو بكر قد سألته عن ذلك قال فقمت اليه فقلت
له بابي انت وامي انت احق بها قال ابو بكر قلت يا رسول الله ما نجاة هذا الامر فقال رسول الله صلى الله
عليه وسلم من قبل مني الكلمة التي عرضت على عمي فردها علي فهي له نجاة اخرجه احمد وعن عائشة زوج
النبي صلى الله عليه وسلم ان فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم سألت ابا بكر بعد وفاة رسول الله
صلى الله عليه وسلم ان يقسم لها ميراثها مما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم مما افاء الله عليه فقال لها
ابو بكر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا نورث ما تركنا صدقة قال فغضبت فاطمة فهجرت
ابا بكر فلم تزل مهاجرته حتى توفيت قال وعاشت بعد وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم ستة اشهر
قال وكانت فاطمة تسأل ابا بكر نصيبها مما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم من خيبر وفدك وصدقته
بالمدينة فابى ابو بكر عليها ذلك وقال لست تاركا شيئا كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعمل به الا
عملت به فاني اخشى ان تركت شيئا من امره ان ازيغ فاما صدقته بالمدينة فدفعها عمر الى علي
وعباس فغلبه عليها علي واما خيبر وفدك فامسكهما عمر وقال هما صدقة رسول الله صلى الله عليه وسلم
كانتا لحقوقه التي تعروه ونوائبه وامرهما الى من ولي الامر قال فهما على ذلك اليوم اخرجه احمد وعن اوسط
البجلي عن ابي بكر الصديق قال سمعته يخطب الناس مرة حين استخلف فقال ان رسول الله صلى الله
عليه وسلم قام عام الاول مقامي هذا وبكى ابو بكر فقال اسأل الله العفو والعافية فان الناس لم يعطوا

Marfat.com

بعد اليقين شيئا خيرا من العافية وعليكم بالصدق فانه في الجنة واياكم والكذب فانه مع الفجور وهما في النار
ولا تقاطعوا ولا تباغضوا ولا تحاسدوا ولا تدابروا وكونوا اخوانا كما امركم الله عز وجل اخرجه احمد وعن علي
قال كنت اذا سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم حديثا نفعني الله بما شاء منه واذا حدثني عنه غيري
استحلفته فاذا حلف لي صدقته وان ابا بكر حدثني وصدق ابو بكر انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم قال ما من
رجل يذنب ذنبا فيتوضأ فيحسن الوضوء قال مسعر ويصلي وقال سفيان ثم يصلي ركعتين فيستغفر الله
عز وجل الا غفر له اخرجه احمد وعن ابي برزة الاسلمي انه قال كنا عند ابي بكر الصديق في عمله فغضب على
رجل من المسلمين فاشتد غضبه عليه جدا فلما رأيت ذلك قلت يا خليفة رسول الله اضرب عنقه فلما
ذكرت القتل صرف عن ذلك الحديث اجمع الى غير ذلك من النحو فلما تفرقنا ارسل الي بعد ذلك ابو بكر الصديق
فقال يا ابا برزة ما قلت قال ونسيت الذي قلت قال ذكرنيه قال اما تذكر ما قلت قال قلت
لا والله قال ارأيت حين رأيتني غضبت على الرجل فقلت اضرب عنقه يا خليفة رسول الله صلى الله
عليه وسلم اما تذكر ذلك او كنت فاعلا ذلك قال قلت نعم والله والآن ان امرتني فعلت قال
ويحك او ويلك ان تلك والله ما هي لاحد بعد محمد صلى الله عليه وسلم اخرجه احمد وعن الحسن البصري ان رجلا
قال لعمر بن الخطاب اتق الله يا عمر فاكثر عليه فقال له قائل اسكت فقد اكثرت فقال له عمر دعه لا خير فيهم
ان لم يقولوها لنا ولا خير فينا ان لم نقبل واوشك ان ترد على قائلها اخرجه ابو يوسف وعن ابي المليح
بن اسامة الهذلي قال خطب عمر بن الخطاب فقال يا ايها الرعاة ان لنا عليكم حقا النصيحة بالغيب والمعونة
على الخير ايها الرعاة انه ليس من حلم احب الى الله ولا اعم نفعا من حلم امام ورفقه وليس من جهل ابغض الى
الله ولا اعم ضررا من جهل امام وخرقه وانه من يأخذ بالعافية فيما بين ظهرانيه يعطى العافية ممن هو فوقه اخرجه ابو يوسف
وعن ابن عباس قال دخلت على امير المؤمنين عمر حين طعن فقلت ابشر بالجنة يا امير المؤمنين
اسلمت حين كفر الناس وجاهدت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حين خذله الناس وقبض
وهو عنك راض ولم يختلف في خلافتك اثنان وقتلت شهيدا فقال اعد علي فاعدت عليه فقال والله
الذي لا اله غيره لو ان لي ما على الارض من صفراء وبيضاء لافتديت به من هول المطلع اخرجه ابو يوسف

Marfat.com

وعن عطاء الكناني قال خطب عمر الناس فحمد الله واثنى عليه ثم قال اما بعد فاني اوصيكم بتقوى الله الذي
يبقى ويهلك من سواه الذي بطاعته ينفع اولياءه وبمعصيته يضر اعداءه فانه ليس لهالك هلك معذرة في تعمد
ضلالة حسبها هدى ولا في ترك حق حسبه ضلالة وان احق ما تعاهد الراعي من رعيته تعاهدهم بالذي لله عليهم
في وظائف دينهم الذي هداهم الله له وانما علينا ان نامركم بما امركم الله به من طاعته وان ننهاكم عما نهاكم الله
عنه من معصيته وان نقيم امر الله في قريب الناس وبعيدهم ولا نبالي على من مال الحق الا وان الله فرض الصلوة
وجعل لها شروطا فمن شروطها الوضوء والخشوع والركوع والسجود واعلموا ايها الناس ان الطمع فقر وان
الياس غنى وفي العزلة راحة من خلطاء السوء واعلموا انه من لم يرض عن الله فيما كره من قضائه لم يؤد
اليه ما يجب كنه شكره واعلموا ان لله تعالى عبادا يميتون الباطل بهجره ويحيون الحق بذكره رغبوا ورهبوا
فرهبوا ان خافوا فلا يامنوا فابصروا من اليقين ما لم يعاينوا فخلصوا بما لم يزايلوا اخلصهم الخوف فهجروا ما ينقطع
عنهم الحيوة عليهم نقمة والموت لهم كرامة اخرجه ابو يوسف وعن زبيد اليامي قال لما اوصى عمر قال اوصي الخليفة
من بعدي بتقوى الله واوصيه بالمهاجرين الاولين ان يعرف لهم حقهم وكرامتهم واوصيه بالانصار الذين
تبوؤا الدار والايمان ان يقبل من محسنهم ويتجاوز عن مسيئهم واوصيه باهل الامصار فانهم ردء الاسلام
وغيظ العدو وجباة المال ان لا يوخذ منهم الا فضلهم عن رضا منهم واوصيه بالاعراب فانهم اصل العرب
ومادة الاسلام ان يوخذ من حواشي اموالهم فيرد على فقرائهم واوصيه بذمة الله وذمة رسوله ان يوفى لهم
بعهدهم وان يقاتل من وراءهم ولا يكلفوا فوق طاقتهم اخرجه ابو يوسف وعن معدان بن ابي طلحة ان
عمر خطب يوم جمعة فذكر نبي الله صلى الله عليه وسلم وذكر ابا بكر وقال اني قد رايت ديكا قد نقرني وان الله
لم يكن ليضيع دينه ولا خلافته والذي بعث به نبيه صلى الله عليه وسلم فان عجل بي امر فالخلافة شورى بين
هؤلاء الستة الذين توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عنهم راض واني قد علمت ان قوما سيطعنون
في هذا الامر انا ضربتهم بيدي هذه على الاسلام فان فعلوا فاولئك اعداء الله الكفرة والضلال واني
لا ادع بعدي شيئا اهم الي من الكلالة وما اغلظ لي رسول الله صلى الله عليه وسلم في شيء ما صاحبته ما اغلظ
لي في الكلالة وما راجعته في شيء ما راجعته في الكلالة حتى طعن باصبعه في صدري وقال يا عمر الا تكفيك آية

Marfat.com

الصيف التي فی آخر سورة النساء فان اعش اقضی فیہا قضیۃ تقضی بہا من یقرء القرآن ومن لا یقرء القرآن ثم قال اللہم انی اشہدک علی امراء الامصار فانما بعثتہم یعلمون الناس دینہم وسنۃ نبیہم صلی اللہ علیہ وسلم ویقسموا فیہم فیئہم ویعدلوا علیہم ویرفعوا الی ما اشکل علیہم من امرہم ایہا الناس انکم تاکلون شجرتین لا اراہما الا خبیثتین لقد رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا وجد ریحہما من الرجل فی المسجد امر بہ فاخذ بیدہ فاخرج الی البقیع ومن اکلہما فلیمتہما طبخا اخرجہ احمد وعن خالد بن معدان قال دخل عبد اللہ بن الاہتم علی عمر بن عبد العزیز مع العامۃ فلم یفجأ عمر الا وہو بین یدیہ یتکلم فحمد اللہ واثنی علیہ ثم قال اما بعد فان اللہ خلق الخلق غنیا عن طاعتہم آمنا لمعصیتہم والناس یومئذ فی المنازل والرأی مختلفون فالعرب بشر تلک المنازل اہل الحجر واہل الوبر واہل الدبر تحتاز دونہم طیبات الدنیا ورخاء عیشہا لا یسألون اللہ جماعۃ ولا یتلون لہ کتابا میتہم فی النار وحیہم اعمی نجس مع ما لا یحصی من المرغوب عنہ والمزہود فیہ فلما اراد اللہ ان ینشر علیہم رحمتہ بعث الیہم رسولا من انفسہم عزیز علیہ ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رؤف رحیم صلی اللہ تعالی علیہ وعلیہم السلام ورحمۃ اللہ وبرکاتہ فلم یمنعہم ذلک ان جرحوہ فی جسمہ ولقبوہ فی اسمہ ومعہ کتاب من اللہ ناطق لا یقوم الا باذنہ ولا یرحل الا باذنہ ولا یقدم ولا یؤخر الا باذنہ فلما امر بالعزمۃ وحمل علی الجہاد انبسط لامر اللہ لونہ فافلج اللہ حجتہ واجاز کلمتہ واظہر دعوتہ وفارق الدنیا تقیا نقیا ثم قام بعدہ ابو بکر فسلک سنتہ واخذ سبیلہ وارتدت العرب او من فعل ذلک منہم فابی ان یقبل منہم بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا الذی کان قابلا انتزع السیوف من اغمادہا واوقد النیران فی شعلہا ثم نکب باہل الحق اہل الباطل فلم یبرح یقطع اوصالہم ویسقی الارض دماءہم حتی ادخلہم فی الذی خرجوا منہ وقررہم بالذی نفروا عنہ وقد کان اصاب من مال اللہ بکرا یرتوی علیہ وحبشیۃ ارضعت ولدا لہ فرای ذلک عند موتہ غصۃ فی حلقہ فادی ذلک الی الخلیفۃ بعدہ ... تقیا نقیا علی منہاج صاحبہ ثم قام بعدہ عمر بن الخطاب فمصر الامصار وخلط الشدۃ باللین حسر عن ذراعیہ وشمر عن ساقیہ واعد للامور اقرانہا وللحرب آلتہا فلما اصابہ قین المغیرۃ بن شعبۃ امر ابن عباس یسأل الناس ہل یثبتون قاتلہ فلما قیل قین المغیرۃ بن شعبۃ استہل یحمد ربہ ان لا یکون اصابہ

Marfat.com

عمر جاءوا فقالت تعلمون ان عمر قد جاءني وقد حلف بالله لئن عدتم ليحرقن عليكم البيت وايم الله ليمضين لما
حلف عليه فانصرفوا راشدين فروا رأيكم ولا ترجعوا الي فانصرفوا عنها فلم يرجعوا اليها حتى بايعوا لابي بكر
اخرجه ابن ابي شيبة وعن اسلم مولى عمر ان عمر بن الخطاب رأى على طلحة بن عبيد الله ثوبا مصبوغا وهو
محرم فقال عمر ما هذا الثوب المصبوغ يا طلحة فقال طلحة يا امير المؤمنين انما هو مدر فقال عمر انكم ايها الرهط ائمة
يقتدي بكم الناس فلو ان رجلا جاهلا رأى هذا الثوب لقال ان طلحة بن عبيد الله كان يلبس الثياب
المصبغة في الاحرام فلا تلبسوا ايها الرهط شيئا من هذه الثياب المصبغة اخرجه مالك وعن جابر بن عبد الله
قال سمعت عمر بن الخطاب يقول لطلحة بن عبيد الله ما لي اراك قد شعثت واغبررت منذ توفي رسول
الله صلى الله عليه وسلم لعلك ساءك يا طلحة امارة ابن عمك قال معاذ الله اني لاجدركم ان لا افعل ذلك اني
سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول اني لاعلم كلمة لا يقولها رجل عند ما حضرت الموت الا وجد روحه
لها روحا حين يخرج من جسده وكانت له نورا يوم القيمة فلم اسأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عنها ولم
يخبرني بها فذلك الذي دخلني قال عمر فانا اعلمها قال فلله الحمد فما هي قال هي الكلمة التي قالها لعمه لا اله
الا الله قال طلحة صدقت اخرجه احمد وعن عبد الله بن عباس في قصة سرغ فنادى عمر بن الخطاب اني مصبح
على ظهر فاصبحوا عليه فقال ابو عبيدة افرارا من قدر الله فقال عمر لو غيرك قالها يا ابا عبيدة نعم نفر من قدر
الله الى قدر الله ارأيت لو كانت لك ابل فهبطت واديا له عدوتان احدهما مخصبة والاخرى جدبة أليس ان
رعيت الخصبة رعيتها بقدر الله وان رعيت الجدبة رعيتها بقدر الله اخرجه مالك وعن عباية بن رفاعة
قال بلغ عمر ان سعدا لما بنى القصر قال انقطع الصويت فبعث اليه محمد بن مسلمة فلما قدم اخرج زنده واورى
ناره وابتاع حطبا بدرهم وقيل لسعد ان رجلا فعل كذا وكذا فقال ذلك محمد بن مسلمة فخرج اليه فحلف
بالله ما قاله فقال نؤدي عنك الذي تقول ونفعل ما امرنا به فاحرق الباب ثم اقبل يعرض عليه
ان يزوده فابى فخرج فقدم على عمر فهجر اليه فسار ذهابه ورجوعه تسع عشرة فقال لولا حسن الظن بك لرأينا
انك لم تؤد عنا قال بلى ارسل يقرأ السلام ويعتذر ويحلف بالله ما قاله قال فهل زودك شيئا قال
لا قال فما منعك ان تزودني انت قال اني كرهت ان آمر لك فيكون لك البارد ويكون لي الحار

Marfat.com

وعلى اهل المدينة قد قتلهم الجوع وقد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا يشبع الرجل دون جاره اخرجه احمد وعن سليمان بن حنظلة قال اتينا ابى بن كعب لنتحدث اليه فلما قام قمنا ونحن نمشى خلفه فرهقنا عمر فتبعه فضربه عمر بالدرة قال فاتقاه بذراعيه فقال يا امير المؤمنين ما تصنع قال اوما ترى فتنة للمتبوع مذلة للتابع اخرجه الدارمى وعن محمد بن سيرين قال قال عمر لابن مسعود الم انبأ او انبئت انك تفتى ولست بامير ول حارها من تولى قارها اخرجه الدارمى وعن تميم الدارى قال تطاول الناس فى البناء فى زمن عمر بن الخطاب فقال عمر يا معشر العرب الارض الارض انه لا اسلام الا بجماعة ولا جماعة الا بامارة ولا امارة الا بطاعة فمن سوده قومه على الفقه كان حيوة له ولهم ومن سوده قومه على غير فقه كان هلاكا له ولهم اخرجه الدارمى وعن عبد الله بن مسعود قال لما قبض النبى صلى الله عليه وسلم واستخلفوا ابا بكر وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث معاذا الى اليمن فاستعمل ابا بكر على الموسم فلقى معاذ ابمكة ومعه رقيق فقال ما هؤلاء قال هؤلاء اهدوا الى وهؤلاء لابى بكر فقال عمر انى ارى لك ان تاتى بهم ابا بكر قال فلقيه من الغد فقال يا ابن الخطاب لقد رأيتنى البارحة وانا انزو الى النار وانت آخذ بحجزتى وما اراها الا اطيعك قال فاتى بهم ابا بكر فقال هؤلاء اهدوا الى وهؤلاء لك قال فانا سلمنا لك هديتك فخرج معاذ الى الصلوة فاذا هم يصلون خلفه فقال معاذ لمن تصلون قالوا لله عز وجل قال فانتم له فاعتقهم اخرجه الحاكم وعن حذيفة بن اليمان انه تزوج يهودية بالمدائن فكتب اليه عمر بن الخطاب ان خل سبيلها فكتب اليه احرام هى يا امير المؤمنين فكتب اليه اعزم عليك ان لا تضع كتابى حتى تخلى سبيلها فانى اخاف ان يقتدى بك المسلمون فيختاروا نساء اهل الذمة لجمالهن وكفى بذلك فتنة لنساء المسلمين اخرجه محمد وعن سعيد بن ابى بردة قال كتب عمر الى ابى موسى اما بعد فان اسعد الرعاة من سعدت به رعيته وان اشقى الرعاة عند الله من شقيت به رعيته اياك ان ترتع فيرتع عمالك فيكون مثلك عند الله مثل البهيمة نظرت الى خضرة من الارض فرتعت فيها تبتغى بذلك السمن وانما حتفها فى سمنها والسلام عليك اخرجه ابن ابى شيبة وعن سفيان قال كتب عمر الى ابى موسى انك لن تنال الآخرة بشئ افضل من الزهد فى الدنيا اخرجه ابن ابى شيبة وعن يحيى بن

سعيد ان عمر بن الخطاب ادرك جابر بن عبد الله ومعه حمال لحم فقال ما هذا فقال يا امير المؤمنين قرمنا
الى اللحم فاشتريت بدرهم لحما فقال عمر ما يريد احدكم ان يطوي بطنه عن جاره او ابن عمه اين تذهب
عنك هذه الآية اذهبتم طيباتكم في حياتكم الدنيا واستمتعتم بها اخرجه مالك وعن ابن عمر قال دخلت على
عمر وهو على مائدته فاوسع لي عن صدر المجلس فقال بسم الله ثم ضرب بيده فلقم لقمة ثم ثنى باخرى ثم قال
انى لاجد طعم دسم وما هو بدسم اللحم قال عبد الله يا امير المؤمنين انى خرجت الى السوق اطلب السمين
لاشتريه فوجدته غاليا فاشتريت بدرهم من المهزول وحملت عليه بدرهم سمنا فاردت ان يتردد
عيالي عظما عظما فقال عمر ما اجتمعا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم قط الا اكل احدهما وتصدق بالآخر
قال عبد الله خذ يا امير المؤمنين فلن يجتمعا عندي الا فعلت ذلك قال ما كنت لافعل اخرجه ابن ماجه
وعن ابن عباس قال كان عمر يدخلني مع اشياخ بدر فكان بعضهم وجد في نفسه فقال لم يدخل هذا معنا
ولنا ابناء مثله فقال عمر انه من حيث علمتم فدعا ذات يوم فادخله معهم فما رأيت انه دعاني يومئذ الا ليريهم
قال ما تقولون في قول الله اذا جاء نصر الله والفتح فقال بعضهم امرنا ان نحمد الله ونستغفره اذا نصرنا
وفتح علينا وسكت بعضهم فلم يقل شيئا فقال لي اكذاك تقول يا ابن عباس فقلت لا قال فما
تقول قلت هو اجل رسول الله صلى الله عليه وسلم اعلمه له قال اذا جاء نصر الله والفتح وذلك علامة
اجلك فسبح بحمد ربك واستغفره انه كان توابا فقال عمر ما اعلم منها الا ما تقول اخرجه البخاري وعن ابي
فراس قال خطب عمر بن الخطاب فقال يا ايها الناس الا انا انما كنا نعرفكم اذ بين ظهرينا النبي صلى الله
عليه وسلم واذ ينزل الوحي واذ ينبئنا الله من اخباركم الا وان النبي صلى الله عليه وسلم قد انطلق وقد
انقطع الوحي وانما نعرفكم بما نقول لكم من اظهر منكم خيرا ظننا به خيرا واحببناه عليه ومن اظهر لنا شرا ظننا به
شرا وابغضناه عليه سرائركم بينكم وبين ربكم الا انه قد اتى علي حين وانا احسب ان من قرأ القرآن يريد
الله وما عنده فقد خيل الي باخرة الا ان رجالا قد قرأوه يريدون به ما عند الناس
واريدوه باعمالكم الا اني والله ما ارسل عمالي اليكم ليضربوا ابشاركم ولا ليأخذوا اموالكم ولكن ارسلهم اليكم
ليعلموكم دينكم وسنتكم فمن فعل به سوى ذلك فليرفعه الي فوالذي نفسي بيده اذا لاقصنه منه فوثب

Marfat.com

عمرو بن العاص فقال یا امیر المومنین اورایت ان کان رجل من المسلمین علی رعیة فادب بعض رعیته

انک لتقصه منه فقال ای والذی نفس عمر بیده اذا لاقصه منه وقد رایت رسول اللہ صلی اللہ

علیه وسلم یقص من نفسه الا لا تضربوا المسلمین فتذلوهم ولا تجمروهم فتفتنوهم ولا تمنعوهم حقوقهم

فتکفروهم ولا تنزلوهم الغیاض فتضیعوهم اخرجه احمد وعن عیاض الاشعری قال شهدت الیرموک و

علینا خمسة امراء ابو عبیدة بن الجراح ویزید بن ابی سفیان وابن حسنة وخالد بن الولید وعیاض ولیس

عیاض هذا بالذی حدث سماکا قال وقال عمر اذا کان قتال فعلیکم ابو عبیدة قال فکتبنا الیه انه قد جاش

الینا الموت واستمددناه فکتب الینا انه قد جاءنی کتابکم تستمدونی وانی ادلکم علی من هو اعز نصرا واحصن

جندا اللہ عز وجل فاستنصروه فان محمدا صلی اللہ علیه وسلم قد نصر یوم بدر فی اقل من عدتکم فاذا اتاکم

کتابی هذا فقاتلوهم ولا تراجعونی قال فقاتلناهم فهزمناهم وقتلناهم اربع فراسخ اخرجه احمد وعن زید

بن اسلم قال کتب ابو عبیدة بن الجراح الی عمر بن الخطاب یذکر له جموعا من الروم وما یتخوف منهم

فکتب الیه عمر اما بعد فانه مهما ینزل بعبد مومن من منزل شدید یجعل اللہ بعده فرجا وانه لن یغلب

عسر یسرین وان اللہ یقول فی کتابه یا ایها الذین آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا اللہ لعلکم

تفلحون اخرجه مالک وعن یحیی بن سعید ان عمر بن الخطاب کان یقول کرم المومن تقواه ودینه حسبه

ومروته خلقه والجراة والجبن غرائز یضعها اللہ حیث یشاء فالجبان یفر عن ابیه وامه والجری یقاتل

عن لا یؤوب به الی رحله والقتل حتف من الحتوف والشهید من احتسب نفسه علی اللہ اخرجه مالک

وعن ابی عثمان النهدی قال اتانا کتاب عمر بن الخطاب ونحن باذربیجان مع عتبة بن فرقد اما بعد فاتزروا

وارتدوا وانتعلوا والقوا الخفاف والقوا السراویل وعلیکم بلباس ابیکم اسمعیل وایاکم والتنعم وزی

العجم وعلیکم بالشمس فانها حمام العرب وتمعددوا واخشوشنوا واخشوشبوا واخلولقوا واعطوا الرکب

اسنتها وانزوا نزوا وارموا الاغراض وفی روایة وانزوا علی ظهور الخیل نزوا واستقبلوا بوجوهکم

الشمس فانها حمامات العرب اخرجه البغوی فی شرح السنة اما اتصاف شیخین بصفات کاملہ تلبیه که انرا

در عرف زبان ما طریقت گویند از خوف وخشیته ومحبت وفنا در رضی خدا تعالی در رسول او صلی اللہ علیه وسلم

Marfat.com

وتعظیم جانب خدا تعالی و رسول او صلی اللہ علیہ وسلم و نصیحت قرآن و ایستادن نزدیک اوامر و نواہی
او و ورع و زہد و اعراض از دنیا و تقلل از معاش و مانند آن پس بطریق اتم بود و ظہور خرق عوائد و
تربیت الٰہی ایشان را بہ رؤیا و مانند آن از ایشان بسیار مروی شدہ و شواہد آن معنی بسیار است حدیثی
چند ازین جملہ نیز روایت کنیم عن الضحاک قال رأی ابوبکر الصدیق طیرا واقعا علی شجرۃ فقال طوبی
لک یا طیر واللہ لوددت انی کنت مثلک تقع علی الشجرۃ وتاکل من الثمر ثم تطیر ولیس علیک حساب
ولا عذاب واللہ لوددت انی کنت شجرۃ الی جانب الطریق مر علی جمل فاخذنی فادخلنی فاہ
فلاکنی ثم ازدردنی ثم اخرجنی بعرا ولم اکن بشرا اخرجہ ابن ابی شیبۃ وعن محمد بن ابراہیم قال لما نزلت
ان الذین یغضون اصواتہم عند رسول اللہ اولئک الذین امتحن اللہ قلوبہم للتقوی قال ابوبکر الصدیق
یا رسول اللہ لا اکلمک الا کاخی السرار حتی القی اللہ اخرجہ ابن ابی شیبۃ وعن مجاہد قال قام ابوبکر خطیبا فقال
ابشروا فانی ارجو ان یتم اللہ ہذا الامر حتی تشبعوا من الزیت والخبز اخرجہ ابن ابی شیبۃ وعن میمون
قال اتی ابوبکر بغراب وافر الجناحین فقال ما صید من صید ولا عضد من شجر الا بما ضیعت من التسبیح اخرجہ
ابن ابی شیبۃ وعن ابی السفر قال دخل علی ابی بکر ناس من اخوانہ یعودونہ فی مرضہ فقالوا یا خلیفۃ
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا ندعو لک طبیبا ینظر الیک قال قد نظر الی قالوا فما ذا قال لک قال
قال انی فعال لما ارید اخرجہ ابن ابی شیبۃ وعن عبدالرحمن بن ابی بکر قال ان اصحاب الصفۃ کانوا اناسا
فقراء وان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من کان عندہ طعام اثنین فلیذہب بثالث ومن کان عندہ
طعام اربعۃ فلیذہب بخامس او سادس وان ابابکر جاء بثلثۃ وانطلق النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعشرۃ
وان ابابکر تعشی عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم ثم بعد ما مضی من اللیل ما شاء اللہ قالت لہ امراتہ ما حبسک
عن اضیافک قال او ما عشیتہم قالت ابوا حتی تجی فغضب قال واللہ لا اطعمہ ابدا فحلفت المراۃ
ان لا تطعمہ وحلف الاضیاف ان لا یطعموہ قال ابوبکر کان ہذا من الشیطان فدعا بالطعام فاکل
واکلوا جمیعا فجعلوا لا یرفعون لقمۃ الا ربت من اسفلہا اکثر منہا فقال لامراتہ یا اخت بنی فراس ما ہذا
قالت وقرۃ عینی انہا الآن لاکثر منہا قبل ذلک بثلث مرار فاکلوا وبعث بہا الی النبی صلی اللہ علیہ

Marfat.com

وسلم فذکر انہ اکل منہا متفق علیہ وعن یحیی بن سعید انہ قال بلغنی ان ابابکر الصدیق قال لعائشۃ وھو مریض
فی کم کفن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقالت فی ثلثۃ اثواب بیض سحولیۃ فقال ابوبکر خذوا ھذا الثوب
لثوب علیہ قد اصابہ مشق او زعفران فاغسلوہ ثم کفنونی فیہ مع ثوبین آخرین فقالت عائشۃ وما ھذا
فقال ابوبکر الحی احوج الی الجدید من المیت وانما ھذا للمہلۃ اخرجہ مالک وعن عائشۃ زوج النبی صلی اللہ
علیہ وسلم انہا قالت ان ابابکر الصدیق کان نحلہا جاد عشرین وسقا من مالہ بالغابۃ فلما حضرتہ الوفاۃ
قال واللہ یا بنیۃ ما من الناس احب الی غنی بعدی منک ولا اعز علی فقر العبدی منک وانی کنت
نحلتک جاد عشرین وسقا فلو کنت جددتیہ واخترتیہ کان لک وانما ھو الیوم مال وارث وانما ھما
اخواک واختاک فاقسموہ علی کتاب اللہ قالت عائشۃ فقلت یا ابت واللہ لو کان کذا وکذا لترکتہ انما
ھی اسماء فمن الاخری فقال ذو بطن بنت خارجۃ اراہ جاریۃ اخرجہ مالک و در شواھد النبوۃ از ابو سعید
انصاری منقول است کہ گفتہ است اسلام ابوبکر شبیہ بوحی است زیرا کہ وی گفتہ است کہ پیشتر
از بعثت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دیدم کہ نوری عظیم از آسمان فرود آمد و بر بام کعبہ
افتاد و در مکہ ہیچ خانہ نماند کہ از ان نور چیزی بآن در نیامد پس آن ہمہ انوار جمع شدند و یکجا نور گشت
ہمچنان کہ اول بود بخانہ من در آمد و من در خانہ خود را بر بستم بامداد آن خواب را بیکی از احبار یہود گفتم
و تعبیر آن خواستم گفت این از قبیل اضغاث احلام است و اعتباری ندارد چون روزگاری برین
گذشت در بعضی تجارات بر بحورا کہ مسکن بحیرا راہب بود رسیدم و تعبیر خواب خود را از وی پرسیدم
گفت تو چہ کسی گفتم کہ مردی ام از قریش گفت خدا تعالی در میان شما پیغمبری خواہد برانگیخت و تو
ایام حیات وی وزیر وی خواہی بود و بعد از وفات وی خلیفہ وی پس چون رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم مبعوث شد مرا باسلام خواند گفتم ہر پیغمبر را دلیلی بودہ است بر نبوت وی دلیل تو چیست
گفت دلیل نبوت من آن خوابی کہ دیدی و آن حبر در جواب تو گفت کہ آن را اعتباری نیست
و بحیرا گفت کہ تعبیر آن چنین است و چنین من گفتم ترا این کہ خبر کرد گفت جبرئیل گفتم من از تو
دلیل و برہان نمی طلبم زیادہ ازین اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ و اشہد انک عبدہ

Marfat.com

بعد ازان رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود که هیچکس را باسلام دعوت نکردم که در اول توقف و تردد نکرد
مگر ابوبکر که چون ویرا دعوت کردم تصدیق کرد و گفت که تو رسول خدای و وی صدیق اکبر است و نیز در
شواهد مذکورست که امیر المؤمنین ابوبکر صدیق گفته است که روزی در ایام جاهلیت در سایهٔ درختی
نشسته بودم ناگاه دیدم که شاخی ازان درخت میل بجانب من کرد چنانکه بسر من رسید من دران
می نگریستم و می گفتم که این چه خواهد بود آوازی ازان درخت بگوش من آمد که پیغمبری درین زمان وقت
بیرون خواهد آمدن باید که تو سعادتمندترین مردمان باشی بوی گفتم روشن ترگوی که آن پیغمبر
کیست و نام وی چیست گفت محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم گفتم وی صاحب الیف
و حبیب من است ازان درخت عهد بستدم که هرگاه وی مبعوث شود مرا بشارت دهی چون وی
مبعوث شد ازان درخت آواز آمد که جد باش و اهتمام کن ای ابن ابی قحافه که وحی بوی آمد سوگند
[illegible] موسی که هیچکس بر تو در اسلام سبقت نخواهد گرفت چون بامداد کردم بسوی رسول الله صلی الله
علیه وسلم رفتم چون مرا دید گفت ای ابوبکر ترا بخدا تعالی و رسول وی میخوانم گفتم اشهد انک رسول الله
صلی الله علیه وسلم بفرستاد بالحق سراج منیر پس بوی ایمان آوردم و تصدیق وی کردم و نیز در شواهد
از ابوبکر الصدیق منقولست که در مرض آخر خود گفت که امشب در تفویض امر خلافت تفکر و استخاره کردم
از خدا تعالی خواستم که مرا بر آنچه رضای وی دران باشد توفیق دهد گفت میدانند که دروغ نخواهم گفت
[illegible] عاقل و در وقت ملاقات خدا تعالی افترا بروی روا دارد و فریفتن مسلمانان هیچ جایز شمارد
گفتند ای خلیفه رسول خدا هیچکس را در صدق تو شکی نیست [illegible] دوش خواب بر تن
[illegible] رسول الله صلی الله علیه وسلم دیدم که دو جامه سفید پوشیده [illegible] آن جامه ها را
[illegible] میکردم ناگاه آن دو جامه سفید سبز شدن و درخشیدن گرفت [illegible]
[illegible] جانب رسول الله صلی الله علیه وسلم [illegible] لباس ایشان
سرتا سر [illegible] پس رسول الله صلی الله علیه وسلم مرا سلام کرد و [illegible] مصافحه مشرف ساخت و دست
مبارک بر سینه من نهاد خفقان و اضطرابی که در خود می یافتم ساکن شد گفت ای ابوبکر اشتیاق ما

Marfat.com

بملاقات تو بسیار است وقت نشد که پیش ما آئی من در خواب چندان گریستیم که اہل من ازان خبر دار شدند بعد ازان مرا خبر دادند پس گفتم واشوقاه الیک یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ اندکی ماندہ است کہ وصال بی تو ہم فراق دست دہد بعد ازان گفت خدا تعالی ترا در تفویض خلافت اختیار داد گفتم یا رسول اللہ تو اختیار کن رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ والی رعیت ساز عامل صادق قوی را کہ مرضی است در زمین وآسمان وپاکیزہ ترین روزگار است اعنی عمر بن الخطاب پس گفت این دو مرد وزیران تو اند در دنیا و مددگاران تو اند در وقت وفات وہمسایگان تو در بہشت بعد ازان مرا سلام کرد وآن دو مرد نیز مرا سلام کردند وگفتند خلاص یافتی از مکروہ وتو صدیقی در آسمان وتو صدیقی درمیان ملائکہ وصدیقی در زمین وصدیقی درمیان خلق گفتم یا رسول اللہ پدر و مادر من فدای تو باد این دو مرد کیانند کہ من مثل ایشان ندیدم فرمود کہ این دو فرشتہ کریم جبرئیل ومیکائیل است برفت ومن بیدار شدم رخسارہ از آب دیدہ تر واہل بیت من بر بالین من گریان عن ابن شہاب قال رای النبی صلی اللہ علیہ وسلم رؤیا فقصہا علی ابی بکر فقال یا ابا بکر رأیت کانی استبقت انا وانت درجۃ فسبقتک بمرقاتین ونصف فقال یا رسول اللہ یقبضک اللہ الی رحمۃ ومغفرۃ واعیش بعدک سنتین ونصفا معز ولابن سعد عن نافع قال بلغنا ان عمر بن الخطاب قال فی ولدی رجل بوجہہ شی من یلی فیملأ الارض عدلا قال نافع لا احسبہ الا عمر بن عبد العزیز معز للبیہقی وعن زید بن اسلم عن ابیہ ان عمر بن الخطاب دخل علی ابی بکر الصدیق وہو یجتذب لسانہ فقال عمر مہ غفر اللہ لک فقال ابو بکر ہذا اوردنی الموارد اخرجہ مالک وعن زید بن اسلم ان عمر بن الخطاب کان یقول اللہم انی اسألک شہادۃ فی سبیلک ووفاۃ ببلد رسولک اخرجہ مالک وعن زید بن اسلم انہ قال شرب عمر بن الخطاب لبنا فاعجبہ فسال الذی سقاہ من این ہذا اللبن فاخبرہ انہ ورد علی ماء قد سماہ فاذا نعم من نعم الصدقۃ وہم یسقون فحلبوا لی من البانہا فجعلتہ فی سقائی فہو ہذا فادخل عمر بن الخطاب یدہ فاستقاءہ اخرجہ مالک وعنہ عن ابیہ ان عمر بن الخطاب کان یصلی من اللیل ما شاء اللہ حتی اذا کان من آخر اللیل ایقظ اہلہ بالصلوۃ یقول لہم الصلوۃ الصلوۃ ثم یتلو ہذہ الآیۃ

Marfat.com

ذهب الی قبر شاب فناداه یا فلان ولمن خاف مقام ربه جنتان فاجابه الفتی من داخل القبر یا عمر قد
اعطانیهما ربی فی الجنة مرتین والقصة بطولها معزو لابن عساکر وعن یحیی بن سعید بن المسیب انه سمعه یقول
لما صدر عمر بن الخطاب من منی اناخ بالابطح ثم کوم کومة ثم طرح علیها رداءه واستلقی ثم مد یدیه الی السماء
فقال اللهم کبرت سنی وضعفت قوتی وانتشرت رعیتی فاقبضنی الیک غیر مضیع ولا مفرط ثم قدم
المدینة فی عقب ذی الحجة فخطب الناس ثم قال ایها الناس قد سنت لکم السنن وفرضت لکم الفرائض
وترکتم علی الواضحة الا ان تضلوا بالناس یمینا وشمالا وضرب باحدی یدیه علی الاخری ثم قال ایاکم ان
تهلکوا عن آیة الرجم ان یقول قائل لا نجد حدین فی کتاب الله فقد رجم رسول الله صلی الله علیه وسلم
ورجمنا والذی نفسی بیده لولا ان یقول الناس زاد عمر بن الخطاب فی کتاب الله لکتبتها الشیخ والشیخة
اذا زنیا فارجموهما البتة فانا قد قرأناها قال یحیی قال سعید بن المسیب فما انسلخ ذو الحجة حتی قتل عمر
بن الخطاب اخرجه مالک وعنه ان عمر بن الخطاب قال لرجل ما اسمک فقال جمرة قال ابن من قال
ابن شهاب قال ممن قال من الحرقة قال این مسکنک قال بحرة النار قال بایها قال بذات
لظی فقال عمر ادرک اهلک فقد احترقوا قال فکان کما قال عمر بن الخطاب اخرجه مالک وعنه ان عمر بن الخطاب
کان یاکل خبزا بسمن فدعا رجلا من اهل البادیة فجعل یاکل ویتبع باللقمة وضر الصحفة فقال له عمر کانک
مقفر فقال والله ما اکلت سمنا ولا رایت اکلا به منذ کذا فقال عمر لا آکل السمن حتی یحیی الناس من اول
ما یحیون اخرجه مالک وعنه ان عمر بن الخطاب قال ایاکم واللحم فان له ضراوة کضراوة الخمر اخرجه مالک وعن
اسحق بن عبد الله بن ابی طلحة انه قال قال انس بن مالک رایت عمر بن الخطاب وهو یومئذ امیر المؤمنین
وقد رقع بین کتفیه برقع ثلاث لبد بعضها فوق بعض اخرجه مالک وعن انس بن مالک قال رایت
عمر بن الخطاب وهو یومئذ امیر المؤمنین یطرح له صاع من تمر فیاکله حتی یاکل حشفها اخرجه مالک وعنه
انه سمع عمر بن الخطاب وسلم علیه رجل فرد علیه السلام ثم سال عمر الرجل کیف انت قال احمد الیک الله
فقال عمر ذلک الذی اردت منک اخرجه مالک وعنه قال سمعت عمر بن الخطاب وخرجت معه حتی
دخل حائطا فسمعته یقول وبینی وبینه جدار وهو فی جوف الحائط عمر بن الخطاب امیر المؤمنین بخ بخ

Marfat.com

یا ابن الخطاب لتتقین اللہ او لیعذبنک اخرجہ مالک وعن قیس قال لما قدم عمر الشام استقبلہ الناس وہو
علی بعیرۃ فقالوا یا امیر المومنین لو رکبت برذونا یلقاک عظماء الناس ووجوہہم فقال عمر الا ارٰکم ہہنا انما
الامر من ہہنا واشار بیدہ الی السماء خلوا سبیل جملی اخرجہ ابن ابی شیبۃ وعن شقیق قال کتب عمر ان
الدنیا خضرۃ حلوۃ فمن اخذہا بحقہا کان قمنا ان یبارک لہ فیہ ومن اخذہا بغیر ذلک کان کالآکل الذی
لا یشبع اخرجہ ابن ابی شیبۃ وعن محمد بن شہاب قال قال عمر لا تعرض فیما لا یعنیک واعتزل عدوک
واحتفظ من خلیلک الا الامین فان الامین من القوم لا یعادلہ شئ ولا تصحب الفاجر فیعلمک
من فجورہ ولا تفش الیہ سرک واستشر فی امرک الذین یخشون اللہ اخرجہ ابن ابی شیبۃ عن محمد بن
المنکدر قال دخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی ابی بکر فراٰہ ثقیلا فخرج من عندہ فدخل علی عائشۃ
یخبرہا بوجع ابی بکر اذ دخل ابو بکر یستاذن فقالت عائشۃ ابی یدخل فجعل النبی صلی اللہ علیہ وسلم یتعجب لما
عجل اللہ فیہ من العافیۃ فقال ما ہو الا ان خرجت من عندی فعوفیت فاتانی جبریل علیہ السلام
فسعطنی سعطۃ فقمت وقد برأت معزو لابن ابی الدنیا وابن عساکر عن صالح بن کیسان قال قال
حُرّ بن نضلۃ رایت سماء الدنیا فرحبت لی حتی دخلتہا حتی انتہیت الی السماء السابعۃ ثم انتہیت الی
سدرۃ المنتہی فقیل لی ہذا منزلک فعرضتہا علی ابی بکر الصدیق وکان اعبر الناس فقال ابشر بالشہادۃ
فقتل بعد ذلک بیوم فی غزوۃ ذی قرد معزو لابن سعد قال ابن اسحق وبلغنی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
قال لابی بکر وہو محاصر ثقیفا انی رایت انی اہدیت لی قعبۃ مملوۃ زبدا فنقرہا دیک فاراق ما فیہا فقال
ابو بکر یا رسول اللہ ما اظن ان تدرک منہم یومک ہذا ما ترید قال ولا انا اری ذلک معزو للبیہقی وعن
محمد بن سوقہ قال اتیت نعیم بن ابی ہند فاخرج الی صحیفۃ فاذا فیہا من ابی عبیدۃ بن الجراح ومعاذ
بن جبل الی عمر بن الخطاب سلام علیک اما بعد فانا عہدناک وامر نفسک لک مہم وانک
امر ہذہ الامۃ احمرہا واصفرہا واسودہا یجلس بین یدیک الشریف والوضیع والعدو والصدیق ولکل
حصۃ من العدل فانظر کیف انت عند ذلک یا عمر فانا نحذرک یوما تعنو فیہ الوجوہ وتجف فیہ القلوب
وتقطع فیہ الحجج ملک قہرہم بجبروتہ والخلق داخرون لہ یرجون رحمتہ ویخافون عقابہ فانا کنا نحدث

Marfat.com

اخرجه ابن ابی شیبة وعن عبید الله بن عدی بن الخیار قال قال عمر ان العبد اذا تواضع لله رفع الله
حکمته وقال انتعش نعشک الله فهو فی نفسه صغیر وفی انفس الناس کبیر وان العبد اذا تعظم وعدا طوره
وهصه الله الی الارض وقال اخسأ اخسأک الله فهو فی نفسه کبیر وفی انفس الناس صغیر حتی لهو احقر
عندهم من خنزیر اخرجه ابن ابی شیبة وعن رجل من غفار عن ابیه قال اقبلت بطعام احمله من احمال
علی ابل من ابل الصدقة فتصفحها عمر فاعجبه بکر فیها قلت خذه یا امیر المؤمنین فضرب بیده علی کتفی فقال
والله ما انا باحق به من رجل من بنی غفار اخرجه ابن ابی شیبة وعن عون بن عبد الله بن عتبة قال
قال عمر جالسوا التوابین فانهم ارق شیء افئدة اخرجه ابن ابی شیبة وعن یحیی بن جعدة قال قال
عمر لولا ان اسیر فی سبیل الله او اضع جبینی لله فی التراب او اجالس قوما یلتقطون طیب الکلام کما
یلتقط التمر لاحببت ان اکون قد لحقت بالله اخرجه ابن ابی شیبة وعن الاعمش عن شیخ قال قال عمر
من اراد الحق فلینزل بالبراز یعنی یظهر امره اخرجه ابن ابی شیبة وعن الضحاک قال کتب عمر بن الخطاب
الی ابی موسی اما بعد فان القوة فی العمل ان لا تؤخروا عمل الیوم لغد فانکم اذا فعلتم ذلک تدارکت
علیکم الاعمال فلم تدروا ایها تاخذون فاضعتم فاذا خیرتم بین امرین احدهما للدنیا والآخر للآخرة فاختاروا
امر الآخرة علی امر الدنیا فان الدنیا تفنی وان الآخرة تبقی کونوا من الله علی وجل وتعلموا کتاب الله فانه
ینابیع العلم وربیع القلوب اخرجه ابن ابی شیبة وعن ابی عثمان قال قال عمر الشتاء غنیمة العابد اخرجه
ابن ابی شیبة وعن عطاء الخراسانی قال احتبس عمر بن الخطاب علی جلسائه فخرج الیهم من العشی فقالوا
ما حبسک فقال غسلت ثیابی فلما جفت خرجت الیکم اخرجه ابن ابی شیبة وعن عبد الرحمن بن ابی
لیلی قال قدم علی عمر ناس من العراق فرأی کانهم یاکلون تقذرا فقال ما هذا یا اهل العراق
لو شئت ان یدهمق لی کما یدهمق لکم لفعلت ولکنا نستبقی من دنیانا نجده فی آخرتنا
اذهبتم طیباتکم فی حیوتکم الدنیا واستمتعتم بها اخرجه ابن ابی شیبة وعن [illegible] قال کان عمر یقول
یحفظ الله المؤمن کان عاصم بن ثابت بن ابی الافلح نذر ان لا یمس مشرکا ولا یمسه مشرک فمنعه الله
بعد وفاته کما امتنع منهم فی حیوته اخرجه ابن ابی شیبة وعن الربیع بن بزیع قال سمعت ابن عمر

ط
یعنی بر نفرت می خوردند که طعام لائق شان ایشان بر تکلف بود ۱۲

Marfat.com

قال كان عمر بن الخطاب يؤتى بخبزه ولحمه ولبنه وزيته وبقله وخله ويأكل ثم يمص اصابعه ويقول هكذا
يمسح يديه بيديه ويقول هذه مناديل آل عمر اخرجه ابن ابى شيبة وعن ابى مليح قال قال عمر ما الدنيا
فى الآخرة الا كنفجة ارنب اخرجه ابن ابى شيبة وعن حبيب قال قدم اناس من العراق على عمر وفيهم جرير
بن عبد الله قال فأتاهم بجفنة قد صنعت بخبز وزيت قال فقال لهم قداري ما تقدمون اليه فأي شئ
تريدون حلوا وحامضا وحارا وباردا وقذفا فى البطون اخرجه ابن ابى شيبة وعنه عن بعض اصحابه
عن عمر انه دعى الى طعام وكانوا اذا جاروا يلون خلطه لصاحبه اخرجه ابن ابى شيبة وعن عبد الله بن عامر
قال رأيت عمر بن الخطاب اخذ تبنة من الارض فقال ليتنى هذه التبنة ليتنى لم اك شيئا ليت امى
لم تلدنى ليتنى كنت نسيا منسيا اخرجه ابن ابى شيبة وعن ابن عمر قال كان راس عمر على حجرى فقال ضع
لا ام لك فقال ويلى وويل ام عمر ان لم يغفر لى بلى اخرجه ابن ابى شيبة وعن حجر قال قال ان
الفجور هكذا وغطى راسه الى حاجبيه الا ان البر هكذا وكشف راسه اخرجه ابن ابى شيبة وعن انس قال غلا السعر
وغلا الطعام بالمدينة على عهد عمر فجعل يأكل الشعير فاستنكره بطنه فاهوى بيده الى بطنه فقال والله
ما هو الا ما ترى حتى يوسع الله على المسلمين اخرجه ابن ابى شيبة وعن عبد الله بن عامر قال خرجت
مع عمر فما رأيته مضطربا فسطاطا حتى يرجع قال قلت فبأى شئ كان يستظل به قال يطرح النطع على
الشجرة يستظل به اخرجه ابن ابى شيبة وعن حميد بن عبد الرحمن قال قال عمر لو هلك حمل من ولد الضأن
ضياعا بشاطئ الفرات خشيت ان يسألنى الله عنه اخرجه ابن ابى شيبة وعن بشر بن عمرو قال لما
اتى عمر بن الخطاب الشام اتى ببرذون فركب عليه فلما هزه نزل عنه وضرب وجهه وقال قبحك الله
وقبح من علمك هذا اخرجه ابن ابى شيبة وعن حذيفة قال دخلت على عمر وهو قاعد على جذع فى داره
وهو ... قد دنوت منه فقلت ما الذى اهمك يا امير المؤمنين فقال هكذا بيده واشار بها قال
قلت ما الذى يهمك فوالله لو رأينا منك امرا ننكره لقومناك قال الله الذى لا اله الا هو لو رأيتم منى
امرا تنكرونه لقومتموه فقلت الله الذى لا اله الا هو لو رأينا منك امرا ننكره لقومناك قال ففرح
بذلك فرحا شديدا وقال الحمد لله الذى جعل فيكم اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم من الذين اذا رأى

Marfat.com

مني امرا ينكره فقومني اخرجه ابن ابي شيبة وعن اسلم قال كنت آتي عمر بالصاع من التمر فيقول يا اسلم حت عني قشره فاحسفه فيأكله اخرجه ابن ابي شيبة وعن ميكائيل شيخ من اهل خراسان قال كان عمر اذا قام من الليل قال قد ترى مقامي وتعلم حاجتي فارجعني من عندك يا الله بحاجتي مفلحا منجحا مستجيبا مستجابا لي قد غفرت لي ورحمتني فاذا قضى صلوته قال اللهم لا ارى شيئا من الدنيا يدوم ولا ارى حالا فيها يستقيم اللهم اجعلني انطق فيها بعلم واصمت فيها بحلم اللهم لا تكثر لي من الدنيا فاطغى ولا تقل لي منها فانسى فان ما قل وكفى خير مما كثر والهى اخرجه ابن ابي شيبة وعن علي بن الاقمر قال كان عمر بن الخطاب يطعم الناس بالمدينة وهو يطوف عليهم وبيده عصا فمر برجل يأكل بشماله فقال يا عبد الله كل بيمينك قال يا عبد الله انها مشغولة قال فمضى ثم مر به وهو يأكل بشماله فقال يا عبد الله كل بيمينك قال يا عبد الله انها مشغولة ثلاث مرات قال وما شغلها قال اصيبت يوم موتة قال فجلس عمر عنده يبكي فجعل يقول له من يوضئك من يغسل راسك وثيابك من يصنع كذا وكذا فدعا له بخادم وامر له براحلة وطعام وما يصلحه وما ينبغي له حتى رفع اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم اصواتهم يدعون الله لعمر لما راوا من رأفته بالرجل واهتمامه بامر المسلمين اخرجه محمد وعن معدان بن ابي طلحة اليعمري ان عمر بن الخطاب قام خطيبا يوم جمعة او خطب يوم جمعة فحمد الله واثنى عليه ثم ذكر نبي الله صلى الله عليه وسلم وابا بكر ثم قال ايها الناس اني قد رايت رؤيا كان ديكا احمر نقرني نقرتين ولا ارى ذلك الا لحضور اجلي وان الناس يامرونني ان استخلف وان الله لم يكن ليضيع دينه وخلافته والذي بعث به نبيه فان عجل بي امر فالخلافة شورى بين هؤلاء الرهط الستة الذين توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عنهم راض فايهم بايعتم له فاسمعوا له واطيعوا اخرجه ابن ابي شيبة وروى عن عمر قال في انصرافه من حجته التي لم يحج بعدها الحمد لله ولا اله الا الله يعطي من يشاء ما يشاء لقد كنت بهذا الوادي يعني ضجنان ارعى ابلا للخطاب وكان فظا غليظا يتعبني اذا عملت ويضربني اذا قصرت وقد اصبحت وامسيت وليس بيني وبين الله احد اخشاه ثم تمثل

لا شيء مما ترى تبقى بشاشته	يبقى الاله ويودى المال والولد
لم تغن عن هرمز يوما خزائنه	والخلد قد حاولت عاد فما خلدوا

Marfat.com

ولا سلیمان اذ تجری الریاح لہ ... والانس والجن فیما بینہا یرد
این الملوک التی کانت لعزتہا ... من کل اوب الیہا وافد یفد
حوض ہنالک مورود بلا کذب ... لابد من وردہ یوما کما وردوا

وروی عن عمرؓ انہ قال حین احتضر وراسہ فی حجر ابنہ عبداللہ ؎

ظلوم لنفسی غیر انی مسلم ... اصلی الصلوۃ کلہا واصوم

اخرجہ ابن عبدالبر فی الاستیعاب وعن عائشۃ قالت ناحت الجن علی عمر قبل ان یقتل بثلاث

فقالت ؎

ابعد قتیل بالمدینۃ اظلمت ... لہ الارض تہتز العضاہ باسوق
جزی اللہ خیرا من امام وبارکت ... ید اللہ فی ذاک الادیم الممزق
فمن یسع او یرکب جناحی نعامۃ ... لیدرک ما قدمت بالامس یسبق
قضیت امورا ثم غادرت بعدہا ... بوائق من اکمامہا لم تفتق
وما کنت اخشی ان یکون وفاتہ ... بکفی سبنی ازرق العین مطرق

اخرجہ فی الاستیعاب ودر نفحات مذکور ہست روی الامام المستغفری باسنادہ عن مالک
بن انس عن نافع عن ابن عمر ان عمر بن الخطاب خطب الناس بالمدینۃ فقال یا ساریۃ
زنیم الجبل الجبل من استرعی الذئب فقد ظلم قال فانکر الناس ذکر ساریۃ وساریۃ بالعراق فقال
الناس لعلی انا سمعنا یذکر ساریۃ وساریۃ بالعراق علی المنبر فقال ویحکم دعوا عمر فقلما دخل فی
الاخر ... فلم یلبث ان جاء رسول ان ساریۃ لقی العدو فہزمہم ثم جاء بالغنیمۃ الی سفح الجبل
العدو ان یحولوا بینہم وبین الغنیمۃ وسفح الجبل فاتاہم نداء من السماء یا ساریۃ بن زنیم الجبل الجبل
من استرعی الذئب فقد ظلم قال فکانوا یرون ان صوت عمر ہو الذی سمعوہ وروی الامام المستغفری
ایضا باسنادہ انہ لما فتحت مصر اتی اہلہا الی عمرو بن العاص فقالوا یا ایہا الامیر ان لنیلنا ہذہ سنۃ

یعنی ام کرسی کہ بردہ باشد و بعد از شروع خواہد شد تا کہ ساحرانی را کہ در دنیا مقیم است بیرون آید و سبق خواہد گردید یعنی از حاجت خود بس خواہد ماند ۱۲ ... بعنی ... ۱۲

تا تجری الا بها قال لهم وما ذلک قالوا اذا کانت اثنتا عشرة لیلة خلون من هذا الشهر عمدنا الی جاریة بکر بین
ابویها فارضینا ابویها فجعلنا علیها من الحلی والثیاب افضل ما تکون ثم القیناها فی هذا النیل فقال عمرو ان
هذا الامر لایکون ابداً فی الاسلام وان الاسلام یهدم ما کان قبله فاقاموا ثلثة اشهر لا یجری قلیلا وکثیرا
حتی هموا بالجلاء فلما رای ذلک عمرو کتب الی عمر بن الخطاب بذلک فکتب عمر انک قد اصبت الذی فعلت
وان الاسلام یهدم ما کان قبله وبعث ببطاقة فی داخل کتابه وکتب الیه انی قد بعثت الیک ببطاقة
فی داخل کتابی فالقها فی النیل فلما قدم الکتاب الی عمرو بن العاص اخذ البطاقة ففتحها فاذا فیها من
عبد الله عمر امیر المؤمنین الی نیل مصر اما بعد فان کنت تجری من قبلک فلا تجر وان کان الله الواحد القهار
هو الذی یجریک فنسال الله الواحد القهار ان یجریک فالقی البطاقة فی النیل وقد تهیا اهل مصر للجلاء
والخروج منها لانها لا تقوم مصلحتهم فیها الا بالنیل فاصبحوا وقد اجری الله تعالی ستة عشر ذراعاً فی لیلة واحدة
وقطع الله تعالی تلک السنة السوء عن اهل مصر الی الیوم **اما مآثر جمیله حضرت صدیق اکبر**
رضی الله عنه پس از آنجمله قوت نسب براعت جمال و وجاهت اوست قال ابو عمر فی الاستیعاب وقال
مصعب الزبیری وطائفة من اهل النسب انما سمی ابوبکر عتیقا لانه لم یکن فی نسبه شیئ یعاب به وقال
اللیث بن سعد وجماعة معه انما قیل له عتیق لجماله وعتاقة وجهه وفیه ایضا کان فی الجاهلیة وجیها رئیسا
من رؤساء القریش والیه کانت الاشناق فی الجاهلیة والاشناق الدیات کان اذا حمل شیئا قالت فیه
قریش صدقوه وامضوا حمالته وحمالة من قام معه ابوبکر وان احتملها غیره خذلوه ولم یصدقوه وفیه ایضا
انه کان قد حرم الخمر فی الجاهلیة هو وعثمان واز آنجمله آنست که اعلم ناس بود بانساب قریش و ایام آن عن
شیخ من الانصار ان عمر بن الخطاب حین اوتی بسیف النعمان بن المنذر دعا جبیر بن مطعم وکان جبیر
ابن مطعم انسب قریش لقریش وللعرب قاطبة وکان یقول انما اخذت النسب من ابی بکر
وکان ابوبکر انسب العرب فسلحه ایاه ثم قال فمن کان یا جبیر النعمان بن المنذر فقال
بن سعد وقال ابن هشام واسم ابی بکر عبد الله وعتیق لقب لحسن وجهه وعتقه وقال ابن اسحاق
وکان ابوبکر رجلا مالفا لقومه محببا سهلا وکان انسب قریش لقریش واعلم قریش بها وبما کان فیها

Marfat.com

من خیر وشر وکان رجلا تاجرا ذا خلق ومعروف وکان رجال قومه یاتونه ویالفونه لغیر واحد من الامر
وتجارته وحسن مجالسته الحدیث وپیش از نبوت با آنحضرت طریق محبت وفدائی ورزید فی قصة ذهاب
النبی صلی الله علیه وسلم الی الشام مع عمه ابی طالب قبل النبوة ورجوعه بسبب قول الراهب قال انشدکم
بالله ایکم ولیه قال ابوطالب انا فلم یزل یناشده حتی رده ابوطالب وبعث معه ابوبکر بلالا وزوده
الراهب من الکعک والزیت اخرجه الترمذی وحسنه الحاکم وصححه وآنچه بعض ناس بسبب صغر سن صدیق
دران وقت وعدم اشتراء بلال الا بعد الاسلام استبعاد میکنند مجرد وهم است زیرا که ممکن است از اهل
کیاست مثل این چیزها که در صغر سن ظاهر شوند وجائز است که بلال را بطریق اجاره یا عاریت همراه گردانیده
باشند والله اعلم وعن انس بن مالک قال اقبل نبی الله صلی الله علیه وسلم الی المدینة وهو مردف
ابابکر وابوبکر شیخ یعرف والنبی صلی الله علیه وسلم شاب لا یعرف فیلقی الرجل ابابکر فیقول یا ابابکر من هذا
الرجل الذی بین یدیک فیقول هذا الرجل الذی یهدینی السبیل قال فیحسب الحاسب انه انما یعنی الطریق
وانما یعنی سبیل الخیر فالتفت ابوبکر فاذا هو بفارس قد لحقهم فقال یا رسول الله هذا فارس قد لحق بنا
فالتفت نبی الله صلی الله علیه وسلم فقال اللهم اصرعه فصرعه فرسه ثم قامت تحمحم فقال یا نبی الله مرنی بما
شئت قال فقف مکانک لا تترکن احدا یلحق بنا الحدیث اخرجه البخاری واخرج ابوعمر فی قصة استئذان
حسان لهجاء قریش قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کیف تهجوهم وانا منهم وکیف تهجوا اباسفیان وهو ابن
عمی فقال والله لاسلنک منهم کما تسل الشعرة من العجین فقال له ایت ابابکر فانه اعلم بانساب القوم
منک فکان یمضی الی ابی بکر لیقف علی انسابهم فیقول له کف عن فلانة وفلانة واذکر فلانة وفلانة فجعل
یهجوهم فلما سمعت قریش شعر حسان قالوا ان هذا شعر ما غاب عنه ابن ابی قحافة انتهی واز آنجمله آنست
چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم مبعوث شد اول کسیکه از احرار بالغین ایمان آورد ابوبکر صدیق بود
باجماع اهل التاریخ آری ایشان اختلاف دارند در اول مطلق بعضی گفته اند ابوبکر صدیق است وجمعی
گفته اند علی مرتضی بعد الاتفاق بر آنکه علی مرتضی صغیر بود در کفالت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کما هو
المبسوط فی سیرة ابن اسحق وطائفه خدیجه وزید بن حارثه را ذکر کردند فقیر در ینجا نکته دارد وآن آنست که

Marfat.com

دایت در تصدیق بجهت آن از مآثر معدود شده است که حامل است بر اسلام مردمان و جالب است
قلوب ایشان را و انیمعنی بخبر بالغ مشهور بین الناس مطاع در میان ایشان میسر نیست پس این
مأثر خاص بابی بکر صدیق باشد فافهم و عن عمر مولی عفرة قال سئل محمد بن کعب القرظی عن اول
من اسلم علی او ابو بکر فقال سبحان الله علی اولهما اسلاما وانما شبه علی الناس لان علیا اخفی اسلامه
من ابی طالب واسلم ابو بکر فاظهر اسلامه اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب و همین است وجه تطبیق در احادیث
مختلفه عن ابراهیم النخعی قال اول من اسلم ابو بکر و عن الشعبی قال سألت ابن عباس او سئل ای الناس
کان اول اسلاما فقال اما سمعت قول حسان بن ثابت ؏

اذا تذکرت شجوا من اخی ثقة	فاذکر اخاک ابا بکر بما فعلا
خیر البریة اتقاها واعدلها	بعد النبی واوفاها بما حملا
والثانی التالی المحمود مشهده	واول الناس منهم صدق الرسلا

و روی الجریری عن ابی نضرة قال قال ابو بکر لعلی انا اسلمت قبلک فی حدیث ذکره فلم ینکر علیه اخرجه ابو عمر
تصدیق حضرت صدیق بغیر اکتراث بود و بغیر طلب معجزه و لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود دعوا لی صاحبی
فانکم قلتم لی کذبت و قال لی صدقت و از آنجمله آنست که در ابتدای اسلام و ضعف و غربت او مآثره
عظیمه از و ظاهر شد یکی آنکه اربعین الف در اسلام بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه صرف کرد عن
هشام بن عروة عن ابیه قال اسلم ابو بکر و له اربعون الفا انفقها کلها علی رسول الله صلی الله علیه وسلم
و فی سبیل الله و لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود ما نفعنی مال ما نفعنی مال ابی بکر اخرجه ابو عمر قال ان امن
الناس علی فی ماله و صحبته ابو بکر اخرجه البخاری و قال ما لاحد عندنا ید الا وقد کافیناه ما خلا ابا بکر فان له
یدا یکافیه الله بها یوم القیمة و ما نفعنی مال احد قط ما نفعنی مال ابی بکر اخرجه الترمذی
از غلامان قریش که در تصدیق قدم راسخ داشتند و موالی ایشان ایشانرا تعذیب می نمودند جمعی کثیر را
آزاد ساخت فی الاستیعاب و اعتق ابو بکر سبعة کانوا یعذبون فی الله منهم بلال و عامر بن فهیرة عن
عامر بن عبد الله بن الزبیر قال قال ابو قحافة لابی بکر یا بنی انی اراک تعتق رقابا ضعافا فلو انک اذا

فعلت ما فعلت اعتقت رجالا جلدا يمنعونك ويقومون دونك فقال ابو بكر يا ابت اني انما اريد ما اريد لله
عز وجل قال فيتحدث الناس انه ما نزل هؤلاء الآيات الا فيه وفيما قال له ابوه فاما من اعطى واتقى
وصدق بالحسنى الى قوله وما لاحد عنده من نعمة تجزى الا ابتغاء وجه ربه الاعلى اخرجه ابن اسحق وفي قصة
تعذيب المشركين على المستضعفين فكان بلال مولى ابي بكر لبعض بني جمح وكان صادق الاسلام طاهر
القلب فكان امية بن خلف يخرجه اذا حميت الظهيرة فيطرحه على ظهره في بطحاء مكة ثم يامر بالصخرة العظيمة
فتوضع على صدره ثم يقول لا والله لا تزال بكذا حتى تموت او تكفر بمحمد وتعبد اللات والعزى فيقول
وهو في ذلك احد احد حتى مر به ابو بكر الصديق رض يوما وهم يصنعون ذلك به وكانت دار ابي بكر في بني جمح فقال
لامية الا تتقي الله في هذا المسكين حتى متى قال انت افسدته فانقذه مما ترى فقال ابو بكر افعل عندي
غلام اسود اجلد منه واقوى على دينك اعطيكه به قال قد قبلت قال هو لك فاعطاه ابو بكر غلامه ذلك
واخذه فاعتقه ثم اعتق معه على الاسلام قبل ان يهاجر الى المدينة ست رقاب بلال سابعهم عامر بن فهيرة
شهد بدرا واحدا وقتل يوم بئر معونة شهيدا وام عبيس وزنيرة واصيب بصرها حين اعتقها فقالت قريش
ما اذهب بصرها الا اللات والعزى فقالت كذبوا وبيت الله ما تضر اللات والعزى ولا تنفعان فرد الله
بصرها واعتق النهدية وبنتها وكانتا لامراة من بني عبد الدار فمر بهما وقد بعثتهما سيدتهما بطحين لها وهي
تقول والله لا اعتقكما ابدا فقال ابو بكر حل يا ام فلان فقالت حل انت افسدتهما فاعتقهما قال فبكم هما
قالت بكذا وكذا قال قد اخذتهما وهما حرتان ارجعا اليها طحينها قالتا او نفرغ منه يا ابا بكر ثم نرده اليها قال وذلك ان شئتما
ومر بجارية بني مؤمل حي من بني عدي بن كعب وكانت مسلمة وعمر بن الخطاب يعذبها لتترك الاسلام
وهو يومئذ مشرك وهو يضربها حتى اذا مل قال اني اعتذر اليك اني لم اتركك الا ملالة فتقول كذلك فعل الله
بك فابتاعها ابو بكر فاعتقها اخرجه ابن اسحق سوم آنکه بردست ابو بکر صدیق رض جمعی از نجبار قریش اسلام
آوردند قال ابن اسحق فلما اسلم ابو بكر اظهر اسلامه ودعا الى الله عز وجل والى رسول الله صلى الله عليه
وسلم وكان ابو بكر رجلا مالفا لقومه محببا سهلا فجعل يدعو الى الاسلام من وثق به من قومه ممن يغشاه
ويجلس اليه فاسلم بدعائه فيما بلغني عثمان بن عفان والزبير بن العوام وعبد الرحمن بن عوف وسعد بن

Marfat.com

ابی وقاص وطلحۃ بن عبید اللہ فجاء بہم الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین استجابوا لہ واسلموا وصلوا
و درینجا نکتہ باید فہمید کہ این جماعہ پنجگانہ قریش بودند وہر یکی از قبیلہ قویہ بود و در قبیلہ خود تمکن تمام
داشت پس اسلام ایشان بحقیقت کسر حد قبائل قریش باشد وبرہم زدن سورۃ کفر اما عثمان پس
اوسط بنی عبد الشمس بود وزبیر اوسط بنی اسد وسعد وعبد الرحمن اوسط بنی زہرہ وطلحہ اوسط بنی تیم واز انجملہ
آنست کہ چون قریش بایذای آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برخاستند حضرت صدیق در دفع شر ایشان
جان خود را وقایہ جان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ساخت وعن اسماء بنت ابی بکر انہم قالوا لہا ما اشد ما
رایت المشرکین بلغوا من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قالت کان المشرکون قعودا فی المسجد الحرام فتذاکروا
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وما یقول فی آلہتہم فبیناہم کذلک اذ دخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المسجد
فقاموا الیہ وکان اذا سألوہ عن شیء صدقہم فقالوا الست تقول فی آلہتنا کذا وکذا قال بلی فتشبثوا بہ
باجمعہم فاتی الصریخ الی ابی بکر فقیل لہ ادرک صاحبک فخرج ابو بکر حتی دخل المسجد فوجد رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم والناس مجتمعون علیہ فقال ویلکم اتقتلون رجلا ان یقول ربی اللہ وقد جاءکم بالبینات
من ربکم قال فلہوا عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واقبلوا علی ابی بکر یضربونہ قالت فرجع الینا فجعل
لا یمس شیئا من غدائرہ الا جاء معہ وہو یقول تبارکت یا ذا الجلال والاکرام اخرجہ ابو عمر وعن عروۃ بن الزبیر
قال سألت عبد اللہ بن عمرو عن اشد ما صنع المشرکون برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال رایت عقبۃ
ابن ابی معیط جاء الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم وہو یصلی فوضع رداءہ فی عنقہ فخنقہ بہ خنقا شدیدا فجاء ابو بکر
حتی دفعہ عنہ فقال اتقتلون رجلا ان یقول ربی اللہ وقد جاءکم بالبینات من ربکم اخرجہ البخاری
واز انجملہ آنست کہ حضرت صدیق اول کسی است کہ مسجد بنا کرد و اعلان اسلام نمود [illegible]
النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت لم اعقل ابوی قط الا وہما یدینان الدین و [illegible]
فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طرفی النہار بکرۃ وعشیۃ فلما ابتلی المسلمون خرج ابو بکر مہاجرا [illegible]
الحبشۃ حتی اذا بلغ برک الغماد لقیہ ابن الدغنۃ وہو سید القارۃ فقال این ترید یا ابا بکر فقال ابو بکر اخرجنی
قومی فارید ان اسیح فی الارض واعبد ربی فقال ابن الدغنۃ مثلک یا ابا بکر لا یخرج ولا [illegible]

Marfat.com

تکسب المعدوم وتصل الرحم وتحمل الکل وتقری الضیف وتعین علی نوائب الحق فانا لک جار ارجع واعبد ربک ببلدک فرجع وارتحل معہ ابن الدغنۃ فطاف ابن الدغنۃ عشیۃ فی اشراف قریش فقال لہم ان ابا بکر لا یخرج مثلہ ولا یخرج اتخرجون رجلا یکسب المعدوم ویصل الرحم ویحمل الکل ویقری الضیف ویعین علی نوائب الحق فلم یکذب قریش بجوار ابن الدغنۃ وقالوا لابن الدغنۃ مر ابا بکر فلیعبد ربہ فی دارہ فلیصل فیہا ولیقرأ ماشاء ولا یوذینا بذلک ولا یستعلن بہ فانا نخشی ان یفتن نساءنا وابناءنا فقال ذلک ابن الدغنۃ لابی بکر فلبث ابو بکر بذلک یعبد ربہ فی دارہ ولا یستعلن بصلوتہ ولا یقرأ فی غیر دارہ ثم بدا لابی بکر فابتنی مسجد ابفناء دارہ وکان یصلی فیہ ویقرأ القران فیتقذف علیہ نساء المشرکین وابناءہم یعجبون منہ وینظرون الیہ وکان ابو بکر رجلا بکاء لا یملک عینہ اذا قرأ القران وافزع ذلک اشراف قریش من المشرکین فارسلوا الی ابن الدغنۃ فقدم علیہم فقالوا انا کنا اجرنا ابا بکر بجوارک علی ان یعبد ربہ فی دارہ فقد جاوز ذلک فابتنی مسجد ابفناء دارہ فاعلن بالصلوۃ والقراءۃ فیہ وانا قد خشینا ان یفتن نساءنا وابناءنا فانہہ فان احب ان یقتصر علی ان یعبد ربہ فی دارہ فعل وان ابی الا ان یعلن بذلک فاسلہ ان یرد الیک ذمتک فانا قد کرہنا ان نخفرک ولسنا مقرین لابی بکر الاستعلان قالت عائشۃ فاتی ابن الدغنۃ الی ابی بکر فقال قد علمت الذی عاقدت لک علیہ فاما ان تقتصر علی ذلک واما ان ترجع الی ذمتی فانی لا احب ان تسمع العرب انی اخفرت فی رجل عقدت لہ فقال ابو بکر فانی ارد الیک جوارک وارضی بجوار اللہ اخرجہ البخاری

وازانجملہ آنست کہ صدیق بجہت اعلاء کلمہ اسلام در قصہ غلبہ فارس بر روم مراہنہ کرد عن ابن عباس قال کان المسلمون یحبون ان یظہر الروم علی فارس لانہم اہل الکتاب وکان المشرکون یحبون ان یظہر فارس علی الروم لانہم اہل اوثان فذکر ذلک المسلمون لابی بکر فذکر ذلک ابو بکر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اما انہم سیہزمون فذکر ابو بکر لہم ذلک فقال اجعل بیننا وبینک اجلا فان ظہروا کان لنا کذا وکذا وان ظہرنا کان لک کذا وکذا فجعل بینہم اجل خمس سنین فلم یظہروا فذکر ذلک ابو بکر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال الا جعلتہ دون العشرۃ قال فظہرت الروم بعد ذلک فذلک قولہ الم غلبت الروم فی ادنی الارض وہم من بعد غلبہم سیغلبون قال فغلبت الروم ثم غلبت بعد للہ الامر من قبل

Marfat.com

ومن بعد ویومئذ یفرح المومنون بنصر اللہ قال سفیان وسمعت انہم ظہروا یوم بدر اخرجہ الحاکم واز آنجملہ آنست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تا در مکہ بود صبح و شام ہر روز بخانۂ صدیق می آمد عن عائشۃ قالت لم اعقل ابوی قط الا وہما یدینان الدین ولم یمر علینا یوم الا یاتینا فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طرفی النہار بکرۃ وعشیۃ اخرجہ البخاری واز آنجملہ آنست کہ چون حضرت خدیجہ متوفی شد صدیق عائشہ را در عقد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در آورد و دران باب دلی کہ بہتر ازان صورت نہ بندد رعایت نمود عن حبیب مولی عروۃ قال لما ماتت خدیجۃ حزن علیہا النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاتاہ ابوبکر وعائشۃ فقال یا رسول اللہ ہذہ مذہب ببعض حزنک وان فی ہذہ خلفا من خدیجۃ ثم ردہا فکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یختلف الی ابی بکر الحدیث اخرجہ الحاکم من طریق محمد بن عمرو وعن عائشۃ قالت قدمنا المدینۃ فنزلت مع عیال ابی بکر ونزل الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو یومئذ یبنی المسجد وابیاتنا حول المسجد فانزل فیہا اہلہ ومکثنا ایاما فی منزل ابی بکر قال ابوبکر یا رسول اللہ ما یمنعک ان تبنی باہلک فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الصداق فاعطاہ ابوبکر اثنتی عشر اوقیۃ ونشا فبعث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الینا وبنی بی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی بیتی ہذا الذی انا فیہ اخرجہ الحاکم من طریق محمد بن عمرو واز آنجملہ آنست کہ چون معراج متحقق شد اول کسی کہ بآن تصدیق نمود ابوبکر صدیق بود عن عائشۃ قالت لما اسری النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی المسجد الاقصی اصبح تیحدث الناس بذلک فارتد ناس ممن کان امنوا بہ وصدقوہ الحدیث اخرجہ الحاکم وقد ذکرناہ من قبل واز آنجملہ آنست کہ چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہجرت فرمود بسوی مدینہ صدیق رفیق آنحضرت شد و این خدمت نبوی از دست او سرانجام یافت کہ خدا تعالی بآن تنویہ فرمود ثانی اثنین اذ ہما فی الغار و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بآن ستود کہ حملنی ابوبکر الی دار الہجرۃ وبع وثنای او در میان اہل اسلام ظاہر شد عن عائشۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال للمسلمین انی اریت دار ہجرتکم ذات نخل بین لابتین وہما الحرتان فہاجر من ہاجر قبل المدینۃ ورجع عامۃ من کان ہاجر بارض الحبشۃ الی المدینۃ وتجہز ابوبکر قبل المدینۃ فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی رسلک فانی ارجو ان یؤذن لی فقال ابوبکر وہل ترجو ذلک بابی انت وامی قال نعم فحبس ابوبکر نفسہ علی

Marfat.com

رسول الله صلی الله علیہ وسلم بالصحبة وعلف راحلتین کانتا عنده ورق السمر وهو الخبط اربعة اشهر قال ابن شهاب قال عروة قالت عائشة فبینما نحن یوما جلوس فی بیت ابی بکر فی نحر الظهیرة اذ قال قائل لابی بکر هذا رسول الله صلی الله علیہ وسلم متقنعا فی ساعة لم یکن یاتینا فیها فقال ابو بکر فداء له ابی وامی والله ما جاء به فی هذه الساعة الا امر قالت فجاء رسول الله صلی الله علیہ وسلم فاستاذن فاذن له فدخل فقال النبی صلی الله علیہ وسلم لابی بکر اخرج من عندک فقال ابو بکر انما هم اهلک بابی انت وامی یا رسول الله قال فانی قد اذن لی فی الخروج قال ابو بکر الصحابة بابی انت وامی یا رسول الله قال رسول الله صلی الله علیہ وسلم نعم قال ابو بکر فخذ بابی انت وامی یا رسول الله احدی راحلتی هاتین قال رسول الله صلی الله علیہ وسلم بالثمن قالت عائشة فجهزناهما احث الجهاز وصنعنا لهما سفرة فی جراب فقطعت اسماء بنت ابی بکر قطعة من نطاقها فربطت به علی فم الجراب فلذلک سمیت ذات النطاقین قالت ثم لحق رسول الله صلی الله علیہ وسلم وابو بکر بغار فی جبل ثور فکمنا فیه ثلث لیال یبیت عندهما عبد الله بن ابی بکر وهو غلام شاب ثقف لقن فیدلج من عندهما بسحر فیصبح مع قریش بمکة کبائت فلا یسمع امرا یکادان به الا وعاه حتی یاتیهما بخبر ذلک حین یختلط الظلام ویرعی علیهما عامر بن فهیرة مولی ابی بکر منحة من غنم فیریحها علیهما حین یذهب ساعة من العشاء فیبیتان فی رسل وهو لبن منحتهما ورضیفهما حتی ینعق بهما عامر بن فهیرة بغلس یفعل ذلک فی کل لیلة من تلک اللیالی الثلث واستاجر رسول الله صلی الله علیہ وسلم وابو بکر رجلا من بنی الدیل وهو من بنی عبد بن عدی هادیا خریتا والخریت الماهر بالهدایة قد غمس حلفا فی آل العاص بن وائل السهمی وهو علی دین کفار قریش فامناه فدفعا الیه راحلتیهما وواعداه غار ثور بعد ثلث لیال براحلتیهما صبح ثلاث وانطلق معهما عامر بن فهیرة والدلیل فاخذ بهم طریق السواحل اخرجه البخاری

و از آنجملہ آنست کہ چون غزوہ بدر واقع شد مآثر عظیمہ از صدیق ظاہر گشت ثانی آنحضرت بود در عریش وچون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دعا کرد گفت حسبک یا رسول اللہ قد الححت علی ربک ومعنی این کلام ... آنست کہ ابو بکر صدیق ملہم شد بانکہ دعا باجابت مقرون شد واین صورت از جملہ آن واقعہ است کہ الہام صحابہ سبقت نمودہ در ان بر وحی انگاہ وحی بر حسب الہام ایشان فرود آمد بلکہ بحقیقت ہمین الہام وحی است بسوی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بآن وجہ کہ چون ایشان ملہم شدند آنحضرت صلی اللہ

(حاشیہ) ۱ ... نقل آن دور شود ۱۲
۲ ... عرب بود کہ دست ... کاسہ برائے ... خود ... ۱۲

علیہ وسلم بفراست صادقہ خویش دریافت کہ این خاطر از جانب مدبر سموات وارض است و این فراست وحی باطنی است چنانکہ در قصہ اذان رویا عبد اللہ بن زید و قیاس فاروق را تصویب فرمودہ و در لیلۃ القدر برؤیا جمعی از صحابہ اعتماد نمود الی غیر ذلک من الوقائع و این وجہ احسن وجوہ است درین باب واللہ اعلم بالصواب

عن ابن عباس قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم یوم بدر اللھم انی انشدک عھدک ووعدک اللھم ان شئت لم تعبد فاخذ ابو بکر بیدہ فقال حسبک فخرج وھو یقول سیھزم الجمع ویولون الدبر اخرجہ البخاری و چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از عریش برآمدہ متوجہ کارزار شد میمنہ یا میسرہ آن بصدیق داد و جبرئیل یا میکائیل ہمراہ شد عن علی قال بینما انا امیح من قلیب بدر اذ جاءت ریح شدیدۃ لم ار مثلھا قط ثم ذھبت ثم جاءت ریح شدیدۃ لم ار مثلھا قط الا التی کانت قبلھا ثم ذھبت ثم جاءت ریح شدیدۃ لم ار مثلھا قط الا التی کانت قبلھا فکانت الریح الاولی جبرئیل نزل فی الف من الملائکۃ مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکانت الریح الثانیۃ میکائیل نزل فی الف من الملائکۃ عن یمین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکان ابو بکر عن یمینہ وکانت الریح الثالثۃ اسرافیل نزل فی الف من الملائکۃ عن میسرۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا فی المیسرۃ فلما ھزم اللہ تعالی اعداءہ حملنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجرت بی فوقعت علی عقبی فدعوت اللہ عز وجل فامسکنی فلما استویت علیھا طعنت بیدی ھذہ فی القوم حتی اختضب ھذا منی دما واشار الی ابطہ اخرجہ الحاکم عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یوم بدر ھذا جبرئیل آخذ براس فرسہ علیہ اداۃ الحرب اخرجہ البخاری و چون اسیران بدرا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مشورت کردند با ابو بکر صدیق و مشورہ او اختیار فرمودند آنحضرت ہمان را انتیار کردند عن عبد اللہ بن مسعود قال لما کان یوم بدر قال لھم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما تقولون فی ھؤلاء الاساری فقال عبد اللہ بن رواحۃ انت فی واد کثیر الحطب فاضرم نارا ثم القھم فیھا فقال العباس رضی اللہ عنہ قطع اللہ رحمک فقال عمر قادتھم ورؤساھم قاتلوک وکذبوک فاضرب اعناقھم فقال ابو بکر عشیرتک وقومک ثم دخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال ما تقولون فی ھؤلاء ان مثل ھؤلاء کمثل اخوۃ لھم کانوا من قبلھم قال نوح رب لا تذر علی الارض من الکافرین دیارا وقال موسی ربنا اطمس علی اموالھم واشدد علی قلوبھم الایۃ وقال ابراھیم فمن تبعنی فانہ منی ومن عصانی فانک

Marfat.com

غفور رحیم وقال عیسی ان تعذبہم فانہم عبادک وان تغفر لہم فانک انت العزیز الحکیم وانتم قوم لکم عیلة فلا
ینفلتن احد منکم الا بفداء او ضربة عنق اخرجه الحاکم واز انجمله آنست که چون غزوه احد متحقق شد صدیق نهایت
سعی در کشف بلاء از آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجا آورد وقال ابن اسحق فلما عرف المسلمون رسول الله
صلی الله علیه وسلم نهضوا به ونهض معهم نحو الشعب معه ابوبکر الصدیق وعمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب
وطلحة بن عبید الله والزبیر بن العوام والحارث بن الصمة ورهط من المسلمین عن عائشة قالت قال ابو بکر
الصدیق لما جال الناس عن رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم احد کنت اول من فاء فبصرت من
بعید فاذا انا برجل قد اعتنقنی من خلفی یرید رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا هو ابو عبیدة بن الجراح الحدیث
اخرجه الحاکم ومراد از جولان درینجا نه فرار است بلکه متفرق شدن از آنحضرت صلی الله علیه وسلم بسبب آمدن
فوج کفار در فوج آنحضرت صلی الله علیه وسلم وچون ابوسفیان تفحص میکرد احوال آنحضرت را از جمیع
کس را نام برد زیرا که از همین سه کس می ترسید ومن حدیث البراء اشرف ابوسفیان فقال افی القوم
محمد فقال لا تجیبوه فقال افی القوم ابن ابی قحافة فقال لا تجیبوه فقال افی القوم ابن الخطاب فقال
لا تجیبوه فقال ان هؤلاء قتلوا فلو کانوا احیاء لاجابوا فلم یملک عمر نفسه فقال کذبت یا عدو الله ابقی
الله لک ما یخزیک اخرجه البخاری وچون آنحضرت صلی الله علیه وسلم بتعاقب اهل احد متوجه شدند صدیق
حاضر آن واقعه بود عن عائشة فی قوله تعالی الذین استجابوا لله والرسول الآیة قالت لعروة یا ابن
اختی کان ابواک منهم الزبیر وابوبکر لما اصاب نبی الله صلی الله علیه وسلم ما اصاب یوم احد وانصرف عنه
المشرکون خاف ان یرجعوا فقال من یذهب فی اثرهم فانتدب منهم سبعون رجلا کان فیهم ابوبکر والزبیر
اخرجه البخاری واز انجمله آنست که در غزوه خندق یک جانبی بدست صدیق دادند والآن مسجد صدیق
آنجا مشهور است واز انجمله آنست که در غزوه مریسیع حضرت عائشه متهم شدند ومنافقان
آنچه گفتنی بود گفتند وصدیق را دران حادثه تا ثر جمیله متحقق شد عن عائشة فی قصة الافک قالت فقد
رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم قال اما بعد یا عائشة انه قد بلغنی عنک کذا وکذا فان کنت بریئة
فسیبرئک الله وان کنت الممت بذنب فاستغفری الله وتوبی الیه فان العبد اذا اعترف ثم تاب تاب الله

ت فلما قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم مقالته قلص دمعي حتى ما احس منه قطرة فقلت لابي اجب عني
ل الله صلى الله عليه وسلم فقال ابي والله ما ادري ما اقول لرسول الله صلى الله عليه وسلم اخرجه البخاري
ما قالت قال ابو بكر الصديق وكان ينفق على مسطح بن اثاثة لقرابته منه وفقره والله لا انفق على مسطح
ا ابدا بعد الذي قال لعائشة ما قال فانزل الله عز وجل ولا يأتل اولوا الفضل منكم والسعة الى غفور
قال ابو بكر الصديق بلى والله اني لاحب ان يغفر الله لي فرجع الى مسطح النفقة التي كان ينفق عليه قال
لا انزعها منه ابدا اخرجه البخاري قال ابن عباس قال الله تعالى لابي بكر قد جعلت فيك يا ابا بكر
فضل والمعرفة بالله وصلة الرحم وجعلت عندك السعة فتعطف على مسطح فله قرابة وله هجرة وله مسكنة
الواحدي في الوسيط واز آنجمله آنست که در غزوه حدیبیه مآثر جمیله از صدیق ظاهر شد وفی قصة الحديبية
ل عروة عند ذلک ای محمد ارأیت ان استأصلت امر قومک هل سمعت باحد من العرب اجتاح اصله قبلک
ن تكن الاخرى فاني والله لا ارى وجوها واني لارى اشوابا من الناس خليقا ان يفروا ويدعوك
ل له ابو بكر امصص بظر اللات انحن نفر عنه وندعه فقال من ذا قالوا ابو بكر فقال اما والذي نفسي بيده
لولا يد كانت لك عندي لم اجزك بها لاجبتك وفيه ايضا فقال عمر بن الخطاب فاتيت نبي الله صلى الله
وسلم فقلت الست نبي الله حقا قال بلى قلت السنا على الحق وعدونا على الباطل قال بلى قلت فلم
الدنية في ديننا اذا قال اني رسول الله ولست اعصيه وهو ناصري قلت اوليس كنت تحدثنا
انا سنأتي البيت فنطوف به قال بلى افاخبرتك انا نأتيه العام قلت لا قال فانك آتيه ومطوف به قال
تيت ابا بكر فقلت يا ابا بكر اليس هذا نبي الله حقا قال بلى قلت السنا على الحق وعدونا على الباطل قال
قلت فلم نعطي الدنية في ديننا اذا قال ايها الرجل انه رسول الله وليس يعصي ربه وهو ناصره فاستمسك
زه فوالله انه على الحق قلت اليس كان يحدثنا انا سنأتي البيت فنطوف به قال بلى قال افاخبرك
تيه العام قلت لا قال فانك آتيه ومطوف به قال عمر فعملت لذلك اعمالا اخرجه البخاري
ن خزاعة وسار النبي صلى الله عليه وسلم حتى كان بغدير الاشطاط اتاه عينه قال ان قريشا جمعوا جموعا
قد جمعوا لك الاحابيش وهم مقاتلوك وصادوك عن البيت ومانعوك فقال اشيروا ايها الناس

Marfat.com

على اترون ان اميل الى عيالهم وذرارى هؤلاء الذين يريدون ان يصدونا عن البيت فان ياتونا كان
الله قد قطع عينا من المشركين والا تركناهم محروبين قال ابو بكر يا رسول الله خرجت عامدا لهذا البيت
لا تريد قتل احد ولا حرب احد فتوجه له فمن صدنا عنه قاتلناه قال امضوا على اسم الله اخرجه البخاری
وازانجمله آنست که در خیبر حاضر شد وسعیها کرد اگرچه فتح بر دست مرتضیٰ شد عن سلمة بن الاكوع قال بعث
رسول الله صلى الله عليه وسلم ابا بكر الى بعض حصون خيبر فقاتل وجهد ولم يكن فتح اخرجه الحاكم وعن بريدة
الاسلمى قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ربما اخذته الشقيقة فيلبث اليوم واليومين لا يخرج فلما نزل
خيبر اخذته الشقيقة فلم يخرج الى الناس وان ابا بكر اخذ راية رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم نهض فقاتل
قتالا شديدا ثم رجع اخرجه الحاكم وازانجمله آنست که بر سریه بنی فزاره صدیق را امیر ساخت عن سلمة بن
الاكوع قال امر رسول الله صلى الله عليه وسلم ابا بكر فغزونا ناسا من بنى فزارة فلما دنونا من الماء امرنا ابو بكر
فعرسنا فلما صلينا الصبح امرنا ابو بكر فشننا الغارة قال فوردنا الماء فقتلنا به من قتلنا فانصرف عنق من
الناس وفيهم الذرارى والنساء قد كادوا يسبقون الى الجبل فطرحت سهما بينهم وبين الجبل فلما راوا السهم
وقفوا فجئت بهم اسوقهم الى ابى بكر وفيهم امراة من بنى فزارة عليها قشع من ادم معها ابنة لها من احسن العرب
قال فنفلنى ابو بكر ابنتها قال فقدمت المدينة فلقينى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت والله يا رسول
الله ما كشفت لها ثوبا وهى لك يا رسول الله فبعث بها رسول الله صلى الله عليه وسلم الى مكة ففادى بها
اسارى من المسلمين كانوا فى ايدى المشركين اخرجه الحاكم وازانجمله آنست که چون فتح مکه واقع شد ابو سفیان
پیش صدیق آمد وطلب عاده صلح کرد قال محمد بن اسحق ثم خرج يعنى ابا سفيان حتى اتى رسول الله
صلى الله عليه وسلم فكلمه فلم يرد عليه شيئا ثم ذهب الى ابى بكر رض فكلمه ان يكلم رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال
ما انا بفاعل ثم اتى عمر بن الخطاب فكلمه فقال ءانا اشفع لكم عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فوالله لو لم اجد
الا الذر لجاهدتكم به الى آخر الحديث وقال محمد بن اسحق فلما دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم مكة ودخل المسجد
اتى ابو بكر رض بابيه يقوده فلما رآه رسول الله صلى الله عليه وسلم قال هلا تركت الشيخ فى بيته حتى اكون انا آتيه فيه
قال ابو بكر يا رسول الله هو احق ان يمشى اليك من ان تمشى انت اليه فاجلسه بين يديه ثم مسح صدره ثم

Marfat.com

اسلم فاسلم الحدیث وقال علی بن ابی طالب ہذہ الآیۃ فی ابی بکر یعنی قولہ تعالی حتی اذا بلغ اشدہ وبلغ اربعین سنۃ اسلم ابواہ جمیعاً ولم یجتمع لاحد من الصحابۃ المہاجرین ابواہ غیرہ اوصاہ اللہ بہما ولزم ذلک من بعدہ اخرجہ الواحدی وعن موسی بن عقبۃ لم یدرک اربعۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم الا ہولاء ابو قحافۃ وابو بکر وابنہ عبد الرحمن وابو عتیق بن عبد الرحمن بن ابی بکر اخرجہ الواحدی وعن ابن عمر قال لما دخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عام الفتح رای النساء یلطمن وجوہ الخیل بالخمر فتبسم الی ابی بکر وقال یا ابا بکر کیف قال حسان بن ثابت فانشدہ ابو بکر رضی اللہ عنہ ؎

	عدمت بنیتی ان لم تروہا ینازعن الاسنۃ مسرعات	تثیر النقع من کنفی کداء یلطمہن بالخمر النساء	

فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ادخلوا من حیث قال حسان اخرجہ الحاکم وفی قصۃ حنین عن ابی قتادۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اقام بینۃ علی قتیل قتلہ فلہ سلبہ فقمت لالتمس بینۃ علی قتیلی فلم ار احداً یشہد لی فجلست ثم بدا لی فذکرت امرہ لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال رجل من جلسائہ سلاح ہذا القتیل الذی یذکرہ عندی فارضہ منی فقال ابو بکر کلا لا تعطیہ اصیبغ من قریش وتدع اسداً من اسد اللہ یقاتل عن اللہ ورسولہ قال فقام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاداہ الی فاشتریت منہ خرافاً فکان اول مال تاثلتہ اخرجہ البخاری قال ابن اسحاق وقد بلغنی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لابی بکر الصدیق وہو محاصر ثقیفاً یا ابا بکر انی رایت انی اہدیت الی قعبۃ مملوءۃ زبداً فنقرہا دیک فہراق ما فیہا فقال ابو بکر ما اظن ان تدرک منہم یومک ہذا ما ترید فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا لا اری ذلک وفی قصۃ قسمۃ غنائم حنین قال ابن اسحاق واعطی عباس بن مرداس اباعر فسخطہا فعاتب فیہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال یعاتب النبی صلی اللہ علیہ وسلم ؎

	فاتجعل نہبی ونہب العبید وما کان حصن ولا حابس وما کنت دون امرء منہما	بین عیینۃ والاقرع یفوقان مرداس فی مجمع ومن تضع الیوم لا یرفع	

Marfat.com

فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذهبوا فاقطعوا عنی لسانہ فاعطوہ حتی رضی فکان ذلک قطع لسانہ والذی امر بہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انت القائل فاصبح نهبی ونهب العبید بین الاقرع وعیینۃ فقال ابوبکر الصدیق بین عیینۃ والاقرع فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم هما واحد فقال ابوبکر الصدیق اشهد انک کما قال اللہ وما علمناہ الشعر وما ینبغی لہ وازانجملہ آنست کہ چون غزوہ تبوک واقع شد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تحضیض فرمود بر تجهیز جیش وصدیق رضی اللہ تعالیٰ نصیبا وفی ازان عطا فرمود عن اسلم قال سمعت عمر بن الخطاب یقول امرنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان نتصدق ووافق ذلک عندی مالا فقلت الیوم اسبق ابابکر ان سبقتہ یوما قال فجئت بنصف مالی فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما ابقیت لاهلک قلت مثلہ واتی ابوبکر بکل ما عندہ فقال یا ابابکر ما ابقیت لاهلک فقال ابقیت لهم اللہ ورسولہ قلت لا اسبقہ الی شیء ابدا اخرجہ الترمذی وازانجملہ آنست کہ در سال نهم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم صدیق را امیر حج گردانید واول کسی است کہ در اسلام امیر حج شدہ وآنجا غلطی است وآن آنست کہ جمعی دانند کہ فرستادن حضرت مرتضیٰ عزل ابوبکر صدیق بود وتحقیق آنست کہ امیر حج ابوبکر صدیق بود وپیغام براۃ تحویل علی مرتضیٰ عن محمد بن علی انہ لما نزلت براۃ علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقد کان بعث ابابکر الصدیق لیقیم الناس الحج قیل لہ یا رسول اللہ لو بعثت بها الی ابی بکر فقال لا یودی عنی الا رجل من اهل بیتی ثم دعا علی بن ابی طالب فقال اخرج بهذہ القصۃ من صدر براۃ واذن فی الناس یوم النحر اذا اجتمعوا بمنی انہ لا یدخل الجنۃ کافر ولا یحج بعد العام مشرک ولا یطوف بالبیت عریان ومن کان لہ عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عهد فهو الی مدتہ فخرج علی بن ابی طالب علی ناقۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی ادرک ابابکر فلما رآہ ابوبکر قال امیر او مامور قال بل مامور ثم مضیا فاقام ابوبکر للناس الحج والعرب اذ ذاک فی تلک السنۃ علی منازلهم من الحج التی کانوا علیها فی الجاهلیۃ حتی اذا کان یوم النحر قام علی بن ابی طالب فاذن فی الناس بالذی امرہ بہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال ایها الناس انہ لا یدخل الجنۃ کافر ولا یحج بعد العام مشرک ولا یطوف بالبیت عریان ومن کان لہ عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

Marfat.com

عهد الی مدة فهو له الی مدته فلم یحج بعد ذلک العام مشرک ولم یطف بالبیت عریان ثم قدما علی رسول الله
صلی الله علیه وسلم وکان هذا من براءة فیمن کان من اهل الشرک من اهل العهد العام واهل المدة الی الاجل المسمی رواه
ابن اسحق وعن ابن عباس رض ان رسول الله صلی الله علیه وسلم بعث ابا بکر وامره ان ینادی بهؤلاء
الکلمات ثم اتبعه علیا فبینا ابو بکر ببعض الطریق اذ سمع رغاء ناقة رسول الله صلی الله علیه وسلم فخرج ابو بکر
فزعا فظن انه رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا علی فدفع الیه کتاب رسول الله صلی الله علیه وسلم وعهد الیه
علی الموسم وامر علیا ان ینادی بهؤلاء الکلمات فقام علیؓ فی ایام التشریق فنادی ان الله بریء من
المشرکین ورسوله فسیحوا فی الارض اربعة اشهر لا یحجن بعد العام مشرک ولا یطوفن بالبیت عریان ولا
یدخل الجنة الا مومن فکان علی ینادی بها فاذا بح قام ابو هریرة فنادی اخرجه الحاکم واز انجمله آنست که در
حجة الوداع آنحضرت صلی الله علیه وسلم بزامله خود انداخت عن اسماء بنت ابی بکر قالت خرجنا
مع رسول الله صلی الله علیه وسلم حجاجا وان زمالة رسول الله صلی الله علیه وسلم وزمالة ابی بکر واحدة
فنزلنا العرج وکانت زمالتنا مع غلام ابی بکر قالت فجلس رسول الله صلی الله علیه وسلم وجلست عائشة
الی جنبه وجلس ابو بکر الی جنب رسول الله صلی الله علیه وسلم من الشق الآخر وجلست الی جنب ابی انتظر
الغلام وزمالته متی یاتینا فاطلع الغلام یمشی ما معه بعیره قالت فقال له ابو بکر این بعیرک قال اضللته
البارحة قالت فقام ابو بکر یضربه ویقول بعیر واحد اضللته وانت رجل فما یزید رسول الله صلی الله
علیه وسلم علی ان یتبسم ویقول انظروا الی هذا المحرم ما یصنع اخرجه الحاکم واز انجمله آنست که چون آنحضرت
صلی الله علیه وسلم مریض شدند باب صدیق عنایت باکردند وتفویض امامت ابو بکر نمودند
باب مبالغه عظیم فرمودند قال ابن اسحق قال الزهری حدثنی ایوب بن بشیر ان رسول الله صلی الله
علیه وسلم خرج عاصبا راسه حتی جلس علی المنبر ثم کان اول ما تکلم به انه صلی علی
فاکثر الصلوة علیهم ثم قال ان عبدا من عباد الله خیره الله بین الدنیا والآخرة وبین ما عنده فاختار
ما عند الله قال ففهمها ابو بکر وعرف ان نفسه یرید فبکی وقال بل نحن نفدیک بانفسنا وابنائنا قال
فقال علی رسلک یا ابا بکر ثم قال انظروا فی هذه الابواب اللافظة فی المسجد فسدوها الا بیت ابی بکر فانی

Marfat.com

ابن ہشام فی بعض الروایات الا باب ابی بکر فانی لا اعلم احدا کان افضل فی الصحبۃ عندی یدا منہ
و قال ابن اسحق وحدثنی عبد الرحمن بن عبد اللہ عن بعض آل ابی سعید بن المعلی ان رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم قال یومئذ فی کلامہ ہذا فانی لو کنت متخذا من العباد خلیلا لاتخذت ابا بکر خلیلا ولکن صحبۃ واخاء
ایمان حتی یجمع اللہ بیننا عندہ قال ابن شہاب حدثنی عبد الملک بن ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابیہ عن
عبد اللہ بن زمعۃ قال لما استقر برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المرض وانا عندہ فی نفر من المسلمین قال دعاہ
بلال الی الصلوۃ فقال مروا من یصلی بالناس قال فخرجت فاذا عمر فی الناس وکان ابو بکر غائبا
فقلت قم یا عمر فصل بالناس قال فقام عمر فلما کبر سمع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صوتہ وکان عمر
رجلا مجہرا قال فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاین ابو بکر یابی اللہ ذلک والمسلمون قال فبعث
الی ابی بکر فجاء بعد ان صلی عمر تلک الصلوۃ فصلی بالناس قال قال عبد اللہ بن زمعۃ قال لی عمر ویحک
ما ذا صنعت بی یا ابن زمعۃ واللہ ما ظننت حین امرتنی الا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امرک بذلک
ولولا ذلک ما صلیت بالناس قال قلت ما امرنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ولکننی حین لم ار ابا بکر
رأیتک احق من حضر بالصلوۃ بالناس وچون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم متوفی شد نزا اختلافی واقع شد
در وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وثابت تر این ہمہ ابو بکر صدیق بود واین علامت شد حضور او
در بلوغ بمرتبہ خلافت وارشاد بعد ازین صحابہ بطوع ورغبت بصدیق اکبر بیعت کردند وعلی مرتضی
بعد از شش ماہ موافقت نمود واعتراف کرد بفضیلت صدیق وگفت مانع بجز آن نبود کہ ما را
در مشورت شریک نکردند ازین جہت ما غباری در خاطر خود گرفتیم ودر خلافت خود اعظم مآثر کہ از وی
ظاہر شد قتال اہل ردت بود ودران باب ہمتی عجیب نصیب او شد وبسوی اوست اشارت قولہ تعالی
ومن یرتد منکم عن دینہ فسوف یاتی اللہ بقوم یحبہم ویحبونہ الآیۃ وجمع قرآن نمود کہ منت او بر
مسلمانان ثابت است وشروع در فتح شام وعراق کرد واوائل شام وعراق فتح شد واین فتح گویا
جمیع فتوح اسلام شد وآخر مآثر کہ از انجناب بظہور رسید نصب عمر بن الخطاب بود وصحت رای او
درین باب کالشمس فی رابعۃ النہار بر ہمگنان ظاہر شد واللہ اعلم ومآثرہ عظیمۃ کہ او رضی اللہ عنہ از

ظاهر شد دفن است نزدیک آنحضرت صلی الله علیه وسلم و سعید بن المسیب از حدیث ابو موسی که آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بر چاهی در میان شیخین نشسته اند حضرت عثمان مقابل آنحضرت نشست این معنی را
بطریق اشاره فهمیده است و ازینجا معلوم میشود که دفن با آنحضرت صلی الله علیه وسلم کرامتی است که خدا
تعالی شیخین را بآن برگزیده نه امری است اتفاقی که کیف ما کان واقع شد۔

اما مآثر جمیله فاروق اعظم رضی الله عنه

پس ازانجمله آنست که قبل از اسلام در قریش تمکنی و صدارتی تمام داشت قال ابو عمر قال اهل
النسب كان عمر بن الخطاب من اشراف قريش واليه كانت السفارة في الجاهلية وذلك ان قريشا
كانت اذا وقعت بينهم حرب او بينهم وبين غيرهم بعثوه سفيرا وان نافرهم منافر او فاخرهم مفاخر بعثوه
منافرا ومفاخرا ورضوا به ذكره في الاستيعاب و ازانجمله آنست که در اسلام خود مراد بود و در عهد جاهلیت
مخایل و نشانها بین المرتقین و کثرت اسباب مقتضیه اسلام ازهمین جهت است گویا او را
ندا آمد آنکه ازدره و دیوار او را اندر گوند و بر خوان نعمت نیابد تا آنکه مکرر بر زبانها خواندند عن عبد الله بن
عمر قال قال عمر بينما انا نائم عند آلهتهم اذ جاء رجل بعجل فذبحه فصرخ به صارخ لم اسمع صارخا قط اشد صوتا
منه يقول يا جليح امر نجيح رجل فصيح يقول لا اله الا الله فوثب القوم قلت لا ابرح حتى اعلم ما وراء هذا ثم نادى
يا جليح امر نجيح رجل فصيح يقول لا اله الا الله فقمت فما نشبنا ان قيل هذا نبي اخرجه البخاري قال ابن
اسحاق وكان اسلام عمر بن الخطاب فيما بلغني ان اخته فاطمة بنت الخطاب كانت عند سعيد بن
زيد بن عمرو بن نفيل وكانت قد اسلمت واسلم زوجها سعيد بن زيد وهم مستخفون باسلامهم من عمر
وكان نعيم بن عبد الله النحام رجل من قومه من بني عدي بن كعب قد اسلم وكان ايضا مستخفيا باسلامه
فرقا من قومه وكان خباب بن الارت يختلف الى فاطمة بنت الخطاب يقرئها القرآن فخرج
عمر يوما متوشحا سيفه يريد رسول الله صلى الله عليه وسلم ورهطا من اصحابه قد ذكروا له انهم قد اجتمعوا
في بيت عند الصفا وهم قريب من اربعين ما بين رجال ونساء ومع رسول الله صلى الله عليه وسلم

Marfat.com

عم حمزة بن عبد المطلب وابو بکر بن ابی قحافة الصدیق وعلی ابن ابی طالب ورجال من المسلمین ممن کان
اقام مع رسول الله صلی الله علیه وسلم بمکة ولم یخرج فیمن خرج الی ارض الحبشة فلقیه نعیم بن عبد الله
فقال این ترید یا عمر فقال ارید محمدا هذا الصابی الذی فرق امر قریش وسفه احلامها وعاب دینها وسب
آلهتها فاقتله فقال له نعیم والله لقد غرتک نفسک من نفسک یا عمر اتری بنی عبد مناف تارکیک تمشی علی الارض
وقد قتلت محمدا افلا ترجع الی اهل بیتک فتقیم امرهم قال وای اهل بیتی قال ختنک وابن عمک سعید بن
زید بن عمرو واختک فاطمة بنت الخطاب فقد والله اسلما وتابعا محمدا علی دینه فعلیک بهما قال فرجع
عامدا الی اخته وختنه وعندهما خباب بن الارت معه صحیفة فیها طه یقرئهما ایاها فلما سمعوا حس عمر تغیب
خباب فی مخدع لهم او فی بعض البیت واخذت فاطمة الصحیفة فجعلتها تحت فخذها وقد سمع عمر حین دنا الی
البیت قراءة خباب علیهما فلما دخل قال ما هذه الهینمة التی سمعت قالا له ما سمعت شیئا قال بلی
والله لقد اخبرت انکما تابعتما محمدا علی دینه وبطش بختنه سعید بن زید فقامت الیه اخته فاطمة بنت
الخطاب لتکفه عن زوجها فضربها فشجها فلما فعل ذلک قالت اخته وختنه نعم قد اسلمنا وآمنا بالله
ورسوله فاصنع ما بدا لک ولما رای عمر ما باخته من الدم ندم علی ما صنع فارعوی وقال لاخته اعطینی
هذه الصحیفة التی سمعتکم تقرؤون آنفا انظر ما هذا الذی جاء به محمد وکان عمر کاتبا فلما قال ذلک قالت له
اخته انا نخشاک علیها قال لا تخافی وحلف لها بآلهته لیردنها اذا قرأها الیها فلما قال ذلک طمعت
فی اسلامه فقالت له یا اخی انک نجس علی شرکک وانه لا یمسها الا الطاهر فقام عمر فاغتسل فاعطته
الصحیفة وفیها طه فقرأها فلما قرأ منها صدرا قال ما احسن هذا الکلام واکرمه فلما سمع ذلک خباب خرج الیه
فقال له یا عمر والله انی لارجو ان یکون الله قد خصک بدعوة نبیه فانی سمعته امس وهو یقول اللهم
اید الاسلام بابی الحکم بن هشام او بعمر بن الخطاب فالله الله یا عمر فقال له عمر عند ذلک فدلنی یا خباب
علی محمد حتی آتیه فاسلم فقال خباب هو فی بیت عند الصفا ومعه نفر من اصحابه فاخذ عمر سیفه وتوشحه
ثم عمد الی رسول الله صلی الله علیه وسلم واصحابه فضرب علیهم الباب فلما سمعوا صوته قام رجل من اصحاب
رسول الله صلی الله علیه وسلم فنظر من خلل الباب فرآه متوشحا السیف فرجع الی رسول الله صلی

Marfat.com

عليه وسلم وهو فزع فقال يا رسول الله هذا عمر بن الخطاب متوشحا السيف فقال حمزة بن عبد المطلب
فأذن له فإن كان جاء يريد خيرا بذلناه وإن جاء يريد شرا قتلناه بسيفه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
ايذن له فأذن له الرجل ونهض إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى لقيه في الحجرة فأخذ بحجزته أو بمجمع
ردائه ثم جبذه جبذة شديدة فقال ما جاء بك يا ابن الخطاب فوالله ما أرى أن تنتهي حتى ينزل الله
بك قارعة فقال عمر يا رسول الله جئتك لأومن بالله وبرسوله وبما جاء من عند الله قال فكبر رسول الله
صلى الله عليه وسلم تكبيرة عرف أهل البيت من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم أن عمر قد أسلم
فتفرق أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من مكانهم وقد عزوا في أنفسهم حين أسلم عمر مع إسلام
حمزة وعرفوا أنهما سيمنعان رسول الله صلى الله عليه وسلم وينتصفون بهما من عدوهم وقال ابن إسحاق
وحدثني عبد الله بن أبي نجيح المكي عن أصحابه عطاء ومجاهد وعمن روى ذلك أن إسلام عمر فيما تحدثوا به
عنه أنه كان يقول كنت للإسلام مباعدا وكنت صاحب خمر في الجاهلية أحبها وأشربها وكان لنا
مجلس يجتمع فيه رجال من قريش بالحزورة عند دور آل عمر بن عبد بن عمران المخزومي قال فخرجت
اليه ليلة أريد جلسائي أولئك في مجلسهم ذلك قال فجئتهم فلم أجد فيه منهم أحدا قال فقلت لو أني جئت فلانا الخمار
وكان بمكة يبيع الخمر لعلي أجد عنده خمرا فأشرب منها قال فخرجت فجئته فلم أجده فقلت فلو أني جئت الكعبة
فطفت بها سبعا أو سبعين قال فجئت المسجد أريد أن أطوف بالكعبة فإذا رسول الله صلى الله عليه وسلم
قائم يصلي وكان إذا صلى استقبل الشام وجعل الكعبة بينه وبين الشام وكان مصلاه بين الركنين
الركن الأسود والركن اليماني قال فقلت حين رأيته والله لو أني استمعت لمحمد الليلة حتى أسمع ما يقول
قال فقلت لئن دنوت منه أستمع منه لأروعنه فجئت من قبل الحجر فدخلت تحت ثيابها فجعلت أمشي رويدا
ورسول الله صلى الله عليه وسلم قائم يصلي يقرأ القرآن حتى قمت في قبلته مستقبله ما بيني
الكعبة فلما سمعت القرآن رق له قلبي فبكيت ودخلني الإسلام فلم أزل قائما في مكاني ذلك حتى
قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاته ثم انصرف وكان إذا انصرف خرج على دار ابن أبي حسين وكانت
طريقه حتى يخرج المسعى ثم يسلك بين دار عباس بن عبد المطلب وبين دار ابن أزهر بن عوف الزهري

Marfat.com

ثم علی دار الاخنس بن شریق حتی یدخل بیته وکان مسکنه صلی الله علیه وسلم فی الدار الرقطاء التی کانت بید
معاویة بن ابی سفیان قال عمر فتبعته حتی اذا دخل بین دار عباس ودار ابن ازهر ادرکته فلما سمع رسول
الله صلی الله علیه وسلم حسی عرفنی فظن رسول الله صلی الله علیه وسلم انی انما تبعته لاوذیه فنهمنی ثم قال
ما جاء بک یا ابن الخطاب هذه الساعة قال قلت جئت لاؤمن بالله وبرسوله وبما جاء من عند الله
قال فحمد الله رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم قال قد هداک الله یا عمر ثم مسح صدری ودعا لی بالثبات
ثم انصرفت عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ودخل رسول الله صلی الله علیه وسلم بیته وقال ابن
چون مسلمان شد اعلان اسلام خود کرد [illegible]
اسحق وحدثنی نافع مولی عبد الله بن عمر عن ابن عمر قال لما اسلم عمر قال ای قریش انقل للحدیث
فقیل له جمیل بن معمر الجمحی قال فغدا علیه قال عبد الله بن عمر فغدوت اتبع اثره وانظر ما یفعل وانا غلام
اعقل کلما رایت حتی جاءه فقال اعلمت یا جمیل انی اسلمت ودخلت فی دین محمد صلی الله علیه وسلم
قال فوالله ما راجعه حتی قام یجر رداءه واتبعه عمر واتبعت ابی حتی اذا قام علی باب المسجد صرخ باعلی صوته
یا معشر قریش وهم فی اندیتهم حول الکعبة الا ان ابن الخطاب قد صبا قال یقول عمر من خلفه کذب
ولکنی قد اسلمت وشهدت ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله وثاروا الیه فما برح یقاتلهم ویقاتلونه
حتی قامت الشمس علی رؤسهم قال وطلح فقعد وقاموا علی راسه وهو یقول افعلوا ما بدا لکم فاحلف بالله ان
لو کنا ثلثمائة رجل لقد ترکناها لکم او ترکتموها لنا قال فبینا هم علی ذلک اذ اقبل شیخ من قریش علیه حلة
حبرة وقمیص موشی حتی وقف علیهم فقال ما شانکم قالوا صبا عمر قال فمه رجل اختار لنفسه امرا فماذا تریدون
اترون بنی عدی بن کعب یسلمون لکم صاحبهم هکذا خلوا عن الرجل قال فوالله لکانما کانوا ثوبا کشط عنه
قال فقلت لابی بعد ان هاجر الی المدینة یا ابت من الرجل الذی زجر القوم عنک بمکة یوم اسلمت
وهم یقاتلونک قال ذاک ای بنی العاص بن وائل السهمی قال ابن اسحق وحدثنی عبد الرحمن بن الحارث
عن بعض آل عمر او بعض اهله قال قال عمر لما اسلمت تلک اللیلة تذکرت ای اهل مکة اشد لرسول
الله صلی الله علیه وسلم عداوة حتی آتیه فاخبره انی قد اسلمت قال قلت ابو جهل وکان عمر ابن الحنتمة

Marfat.com

بنت هشام ابن المغيرة قال فاقبلت حين اصبحت حتى ضربت عليه بابه قال فخرج الي ابو جهل فقال مرحبا
اهلا يا ابن اختي ما جاء بك قال جئت لاخبرك اني قد آمنت بالله وبرسوله محمد وصدقت بما جاء به قال فضرب
الباب في وجهي وقال قبحك الله وقبح ما جئت به وعن عبد الله بن عمر قال لما اسلم عمر اجتمع الناس عند
داره وقالوا صبأ عمر وانا غلام فوق ظهر بيتي فجاء رجل عليه قباء من ديباج فقال قد صبأ عمر فما ذاك فانا له جار
فرأيت الناس تصدعوا عنه فقلت من هذا قالوا العاص بن وائل اخرجه البخاري وازانجا كه دلالت كرد
مسلمانان بسبب او عزيز شدند واعلان اسلام نمودند عن ابن مسعود قال ما زلنا اعزة منذ اسلم
عمر اخرجه الحاكم قال ابن اسحق ولما قدم عمرو بن العاص وعبد الله بن ابي ربيعة على قريش ولم يدركوا
ما طلبوا وردهم النجاشي بما يكرهون واسلم عمر بن الخطاب وكان رجلا ذا شكيمة لا يرام ما وراء ظهره امتنع
به اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم وبحمزة حتى عازوا قريشا فكان عبد الله بن مسعود يقول ما كنا
نقدر على ان نصلي عند الكعبة حتى اسلم عمر بن الخطاب فلما اسلم قاتل قريشا حتى صلى عند الكعبة وصلينا
معه وعن القاسم بن عبد الرحمن قال قال عبد الله بن مسعود ان اسلام عمر كان فتحا وان هجرته كانت نصرا
وان امارته كانت رحمة ولقد كنا ما نصلي عند الكعبة حتى اسلم عمر فلما اسلم قاتل قريشا حتى صلى عند الكعبة
وصلينا معه اخرجه ابن هشام في زياداته على السيرة وازانجا كه هجرت كرد پيش از آنحضرت صلى الله
عليه وسلم عن البراء بن عازب قال اول من قدم علينا مصعب بن عمير وابن ام مكتوم وكانا يقرئان
الناس فقدم بلال وسعد وعمار بن ياسر ثم قدم عمر بن الخطاب في عشرين من اصحاب النبي صلى الله
عليه وسلم ثم قدم النبي عليه السلام الحديث اخرجه البخاري وازانجا كه در غزوه بدر مقابله فاروق ظاهر شد
عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قال لاصحابه يومئذ اني قد عرفت ان رجالا من بني هاشم
وغيرهم قد اخرجوا كرها لا حاجة لهم بقتالنا فمن لقي احدا من بني هاشم فلا يقتله ومن لقي ابا البختري بن هشام فلا يقتله
ومن لقي العباس بن عبد المطلب عم رسول الله صلى الله عليه وسلم فلا يقتله فانه انما اخرج مستكرها فقال ابو حذيفة انقتل
آباءنا وابناءنا واخواننا وعشيرتنا ونترك العباس والله لئن لقيته لالحمنه السيف قال فبلغت رسول
الله صلى الله عليه وسلم فقال لعمر بن الخطاب يا ابا حفص قال عمر والله انه لاول يوم كناني فيه رسول

صلی اللہ علیہ وسلم یا ابا حفص اتضرب وجہ عم رسول اللہ بالسیف فقال عمر یا رسول اللہ دعنی فلاضرب
عنقہ بالسیف فواللہ لقد نافق فکان ابو حذیفۃ یقول ما انا بآمن من تلک الکلمۃ التی قلت یومئذ
ولا ازال منہا خائفا الا ان یکفرہا عنی الشہادۃ فقتل یوم الیمامۃ شہیدا اخرجہ ابن اسحق وعن ابن
عباس قال حدثنی عمر بن الخطاب فذکر قصۃ بدر الی ان قال فاستشار رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ابا بکر وعمر وعلیا فقال ابوبکر یا نبی اللہ ہؤلاء بنو العم والعشیرۃ والاخوان فانی اری ان تاخذ
منہم الفدیۃ فیکون ما اخذنا منہم قوۃ لنا علی الکفار وعسی اللہ ان یہدیہم فیکونون لنا عضدا فقال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما تری یا ابن الخطاب قال قلت واللہ ما اری ما رای ابوبکر ولکنی اری ان تمکننی
من فلان قریب لعمر فاضرب عنقہ حتی یعلم اللہ انہ لیست فی قلوبنا ہوادۃ للمشرکین ہؤلاء صنادیدہم
وائمتہم وقادتہم فہوی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما قال ابوبکر ولم یہو ما قلت فاخذ منہم الفداء فلما کان من
الغد قال عمر غدوت الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاذا ہو قاعد وابوبکر واذا ہما یبکیان فقلت یا رسول
اللہ اخبرنی ماذا یبکیک انت وصاحبک فان وجدت بکاء بکیت وان لم اجد بکاء تباکیت لبکائکما
فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الذی عرض علی اصحابک من الفداء لقد عرض علی عذابکم ادنی من
الشجرۃ لشجرۃ قریبۃ وانزل اللہ عزوجل ما کان لنبی ان یکون لہ اسری حتی یثخن فی الارض الی لو لا
کتاب من اللہ سبق لمسکم فیما اخذتم من الفداء ثم احل لہم الغنائم فلما کان یوم احد من العام المقبل عوقبوا
بما صنعوا یوم بدر من اخذہم الفداء فقتل منہم سبعون وفر اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن النبی
صلی اللہ علیہ وسلم وکسرت رباعیتہ وہشمت البیضۃ علی راسہ وسال الدم علی وجہہ وانزل اللہ
اولما اصابتکم مصیبۃ قد اصبتم مثلیہا قلتم انی ہذا قل ہو من عند انفسکم ان اللہ علی کل شئی قدیر
الآیۃ اخرجہ احمد وعن عروۃ بن الزبیر فی قصۃ عمیر بن وہب فبینا عمر بن الخطاب فی نفر من المسلمین
یتحدثون عن یوم بدر ویذکرون ما اکرمہم اللہ بہ وما اراہم بہ من عدوہم اذ نظر عمر الی عمیر بن وہب
حین اناخ علی باب المسجد متوشحا السیف فقال ہذا الکلب عدو اللہ عمیر بن وہب ما جاء الا لشر
وہو الذی حرش بیننا وحزرنا للقوم یوم بدر ثم دخل عمر علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال

درغلانیدہ ۱۲ تخمین با یان نمودہ ۱۲

یا نبی اللہ ہذا عدو اللہ عمیر بن وہب قد جاء متوشحا السیف قال فادخلہ علی قال فاقبل عمر حتی اخذ بحمالۃ سیفہ فی عنقہ فلببہ بہا وقال للرجال ممن کان معہ من الانصار ادخلوا علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاجلسوا عندہ واحذروا علیہ من ہذا الخبیث فانہ غیر مامون ثم دخل بہ علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعمر اخذ بحمالۃ سیفہ فی عنقہ قال ارسلہ یا عمر ادن یا عمیر فذکر الحدیث بطولہ و قریۃ بحثۃ اخرجہ ابن اسحق واز انجملہ آنست کہ ماثر جمیلہ در غزوہ احد از فاروق ظاہر شد قال ابن اسحق فبینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بالشعب معہ اولئک النفر من اصحابہ اذ علت عالیۃ من قریش الجبل فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اللہم انہ لا ینبغی لہم ان یعلونا فقاتل عمر بن الخطاب و رہط معہ من المہاجرین حتی اہبطوہم من الجبل ذکرہ فی السیرۃ قال ابن اسحق ان ابا سفیان حین اراد الانصراف اشرف علی الجبل ثم صرخ باعلی صوتہ فقال ان الحرب سجال یوم بیوم بدر اعل ہبل فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قم یا عمر فاجبہ فقال اللہ اعلی واجل لا سواء قتلانا فی الجنۃ وقتلاکم فی النار فلما اجاب عمر ابا سفیان قال لہ ابو سفیان ہلم الی یا عمر فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لعمر ائتہ فانظر ما شانہ فجاءہ فقال لہ ابو سفیان انشدک اللہ یا عمر اقتلنا محمدا قال عمر اللہم لا وانہ لیسمع کلامک الآن قال انت اصدق عندی من ابن قمیئۃ وابر لقول ابن قمیئۃ لہم انی قتلت محمدا واز انجملہ آنست کہ در خندق سعیہا نمود عن جابر بن عبد اللہ ان عمر بن الخطاب جاء یوم الخندق بعد ما غربت الشمس جعل یسب کفار قریش وقال یا رسول اللہ ما کدت ان اصلی حتی کادت الشمس تغرب قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم واللہ ما صلیتہا فنزلنا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم بطحان فتوضا للصلوۃ وتوضانا لہا فصلی العصر بعد ما غربت الشمس ثم صلی بعدہا المغرب اخرجہ البخاری واز انجملہ آنست کہ در غزوہ بنی المصطلق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فاروق را تعلیم فرمودہ دو نکتہ پرسیدند احتراز از سبب اختلاف و آنہا اصل عظیم از اصول خلافت قال ابن اسحق فی قصۃ جہجاہ الغفاری الی ان قال ما قال فقال عمر بن الخطاب مرہ عباد بن بشر فلیقتلہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فکیف یا عمر اذا تحدث الناس ان محمدا یقتل اصحابہ ولکن اذن بالرحیل فحدثنی عاصم بن عمر ان عبد اللہ بن عبد اللہ

ابن ابی اتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله صلی الله علیه وسلم انه قد بلغنی انک ترید
قتل عبد الله بن ابی فیما بلغک عنه فان کنت لابد فاعلا فمرنی به فانا احمل الیک راسه فوالله لقد
علمت الخزرج ما کان بها من رجل ابر بوالده منی انی اخشی ان تامر به غیری فیقتله فلا تدعنی نفسی
انظر الی قاتل عبد الله بن ابی یمشی فی الناس فاقتله فاقتل مومنا بکافر فادخل النار فقال رسول
الله صلی الله علیه وسلم بل نترفق به ونحسن صحبته ما بقی معنا وجعل بعد ذلک اذا احدث الحدث کان قومه
هم الذین یعاتبونه ویاخذونه ویعنفونه فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لعمر بن الخطاب حین بلغه
ذلک من شانهم کیف تری یا عمر اما والله لو قتلته یوم قلت لی اقتله لارعدت له آنف لو امرتها الیوم
بقتله لقتلته قال عمر قد والله علمت لامر رسول الله صلی الله علیه وسلم اعظم برکة من امری ومن الجملہ
آنست کہ در غزوہ حدیبیہ حمیت اسلام بر فاروق غلبہ کرد و بتربیت نبوی تسکین یافت قال ابن
اسحق فلما التام الامر ولم یبق منها الا الکتاب وثب عمر بن الخطاب فاتی ابا بکر فقال یا ابا بکر الیس
برسول الله قال بلی قال اولسنا بالمسلمین قال بلی قال اولیسوا بالمشرکین قال بلی قال فعلی ما
نعطی الدنیة فی دیننا قال ابو بکر یا عمر الزم غرزه فانی اشهد انه رسول الله قال عمر وانا اشهد انه رسول الله
ثم اتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله الست برسول الله قال بلی قال اولسنا بالمسلمین قال بلی قال
اولیسوا بالمشرکین قال بلی قال فعلی ما نعطی الدنیة فی دیننا قال انا عبد الله ورسوله لن اخالف امره
ولن یضیعنی قال فکان عمر یقول ما زلت اصوم واتصدق واصلی واعتق من الذی صنعت یومئذ
مخافة کلامی الذی تکلمت به حین رجوت ان یکون خیرا وقال ابن اسحق فوثب عمر بن الخطاب
الی ابی جندل یمشی الی جانبه ویقول اصبر یا ابا جندل فانما هم المشرکون وانما دم احدهم دم کلب قال
ویدنی [illegible] السیف منه قال یقول عمر رجوت ان یاخذ السیف فیضرب به اباه قال فضن الرجل
بابیه ونفذت القضیة ومن الجملہ آنست کہ در غزوہ خیبر سعیہا از فاروق پیدا آمد قال ابن اسحق
محمد بن ابراهیم التیمی عن ابی الهیثم بن نصر الاسلمی ان اباه حدثه انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم
یقول فی مسیره الی خیبر لعامر بن الاکوع انزل یا ابن الاکوع فخذ لنا من هنیهاتک قال فنزل یحدو

برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال

واللہ لولا اللہ ما اہتدینا	ولا تصدقنا ولا صلینا
انا اذا قوم بغوا علینا	وان ارادوا فتنۃ ابینا
فانزلن سکینۃ علینا	وثبت الاقدام ان لاقینا

فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یرحمک ربک فقال عمر بن الخطاب وجبت واللہ یا رسول اللہ لولا متعتنا بہ فقتل یوم خیبر شہیدا باید دانست کہ قول مرتضی علی سار النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی خیبر فلما اتاہا بعث عمر وبعث الناس الی مدینتہم او قصرہم فقاتلوہم فلم یلبثوا ان ہزموا عمر واصحابہ فجاءوا یجبنونہ ویجبنہم اخرجہ الحاکم نہ مراد ازان حقیقۃ جبن است بلکہ این کلمہ ایست بلیغہ چون مہم درینجا اقتحام بود در حرب شجاعت را محصور ساختند در اقتحام وترک اقتحام را جبن نامیدہ والا اینجا جنگ بود بصرفہ با ملاحظہ سلامت لشکر موافق واز انجملہ آنست کہ در غزوہ فتح در قصہ حاطب بن ابی بلتعہ فاروق را غیرتے برخاست پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمودند بحسن معاملہ فقال عمر انہ قد خان اللہ ورسولہ والمؤمنین فدعنی فلاضرب عنقہ فقال الیس من اہل بدر فقال لعل اللہ اطلع علی اہل بدر فقال اعملوا ما شئتم فقد وجبت لکم الجنۃ او فقد غفرت لکم فدمعت عینا عمر وقال اللہ ورسولہ اعلم اخرجہ البخاری ودر باب ابی سفیان نیز ہمچنین واقع شد قال ابن اسحق فی حدیث العباس وشفاعتہ لابی سفیان مررت بنار عمر بن الخطاب قال من ہذا وقام الی فلما رای ابا سفیان علی عجز الدابۃ قال ابو سفیان عدو اللہ الحمد للہ الذی امکن منک بغیر عقد ولا عہد ثم خرج یشتد نحو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورکضت البغلۃ فسبقتہ بما تسبق الدابۃ البطیئۃ الرجل البطیئ قال فاقتحمت عن البغلۃ فدخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ودخل علیہ عمر فقال یا رسول اللہ ہذا ابو سفیان قد امکن اللہ منہ بغیر عقد ولا عہد فدعنی فاضرب عنقہ قال قلت یا رسول اللہ انی قد اجرتہ ثم جلست الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاخذت برأسہ فقلت واللہ لا یناجیہ اللیلۃ دونی قال فلما اکثر عمر فی شانہ قال قلت مہلا یا عمر فواللہ لو کان من رجال بنی عدی بن کعب ما قلت ہذا ولکنک قد عرفت انہ من رجال بنی عبد مناف فقال مہلا

Marfat.com

یا عباس فواللہ لاسلامک یوم اسلمت کان احب الی من اسلام الخطاب لو اسلم ودر قصہ رؤیا النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الطائف وتعبیر ابی بکر لہا ثم ان خولیۃ بنت حکیم بن امیۃ وہی امراۃ عثمان بن مظعون قالت یا رسول اللہ اعطنی ان فتح اللہ علیک الطائف حلی بادیۃ بنت غیلان او حلی الفارعۃ بنت عقیل وکانت من احلی نساء ثقیف وذکر لی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لہا وان کان لم یؤذن لی فی ثقیف یا خولیۃ فخرجت خولیۃ فذکرت ذلک لعمر بن الخطاب فدخل عمر علی رسول اللہ فقال یا رسول اللہ ما حدیث حدثتہ خولیۃ زعمت انک قلتہ قال قد قلتہ قال قال عمر او ما اذن فیہم یا رسول اللہ قال لا قال افلا اوذن بالرحیل قال بلی قال فاذن عمر بالرحیل وعن عبد اللہ بن عمرو بن العاص قیل لہ ہل حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین کلمہ التمیمی یوم حنین قال نعم جاءہ رجل من تمیم یقال لہ ذو الخویصرۃ فوقف علیہ وہو یعطی الناس فقال یا محمد قد رایت ما صنعت فی ہذا الیوم فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اجل فکیف رایت قال لم ارک عدلت قال فغضب النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال ویحک اذا لم یکن العدل عندی فعند من یکون فقال عمر بن الخطاب یا رسول اللہ الا نقتلہ قال لا دعوہ فانہ ستکون لہ شیعۃ یتعمقون فی الدین حتی یخرجوا منہ کما یخرج السہم من الرمیۃ ینظر فی النصل فلا یوجد شیء ثم فی القدح فلا یوجد شیء ثم فی الفوق فلا یوجد شیء سبق الفرث والدم اخرجہ ابن اسحق فی السیرۃ وبعد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فاروق اعظم در خلافت صدیق سعی عظیم بتقدیم رسانید و در ایام صدیق نائب خلیفہ و مشیر او و قاضی او بود عن ابراہیم النخعی قال اول من ولی ابوبکر شیئا من امور المسلمین عمر بن الخطاب ولاہ القضاء فکان اول قاض فی الاسلام وقال اقض بین الناس فانی فی شغل اخرجہ ابو عمر وچون نوبت خلافت بفاروق رسید سیاستے درست او واقع شد کہ غیر نبی بران قادر نباشد وہیچ خلیفہ را مانند آن نصیب نشد واگر عقل سلیم را اعمال نمائیم در اموری کہ خلافت انبیا را می شاید بہتر از حال وی متصور نگردد زیرا کہ حضرت پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم بدو چیز مشغول بودند یکی تعلیم علم از کتاب وسنت کہ مشتمل است بر عبادات واحسان وتدبیر منزل وسیاست مدنیہ وحکمت اخلاق وانواع تذکیر وفاروق اعظم بعد از انکہ

عظیمه درباب علم از آنحضرت صلی الله علیه وسلم یافته بود لقد کان فیما کان قبلکم محدثون فان یک فی امتی احد
فانه عمر وقال ان الله جعل الحق علی لسان عمر وقلبه وقال علی ما کنا نبعد ان السکینة تنطق علی لسان عمر
و آنحضرت صلی الله علیه وسلم در رؤیا دیدند که قدحی از شیر بآنحضرت صلی الله علیه وسلم رسیده است فشربت
حتی رایت الری یخرج من اظفاری ثم اعطیت فضلی عمر قالوا فما اولت ذلک یا رسول الله قال العلم
و در قصص بسیار آیات برحسب اجتهاد او نازل شده بود و این دلالت میکند بر موافقت جزء عقلی نفس
ناطقه او بجزء عقلی حضرات انبیا بعد این همه شریک صدیق شد در تالیف قران و در هر شهری مقرئی
و محدثی را فرستاد و اهتمام بلیغ نمود در آنکه کمی و زیادت واقع نشود و مسائلی را که مخفی بودند تفحص کرد و تصحیح
استفسار نمود تا آنکه حدیث ظاهر شد و اگر ظاهر نشد صحابه را جمع کرد و دران باب مشورت نمود تا آنکه اتفاق
بر قولی واقع شد و ترتیب کتاب و سنت و اجماع و قیاس وی آورد و سد مداخل تحریف نمود و از خوض
در علم ولا نسلم نهی کرد و از تشدد در سنن وغیر آن زجر فرمود چنانکه علمای صحابه همه گواهی دادند که وی
اعلم زمان خود است و امارة او رحمت است تامه بامت و فی الاستیعاب ولی الخلافة بعد ابی بکر بویع
له بها یوم مات ابو بکر باستخلافه ستة ثلث عشرة فسار احسن سیرة و انزل نفسه من مال الله بمنزلة رجل من
الناس وفتح الله له الفتوح بالشام والعراق ومصر ودون الدواوین فی العطاء ورتب الناس فیه
علی سوابقهم وکان لا یخاف فی الله لومة لائم وهو الذی نور شهر رمضان بصلوة الاشفاع فیه وارخ التاریخ
من الهجرة الذی بایدی الناس الی الیوم وهو اول من سمی بامیر المؤمنین وهو اول من اتخذ الدرة
وکان نقش خاتمه کفی بالموت واعظا یا عمر دیگر جهاد کفار و فاروق بعد از آنکه از آنحضرت صلی الله
علیه وسلم درین باب بشارات عظیمه یافته بود ثم استحالت غربا فاخذها عمر بن الخطاب فلم ار عبقریا
من الناس ینزع نزع عمر حتی ضرب الناس بعطن والذی نفسی بیده ما لقیک الشیطان
سالکا فجا غیر فجک و این دلالت میکند بر موافقت جزء عملی نفس ناطقه او بجزء عملی حضرات انبیا بعد
انهمه تحمل اعباء جهاد بوجهی نمود که خوبتر ازان صورت نگیرد وقال الیافعی فی السنة الرابعة عشر فتحت
دمشق صلحا من ابی عبیدة وعنوة من خالد ثم امضیت صلحا وفیها کانت وقعة جسر ابی عبیدة نهیا

فتحت بعلبک وحمص صلحا وهرب هرقل عظیم الروم الی القسطنطینیة فی السنة الخامسة عشر کانت وقعة
الیرموک وکان المسلمون ثلثین الفا والروم ازید من مائة الف فهزموا جبلة الغسانی وقتلوا الروم
مرة بعد اخری حتی اطردوهم بالقتل وهربت البقیة من تحت اللیل وفیها وقعة القادسیة بالعراق وکا
المسلمون نحوا من سبعة آلاف والمجوس ستین الفا وفی السنة السادسة عشر فتحت حلب وانطاکیة صلحا
وفیها انشا ابو عبیدة بامر امیر المومنین کوفة وفیها نزل عمر علی بیت المقدس وکان المسلمون قد حا
تلک المدینة المبارکة فطال حصارهم فقال لهم اهلها لا تتعبوا فلن یفتحها الا رجل نحن نعرفه بعلامة عند
فان کان امامکم بتلک العلامة سلمنا ماله من غیر قتال فارسل المسلمون الی عمر یخبرونه بذلک فرکب
عمر راحلة وتوجه الی بیت المقدس وکان معه غلام له یعاقبه فی الرکوب نوبة بنوبة وقد تزود شعیرا وتمرا
وزیتا وعلیه مرقعة لم یزل یطوی القفار اللیل والنهار الی ان قرب من بیت المقدس فلما
المسلمون قالوا له ما ینبغی ان یری المشرکون امیر المومنین فی هذه الهیئة ولم یزالوا حتی الب
لباسا غیرها وارکبوه فرسا وجدبه الفرس وداخله شیء من العجب فنزل عن الفرس ونزع اللباس
ولبس المرقعة وقال اقیلونی ثم سلک فی هذه الهیئة الی ان وصل فلما راه المشرکون من اهل الب
کبروا وقالوا هذا هو وفتحوا له الباب وفی السنة السابعة عشر افتتح ابو موسی الاهواز وفیها کانت وق
جلولاء وقتل من المشرکین مقتلة عظیمة وبلغت الغنائم ثمانیة عشر الف الف وقیل ثلثین الف
الف وفی السنة الثامنة عشر الموصل والسوس وتستر وفی السنة التاسعة عشر فتحت تکریت وقیس
وفی سنة عشرین افتتح عمرو بن العاص بعض دیار مصر وفی سنة احدی وعشرین فتح مصر وکا
نهاوند ... ت المصاف فیها ثلثة ایام ثم جاء النصر وفی سنة اثنین وعشرین فتحت آذربی
... المغیرة بن شعبة ومدینة نهاوند صلحا والدینور مع همدان عنوة علی ید حذیفة وطرابلس الغ
علی ید عمرو بن العاص وفیها افتتحت جرجان و در روضة الاحباب مذکور است که در زمان
وی هزار وسی وشش شهر با توابع ولواحق آن فتح شد وچهار هزار مسجد ساخته گشت وچهار هزار
کنیسه خراب گردید ویکهزار ونهصد منبر چوب بر محاریب جوامع بجهت خطبه جمعه بنا کردند

درینجا دو نکته باید فهمید یکی آنکه قول هرمزان دلالت میکند بر آنکه همه عالم بمنزله یک مرغ بود سرش عراق
از محل نشستن کسری بود و دو جناح او فارس و روم و یک پائے ترکستان و دیگر مغرب تا اقصی فرنگستان
پس کسر کسری بحقیقت فتح تمام عالم است اخرج البخاری عن جبیر بن حیة قال بعث عمر رضه الناس فی افناء الامصار
یقاتلون المشرکین فاسلم الهرمزان فقال انی مستشیرک فی مغازی هذه قال نعم مثلها و مثل من فیها
من الناس من عدو المسلمین مثل طائر له راس وله جناحان وله رجلان فان کسر احد الجناحین
نهضت الرجلان بجناح والراس فان کسر الجناح الآخر نهضت الرجلان والراس فان شدخ الراس
ذهب الرجلان والجناحان والراس فالراس کسری والجناح قیصر والجناح الآخر فارس فمر المسلمین
فلینفروا اخرجه البخاری دیگر آنکه فرق بسیار است درمیان فوج کشی حضرت فاروق و فوج کشی جمعی که
بعد او آمدند زیرا که در عرب بادشاهی و فوج کشی نبود و رسوم سپاهیان نمیدانستند و مقابله کسری
و قیصر در خاطر ایشان نمیگذشت حضرت فاروق مردم را صنعت سپاهیان آموخت و لشکرها ساخت
و هیبتی را که در دل ایشان بود برانداخت و جمعی که بعد از حضرت عمر فوج کشی کردند از فوج آماده و مستعد
کار گرفتند و چیزی که رسوم آن معلوم بود و قواعد آن ممهد باتمام رسانیدند و شتان بینهما بالجمله درین مقدمه
سلسلهٔ کلام بطول انجامید و از حد اختصار بیرون رفت اما چون مضمون خود ذکر اختصاص تنزیل
البرکات منظور بود کج عنان قلم بازکشیدن از ان اطناب وجهی نداشت ملخص سخن آنست که اصل نبوت ارادهٔ
خیر است بنسبت افراد بنی آدم و ازالهٔ جهالات و مظالم از ایشان به بعثت انسانی که افضل فرد
انسان باشد و در شیخین تلو این خصلت متحقق شد و ان انعقاد ارادهٔ است در ملکوت به نصب خلیفه
که متمم باشد کاری را که اصل آن نبی مؤسس ساخته و متوسط باشد در میان پیغامبر و امت
در تبلیغ علوم و چون این اراده نیابت و استخلاف است و تتمه و [illegible]
همان شریعت سابقه است بغیر وحی و عصمت از انسلاخ نبوت [illegible]
چنانکه نبی باید و می شاید متحقق شد و یکی از [illegible]
که در غیر نبی نباشد فهم معنی شرائع است بانکه محدث و ملهم باشد و این خصلت نیز [illegible]

Marfat.com

ودیگر از خواص نبوت زیادت ست در حزب علی نفس ناطقه باعتبار ارشاد وفیض صحبت وتالیف برام
خیر وظاهر است که کسی غیر شیخین بمرتبهٔ شیخین نرسید بلکه بعد از ایشان اختلاف آرا وسفک دما پیدا شد
وسوم از خواص نبوت زیادت است در حزب علی باعتبار فتوح وجمع اہل اسلام وتالیف ایشان وتایید
الهی درین باب واگر کسی در احوال شیخین وفتوح ایشان تامل کند بداند که گویا باد عنایت الهی در ایام
شیخین باجزاء رمل برخورد وگردباد فتوح لاتعد ولاتحصی احداث نمود واعانت شیخین در حال ضعف
اسلام نیز مبرهن گشت ونشر علوم آنحضرت صلی الله علیه وسلم که از دست شیخین ظاهر شد اظهر من الشمس
است بلکه اگر کسی را دیده حق شناس باشد شک نکند در آنکه هر مسئله از مسائل دین که در زمان شیخین
مبین نشد همانست محل اختلاف در مذاهب اربعه گویا اصل مذاهب اربعه اجماعیات شیخین افتاده
اما این سخن بکسی که سرمایهٔ علم او بجز قدوری ووقایه نباشد نتوان گفت این را ... سنا از اصول وامهات
می باید پس هر شخصی می باید که در حال خود تامل نماید که بچه چیز از یهود ومجوس ممتاز شده است
اول چیزی که بدان ممتاز شده است قرآن است ومؤلف قرآن در مصحف شیخین واحکام فقه وعقائد
حقه واجماع کننده در مسائل اجماعیه وواضح کننده مسائل خفیه وقیاس کننده بمشورت صحابه حضرت
عمر است ودر هر شهری محدثی ومقریی را نصب کننده حضرت عمر است وسبب شائع بودن اسلام
درمیان بلدان ایشان اند پس بحقیقت منت اول حضرت حق راست تبارک وتعالی که بمحض فضل
خود عرب وعجم را از ضلالات منتزکه وارهانید ورسول بطوائف ناس فرستاد وقرآن نازل نمود وملت
اسلام در اقالیم شائع ساخت ومنت دیگر رسول کریم راست صلی الله علیه وسلم که بردست وی این
نعمتها بروی کار آمد ومنت سوم شیخین راست که قرآن وسنت واحکام اسلام را بما رسانیدند وکسر
کسری وقیصر بردست ایشان واقع شد وایشان سبب هدایت سائر عرب وعجم گشتند وآن
عرب وعجم سبب هدایت تمام عالم پس انکار فضل ایشان وقائل نشدن بمنت ایشان از انکار
بدیهیات است **فائده** هیچ میدانی که اهل سنت وجماعت چرا تفضیل الشیخین وحب الختنین در عقائد
خود ذکر کرده اند واین فرق از کجا آمده است بدانکه واجب اول بر مکلف آنست که منقاد حکم خدای تعالی

Marfat.com

وپیغامبر شود و دل خود را مصمم کند که انچه از خدا و پیغامبر او آمده است بر همان عمل کند عقیدة و عملا و این مرتبه
در اصل ایمان داخل است واجب ثانی آنست که طلب کند طریقی که بآن بشناسد که امر خدا تعالی و رسول
او چیست و اگر این طریق را نجوید از ربقه تقید شرع بر می آید و ملحد گردد باز این طریق را طریقی میباید که بوجه
تواتر یا شهرت یا اتفاق آراء بدان مؤدی بمقصد باشد والا اخذ او احکام ملت را از غیر اعتقاد باشد
و اعتقاد منحصر است در یقین و غالب رای و پیش وی انچه از ملت است بحقیقت وانچه موسوس
است در ان ممتاز نگردد و در ورطات لا تعد ولا تحصی افتد و در ملت محمدیه واقع آنست که انچه متواتر
است قران است و جامع آن شیخین اند و نزدیک تخالف آراء و اختلاف حروف امروز هیچ طریق امتیاز
در میان حق و باطل غیر اعتماد بر شیخین نیست و اگر این را باور نمیکنی تامل کن که اگر کسی پرسد که معوذتین
چرا از قران شد و دعاء قنوت چرا از قران نیست و امثال آن هیچ جوابی غیر اعتماد بر مصاحف عثمانیه
و قرار داد ایشان نخواهی یافت و این همه فرع عمل شیخین است وانچه مشهور است و متفق علیه در میان
فرق اهل سنت همانست که از شیخین ثابت شده بعد از اتفاق که در زمان شیخین حاصل شد و چیزی
قلیل است اما این نکته کسی که سرمایه فقه او شرح وقایه و منهاج باشد نمی تواند دانست آنرا عالمی متبحری
باید بالجمله ازین جهت تفضیل شیخین اصلی عظیم شد از اصول اعتقاد تا آنرا استحکام نکنند خوض در مطالب
تفصیلیه علی وجه البصیرة نباشد و این سخن بدان ماند که در مذاهب فروع هر مقلدی بجد تمام افضلیت
امام خود اثبات میکند اصاب فی ذلک ام اخطأ و بدون این افضلیت عزم تقلید او در فروع میسر نمیشود
لیکن این مقلدان بغور سخن نرسیده اند بیک وجه اصابت نمودند و بیک وجه خطا حفظت
شیئا و غابت عنک اشیاء این سخن حق است که تا اعتقاد افضلیت مبلغ قران و سنت و مبین
معانی هر دو نکنند خاطر بر اخذ شرائع جمع نگردد لیکن اگر ایشان را اتساع در علم... ... ...
کتاب و سنت و آثار فقهای صحابه و تابعین اجتماعا و اختلافا با قاعده که از شیخین ...
و سنت یا اجماع و قیاس منقول است ... مقید میگرداند بعدی ... تعین باعتبار کلیه و اجمال و تعیین
باعتبار جزئیه و تفصیل پس کسی که آن اسلوب را فهم کرد و مقید شد در احکام شرع بطوری خاص

Marfat.com

وتفصیلی که بعد از آن آمد مثل تفصیل این مذاهب است تخریج و تفریع دارد نهایتی نیست و تفصیل
آن مرهون نیست پس اگر این مقدمه را بر تشنگان فهم منکشف گردد اعتقاد قرن اول و ثانی و ثالث
که مشهود بالخیر اند و اختلاف قرون اولی و ایست عضال که بدون تشبث بدامان شیخین و اعتقاد
افضلیت ایشان و ترجیح اجماعیات ایشان و پذیرفتن انچه از جانب ایشان بوده است علاجی
ندارد و نیز این سخن بدان ماند که شیعه قائل شده اند بانکه امام می باید که افضل امت باشد و معصوم
و مفترض الطاعة منصوبا من عند الله و رسوله و این قول متضمن حق و باطل هر دو شده است
قول محقق آنست که افضلیت امت نسبت اهل خلافت نبوت که مقنن قوانین و مبلغ شرائع
و مروج دین ایشان اند لازم است والا اعتماد کلی حاصل نشود و بجای عصمت حفظ الهی و تائید
رحمانی بحسب عادة الله می باید اثبات نمود و بجای افتراض طاعت و نصب من عند الله و رسول
استخلاف بنص یا اشاره می باید ذکر کرد تا سخن درست گردد اهل سنت و جماعت همین قول محقق
منقح در شیخین بلکه در خلفای اربعه اثبات نموده تفصیل این اجمال آنکه افضلیت که میگویند در طبقه
اولی میباید که هنگام احکام دین و ترویج شریعت و تقنین قوانین آن بود نه در ملک عضوض
زیراکه در ملک عضوض حامل علم دیگر شد و اصحاب دولت دیگر چنانکه فتوی در اصل موقوف
بود به علم کثیر الحال آئمه فتوی با منقح کرده نوشته اند الحال عبارت دانی می باید پس با عصمت
با ... بار حرفی عادت میباید زیراکه جمیع معاملات مردمان و گردش معاش ایشان بر عادت
است نه بر اصل ... قول و این مقدمه را شواهد از عرف و شرع بسیار است و در تخصیص نص تم اشاره
منصوص چنانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم بر صدیق اکبر کرد و صدیق استخلاف کرد فاروق را کافی است
... این مسئله قند مکرر شد تکمله چون درین اوراق قلم بسیرت شیخین جاری شد
لازم آمد که شمه از شیر چیزی از احوال سیرت ختنین و مآثر جمیله ایشان نوشته شود —

اما مآثر جمیله ذی النورین رض

پس ... آنست که ... از اشراف قریش بود و بیضاء بنت عبد المطلب عمه آنحضرت صلی الله علیه وسلم

جده او بود ام الام وی و در جاهلیت زنا و خمر را مرتکب نشد بمقتضای عقل کامل خود و وی از انجماعه است که در اول اسلام بشرف اسلام مشرف شدند چنانکه نبذی ازان در مناقب صدیق اکبر گذشت بعد ازان ایذاء قوم خود را بر اسلام تحمل نمود و بعد ازان آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را بشرف مصاهرت مشرف ساختند بعد ازان بجانب حبشه هجرت نمود برای خدا تعالی بعد ازان بمدینه هجرت نمود و وی یکی از انجماعه است که جمع کردند قرآن را از مهاجرین و در مشاهد آنحضرت صلی الله علیه وسلم حاضر شد الا بدر و احد و بیعت حدیبیه عبد الله بن عمر بیان نمود که او را در هر یکی ازین سه نوبت عذری بحاصل شد اما در بدر پس بشی بیمار داری دختر آنحضرت او را صلی الله علیه وسلم و آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند ان لک اجر رجل ممن شهد بدرا و سهمه و اما در احد پس خدا تعالی آیت نازل فرمود و لقد عفا عنکم پس تخلف کان لم یکن گشت اما در حدیبیه پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم عثمان را بجهت مصلحت فرستاده و این بیعت در غیبت او واقع شده پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند ان عثمان فی حاجة الله وحاجة رسوله هذه یدی وهذه ید عثمان و در خرید کردن بیر رومه و تجهیز جیش عسرت از وی فضیلتی نمایان بر کار آمد و آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند ما ضر عثمان ما عمل بعد الیوم و آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

آنرا بلفظ حیا تعبیر نمود و بکثرت عبادت [illegible]

الا و هو یدل علیه نقله یعنی غسل بسیار میکرد و این دلالت میکند بر وجدان [illegible]

Marfat.com

دہر تلاوت قرآن وصلوٰۃ لیل واعتاق رقاب وانفاق بر مساکین مرتبۂ کامل نصیب او شد و از
افشای علم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نصیبا وآن بود کہ عالم را متفق ساخت بر یک مصحف و مصلحت
کہ درین امر متحقق است مخفی نیست و روایت کرد قرآن را چنانکہ سلسلۂ بعضی قراء سبعہ با و میرسد و در
اشاعت اسلام و ترفیہ مسلمانان مرتبۂ او فی نصیبا و شد و تا نواحی کابل در طرف مشرق بر دست
او مفتوح گشت واز جانب روم تا شہر قسطنطنیہ غلبۂ اسلام رسید پس او را خلافت نبوت بہر دو شعب
نبوت درست شد و از خشیت او آنست کہ روایت کردہ شدہ است انہ کان اذا وقف علی قبر بکی حتی یبل
لحیتہ فقیل اتذکر الجنۃ والنار فلا تبکی وتبکی من ہذا فقال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان
القبر اول منزل من منازل الآخرۃ فان نجا منہ فما بعدہ الیسر منہ وان لم ینج منہ فما بعدہ اشد منہ قال
وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما رایت منظرا قط الا والقبر افظع منہ اخرجہ الترمذی واز فضائل وا
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو فی نفر من کبار المہاجرین لینہض کل رجل منکم الی کفوہ فنہض
النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی عثمان فاعتنقہ وقال انت ولیی فی الدنیا والآخرۃ وقال لطلحۃ یا طلحۃ
انہ لیس من نبی الا ولہ رفیق من امتہ معہ فی الجنۃ فان عثمان رفیقی ومعی فی الجنۃ وقال کثیر بن الصلت
اغفی عثمان فی الیوم الذی قتل فیہ فاستیقظ فقال لولا ان یقول الناس تمنی عثمان الفتنۃ لحدثتکم
قلنا اصلحک اللہ فحدثنا فلسنا نقول ما یقول الناس فقال انی رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فی منامی ہذا فقال انک شاہد معنا الجمعۃ وعن ابن عمر ان عثمان اصبح محدث فقال رایت النبی صلی اللہ
علیہ وسلم فی المنام اللیلۃ فقال یا عثمان افطر عندنا فاصبح عثمان صائما فقتل من یومہ اخرج الحاکم

ہذہ الاحادیث

واما علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ

پس فضائل او بسیار است و مناقب او بیشمار اول ہاشمی است کہ از ہاشمیہ زاد
و تولد او در خانۂ کعبہ بود و این فضیلتی است کہ پیش از وی بآن متصف نبود الا یک شخص و آن حکیم

فضائل علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ

بن حزام ست کذا فی المستدرک و در حجر آنحضرت صلی الله علیه وسلم تربیت یافت و اول کسی است که ایمان
آورد بر یک قول و بر قول ثانی اول مسلم ابوبکر صدیق است و صهر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اولاد
آنحضرت صلی الله علیه وسلم از صلب و باقی ماندند و در وقت هجرت بر فراش آنحضرت صلی الله علیه
وسلم خفت تا مردمان گمان نکنند که آنحضرت بر آمده ست و در وقت مواخاة با آنحضرت شرف مواخات
یافت و در بدر او و حمزه و عبیدة مبارزت کردند با پهلوانان قریش و غالب آمدند و باز از آن بشر شد
بآنکه روز قیامت در مخاصمه کفار اول جمعی که استاده شوند وی باد و با خود باشد و در احد سعی نمایان
از وی ظاهر شد و از ثابتان بود دران معرکه و در خندق عمرو بن ود را که پهلوان قریش بود کشت
و در خیبر متخلف شد بجهت رمدی که عارض وی شده بود بعد ازان توفیق الهی یار او شد که با وجود
رمد بخدمت آنحضرت صلی الله علیه وسلم پیوست و بدعای آنحضرت صلی الله علیه وسلم از رمد شفا یافت
و فتح قلعه بر دست او واقع شد و دران باب فضیلت تامه که سابعث غداً رجلاً یحب الله ورسوله
ویحبه الله ورسوله میسر ش شد و در مواطن بسیار حامل لوای آنحضرت بود و در سال نهم بشرف
تبلیغ برائة که لا یبلغه الا انا او رجل منی مشرف شد و در غزوه تبوک جانشین آنحضرت شد در مدینه
و دران باب فضیلت عظمی انت منی بمنزلة هارون من موسی نصیب او شد و در سال آخرین
از هجرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بحکومت یمن تعیین فرمودند و قلعه بدست او مفتوح شد
چون جاریه را از خمس تسری نمود قیل و قال در مردمان فاش شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم برای
او غیرت کردند و از ایذای او منع فرمودند و فرمودند هو منی و انا منه و در غدیر خم خطبه فرمودند
که من کنت مولاه فعلیٌّ مولاه و در وقت مباهله چون اهل بیت را حاضر کردند وی را نیز حاضر
ساختند و در دعا اللهم هؤلاء اهل بیتی فطهرهم تطهیرا داخل شد بلکه رئیس ایشان شد و آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در حق او فرمود لا یحب علیاً منافق ولا یبغضه مؤمن [illegible]
عمل میکرد و شدید بود در امر الله و چون امر فرمود بسد ابواب باب وی را مستثنی گردانید زیرا که
بشرف همسایگی آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشرف بود و قربا و مطلوب بود و این بود شرح قیام

Marfat.com

ملیا فقد سبنی وقال علی دعا نی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال یا علی ان فیک من عیسیٰ
مثلا ابغضتہ الیہود حتی بہتوا امہ واحبہ النصاری حتی انزلوہ بالمنزلۃ التی لیس لہا ہو قال علی الا
وانہ یہلک فی محب مطری بالیس فی ومبغض مفتری یحملہ شنانی علی ان یبہتنی الا وانی
لست بنبی ولا یوحی الی ولکنی اعمل بکتاب اللہ وسنۃ نبیہ صلی اللہ علیہ وسلم ما استطعت فما امرتکم
من طاعۃ اللہ فحق علیکم طاعتی فیما احببتم او کرہتم وما امرتکم بمعصیۃ انا وغیری فلا طاعۃ لاحد فی
معصیۃ اللہ عز وجل انما الطاعۃ فی المعروف وقال صلی اللہ علیہ وسلم لعلی انت تبین لامتی
ما اختلفوا فیہ وقال یا علی ان لک کنزا فی الجنۃ وقال یا علی من فارقنی فقد فارق اللہ
ومن فارقک یا علی فقد فارقنی وقال انا سید ولد آدم وعلی سید العرب واین اشارہ بخصیت
نسب اوست وقال اللہم ادر الحق معہ حیث دار وقال لاقطعن العمالقہ فقال لہ جبرئیل او علی
فقال او علی بن ابی طالب واین اشارت بقتل حروریہ است وقال انا مدینۃ العلم وعلی بابہا
وقال لہ ہذا امیر البررۃ وقاتل الفجرۃ وقال علی قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انت
المنذر وانا الہاد وقال یا فاطمۃ اما ترضین ان اللہ عز وجل اطلع الی اہل بیتی فاختار رجلین احدہما
ابوک والآخر بعلک وقدم لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرخ مشوی فقال اللہم ائتنی باحب
خلقک الیک یاکل معی من ہذا الطیر فجاء علی فاکل منہ وقال صلی اللہ علیہ وسلم لعلی نعم
ایکم یواسینی فی الدنیا والآخرۃ واقبل علی رجل رجل منہم فابوا فقال لعلی انت ولیی فی
الدنیا والآخرۃ واین واقعہ پیش از ہجرت بود واخذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثوبہ فوضعہ
علی علی وفاطمۃ وحسن وحسین وقال انما یرید اللہ لیذہب عنکم الرجس اہل البیت ویطہرکم
تطہیرا بندہ ضعیف گوید در آیہ تطہیر قوم را سہ غلط افتادہ است قومی گفتند کہ این آیہ
نازل شدہ است در ازواج وسباق وسیاق آیت آنرا تکذیب
[illegible] وقومی گفتند کہ این آیہ
در قصہ دعا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در باب مرتضی وزہرا وحسن وحسین رضی اللہ عنہم
واقع نشدہ است واین نیز کذب است زیرا کہ حدیث در صحیح مسلم مذکور شدہ است

Marfat.com

واہل حدیث مجمع اند بر صحت آن و قومی گفته اند که این آیه دلالت میکند بر آنکه ہر که از اشراف بیت
بود سے خطاب و عتاب نخواہد بود زیرا که مراد از اراده درین آیه اراده تکوینی است و این نیز غلط است
بلکه مراد اراده تشریعی است چنانکه سیاق آیت بران دلالت میکند و معنی اراده تشریعی آنست که او
مرا مشروع ساخت بوجهی که مقتضی باشد بمصالح مثل آیه صوم یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر
و آیه یرید الله لیبین لکم ویهدیکم سنن الذین من قبلکم ویتوب علیکم والله علیم حکیم والله یرید ان یتوب
علیکم ویرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلا عظیما وحق آنست که آیه در مخاطبه ازواج است
معنی اراده اراده تشریعی است و آنحضرت صلی علیه وسلم دعا کردند برای این کرام بجهت مناسبت
اراده تشریعی باراده تکوینی وخدا تعالی آن دعا را بدرجه اجابت رسانید وایشانان
بشریه بهشت شدند بالقطع وسد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابواب المسجد غیر باب علی فکان
یدخل المسجد جنبا وهو طریقه لیس له طریق غیره قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ایها الناس لا
تشکوا علیا فو الله انه لاخشن فی ذات الله وفی سبیل الله وقال علی بعثنی رسول الله صلی الله
علیه وسلم الی الیمن فقلت یا رسول الله انی رجل شاب وانه یرد علی من القضاء مالا علم لی
قال فوضع یده علی صدری وقال اللهم ثبت لسانه واهد قلبه فما شککت فی القضاء او فی
قضاء بعد ودخل صلی الله علیه وسلم علی فاطمة فقال انی وایاک وهذا النائم یعنی علیا وهما یعنی
الحسن والحسین لفی مکان واحد یوم القیمة وقال صلی الله علیه وسلم اشتاقت الجنة الی ثلثة علی وعمار
وسلمان وقال یا علی الا اعلمک کلمات ان قلتهن غفر لک علی انک مغفور لک لا اله الا الله
العلی العظیم لا اله الا الله الحلیم الکریم سبحان الله رب العرش العظیم والحمد لله رب العالمین ومر
صلی الله [illegible] بحدیقة فقال علی یا رسول الله ما احسنها من حدیقة فقال لک فی الجنة احسن
منها [illegible] قال [illegible] لقاتل الناکثین والقاسطین وللمارقین وقال لعلی وعمار الا احدثکما باشقی
رجلین قلنا بلی یا رسول الله قال احیمر ثمود الذی عقر الناقة والذی یضربک یا علی علی هذه
یعنی قرنه حتی تبل هذه من الدم یعنی لحیته وقال صلی الله علیه وسلم النظر الی علی عبادة وقال لعلی

Marfat.com

وفاطمة وحسن وحسین انا حرب لمن حاربتم وسلم لمن سالمتم وقال احبوا الله لما یغذوکم من نعمه
واحبونی بحب الله واحبوا اهل بیتی لحبی وقال مثل اهل بیتی فیکم مثل سفینة نوح من رکبها نجی و
من تخلف عنها غرق ومثل حطة لبنی اسرائیل اخرج الحاکم هذه الاحادیث کلها فی المستدرک و باید
دانست که در ایام خلافت حضرت مرتضی فتنه ها برخاست که ایام او را استیعاب نمود و او را
از جهاد کفار و انتظام ملک باز داشت و اهل زمان بسبب آن فتنه بر وی مختلف شدند و در مقام
مقصود ما سرد آن قصص نیست بلکه بیان عقیدهٔ اشاعره در ان واقعات لا غیر اصل این فتنه
آن بود که قومی از مصریان که نه از صحابه بودند و نه از تابعین لهم باحسان بلکه بقلت تدین موصوف
و به بدنهادی معروف بسبب کینهای چند بمدینه شریفه آمدند و بر ذو النورین تضییق نمودند
مدعا ایشان آنکه یکی از سه کار قبول نماید خلع خلافت کند یا عزل و نصب امرا باختیار بطور ما گذارد
یا او را بکشیم ذو النورین بسبب وصیت آنحضرت صلی الله علیه وسلم که لعل الله یقمصک قمیصا فان
ارادوک علی خلعه فلا تخلعه لهم خلع خلافت اختیار ننمود و عزل و نصب بطور ایشان گذاشتن تفویض
مرادف خلع بود و بآن نیز راضی نشد پس آن جماعه بدنهاد محاصره کردند و صحابه حاضرین از نصرت او
[illegible] و جمعی بگمان آنکه کار تا بکشتن نخواهد رسید بلکه مفسدان اصلاح آن کینه ها کرده باز خواهند
گشت و جمعی بآن سبب که عاجز شدند از انفاذ در مقاومت اعدا و جهد ذی النورین در دفع
آن اشرار و انعقاد اجماع بر قتال ایشان نیافتند و ذو النورین کن کخیر ابنی آدم اختیار نمود
و بعد از محنت های بسیار شربت شهادت چشید و بعد از قتل ذی النورین آن جماعه که بگمان آنکه
قتلی واقع نخواهد شد توقف نموده بودند متأسف و محزون گشتند و تلافی ما سبق بقدر امکان قصد
نمودند و قاتلان بجز آنکه پناهی بحضرت مرتضی برند و با او بیعت کنند علاجی نیافتند
عقد خلافت او از همه بیشتر سعی کردند و هم موافقت او ورزیدند و کیف ما کان عقد بیعت واقع
شد بعد ازان صحابه کرام مثل طلحه و زبیر و عائشه رضی الله عنهم با جمعی از بنی امیه بدست قصد
بصره نمودند بآن زعم که طلب قصاص نمایند و اگر امیر المؤمنین استیفاء قصاص نماید نکث

Marfat.com

لفضلاء والصحابة النجباء رضی الله عنهم واما الحروب التی جرت فکانت لکل طائفة شبهة اعتقدت تصویب
انفسها بسببها وکلهم عدول ومتاولون فی حروبهم وغیرها ولم یخرج شیء من ذلک احدا منهم من العدالة
لانهم مجتهدون اختلفوا فی محل الاجتهاد کما یختلف المجتهدون بعدهم فی مسائل الدماء وغیرها ولا
یلزم من ذلک نقص احدهم واعلم ان سبب تلک الحروب ان القضایا کانت مشتبهة فلشدة
اشتباهها اختلف اجتهادهم وصاروا ثلثة اقسام قسم ظهر لهم بالاجتهاد ان الحق فی هذا الطرف وان
مخالفه باغ فوجب علیهم نصرته وقتال الباغی علیه فیما اعتقدوه ففعلوا ذلک ولم یکن یحل لمن هذه
صفته التاخر عن مساعدة امام العدل فی قتال البغاة فی اعتقاده وقسم عکس هؤلاء ظهر لهم
بالاجتهاد ان الحق فی الطرف الآخر فوجب علیهم مساعدته وقتال الباغی علیه وقسم ثالث اشتبهت
علیهم القضیة وتحیروا فیها فلم یظهر لهم ترجیح احد الطرفین فاعتزلوا الفریقین وکان هذا الاعتزال هو
الواجب فی حق هؤلاء لانه لا یحل الاقدام علی قتال مسلم حتی یظهر انه مستحق لذلک ولو ظهر لهؤلاء
رجحان احد الطرفین وانه الحق لما جاز لهم التاخر عن نصرته فی قتال البغاة علیهم فکلهم معذورون
رضی الله عنهم ولهذا اتفق اهل الحق ومن یعتد به فی الاجماع علی قبول شهاداتهم وروایاتهم وکمال
عدالتهم رضی الله عنهم بالجمله درزمان خلافت مرتضی مردم چهار گروه گشتند جمعی با حضرت مرتضی رفیق
شدند و دلیل ایشان آنست که مرتضی بهترین مردم است درین عصر واحق است بخلافت
و جمعی که ممانعت میکنند او را بفساد دارند واحتمال فساد و سعی در انتظام خلافت واجب است
و جمعی دیگر مخالف شدند و بجنگ برآمدند شبه ایشان آنکه خلافت مرتضی منعقد نشده است
زیرا که بیعت اهل مدینه بکره بود یا بسبب اغراض نه باجتهاد و بیعت اهل [illegible] نه هم [illegible]
حضرت عثمان شرکت داشت و با قاتلان ایشان شفقتی و [illegible] را مستدعا [illegible]
و در قصه تحکیم خود را خلع کردند و بحقیقت مرتضی از پوست قتل منزه بود اما بظاهر شبهه گونه می آمد
ازین جهت آن مخالفان در مقابله مرتضی مجتهد مخطی بودند قال سیدی عبد القادر فی الغنیة
واما قتاله لطلحة والزبیر وعائشة ومعاویة رضی الله عنهم فقد نص الامام احمد علی الامساک

Marfat.com

و علاماتی که بران منطبق یافتند و متون این احادیث از دو صد زیاده و در کتب متداوله مذکور
است و حساب طرق منشعبه او از حد احصا بیرون بلکه از تتبع احوال چنان متبادر میشود که مستند
از قتال نمودند قیاس است که اگر نصرت خلیفه نکنند فساد عالم لازم می آید پس در احتمال فساد مانع
بیعت است در شرع و عمومات جواز قتال با ظالمان و استحقاق مرتضی خلافت را سوابق و خصائص
خود دست این فریق نصوص که رد آن قیاس درین مسئله کند و مخصص عمومات باشد والله
اعلم درینجا فقیر را نکته ایست و آن آنست که هرچند احتمال فساد مطلوب است بدون افنای
نفوس و بدون هرج و مرج میسر نمی آید اما اجماع اهل حق واقع است برآنکه نزد یک تمکن خلیفه که
شروط خلافت را جمع نکرده است قتال نباید کرد و با خلیفه جابر براه مخالفت نباید سپرد و آنحضرت
صلی الله علیه وسلم خبر داده است و دریافته که این فساد تشفی نیست چنانکه حضرت امام حسن رض
در تفسیر سوره قدر روشن تر بیان کرده ان النبی صلی الله علیه وسلم رای بنی امیة علی منبره فساءه
ذلک فنزلت انا اعطیناک الکوثر یا محمد یعنی نهرا فی الجنة ونزلت انا انزلناه فی لیلة القدر وما ادراک
ما لیلة القدر لیلة القدر خیر من الف شهر یملکها بعدک بنو امیة یا محمد قال القاسم بن الفضل فعددنا
فاذا هی الف شهر لا تزید یوما ولا تنقص رواه الترمذی یعنی منع کردند از اقدام بر جهاد بنی امیه و بود
سکوت فتنه القاعد فیها خیر من القائم و این حدیثها بدرجه تواتر رسیده و تخصیص عمومات گشته
این معنی نه با قیاس عقلی مصادمت میکند نه با استحقاق مرتضی خلافت را [illegible]
[illegible] خوارج شدند و [illegible] که ترک [illegible] و تعمق در دین [illegible] پیش گرفتند
سعد بن ابی وقاص گفته که آیه وینقضون عهد الله من بعد میثاقه ویقطعون ما امر الله به ان
یوصل در شان ایشان نازل شده [illegible] قتال ایشان [illegible]
[illegible] مرتضی است [illegible]
است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم اشاره فرموده [illegible] از خوارج که این شخص منشأ تفرقه
است من خواهد شد و در شان حضرت مرتضی وارد شده یا علی ان فیک من عیسی مثلا ابغضته

منشعب شده اند بفرقهای بسیار که تعداد ایشان عسر دارد و حضرت مرتضی بری است از لوث ایشان
و این معنی از خطب او ظاهر است والله اعلم مقدمه سابعه در بیان رجحان شیخین بر غیر خویش
درین خصال که مناط فضل کلی آنرا نهاده ایم و پیش از خوض در مقدمه نکته چند تقریر کنیم تا خوض
در مقصود بر وجه بصیرت واقع شود نکته اولی باید دانست که سنة الله بران جاری شده که
بندگان مقرب او تعالی در همه صفات کمال برابر نباشند بلکه متفاوت باشند و در کارخانه الهی
رحم ابوبکر در کار است چنانکه شدت عمر هم در کار است نمی بینی که انبیا صلوات الله علیهم که خلاصه بشر
و افضل بنی آدم ایشانند و نقصان هیچ وجه در میان ایشان نیست در صفات کمال مختلف اند
داود و سلیمان ملوک بودند و عیسی و یونس اهل تجرید نمی بینی که قاعده سلطنت بدون امرا
و سپاهیان و اهل قلم راست نمی نشیند در امرا صفت ریاست و نوع کشی و حل و عقد مصالح
ملکی مطلوب است و در سپاهیان صفت شجاعت و پهلوانی مطلوب است و در اهل قلم کیاست
و کاردانی مطلوب است کار ملک بدون اجتماع این همه میسر نشود و کاری که از یکی می آید از
دیگری نمی آید و در هیئت اجتماعیه سلطنت همه مطلوب اند همچنین در نبوت کبری که جامع خلافت
و رسالت باشد همه این امور مطلوب اند حسان بن ثابت بشعر و مدح آنحضرت صلی الله علیه وسلم
مبشر به بهشت شد ابی بن کعب بحفظ قرآن و عبدالله بن مسعود بفقه و قرآن و خالد بشمشیر زنی
و علی هذا القیاس هر چند جامع بودند در اکثر صفات کمال اما باعتبار کثرت و قلت مختلف و متفاوت
بودند نکته ثانیه محبت و ائمه باخلاص محبت و فنا کلی خود در مرضی آنحضرت صلی الله علیه وسلم کردن
بوجهی که هیچ حال ازو مخالفت اگرچه در ادنی چیزی باشد نیاید و جان فشانی و بذل مال
و جاه در حب آنحضرت صلی الله علیه وسلم و در افشاء اسلام خصیصه ایست که حضرت صدیق
بان تفوق نمود و قیام بحل و عقد ملت و تمهید اسلام در اقطار ارض با امر
آنحضرت صلی الله علیه وسلم خصیصه ایست که حضرت فاروق بدان تفوق نمود و امانت بمال
در مرحمت و حسن سلوک با جمیع بنات آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صله ارحام بوجهی که خوبتر از ان

Marfat.com

متصور نشود و کمال حیا که عبارت از انجام نفس است در وقت توران داعیه شهوت و منصب یا حظے
و افر از نور طهارت و عبادت و تلاوت و قیام بعبادات مالیه از اعتاق و انفاق خصیصه الیست که
حضرت ذی النورین بآن تفوق نموده و قرابت قریبه با آنحضرت صلی الله علیه وسلم نه تشبه نسب
تربیت آنحضرت بمنزله فرزند و تربیت والده بودن با نجابت و شجاعت وافر که بهیچ کس
معتبر نشود و زهد کامل و ورع عظیم که بولایت مناسب است و ذکاوت تا بحدیکه مرتبه استقلال باجتهاد مسلم
در قضایا و فصاحت کامله خصیصه الیست که حضرت مرتضی بآن تفوق نمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم
بتفوق هر یکی باین خصال از سائر مسلمین گواهی داده اخرج الترمذی ان رسول الله صلی الله علیه
وسلم قال ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدهم فی امر الله عمر واصدقهم حیاء عثمان واقضاهم علی واعلمهم
بالحلال والحرام معاذ بن جبل وافرضهم زید بن ثابت واقرأهم ابی بن کعب ولکل امة امین وامین
هذه الامة ابو عبیدة بن الجراح وما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء اصدق لهجة من ابی ذر شبه عیسی
فی ورعه واخرج الحاکم عن النزال بن سبرة قال وافقنا علیا طیب النفس وهو یمزح فقلنا حدثنا
عن اصحابک فقال کل اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابی فقلنا حدثنا عن ابی بکر فقال
ذاک امرؤ سماه الله صدیقا علی لسان جبرئیل ومحمد صلی الله علیهما واخرج ابن عبد البر عن طاؤس
قال جاء ناس الی ابن عباس فقالوا جئناک نسألک فقال سلوا عما شئتم فقالوا ای رجل کان
ابوبکر قال کان خیرا کله او قال کالخیر کله علی حدة کانت فیه قالوا فای رجل کان عمر قال کان کالطیر
الحذر الذی یظن ان له فی کل طریق شرکا قالوا فای رجل کان عثمان قال رجل الهته نومته عن
یقظته قالوا فای رجل کان علی قال کان قد ملئ حکما وعلما وبأسا ونجدة مع قرابته من
رسول الله صلی الله علیه وسلم وکان یظن ان لا یمد یده الی شیء الا ناله فما مد یده الی شیء فناله
باید دانست که اهل علم نکته ها گفته اند که غیرت حضرت مرتضی در شجاعت بسبب مبارزت اقران
حضرت مرتضی بود چنانکه فقیهان گفته اند که غیرت ... در سیاست امت و تدبیر امور
دینی ... بود چنانکه گفته اند که در صحبت دائمه با رضا جوئی و فنا ... نسبت

Marfat.com

آنحضرت صلی الله علیه وسلم از اول اسلام تا آخر و بذل اموال و هیچ مثل صدیق بود چنانکه نتوانند گفت که
غیر ذی النورین در انفاق و اعتاق و حیا و کظم غیظ و ترک حرص در فتنه نزدیک مهیا بودن آن
مانند ذی النورین بود — هر کسی را بهر کاری ساختند و میل او اندر دلش انداختند
نکته ثانیه باید دانست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم ترجمان غیب بود و آنچه از مناقب هر یکی از
صحابه بیان فرمود هر کسی را بفضیلتی که در وی بود عاقبة الامر همان فضیلت بمردی کار آمد
اختصاص و اداء ابی بن کعب را سید القراء گفت و فرمود که خدای تعالی مرا فرموده است که سوره
لم یکن [illegible] بر تو خوانم ابی گفت او سمانی الله قال نعم فذرفت عیناه ابی هیچ میدانی که نکته در تخصیص
ابی چیست آنست که سلسله جماعه عظیمه از قراءت مرحومه بواسطه او بجناب رسالت رسیدن
مقدر بود و عبد الله بن مسعود را چرا فرمود که ما امرکم ابن ام عبد فخذوه و ما اقراکم فاقرؤه برای
آنکه سلسله فقه و قراءت جم غفیر از امت بجناب رسالت بواسطه او رسیدن مقدر بود و در حق
[illegible] فرمود [illegible] سیف من سیوف الله برای آنکه فتوح [illegible] بدست او شدنی بود و در حق سعد
[illegible] برای آنکه فتح [illegible] بدست او [illegible] ستان
[illegible] بدست او شدنی بود و در حق ابو عبیده چرا گفت امین هذه الامة ابو عبیده برای آنکه ملک
شام [illegible] و در حق عمرو بن العاص چرا گفت نعم المال الصالح للرجل
الصالح برای آن گفت که ایالت مصر او را دادنی بود و در حق معاویه چرا گفت [illegible]
[illegible] الناس فاحسن الیهم برای آن گفت که خلافت آخر بوی رسیدنی بود و در حق ابن عباس چرا دعا
کرد اللهم علمه الکتاب برای آن گفت که تفسیر قرآن بدو [illegible] و در حق انس [illegible]
کرد اللهم اکثر ماله و ولده برای آنکه او را این معنی شدنی بود و [illegible]
الخ برای آنکه این صفت در وی کامل بود [illegible]
روایت حدیث مشاهده فرموده بود و در حق شیخین چرا گفت اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر
و عمر برای آنکه خلافت ایشان مقدر بود با جمله ترجمان غیب کمال او و فوائد [illegible]

Marfat.com

است کسی که هر یکی از مناقب صحابه را جدا گانه شناخته و منزلت هر یکی از دیگری تمیز داده است پس ممکن نیست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم شخصی را بخلافت و لوازم آن مثلاً بشر کنند و نعمتی بردی بکار نباید پس کسی اگر بشارت صحیحه برای غیر آنکه آثار آن امر از وی ظاهر شوند روایت کند محال گفته است و اگر بشارت بچیزی که واقع شد روایت کرده شود و صورت آن واقعه پیش از تتبع سند تصحیح او میکند غامض تر از این آنست که زیدیه گمان میبرند که در شرح او استعارات و کنایات ساختند و تعبیر میگویند این گمان ایشان فاسد است زیرا که تکلیف بچیزی که هیچگاه نبود و از مثل این مظهر اتم نهایت مستبعد است زیرا که این فیض از جهان مؤلفین می آید که آنقدر مرد او شان را بکار است و اگر چنین بود لطف نباشد بلکه تقریب باشد بمعصیت نعوذ بالله من سوء الاعتقاد نمی فهم که شارع مسائل عبادات و معاملات و مناکحات و جراحات و قضا و حدود بیان کرده و امر خلافت عظمی را بیان نکرد بهمین سبب که در اکثر است خلافت امر و خطر بود و لی نیست پس شفقت بر امت ترک تصریح بآن است تا ضرور یات دین را باطنی نشوند و الله اعلم بحقیقة الحال

نکته ثالثه آنحضرت صلی الله علیه وسلم قدر شناس ترین مردمان بودند و اولی ایشان بذمم و اوصل ایشان ارحام را و احسن ایشان در مراعات حقوق پس بسیار است که صلهٔ ارحام را رعایت فرماید و برای ایشان غضب کند و در حق عباس چه القدر باید او را شمرده یا عمران عم الرجل صنو ابیه و در حق سیدتنا فاطمه رضی الله عنها چرا نگوید بضعة منی یریبنی ما رابها و یؤذینی ما آذاها ان بنی فلان یستاذنونی ان ینکحوا ابنتهم علی بن ابیطالب فلا آذن لهم ثم لا آذن لهم و در حق ابوبکر چرا نفرماید هل انتم تارکوا لی صاحبی و در حق علی چرا نفرماید هو منی و انا منه یؤذینی ما آذاه من احب علیا فقد احبنی و من سب علیا فقد سبنی و برای علی چرا نه غضب کنند که ان علیا وجد فی نفسه منتصفا و در حق انصار چرا نفرماید الانصار شعار و الناس دثار اللهم انتم من احب الناس الی پس مرد منصف را لابد است از آنکه مراتب ارحام و خصوصیاتی که از قرابت خیزد جدا بفهمد و آنچه مناط مدح در امور دینیه که متعلق اتصاف بصفت خلافت نبوت باعتبار هر دو شعبه او باشد جدا عقد

کند مثلا کلمه انما هو منی وانا منه بیان کمال خصوصیت قرابت است واداء حقوق ارحام است پس دلیل
فضل کلی مساس ندارد بآن دلیل که آنحضرت صلی الله علیه وسلم چنانکه در حق حضرت مرتضی وغیرهما
رضی الله عنهما این کلمه گفت همچنان در حق عباس رض همین کلمه نطق فرمود باز فرد دیگر آمد و در حق
درة بنت ابی لهب همان کلمه بعینها ادا نمود کما اخرجه احمد عن درة بنت ابی لهب قالت کنت
عند عائشة فدخل النبی صلی الله علیه وسلم فقال ائتونی بوضوء قالت فابتدرت انا وعائشة
الکوز فبدرت واخذته فتوضأ فرفع بصره الی او طرفه الی وقال انت منی وانا منک از اینجا دانسته
شد که این کلمه برای صله رحم است نه از باب فضل و در صدقات بنی تمیم فرمود هذه صدقات
قومنا باز در فضائل اسلم وغفار وجهینة ومزینه را بر بنی تمیم تفضیل داد پس دانسته شد که این کلمه
بمعنی صله ارحام است نه از باب فضل وهمچنین من سبه فقد سبنی ومن اذاه فقد اذانی از قبیل
وصل ارحام است بآن دلیل که مثل این کلمه در حق عباس وامثال او متکلم شده اند مگر [illegible]
لفظ احب وامثال آن در حق جمعی وارد شده وآنرا بحسب قرائن وخصوصیات احوال معنی [illegible]
باید فرموده. مثلا گوئیم که حب بچند وجه می باشد حب مرد نسای خود را وحب مرد اولاد خود را
وحب کاملی کاملی را بسبب موافقت در کمال وحب مرد یتیم را باعتبار آنکه محل شفقت است
ومحبت تلمیذ شیخ خود را هر یکے ازین محبت ها جدا از دیگری فهمیده میشود وزیادت یک نوع
بنسبت فردی وزیادت نوع دیگر بنسبت فرد دیگر معقول میگردد پس اگر آنحضرت صلی الله
علیه وسلم یکبار عائشه صدیقه را احب الناس گویند ودیگر جا اسامه را وسوم جا صدیق اکبر را
وچهارم جا علی مرتضی را تناقض نباشد بلکه در هر حدیث اشاره باشد بمحبت خاص [illegible]
اسامه سابقا مذکور شد که حقیقت فضل وجود یک چیز است در دو شخص در رجحان
دران خصلت الآن باید دانست که این رجحان گاهی باعتبار انواع این خصلت باشد پس
در یکی نوعی ظاهر شود ودر دیگری نوع دیگر ونوع اول انفع باشد در صناعتی که مبنی باشد بر آن
صناعت میرود از نوع ثانی مثلا شجاعت دو قسم است شجاعت پهلوانی وشجاعت ملوک

Marfat.com

وشجاعت ملوک انفع است در خلافت کبری ومثلا صفت علم شعبه های بسیار دارد سرعت انتقال
ذهن بمأخذ مسئله وخروج از محل اشتباه وتعارض ادله بوجهی که بآن فن که سخن دران میرود مناسب
باشد نظیر آنکه در علم منقول هر که اوثق باشد در حفظ حدیث او نکارت ندارد بهتر است از کسی که
فهم ثاقب دارد واوهام در حدیث او داخل شوند ومثلا زهد دو نوع است زهد اولیا که نفرت
است از دنیا وترک مداخلت نمایند راسا وزهد انبیا که طمع خود را طرح ساخته اصلاح عالم کنند
ومداخلت نمایند در مال وجاه بوجهی که بهتر ازان متصور نگردد لمروفی الله وگاهی باعتبار ظهور
آثار آن خصلت از یکی بتکرار بوجهی که دانسته شود که ملکه یکی ارسخ است از ملکه دیگر فافهم نکته
سادسه عقل تجویز میکند که شخصی با پیغامبر صحبت نداشته باشد بلکه آشنا نشده تقدیر الهی
جاری شود بانکه این شخص را متهم بعض کارهای مقصوده پیغامبر سازند وخدا تعالی پیغامبر را
باین سر مطلع فرماید پس پیغامبر آنرا خلیفه خود سازد ووی بهترین امت باشد ودیگران رعیت
او واین فضیلت علیحده است ونیز تجویز میکند که شخصی در اجل بعثت پیغامبر باعتبار اتفاق
وتالیف قوم وسعی جمیل در افشای دین وبرهم زدن اعداد مستقر ساختن قواعد ملت اعانتها
کرده باشد ونظر رحمت الهی که بجانب پیغامبری باشد باعتبار این خصال درین شخص کار خود
بکند وبعد ازان هم بحضور او پیغامبر متوفی شود ووی افضل امت باشد ودیگران تابع او و
این فضیلت علیحده است از منتها الهی در حق شیخین آنست که هر دو نوع فضیلت راجع کرده اند
پس اگر در فضیلت ثانیه جمعی با شیخین مساوی الاقدام در گمان کسی باشد لا نسلم که فضل کلی
بر ایشان وا[illegible] زیرا که ایشان جمع بین الفضیلتین کرده اند نکته سابعه خدا تعالی خواسته
[illegible] را بواسطه پیغمبر خود در آفاق منتشر گرداند وانیمعنی بدون علما وقرا که از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم علم قرآن وسنت روایت کنند متصور نمیشد پس برزبان مبارک آنحضرت
صلی الله علیه وسلم فضائل جماعه از صحابه جاری ساخت تا حث باشد بر اخذ علم قرآن
از ایشان وآن فضائل بمنزله اجازت نامه های محدثین است برای تلامذه خود تا قوی که

Marfat.com

رجال را با قوال نمیتوانند شناخت بار ی اقوال را برجال بشناسند و درین فضائل جمیع علما صحابه
مشترک اند چنانکه از کتب حدیث ظاهر است انا مدینة العلم و علی بابها ازین باب است و اقرأکم
ابی و اعلمکم بالحلال والحرام معاذ نیز ازین باب چون این نکته با مذکور شد با صل سخن رویم که
شیخین افضل اند از سائر صحابه قال الله تعالی لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح و قاتل
اولئک اعظم درجة من الذین انفقوا من بعد و قاتلوا و کلا وعد الله الحسنی قال الواحدی لا یستوی
منکم من انفق من قبل الفتح و قاتل یعنی فتح مکة قال مقاتل لا یستوی فی الفضل من انفق
ماله و قاتل العدو من قبل فتح مکة مع من انفق من بعد و قاتل قال الکلبی فی روایة محمد بن
الفضل نزلت فی ابی بکر تدل علی هذا انه کان اول من انفق المال علی رسول الله صلی الله
علیه وسلم فی سبیل الله و اول من قاتل علی الاسلام قال ابن مسعود اول من اظهر اسلامه
بسیفه النبی صلی الله علیه وسلم و ابو بکر و قد شهد له النبی صلی الله علیه وسلم بانفاق ماله قبل الفتح
فیما اخبرنا عبد الله بن اسحق باسناده عن ابن عمر قال بینا النبی صلی الله علیه وسلم جالس و عنده
ابو بکر الصدیق علیه عباءة قد خللها علی صدره بخلال اذ نزل علیه جبرئیل فاقرأه من الله السلام
فقال یا محمد مالی اری ابا بکر علیه عباءة قد خللها علی صدره بخلال قال یا جبرئیل انفق ماله
قبل الفتح علی قال فاقرأه من الله السلام و قل له یقول لک ربک ارض انت عنی فی
فقرک هذا ام ساخط فالتفت النبی صلی الله علیه وسلم الی ابی بکر فقال یا ابا بکر هذا جبرئیل یقرئک
من الله السلام و یقول لک ربک ارض انت عنی فی فقرک هذا ام ساخط قال فبکی ابو بکر
فقال علی ربی اغضب انا عن ربی راض انا عن ربی راض و قوله اولئک اعظم درجة
الذین انفقوا من بعد و قاتلوا قال عطاء درجات الجنة تتفاضل فالذین [illegible]
الفتح فی افضلها قال الزجاج لان المتقدمین نالهم من المشقة اکثر [illegible]
بصائرهم ایضا انفذ و کلا وعد الله الحسنی کلا الفریقین وعد الله الجنة اما افضلیت شیخین بنسبت
جمعی که بعد فتح مکه مسلمان شدند پس منطوق این آیة کریمه و اما نسبت بکثیرے از انصار و مهاجرین

Marfat.com

اولیین کہ دراصل این صفات شریک اند پس بمفهوم این آیه زیراکه فحوای آیت دلالت میکند بر آنکه هرچند اعانت پیغمبر در قتال وانفاق سابق تر افضل زیاده تر پس حال عباس وخالد ظاهر شد وهمچنان جمعی که دراول اعانتها کردند اما در آخر نماندند تا اعانت کنند مثل حمزه ومصعب بن عمیر وهمچنان اناناکه نشر علوم کردند لیکن نصرت اسلام باعتبار جهاد از ایشان ظاهر نشد مانند ابی بن کعب وعبدالله بن مسعود ومعاذ بن جبل آنچه درانجامی باید کرد حال مرتضی است پس میگوییم اما فضیلت شیخین باعتبار تشبه باراده بعثت پس بدو وجه می باید دانست یکی ابشارات صریحه که در منامات واقع شد مصرح آمد بحال شیخین نه بحال مرتضی دوم آنچه واقع شد در خارج زیراکه وجود خارجی مبین ومفسر بشارات صادق مصدوق است پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حق شیخین بشارت دادند که خلیفه خواهند شد وکار دین از دست ایشان منتظم شد وفتوح بسیار بر دست ایشان از مکمن غیب بظهور خواهد رسید وواقع شد آنچه بشارت دادند بحال مرتضی که فتوح اسلام در ایام خلافت وی متحقق نشد تو وجه امکان دارد که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بشارت دهد بخبری که واقع نشود سوال اگر گویی هر چیزی که در عالم حادث میشود باراده الهیه است چه خیر وچه شر ومنامات مبین ومخبر امر آینده هست پس منامات وبشارات موجب فضیلت چرا باشند وتشبه بانبیا از جهت منامات چرا حاصل شود جواب گوییم آری ولیکن عدل که از ملوک ظاهر می شود هم باراده الهیه است وعدلی که از انبیا ظاهر میشود هم باراده الهیه وتعلیم علمی که از علما میباشد وتعلیم علمی که از انبیا بوجود می آید ولابد میان هر دو طبقه بون بائن پس تامل باید کرد که فرق از کجا خاست سبب فرق آنست که این را بمنزله سنگ وچوب میدان وکارا را [illegible] میدهند ونفس او وآنچه او برای آن نصب کرده اند نمی فهمد ورنگ آن اراده را خود جاهی دید ونفس او متلون بلون اراده الهیه نمیگردد وتحرک نمیشود برای خدمت اراده الهیه ومانند تیری هست که بجانب کفار آنرا انداختند وکافران کشته تقویت دین نمایند تیر را چه فضیلت وکدام قربت ودیگا هر بسبب لحوق بملاء اعلی میشناسد که ازوی چه چیز اراده کرد

ورنگی از اراده الهیه در نفس او فرو می رود و ازان رنگ در نفس او شعبه ها بسیار ظاهر می گردد و بعد
ازان قوی عقلیه و قلبیه همه لمدد و فی الله بکارهای خویش متوجه میشوند شتان بین المرتبتین و چون
نبوت منقطع شد تشبه باین فضیلت بجز آن صورت نمیگیرد که همان اراده الهیه که در سینه پیغامبر
ظهور فرموده در بعض امور که صعود پیغامبر بملا اعلی پیش از اتمام آن مقدر شده تقاضا نماید
که بنوعی از نسبت پیغامبر دران مداخلت کند و بحسب صورت بر دست دیگری ظهور نماید
پس این منامات مخبر ند باآنکه اتمام این امور بر دست فلان و فلان واقع خواهد شد و این
منامات و بشارات باظهار کمال رضای خود دران باب و تربیت پیغامبر صلی الله علیه وسلم
ظاهرا و باطنا ایشان را و استخلاف ایشان بنص و اشاره تمهید اصول آن کارها و تاسیس قواعد
آن مطلبها مداخلت پیغامبر است دران امر پس احساس میکند به نیابت پیغامبر دران
امر و رنگا یعنی در نفس ناطقه او فرو میرود و قوی قلبیه و عقلیه او را در هیجان می آرد و گویا
جارحه از جوارح پیغامبر میگردد و رحمت خاص الهی که در حق پیغامبر مصروف بود در حق
او نیز همان رحمت کار میکند ازین جهت این بشارات و استخلاف مناط فضیلت شدند
و چون این نکته بخاطر اکثر علما نرسیده است ازین بشارات حسابی نگرفته اند و در باب فضائل
بران اعتماد کلی نکرده اند ولکن الحق ما قلت انا افضلیت شیخین باعتبار تشبه در جزء علمی از جهت
آنست که علم را دو نوع است نوعی که مخصوص شیخین است ادخل است در خلافت نبوت [illegible]
نوعی که مخصوص بمرتضی است و تفصیل این اجمال موقوف است بر دو تحقیق تحقیق اول
فاروق و مرتضی هر دو مبشر ند بزیادت جزء علمی بصریح احادیث و صدیق اکبر بدلالت [illegible]
در حدیث اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر زیرا که مقتدا نمیباشد الا اعلم [illegible]
آثار منقوله از ایشان ظاهر شود که حضرت مرتضی زیاده تر بود در [illegible]
لهذا محاسبات عجیبه قیاسات دقیقه از وی بسیار روایت کرده شده است و فاروق در
انعقاد اجماع بوی بیشتر اعتنا نمودی چنانکه در مسائل بسیار تحریر نموده ایم [illegible]

Marfat.com

وتنبیه بانکه بسیاری از وجود معرفت حال که اطبا بآن قائل اند وتجربه بآن شهادت میدهد در
شرع معتبر نیست مثل آنکه علامت بلوغ استحقاق از نسبه اطبا دانسته اند ودر شریعت بجز بلوغ
سن پانزده سال واحتلام واحبال وحیض ونبات عانه معتبر نداشته اند پس وزن شعر هر چند اصلی
داشته باشد در مظان تکلیف شرع معتبر نداشته اند واهتداد بنا اسبا ربعه حکم این مسئله بجز شهادت
یا بآیین نگفته اند این تخییر خصیصه فاروقیه است ومثلا تنبیه بانکه قرعه در امور مشتبهه فصل
کننده است از خصائص مرتضویه است وشست دادن او بآنکه قرعه در جایی است که حقوق
متساویه جمع شوند برای اثبات حقی ومثلا در صورتیکه شخصی خبر دهد بآنکه برادر فلانی محتلم
شده ام وباین سبب اذیتی بفلانی لاحق شود علم مرتضوی حاکم بان است که او را در آفتاب
ایستاده کنند ودر سایه او را بزنند زیراکه عالم خیال ظل عالم شهادت است وعلم [illegible]ی حاکم
بآن است که او را زجری یا تنبیهی کنند تا رادع باشد از ایذا مانند آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم
از سب اموات کافرین منع کردند که لا تؤذوا الاحیاء و مانند آنکه حضرت عمر از هجو منع نمود وتحقیق
ثانی اشبه بخلافت نبوت آنست که همان علوم که از انبیا منقول است در مردمان مشهور کرده
آید آنچه مجمل است او را در اجمال گذاشته شود وآنچه مفصل است بتفصیل بیان کرده آید زیراکه
شارع هیچ چیز مجمل نگذاشته الا از جهت حکمتی در اجمال او ومفصل نساخته الا از جهت مصلحت
تفصیل او وسنت انبیا علیهم الصلوات آنست که عمل مقصود تر باشد از علم وعلم بقدر تهذیب
نفوس عالم القا فرمایند وسخن دقیق با ایشان نگویند وچنان نکنند که افهام مخاطبین متحیر شود
یا مستشرف شوند بآنکه ورای آنچه بر زبان گویند در دل چیزی دیگر پنهان کرده باشند بلکه
که به بیان [illegible] علم آن کنند هر چند حواله بصاحب علم بیشتر باشد استبداد رای کمتر وهر چند تقاعد
زیاده تر وحرص بعقل کمتر وهر چند خروج از مضائق اختلاف بیشتر واجماع آرا بیشتر ثبات اقوی
تر وخلافت محکم تر از این غامض تر گوییم فضیلتی که خلفا را حاصل است آنست که علم مؤسس وممهد
پیغامبر را که بدرجه شهرت نرسیده بشهرت رسانند تا جارحه باشند از جوارح پیغامبر در اتمام امراد

Marfat.com

وعلوم حادثه اگرچه بدقت نظر زیاده باشد بجوی نمی ارزد در جنب جارحه بودن از جوارح پیغامبر
ولهذا صحابه باوجود آنکه چندان تدقیق سخن نکرده اند مقبول تر اند عند الله وعند الرسول وعند الصالحین
من المومنین ومعقولیان زمان ما هرچند دقیقه شناس اند از فیض الهی دور ترند ع فدای
کوری خفاش چشم بینائی * که بیخبر ز رخ آفتاب نیم شبی است * واین سخن به نسبت معقولیان
زمان ما که بعلوم مستحدثه مشغول شده از میراث انبیا محروم مانده اند گفته شد هدانا الله تعالے
وایاهم طریق الحق واز حضرت مرتضی مردم چیزها نقل کرده اند چون تفتیش آن چیزها از جهت
اسناد کرده می شود آن همه متلاشی میگردد اما جفر ابیض ومصحف فاطمه پس باطل است بالطرق
اما اثر از مرتضی نقل کرده شده عن ابی الطفیل قال سئل علی هل خصکم رسول الله صلی الله علیه
وسلم بشیء فقال ما خصنا رسول الله صلی الله علیه وسلم بشیء لم یعم به الناس کافة الا ما کان فی قراب
سیفی هذا قال فاخرج صحیفة فیها مکتوب لعن الله من ذبح لغیر الله لعن الله من سرق منار الارض
ولعن الله من لعن والدیه ولعن الله من آوی محدثا اخرجه احمد واسانید متعدد این حدیث
هرکه خواهد در مسند امام احمد مطالعه نماید واما معارف دقیقه علم وحدت وجود پس باطل است
باتفاق جمله علم از جناب مرتضی زیراکه حمله علم از جناب او یا اهل سنت اند یا امامیه یا زیدیه و
باستقرار تام معلوم میشود که غیر این هر سه فریق جمع همت بر حمل علم از جناب او نکرده اند اما اهل
سنت پس علم وحدت وجود در طبقه صحابه وتابعین وتبع تابعین اصلا ذکر [illegible] اهل
نقل هرگز آنرا ندانسته اند از متاخرین آنانکه باین قائل شده اند مستند ایشان کشف است نه نقل
از طریق اعتبار سخن ازین باب گفته باشند آنرا با مبحث ما مساس نیست [illegible]
ولایت را بکلی منکر اند واین راه از ائمه خود نقل میکنند خلفا عن سلف واما [illegible]
نیز منکر اند کما لا یخفی پس این علوم اگر از حضرت مرتضی مروی [illegible]
آنرا نقل میکرد و بران قائل میشد واما زبر و بینات پس حال آن از آن رسواتر است که [illegible]
بشرح بیان داشته باشد آنچه از ان جناب ثابت شده همین علم سنت است و فقه و تهذیب

نفس وحملہ علم ازوی در ہمین ابواب با یکدیگر بہ بردو مات مشغول اند وگوی وچوگان درمیان دارند
واگر بفرض چیزی ازین ابواب ثابت شود از جنس خلافت نبوت نیست و با مبحث ما مساس
ندارد وانچہ ازین علوم از حضرت مرتضی روایت کردہ شدہ وی بآن متفرد نیست یکی از علمای
صحابہ است و روایات او ہمدوش روایات عبد اللہ بن مسعود مثلا مزیتی کہ از وی ادراک
کردہ میشود ہمان خصلت است کہ ذکر آن کردیم اما افضلیت شیخین باعتبار تشبہ در جزء عملی نفس
ناطقہ نبوت سیاست مدن و ترتیب جیوش پس امری است ظاہر کالشمس فی رابعة النہار
در وقت شیخین عالم مجتمع بود بر رای واحد واختلاف درمیان ایشان نی ہمہ باہم متفق مشغول
بجہاد کفار بودند اشداء علی الکفار رحماء بینہم صفت حال ایشان بود در ایام حضرت مرتضی اختلاف
در اختلاف واقع شد ومردمان احزاب متحزب گشتند سیوف مسلمین از کفار مغمد گشت در میان
خود ہا مسلول وہر تدبیری کہ برای رد این بی انتظامی واقع شد خرق را متسع ساخت و ...
باہنی واطمینانی انشد تا آنکہ ہمہ امر از دست مرتضی برآمد وبجز حوالی کوفہ در تصرف نماند آن
نیز با ہزاران منازعت ومزاحمت موافق ومخالف بر اصل این حکایت متفق اند سیر ...
در تصویب وتخطیہ ودر معذور داشتن وعکس آن مختلف باشند سوال اگر گویی کہ فتح عراق
وشام ومصر وکسر کسری وقیصر قیصر وہمہ امت را بمنزلہ یک تن ساختن بعد آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم محتمل کہ بسبب امور خارجیہ بودہ باشد مثلا تعلق ارادہ حق عز وعلا بتایید اسلام وغلبہ
بر کافرین کما قال عز من قائل ولقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انہم لہم المنصورون وان
جندنا لہم الغالبون ومثلا مردمان در عصر اول خوی فتنہ وفساد نداشتند واین خصلت
[illegible] ایشان پیدا شد ببرکت صحبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رغبت قویہ داشتند
در جہاد وچون زمان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعید شد آن برکت مستتر گشت ودرین
این امور حیثیت افضلیت نباشد اگر متقدم در زمان متاخر می بود احوال متاخر بر رو
[illegible] آمد واگر متاخر در زمان متقدم میبود احوال متقدم متحقق میشد جواب گوییم کہ فیض الہی

Marfat.com

هر چند متوقف نیست بر استعدادی دون استعدادی لیکن سنة الله بر آن جاری شده که فیض الهی
جاری نمیشود مگر بدست کسی که مستعد آن باشد پس از جریان فیض الهی بر دست کسی فضل
او میتوان شناخت ولا نسلم که در عصر اول خوی فتنه نداشتند نمی بینی که بعد وفات آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بسیاری مرتد گشتند و جمعه قائم نمیشد الا در سه مسجد مسجد حرام و مسجد مدینه و مسجد جواثی بتدبیر
صائب شیخین همه رجوع کردند باسلام و اگر جائز باشد که از شخصی اعمال حسنه ظاهر می شود و بر
اتفاق حمل کنند و آن افعال را خلقی راسخ منسوب نسازند قاعده عقل باطل شود و سفسطه
لازم آید و اگر بر سنت الهی حواله کنند و از آن افعال مدحی و ذمی بصاحب آن راجع نشود قاعده
امر معروف و نهی منکر و تفاضل بین الناس بر انداخته گردد و همین مقال جاری شود در
اوصاف مدحیه او را اعتمادی نباشد سبحانک هذا بهتان عظیم یکی از دلائل ابطال این سخن آنست
که صحابه که این جماعه را دیدند و صحبت داشتند از افعال ایشان باخلاق ایشان پی بردند و آن
اخلاق را در وصف هر یکی بیان نمودند چنانکه از ابن عباس نقل کرده‌ایم و بعد اللتیا واللتی [illegible]
افضلیت در خلافت نبوت است جارحه از جوارح پیغامبر بودن است و اتمام کار [illegible]
[illegible] بر رفیق اعلی بر دست خلفای او باصل اخلاق مثل شجاعت و حکمت کار [illegible]
چون اینمعنی در شیخین یافتیم معتقد افضلیت ایشان شدیم **سوال** اگر گوئی که [illegible] حضرت امیر
[illegible] این حروب انها حق بود و نفی باطل پس حروب و نیز بحقیقت نوعی از جهاد باشد **جواب** گوئیم که
[illegible] نیست در آنکه قصد حضرت مرتضی بجز اصلاح نبود و [illegible] جهت [illegible]
[illegible] جارحه بودن از جوارح پیغامبر غیر مسلم است زیرا که [illegible]
[illegible] آنحضرت صلی الله علیه وسلم بآن امر میکردند و نهی از سبب [illegible]
بانکه فتح شام و عراق فرمودند و آن سعیها منتج ثمرات خود نبود [illegible]
بلکه هر تدبیری منعکس گشت و دانستیم که از آن جنس نیست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
نزدیک خدا تعالی بآن موعود شده باشد و چون پیش از اتمام متوفی شدند دیگری بآن قیام

نمود در دست دیگری صورت گرفت ای یعنی در قتال خوارج متحقق است و بشارات آنحضرت
صلی الله علیه وسلم دران حادثه واقع و حضرت مرتضی خود این واقعه را بیان کرد عن ابی کثیر مولی
الانصار قال کنت مع سیدی مع علی بن ابی طالب حیث قتل اهل النهروان فکان الناس
وجدوا فی انفسهم من قتلهم فقال علی یا ایها الناس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قد حدثنا باقوام
یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة ثم لا یرجعون فیه ابدا حتی یرجع السهم علی فوقه وان
آیة ذلک ان فیهم رجلا اسود مخدج الید احدی یدیه کثدی المرأة لها حلمة کحلمة ثدی المرأة حوله سبع
هلبات فالتمسوه فانی اراه فیهم فالتمسوه فوجدوه فکبر فقال الله اکبر صدق الله ورسوله
وانه لمتقلد قوسا له عربیة فاخذها بیده فجعل یطعن بها فی مخدجته ویقول صدق الله ورسوله
وکبر الناس حین راوه واستبشروا وذهب عنهم ما کانوا یجدون اخرجه احمد وعن ا[illegible] عن
قیس بن عباد قال کنا مع علی فکان اذا شهد مشهدا او اشرف علی اکمة او هبط وادیا قال سبحان
الله صدق الله ورسوله فقلت لرجل من بنی یشکر انطلق بنا الی امیر المومنین حتی نسأله
عن قوله صدق الله ورسوله قال فانطلقنا الیه فقلنا یا امیر المومنین رایناک اذا شهدت مشهدا
او هبطت وادیا او اشرفت علی اکمة قلت صدق الله ورسوله فهل عهد رسول الله صلی الله
علیه وسلم الیک شیئا فی ذلک قال فاعرض عنا والححنا علیه فلما رای ذلک قال والله ما عهد الی
رسول الله صلی الله علیه وسلم عهدا الا شیئا عهده الی الناس ولکن الناس وقعوا علی عثمان فقتلوه وکان
غیری فیه اسوء حالا وفعلا منی ثم انی رایت انی احقهم بهذا الامر فوثبت علیه فالله اعلم اصبنا
ام اخطأنا [illegible] اما افضلیت شیخین باعتبار زیادت [illegible] علی نفس ناطقه نسبت [illegible]
[illegible] ان و معامله کنندگان بواسطه امتزاج این [illegible] اقوال ایشان را و [illegible]
سوال [illegible] اقوال [illegible] ظاهر است اما [illegible] اقوال [illegible] بیان آن آنست که [illegible]
زمان شیخین [illegible] باخذ نسبت ظاهر که معتبر [illegible] که معبر باحسان [illegible]
[illegible] اصحاب [illegible] را این دو طریق و تادب بایشان با وجود آنکه شرف صحبت

Marfat.com

[ح]ضرت صلی الله علیه وسلم دریافته بودند و با شیخین در اصل صحبت و علم و جهاد همعنان بودند مانند
[سع]ند بن ابی وقاص و معاذ بن جبل و ابو عبیدة بن الجراح و حذیفه و عبد الله بن مسعود شواهد
[ای]ن بسیار است تا جای که ناظر متعجب شود و داند که این تاثیر غیبی است ۵ + هیبت حق است
[ای]ن از خلق نیست + هیبت این مرد صاحب دلق نیست + قصه بنا کردن سعد بن ابی وقاص
[خ]انه را و نصب کردن دروازه بر اسلوب خانه های اکاسره و باز شکستن آن بموعظت فاروق
مشهور است و عزل خالد با آنهمه شجاعت و جلالت که داشت و مواخذه کردن فاروق او را
بر صله شاعری و عدم ثوران فتنه از آن و تهدیدات فاروق عمرو بن العاص را و امثال او
در کتب تاریخ و رقائق مذکور است و تقریر او مسائل را و اجماع آرا بر آنچه مقتضای رای او بود
مثل حادثه وضع خراج در کتب آثار مسطور است چون نوبت خلافت بمرتضی رسید قلوب ایشان
متفرق شدند و نفوس ایشان سر بر آوردند و در مسئله اثبات خلافت و جواز تحکیم و عذر استیفا
قصاص حضرت ذی النورین هر چند تقریر مطول تر شد مغلق تر گشت و شبهات بیشتر
[در]میان آمدند و لاسیما از صحابه هیچکس از رای خود بر نگشت و این حکایتها را موافق و مخالف
هر دو متفق اند اگرچه هر یکی سر حکایت بمقتضای مذهب خود کرده باشد و اما تاثیر احوال پس
از آن میتوان دانست که مصاحبان شیخین همه متادب ماندند بشریعت و راغب باحسان
[و] با کسی حرکتی شنیعه ظاهر نشد و مصاحبان حضرت مرتضی اکثر ایشان سپاهی نشان بودند
اهل طمع و حرص و حقد و حسد و با حضرت مرتضی خالص نسبتی نداشتند و نه رسوخ انقیاد [illegible]
جناب مرتضی مکرر از ایشان بر سر منبر شکایت ها کرده که [illegible] اهل کوفه [illegible] با اهل شام
مانند صرف دراهم و دنانیر ده کس را و هم یکی [illegible] و بیوفائی ها از ایشان ظاهر [illegible]
تا حال الکوفی لا یوفی مثل سائر است و با حسن مجتبی و حسین شهید کربلا [illegible]
بیوفائی ها کردند محتاج بیان نیست و جمعی که [illegible] رسوخ انقیاد داشتند در اعتقاد
خود شیر و گربه افتادند جمعی افراط کردند در اعتقاد و تعظیم تا انجا رسانیدند که مدعی نبی شدند

Marfat.com

حضرت مرتضی ایشانرا ازین افراط مکرر باز میداشت وایشان منزجر نشدند چنانکه قصه آن
بسیار نسبته الجماعه که در صحابه طعن میکردند منقول ست وجمعی تفریط کردند دون آنچه در حق او می
بایست وجمعی متوسط الحال بودند وایشان اصحاب عبداللہ بن مسعود اند ودر حمل کلام او
بر معنی مناسب نیز مختلف شدند جمعی آنهمه مبالغه ها وتاکید ها که بر سر منبر میفرمود واصغا میکردند
ومیگفتند مرد محارب است میگوید خلاف آنچه در خاطر دارد وہمین عقیدہ فاسدہ تخم مذاہب
فاسدہ شد از تقیه واختیار آنچه مخالف جمهور باشد چنانکه شیعه میگویند وجمعی حمل کردند کلام
او را و آنچه موافق جماعه باشد وایشان اصحاب عبداللہ بن مسعود بودند وروایات ایشان
همانست عمده نزدیک اہل سنت وجماعت پس اگر تاثیر صحبت مرتضی ایشانرا می گرفت این
اختلاف پیدا نمیشد چنانکه در زمان آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم وشیخین پیدا نشد **سوال** اگر گوئی
که حضرت مرتضی بمر الحق دعوت می نمود وشیخین از مر الحق یک پایه فروتر می آمدند یا گوئی
مخاطبات مرتضی غامض تر بود وعامه را دست بمعانی کلام او نمیرسید وشیخین در کلام سهل
التناول افتاده می گفتند یا گوئی احوال مرتضی تجرد وملکیه مائل تر بود واحوال شیخین به بشریه
واختلاط مناسب تر ومناسبت شرط است درمیان موثر ومتاثر پس اختلاف قوم ناشی
از کمال وافضلیت مرتضی است واگر مرتضی ایشانرا آنچه می بایست ارشاد فرمود وایشان
بقبول او کار نکردند نقص انجماعه عاصیه ثابت میشود نه نقص مرتضی چنانکه جمعی بآنحضرت
صلی اللہ علیه وسلم نگرویدند وبسبب نگرویدن ایشان نقصی بآنحضرت صلی اللہ علیه وسلم
عائد نشد بلکه دائرہ شقاوت بر ایشان افتاد **جواب** گوئیم الحق هیچ نقصی بمرتضی عائد نیست
ونه بهم ... ست اثبات نقص بمرتضی بوجهی از وجوہ نیست بحث در فضیلت وافضلیت
بالنسبة به پیغامبر صلی اللہ علیه وسلم میرود وخدا تعالی در باب منت بر پیغامبر وبر اصحاب
او میفرماید هو الذی ایدک بنصره وبالمؤمنین والف بین قلوبهم لو انفقت ما فی الارض جمیعا
ما الفت بین قلوبهم وقال واذکروا نعمة اللہ علیکم اذ کنتم اعداء فالف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمته

Marfat.com

اخوانا و معلوم است بوجهی که امکان شک ندارد که عرب پیش از زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم
اجهل ناس واقطع ایشان بودند بارحام خدا تعالی همه را بفیض صحبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم
متفق ساخت و تالیف فرمود و اهل بدو را بسبب دیر یوع را ستادب بآداب انبیا گردانید
و هر کسی بر حسب استعداد خود از مائده کرم آنحضرت صلی الله علیه وسلم فائده گرفت الا هر بار دی متمرد
که ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و علی ابصارهم غشاوة حال وی است و همچنین در زمان شیخین اکثر
ناس بر حسب استعداد بهره برداشتند الا اشقیا لیکن پس میزان رحمت عامه ظهور لطف است
در حق اکثر افراد انسان نه کل آن مار الحبث در همین صفت که رکن اعظم نبوت و خلافت همین
تواند بود و سنة الله و سنة رسول الله آنست که مر الحق را با شهد دارات برآمیزند تا معجونی باشد که
بیماران امراض نفسانی بگلو توانند فرو برد لهذا رخص در شریعت نازل شدند و آنحضرت صلی الله
علیه وسلم با منافقان مدارات نمود و نیز سنة رسول الله آنست که مخاطبات غامضه با ایشان
القا ننمایند تا دل ایشان تحیر نگردد با ایشان بروش ایشان باشند تا اخذ فیض توانند کرد
و لهذا خدا تعالی آدمیان را پیغامبر ساخت نه ملائکه را چنانکه در قرآن عظیم مکرر بیان فرمود پس
مشابهت کامله با انبیا همین است که باین نوع معامله کنند و هر که این صفت در وی اکمل وی
افضل امت باشد باعتبار شریعت و پرورش اهل ملت و همین است تفسیر افضلیت در خلافت
پس مانع از ظهور این صفت هر چه باشد خواه شدت ورع و خواه نقص عقل و غلبه تجرد یا غیر آن از
کمال نیابت و تمام خلافت وا نهادن شبه با انبیا عیان و نتیجه نفع ملت عامه است باز داشته
است و این معنی است که بسبیل تنزل گفته می شود الا اگر مرتحق را بشکافیم به نسبت تجوز
در بأکل و ملابس بتقلل معاش و مانند آن مسلم است و با جهت ما تعلق [illegible]
آن مسلم نیست و اگر با جهت امور [illegible] خلافت و ریاست تعلق [illegible]
[illegible] که نظر آن اعظم است که هم مرالحق جانب همین است و نهایت امر معنی
آن باشد که [illegible] اگر به سیرت [illegible] تالیف [illegible] بوده اند [illegible] تتبع کنیم پیدا

Marfat.com

مرا حق تالیف ایشان ست چنانکه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کردند زیراکہ انتظام مسلمین چون بغیر
اینمعنی متحقق نمیشود و اینمعنی یکی از امور مہمہ باشد وہمچنین اگر غموض سخن را بر شگافیم بہ نسبت
عوام دقیقہ محل بحث نیست بلکہ واقع ہم نیست چنانکہ بتفصیل بیان کردیم و اگر بنسبت تور یہ
در سخن و دور دور رفتن در مقتضا الحرب خدعۃ اعتبار کنیم موجب مدح نمیباشد وہمچنین بعض
مائل بودن تجربہ با وجود آنہمہ مداخلات و منازعات و کشش و کوشش کہ سابقاً از ہیچ یکی مثل
آن ظاہر نشد اگرچہ منتج ثمرات نگردید گنجائش تسلیم ندارد و بودن بائن است در آنکہ ہمہ عرب بعد انہماک
در رذائل نفس ازین مہالک صعبہ بفیض آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بقدر استعداد خود با خلاص
شوند الا مار دی متمرد ی کہ ختم اللہ علی قلوبہم صفت اوست و قلیل ما ہو و ہمہ عرب بعد خلاص
از رذائل و تمرن بر فضائل در مہالک صعبہ واقع شوند بقدر استعداد خود بالاہر نکہ بختی کہ باو
حوادث بنکبختی او رانہ جنبانند و قلیل ما ہو و اگرچہ این چیز ہا در جلالت مرتضیٰ قدح نمیکنند زیراکہ در آن
مخالفان بران مخالفان است فقط لیکن چون رجوع ثواب اعمال بہ پیشوای قوم امر مقرر است
می باید کہ اجر اعمال تابعان شیخین زیادہ عائد شوند وبحضرت مرتضی اجر بعض تابعان عائد شود
واز دیگران نہ اجر عائد شود و نہ وزر و اینمعنی در افضلیت کافی است اما افضلیت شیخین باعتبار
تحمل اعباء دعوت پس بیان او انست کہ اعباء دعوت سہ نوع بودہ اند نوعی کہ پیش از ہجرت
بود وقتی کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اظہار دعوت اسلام نمودند و عرب ہمہ بکفر و انکار برخاستند
و بایکدیگر براین امر اتفاق نمودہ بایذاء آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و اصحاب مشغول گشتند درینوقت
صدیق اکبر و عمر فاروق سبب کسر جماعہ کفار و فل حد ایشان گشتند چنانکہ تقریر آن گذشت
صدیق [illegible] سی است از احرار بالغین کہ مسلمان شد و بر فقراء صحابہ انفاق نمود و آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند ما نفعنی مال احد ما نفعنی مال ابی بکر و در مشاق آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم نصرت داد و فاروق سبب عزت اسلام و غلبہ مسلمین گردید بخلاف مرتضیٰ کہ در ان
صغیر بود زیراکہ وقت اسلام ہفت سالہ بود یا دہ سالہ عن عمر مولی عفرۃ قال سئل محمد بن

القرظی عن اول من اسلم اعلی او ابوبکر قال سبحان الله علی اولهما اسلاما وانما اشتبه علی الناس
ان علیا اخفی اسلامه من ابی طالب واسلم ابوبکر فاظهر اسلامه ولا شک عندنا ان علیا اولهما
اسلاما اخرجه ابوعمر فی الاستیعاب وعن حبة العرنی قال رأیت علیا ضحک علی المنبر لم اره ضحک
ضحکا اکثر منه حتی بدت نواجذه ثم قال ذکرت قول ابی طالب ظهر علینا ابوطالب وانا مع رسول
الله صلی الله علیه وسلم ونحن نصلی ببطن نخلة فقال ماذا تصنعان یا ابن اخی فدعاه رسول الله
صلی الله علیه وسلم الی الاسلام فقال ما بالذی تصنعان بأس او بالذی تقولان بأس ولکن
والله لا تعلونی استی ابدا وضحک تعجبا لقول ابیه ثم قال اللهم لا اعرف ان عبدا لک من هذه الامة
(یعنی سرین من از من بلند نخواهد شد)
عبدک قبلی غیر نبیک ثلاث مرار لقد صلیت قبل ان یصلی الناس سبعا اخرجه احمد و نوعی که بعد
از هجرت بود تا وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم و شیخین و مرتضی بعد اشتراک در تحمل اعباء جهاد
مختلف شدند مرتضی بشجاعت پهلوانی پیش قدمی کرد و شیخین بمشورت که شعبه ایست از سیاست
ملوک و امرا اگر کسی تأمل بلیغ و استقرای تام بکار برد بداند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم قدری
با شیخین مشوره کرده اند و اصغاء صلاح دید ایشان نموده با دیگری نکرده اند و اینمعنی از تصفح
حکایات ظاهر است و آن نوعی که بعد وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظاهر شد در اموری که در
بعثت آنحضرت داخل بود کما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اوتیت مفاتیح الارض لیکن
موعود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بلا اعلی پیش از ظهور آن مقدر بود پس شیخین بطریق نیابت
آنحضرت اینمعنی را سرانجام دادند و دران باب هیچ لاحقی را لحوق بایشان ممکن نشد چه جای مساوات
و سابقیت و حضرت مرتضی اینمعنی را روشن تر ادا نمود گفت سبق رسول الله صلی الله علیه وسلم
وثنی ابوبکر وثلث عمر ثم خبطتنا فتنة فهو ما شاء الله واین قول از مرتضی [illegible]
[illegible] کرده شده و هر که اسانید آن میخواهد در مسند احمد نظر کند و حضرت مرتضی [illegible] در
شغل دنیا قسمها و منازعه ها افتاد و در ایام او هیچ بلد مفتوح نشد و هیچ فتحی ظاهر نگردید بلکه جهاد
بالکلیه مسدود ماند پس باعتبار تحمل اعباء [illegible] شیخین افضل وارجح شدند باید دانست که شجاعت

Marfat.com

دو قسم است شجاعت پهلوانان و شجاعت امرا شجاعت پهلوانان غلبه بر اقران است و زیبائی
بقوت بطش و ثبات قلب و شجاعت امرا فتح بلاد و هزیمت دادن جیوش است بسیاست و تدبیر
و حسن استعمال انها در مواضع آنها با ثبات قلب و زیادت عقل و عدالت و دانستن هر چه در وقت
مطلوب است از صلح و جنگ و تأنی و عجلت و دانستن معرفت هر یک از افراد جیش و کار
مطلوب گرفتن از ایشان و گاهی این دو شجاعت مفترق میشوند چنانکه عنتر موصوف بود
بشجاعت پهلوانی فقط و امیر تیمور بشجاعت امرا فقط پس تیمور اشجع ملوک بود و هر چند منقول
نشد که با پهلوانی مبارزت کرده باشد و او را زیا افگنده باشد و هر چند حضرات خلفا همه متصف
بودند بهر دو شجاعت اما حضرات شیخین را افضل بود در شجاعت امرا و حضرت مرتضی را زیادتی
بود در شجاعت پهلوانان و اینمعنی بدیهی است بنسبت کسی که سیرت کسی همه ایشان ... تام متتبع
همه از ایشان دانسته باشد و شجاعت امرا انفع است در تمشیت ملت و شجاعت پهلوانان
نیز زران دخلی دارد بقدر خود و لهذا نصیب آنحضرت صلی الله علیه وسلم که میزان شرف و فضل
است و منتهای آن از شجاعت امرا او فر و اتم بود بنسبت شجاعت پهلوانان و همچنان از
... و سار دین و دنیا شده آمده است اما افضلیت شیخین باعتبار نشر علوم دین بیان آن است
که افضل علوم قرآن عظیم است و جمع کننده قرآن و نصب کننده قاریان در آفاق شیخین
اند و حضرت مرتضی هر چند روایت قرآن کرده است اما روایت آن نکرده اند اما اصحاب عبد الله
بن مسعود از اهل کوفه مثل زر بن حبیش و ابو عبد الرحمن السلمی و ایشان اول بار قرآن را
عبد الله بن مسعود خوانده بودند و بر مرتضی دو باره گذرانیدند و اگر نمیگذرانیدند هم روایت ایشان
صحیح بود ... سعد بن عبیدة عن ابی عبد الرحمن السلمی عن عثمان عن النبی صلی الله علیه وسلم
قال خیرکم من تعلم القرآن وعلمه قال واقرأنی ابو عبد الرحمن فی امرة عثمان حتی کان الحجاج
قال وذلک الذی اقعدنی مقعدی هذا اخرجه البخاری و بعد از قرآن عظیم حدیث آنحضرت است
صلی الله علیه وسلم و فاروق محدثین را در آفاق فرستاد و اصل علم حدیث همانست از جمله ایشان

Marfat.com

عبدالله بن مسعود بود در کوفه و روایت او در کوفه ثابت است و از جمله ایشان ابو موسی و جمعی دیگر
در بصره و همچنان در شام جمعی از صحابه امام مرتضی در بلاد کسی را نصب نکرد وی در حدیث مثل عبدالله بن مسعود است
لیکن اینجا فرقی هست که اهل حدیث در آن ازاد اند و آن آنست که اصحاب عبدالله بن مسعود ثقات و فقها اند و رواة حضرت
مرتضی لشکریان مستور الحال و حدیث مرتضی بدرجه صحت نرسیده است الا آنچه اصحاب عبدالله بن مسعود روایت کرده
اند عن ابن ابی ملیکة قال کتبت الی ابن عباس اسأله ان یکتب لی کتابا ویخفی عنی فقال ولد ناصح انا اختار له
الامور اختیارا واخفی عنه قال فدعا بقضاء علی فجعل یکتب منه اشیاء ویمر به الشیء فیقول والله
ما قضی بهذا علی الا ان یکون ضل وعن ابی اسحق قال لما احدثوا تلک الاشیاء بعد علی قال
رجل من اصحاب علی قاتلهم الله ای علم افسدوا وعن ابن عباس قال سمعت المغیرة
یقول لم یکن یصدق علی علی فی الحدیث عنه الا من اصحاب عبدالله بن مسعود روی الآثار
الثلثة مسلم فی مقدمة صحیحه و اما اهل مدینه و اهل شام از حضرت مرتضی حدیث ندارند الا قلیلی
و بعد از قرآن و حدیث مدار اسلام بر فقه است و امهات فقه مسائل اجماعیه عمر فاروق است
و اگر اکثر اهل اسلام را بنظر امتحان نگاه کنی حنفیان و مالکیان و شافعیان اند اما مذهب مالک
پس مبنای آن موطا است و در موطا از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر شمرده شده
منقول نیست و همچنین در مسند ابی حنیفه و آثار امام محمد که مبنای فقه حنفیه است از روایت مرتضی
بجز چند حدیث مرفوع و چند اثر شمرده شده زیاده از آنچه در موطا است بقلیلی منقول نیست و نیز
در مسند شافعی که مبنای مذهب شافعیه است از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوع و چند اثر
در قوت که نسبت احادیث مرویه از دیگران در نهایت قلت است منقول نیست و کسی
که بر اصول و امهات این مذاهب اطلاع دارد شک نمیکند در آنکه اصل این مذاهب
اجماعیه فاروق است و آن مانند امر مشترک است در میان همه این مذاهب
صحابه از اهل مدینه مانند ابن عمر و عائشه و فقهای سبعه از کبار تابعین مدینه و زهری و مانند
آن از صغار تابعین مدینه اصل مذهب مالک است که صورت خاص مذهب وا ازان پیدا شده

Marfat.com

همچنین اعتماد بر فتاوی عبدالله بن مسعود در غالب حال و بر قضایای مرتضی در بعض
احوال بان شرط که اصحاب عبدالله بن مسعود روایت کرده باشند و اثبات نموده و بعد ازان
بر تحقیقات ابراهیم نخعی و شعبی و تخریجات ایشان اصل مذهب ابی حنیفه است که بسبب آن خصو
خاص مذهب وی پیدا شده و همچنین تفتیش معتمد فقهای مکه و مدینه و عرض اقوال ایشان بر
احادیث مرفوعه و تثقیف آنها بر قواعد اصول و تطبیق مختلفات از آنها و مانند آن سبب
خاص مذهب شافعی شده است و جمع و تنقیح احادیث مرتضی و آثار مرتضی نیست اما این معنی را
بجز ماهر در اصول و امهات این مذاهب نمیتواند شناخت و بعد ازان علم سیر در فائق است
و حضرت مرتضی یکی است از علماء صحابه درین باب متساوی القدم با عبدالله بن مسعود وغیره
آن اما استناد او بحضرت مرتضی پس امر لیست اعتباری و نقلی بآن صحیح نشده عن عاصم عن
مورق العجلی قال قال عمر بن الخطاب تعلموا الفرائض واللحن والسنن کما تعلمون القرآن
اخرجه الدارمی وفی الدر لتفسیر اللحن یرید تعلموا لغة العرب باعرابها وفی الکشاف فی تفسیر قوله تعالی
ان الله بریٔ من المشرکین ورسوله فی تاویل روایته ورسوله بالجر علی الجوار وقیل علی القسم
کقوله لعمرک وحکی ان اعرابیا سمع رجلا یقرأها فقال ان کان الله بریٔ من رسوله فانا منه بریٔ
فلببه الرجل الی عمر فحکی الاعرابی قراءته فعندها امر عمر بتعلیم العربیة انتهی و این قصه دلالت میکند
بر آنکه عجمه از تقیید ساختن بنحو نشاء آن فاروق بود اما تصوف بمعنی سلوک و تهذیب باطن
پس نمی تیقن که حضرت مرتضی در روایت این باب اکثر باشد از ابن مسعود و ابن عمر مثلا
سوالی اگر گوئی که حضرت مرتضی اعلم ناس بود بقرآن و سنن و مردمان از وی آنچه روایت
کردند [illegible] سوء تحمل ایشان علم او مختلط شد و انتفاع تام بآن متحقق نگشت پس فضیلت
مرتضی را ازین معنی چه خلل رسید جواب گوئیم آری فضل مرتضی را فی نفسه این معنی خلل نکرد و نه
استحقاق او خلافت را و همین است عقیده ما و لیکن نیابت پیغمبر را از جهت جارحه ابلاغ آن
در آنچه خدا تعالی اجمالا پیغمبر را داد و تفصیل او بر دست یکی از امتیان او مطلوب بود خلل نمایان کرد

Marfat.com

زیرا که خلیفه پیغامبر بحقیقت مانند نی است که در دهان نائی باشد و او بجز نائی و ماجرای نی
نایم + او دمی پی با دمالی وحی نه ایم * پس اراده الهی منعقد میشود بظهور علم و رشد در افراد
انسان در رفع مظالم ایشان و انقیاد عالم اجمعی را از اراده هرگز متخلف نیست کما قال عز من
قائل ولقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انهم لهم المنصورون وان جندنا لهم الغالبون و این
بمشابه آنست که در دل نائی غزلی بهم میرسد که مقام راست یا عشاق را مثلا در ضمن فلان
غزل بسر آید بعد ازان رنگی ازین اراده در قوای عقلیه و قلبیه پیغامبر فرودی آید و قوی
او را بافعال مناسبه بآن مقصد و تیجان می آرد و پیغامبر منقاد این رنگ شده بهر روش
ممکن در سینه این مقصود را خلت میفرماید و این بمشابه آنست که نائی صوتی از گلوی خود
بر می آرد که اجمال همان نفس است که بر روی کار خواهد آمد ابا برای رفع صوت یا تحسین آن
نی را بدست میگیرد و بر دهان خود می نهد بعد ازان همان اراده الهی بواسطه همت پیغامبر
و عزیمت او و بمداخلت او و نسبت او در نفس شخصی که مستعد آن کار بوده همت کار میکند
و از وی آن افعال اقتضا مینماید و این بمشابه آنست که از نی صوتی حزین بر میخیزد و اقتضی
نفس نیست انیست معنی خلافت نبوت و این تفصیلی است قطع نظر از قابلیت و استعداد
ذکر در فضیلت جمعی مشترک باشند در اراده الهی تخصیص یکی از آن جمع کند [illegible] الحق
سبحانه تعالی بعلم آن متعذر است این شخص افضل است یا فلان و [illegible]
بالفعل مطلوب است نه وجود بالقوة [illegible] انبیاء [illegible] بکثرت امت واقع
در حدیث معراج آمده است که حضرت موسی علیه السلام چون کثرت امت آنحضرت صلی الله
علیه وسلم دیدند رقت کردند و گفتند بعث بعدی غلام یدخل الجنة من امته اکثر [illegible]
من امتی و آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند [illegible] مکاثر [illegible]
فضیلت مطلوب [illegible] اکثر [illegible] آنحضرت صلی الله علیه وسلم
فی نفسه همانست که سابق بود پس وجود خارجی اینجا مع اراده الهی میکند و هر چند [illegible]

Marfat.com

فائده واقع شود خلافت نبوت محکم تر باشد واین فضیلت امری است که تا عارف تحقیقا
وتخلقا بان رنگین نشود کنه آن نداند در رجحان او را بر سائر فضائل نفهمد واین فقیر تا ازین
بستان نشمید بآن آشنا نشد واین بحثی است که بفن علیحده تعلق دارد لهذا بسط سخن درین
مسئله نمی کنم واین فضیلت بحسب حقیقت خود مشروط باستعداد نیست ع تو چون
ساقی شوی ورد تنگ ظرفی نمی ماند + بقدر بحر باشد وسعت آغوش ساحلها + لیکن
سنة الله بران جاری شده که این فضیلت نه دهند مگر کسی را که جامع فضائل شتی باشد
جبلة وکسبا ومدتها رحمت الهی که به پیغامبر متوجه شده بود در ضمن آن پیغامبر باین شخص
نیز کار خود کرده باشد واخلاق کامله داشته باشد وعلوم پیغامبر بوجه کامل اخذ کرده بود
شرطیه این شروط ازین جهت برخاسته است اما افضلیت شیخین باعتبار صفات قلبیه که
آنرا بعرف اهل زمان بطریقت تعبیر کنند پس بدو وجه بیان کنیم اول آنکه زهد مرتضی از قسم
زهد اولیا بود وزهد شیخین مانند زهد انبیا وورع مرتضی از قسم ورع اولیا بود وورع شیخین
ورع انبیا ودلیل واضح برین مدعا آنست که اتفاق جمیع اهل تاریخ است برآنکه ورع مرتضی
وزهد او سبب عدم انتظام خلافت او شد وورع شیخین وزهد ایشان سبب انتظام خلافت
ایشان گشت ومعلوم است که اوصاف کامله انبیا بوجهی واقع است که مانع ریاست عالم
نمی شود بخلاف زهد اولیا ووجه ثانی آنکه اعظم انواع زهد آنست که بی رغبتی کند در خلافت
که صورت جاه است بلکه اگر بحقیقت رجوع کنیم زهد ترک مقتضای نفس خود است هرچه باشد
پس اگر شخصی که مقتضای نفس او مال است نه جاه زهد او ترک مال باشد از خوف خدا یا
[illegible] لراو نه ترک جاه وشخصی که مقتضای نفس او جاه باشد نه مال زهد او ترک جاه
باشد نه ترک مال پس حضرت مرتضی سعی ها کرد برای خلافت وجنگها بعمل آورد
هرچند این همه بحسب اجتهاد وی باشد وبرخصت شرع لیکن کسی که اصل این حادثه ها
ازوی واقع نشد حال او اصفی است از کسیکه باین حادثه ها افتاد واعظم انواع ورع آنست

Marfat.com

که ترک کند مقاتلات را بین المسلمین زیرا که قتال خطر او اعظم است و اثم او اشد پس اگر چه در شرع
وجه اباحت یافته شود و بادنی شبهه ترک نماید و این مقاتلات در شیخین واقع نشد بخلاف حال
مرتضی و همچنین تواضع اعظم انواع او تواضع با اقران خود است در وقتی که با ایشان در آن فن
همعنان باشند و شیخین با اهل علم و با مستحقین خلافت در زمان خود بغایت تواضع داشتند
زیاده از حضرت مرتضی و همچنین هر صفتی ازین صفات چون بر شگافتیم انواع بسیار دارد
و اعظم انواع آن در شیخین می یابیم و اگر زهد و ورع بمعنی تقلل در معاش بگیریم فضل حضرت
مرتضی بحسب آن نیز محل تامل است عن محمد بن کعب القرظی ان علیاً قال لقد رأیتنی مع رسول
الله صلی الله علیه وسلم وانی لاربط الحجر علی بطنی من الجوع وان صدقتی الیوم لاربعون الفاً
وفی روایة وان صدقة مالی لتبلغ اربعین الف دینار اخرجه احمد و اگر بمعنی احتیاط در تصرف
بیت المال اعتبار کنیم همه در آن متساوی الاقدام اند از قصص اختصاص حضرت مرتضی
بآن ظاهر نمی شود سؤال اگر گوئی که مداخلات و منازعات حضرت مرتضی درین امور همه
[illegible] فی الله بود و هر سعی که کرد بنا بر بقای تام و معرفت کامله کرد آنجا توکل با سباب جمع
[illegible] اند شد پس انمعنی با افضلیت از جهت ورع و زهد و توکل و تواضع و مانند آن منافات
ندارد جواب گوئیم احسنت لغو سخن فرو رفتی و آنچه تحقیق است درین باب آوردی الا آنکه
[illegible] سخن باقی است حفظت شیئاً و غابت عنک اشیاء و درینجا شبهه نیست که حضرت
مرتضی از کاملان و مکملان بود و مثل این حرکات از مثل حضرت مرتضی نمی آید مگر الله فی الله
و این سعی با توکل و زهد منافات ندارد اما آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرموده اند ان روح القدس
نفث فی روعی ان نفساً لا تموت حتی تستکمل رزقها الا فاجملوا فی الطلب و درین [illegible]
است معرفت دقیقه از علم سلوک و آن آنست که آدمی در مبتدا توجه [illegible]
مستند میگرداند و وی بحقیقت قدری است در طریقت هر چند باعتبار شریعت سنی باشد
بعد از آن ترقی میکند بتوحید پس همه حرکات عالم را مستند می بیند بفاعل واحد مثل ستنا

Marfat.com

حرکات بعینها مهره بازی باوستادی که در ای ستر نشسته است و وی درین حالت جبری
است در طریقت بعد ازان هر دو صفت در وی جمع میشوند و نزدیک یکی از دیگری مانع نمی آید
و درین حالت متوسط شد در قدر و جبر و قائل شد بامر بین الامرین و رجوع نمود بمرتبهٔ علوم
اهل سنت و سنی گشت در طریقت بعد ازان او را لباس دیگری پوشانند و نظر از شکست
میکنند اسباب را هر چند که این اسباب منافی توحید او نیست بلکه هر چند اسباب بیشتر توحید
او زیاده تر اما با این همه احوال نفی الطالب پیش می آرد چنانکه از فلتات لسان وی و مجاری
احوال وی مستفاد میشود که از این همه وارسته است و حالت اولی حال اولیاست و حالت
ثانیه مقام انبیا که بوراثت ایشان کمل اولیا بآن مشرف میشوند همچنین در اول حالت آدمی
بزبان ذکر میگوید و دل او عین ذکر نشده است بعد ازان ترقی میکند و دل او عین ذکر میگردد
و از ذکر زبانی مستغنی میشود بلکه آنرا گذاشته اند بعد ازان تفرقه واقع میشود در میان زبان وی
و دل وی زبان وی بکلام ناس متکلم است و دل او عین ذکر است و این حال اولیاست
بعد ازان او را لباس دیگری پوشانند و رشیت میدهند بذکر او و را در مقام ذاکران میگذارند
و این مقام انبیاست و لهذا حضرات انبیا با وجود کمال خود او در ع ناس بودند و از هر ایشان
داعیه ایشان نمی باشد که مولانا جلال الدین رومی قدس سره میفرماید

ترک استغنا مرحم شود تا است	نه همین نقش که عارض حالت است
ای لبالب درده استغنا بگریست	جان او با جان استغنا است جفت

و شک نیست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم باکمل معنی استغنا متصف بودند معهذا امر شده
که بر وفور الیه ایشان بر ترک استغنا و عدم روز وقتی بنا شده بعد ازان نازل شد و لا تقولن لشیء
انی فاعل ذلک غدا الا ان یشاء الله و حضرت سلیمان علیه السلام لاجرم بحقیقت استغنا
متصف بودند معهذا بر ترک لفظ استثنا مواخذه بران واقع شد و حضرت موسی علیه الصلوة والسلام
با آنهمه جلالت گفته بودند انا اعلم پس برین کلمه عتاب کرده شد با هر انچه هر نبیا بود رتبه ایشان

Marfat.com

مائل میباشد بقصد الی الله بعد ازانکه از سیر فی الله و بالله بهمه فراغ حاصل کرده اند و سر این همه
آنست که سالک را لقا نصیب نشد مگر بصورت اصل جبلت او پس انبیا و ورثهٔ ایشان در اصل جبلت
بوضعی مخلوق میشوند که قوت ملکیهٔ ایشان قوی تر باشد و قوت بهیمیهٔ ایشان با وجود قوت خود
منصبغ بصبغ ملکیه و متاثر از وی بود بمنزلهٔ شعلهٔ سراج که بالطبع مائل بعلو است و بعد از فنا
صورتیکه ایشان را نصیب شد همان اصل بعلو و انصباغ قوت بهیمیه بصبغ قوت ملکیه خواهد بود بخلاف
غیر ایشان و همین است وجه جمع در اقوال مختلفهٔ ائمهٔ سلوک خواجه نقشبند قدس سره بطریق تمثیل
میفرمودند سه هیمه اندر درخت آتش دید هیمه تر نیز شد آن درخت از تاب شهوت و
حرص مرد صاحبدل را همچنین دان و همچنین انکار رد و بعض اتباع خواجه نقشبند گفته اند که
غضب لله باقی اشد بهتر از غضب عامی و سیدی عبد القادر قدس سره میفرماید که ابدا
حصول فنا و بقا را بار دیگر پیش می آید و کسر نفس دیگر بار لازم می شود پس هر یکی از افراد این
طوائف خبر داده است و اختلاف الاقوال لاختلاف الاحوال و این مسئله یکی از غوامض علم
سلوک است تفصیل تقریر آن نیست التقریر آنچه درین رساله از دلیل نقلی و عقلی بر تفضیل شیخین اقامت
نموده ایم بقیة الکلام در دفع شبهات مخالفان است و ما را درین رساله با جمیع امامیه و زیدیه کار
نیست مناظرهٔ ایشان بطور دیگری باید نه با احادیث صحیحین و امثال آن و بعد از قطع نظر از امامیه
زیدیه باستقرا معلوم شده که مخالفان دست و اختلاف درین مسئله سر کرده از جمعی که مشتغل اند
بعلم کلام تصحیح طوسی شبهات چند بر هم دوخته اعتقاد ایشان را مختل ساخته است و ایشان بر رد
آن شبهات قادر نشدند و تقلید سلف صالح خود دست آویز ساخته اند کما یظهر من کلام العضد
و التفتازانی و غیرهما و مادهٔ شبهٔ ایشان هم تتبع فضائل کلی است از غیر آن و جمع [illegible]
احادیث الطرق [illegible] بطریق تحقیق و اجتهاد ایشان قادر نشدند بر جمع [illegible]
اشاره هر حدیث جدا از دیگری نصیب نشد و از استاذان محقق معانی حدیث را فرا نگرفته اند و
متکلمین ایشان را پیش آمده نه در همین مسئله است تنها بلکه در بسیاری از مسائل فقه و کلام و ست

وپا لگم کرده اند و صوفیائیه ملت مصطفیه گشته نه تقلید سلف را محکم کرده و نه طرق اجتهاد و تحقیق
را استوار نموده کالذی تگما کبات در گوش کرده تا محو خویشتن هم فراموش کرده و تحقیق و نقل
ابطال علوم صوفیه در قدح سلاسل صوفیه بحضرت مرتضی که در میان ایشان مشهور شده است دست
آویز نموده از تحقیقات کار غافل ماندند یا مکاشفات و اعتبارات شیخ محی الدین بن عربی و امثال
او در کتابها دیده بظاهر آن مغرور شده اند و هر چند مخاصمه با این سه فریق از ان بیشتر است که
درین عجالة الوقت استیفاء آن توان کرد لیکن مقصود درینجا اشاره باصول این شبهات و ایما
بامهات طرق تفصی از ان است و ما لا یدرک کله لا یترک کله و آنرا در ضمن سه فصل بیان کنیم

فصل اول

اگر گوئی که صاحب تجرید اثبات کرده است افضلیت حضرت مرتضی را بر سائر صحابه بجای
که گفته است و علی افضل لکثرة جهاده وعظم بلائه فی وقائع النبی صلی الله علیه وسلم بجمعها
احد درجته فی غزاة بدر و احد و الاحزاب و خیبر و حنین و رجعت الصحابة الیه فی اکثر الوقائع بعد
غلطهم و قال النبی صلی الله علیه وسلم اقضاکم علی و استند الفضلاء فی جمیع العلوم الیه و اخبر هو
بذلک و لقوله تعالی و انفسنا و لکثرة سخائه و کان ازهد الناس بعد النبی صلی الله علیه وسلم و اعبد
و احلمهم و اشرفهم خلقا و اطلقهم وجها و اقدمهم ایمانا و افصحهم لسانا و اسدهم رایا و اکثرهم حرصا علی
اقامة حدود الله و احفظهم لکتاب الله العزیز و لاخباره بالغیب و استجابة دعائه و ظهور المعجزات
منه و اختصاصه بالقرابة و الاخوة و وجوب المحبة و النصرة و مساواته الانبیاء و خبر الطائر و المنزلة
والغدیر [illegible] لما سبق کفره و لکثرة الانتفاع به و تمیزه بالکمالات النفسانیة و البدنیة و الخارجیة
جواب گوئیم منشاء این شبهات عدم تمیز است درمیان فضل کلی و فضل جزئی و عدم تفرقه
است درمیان اوصافی که بآن تشبه کند غیر نبی با نبی از جهت نبوت او و عدم تنقیح مسئله
را از فضیلت که باعتبار ریاست ملت و خلافت انبیا بکار آید از صفتی دیگر که در آن معنی بکار نیاید

اصل فضیلت مشترک باشد واین بحث را سابقا شرح کردیم وباک نیست از اعادهٔ نکته منتخبه از آن
باید دانست که خدا تعالی در کتاب عظیم پیغمبر را بیاید الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی این را در
اصل بمرتبت التفات بغیر پیغامبر نیست تمت با خصوص است بر اخذ از پیغامبر صلی الله علیه وسلم
و سرمایه سعادت همان علم که ما فرا از آنحضرت میدانیم زیرا که شریعت همانست که از آنحضرت صلی الله
علیه وسلم اخذ نموده ایم وآن منسوخ نمی شود وغیر آنحضرت را مفترض الطاعة بعینه نمیدانیم آری
در روایت شریعت از آنحضرت صلی الله علیه وسلم وفهم معانی آن محتاجیم بصحابه وتابعین ومجتهدین
ومحدثین ودرایت ونعمت همان است که خدا تعالی آنحضرت را صلی الله علیه وسلم داد آری بعضی
چیزها موعود بود وآنحضرت صلی الله علیه وسلم پیش از انجاز آن موعود برفیق اعلی صعود فرمود
بحکمة لا یعلمها الا الله تعالی پس انجاز موعود واقع شد بر دست بعض اصحاب آنحضرت پس هر فرقت
که متکلمین در علوم ملیه فضل کلی ذکر کنند مقصود ایشان نیست الا تشبه بآنحضرت صلی الله علیه وسلم
واتصاف او باعتبار نبوت او و واسطه بودن در میان امت وآنحضرت بوجهی که اگر این
واسطه را اعتبار نکنیم سلسله [illegible] گسسته گردد ونیابت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بآن معنی که
آن امور موعوده بر دست کسی ظاهر شود یا حصل اخلاق واعمال فضل کلی تعلق ندارد الا
بالعرض وآن انست که آن اخلاق واعمال بعضی به نیابت آنحضرت گردد وتحمل عباد دعوت
بواسطه او واقع شود در زمان بنی اسرائیل ممکن بود که یک نبی متوفی شود وجهادی وتدبیری
که از دست وی می آمد بر دست دیگری ظاهر کنند ووی نبی آن قوم باشد بعد نبی اول خواه
نبی اول استخلاف کرده باشد یا نه ونیز ممکن بود که شخصی پیغامبری را اعانتها کرده باشد واحیاء
دعوت را تحمل نموده باشد خصوصا جهاد واتفاقا ووی افضل است باشد [illegible]
رحمت الهی در ضمن پیغمبر شامل حال او شده ونیز ممکن است که [illegible]
وعملیه او مناسبت تمام داشته باشد با پیغامبر از این جهت افضل است باشد هر چند از
کارها که پیغامبر در مدت حیات خود کرده بود از تحمل احیاء دعوت چیزی از وی بظهور نرسید

۱۷۹

Marfat.com

وچون نبوت منقطع شد صورت اولی بعینها ممکن نیست بلکه اقرب باشئی با و ظهور موعود پیغامبر
است پیوست وی بعد نسبت پیغامبر دران امر بوجوه بسیار و هر سه ازین خصلت در شیخین
متحقق بودند و صحابه بقدر استعداد خود ها درین امور شامل اند و حضرت مرتضی که یکی از کاملان
و مکملان است بطریق اولی باصول این صفات متصف است اما تشبه شیخین به پیغامبر درین
خصال باعتبار نتیجه اتباعیه اتم بود از تشبه مرتضی و چون تحریر مدعا باین وجه کردیم معارضات
و ممانعات متکلمین از سهم باشید معهود تشبیه بعض اجوبه شبهات ضرورست قوله لکثرة جهادهم
و عظیم بلاءهم فی وقائع النبی صلی الله علیه وسلم فی غزاة بدر و احد و الاحزاب و خیبر و حنین باید دانست
که منشاء این فضائل اعانت پیغامبر است بتحمل اعباء پیغامبر و آن اعانت باهمه وجه متحقق
نشود هرچند شیخین و مرتضی جامع بودند در اصل این وجوه اعانت شیخین قبل از هجرت و بعد
وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیشتر بود از اعانت مرتضی و اعانت در ایام دولت آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بعد هجرت چند بیشتر باشد آن از شیخین زیادت تر واقع شده از حضرت مرتضی
شجاعت و پهلوانی زیادت تر بظهور پیوست پس ایشان هم چنین بمشاهده تحمل اعباء جالیه او
شدند و حق لوازم ادا نمودند و در اصل تشبه شیخین اقوی و اولی و افضل باشند و اگر بعد از هر وجه فضیلت
و هر حقیقت او افضلیت واقع شود این سوال است سنت الله بآن جاری نشده است که
متقربان همه در هر امر مساوی باشند لیکن افضلیت باعتبار اصول این خصال است که تحمل
اعباء دعوت است قوله و جعت الصحابة الیه فی اکثر الوقائع بعد غلطهم الخ باید دانست که حضرت
فاروق و حضرت مرتضی هر دو مبشر اند بزیادت علم و حکمت چنانکه در احادیث بسیار آمده است
و اما علم ... یکی سرعت انتقال ذهن بماخذ مسئله از شریعت یا عقل دیگر نشست دادن
مسائل شریعت و تامل کردن در آنکه این انتقال یا انتقال دیگر در قواعد مبسوط شریعت
کدام مناسب تر است تفصیل این اجمال آنست که اعلی انواع علوم آنست که خدا تعالی بسوی
وحی فرستد بسوی پیغامبر خود و وی بحق الیقین حقیقت آن شناسد و حق را از باطل تمیز کند

Marfat.com

شبه را در انجاد خلل نباشد و این مخصوص بحضرت انبیا است و بعد ازان خروج است از مسائل
مبسوط در ملت که مشتبه باشند باهم بسوی چیزی که در ان شبه نباشد بنص متواتر و تصریح صحیح صحابه
ملت و اجماع حمله ملت تا آنچه بقطع ثابت شد از غیر آن فرق کرده شود و التفهیم در ملت اسلام و اشبه
بعلوم انبیا نوع ثانی است حضرت فاروق چون مسئله مشتبه شد بجهت خروج از مضیق اشتباه
بسر حد یقین مشاورت با اصحاب پیغمبر می‌نمود تا بسنجد که سخن کدام یک ارجح و احق است و این امری
است مشهور و کلمه حق اگر از کسی ظاهر شد ستائش او بعد پیغمبر می‌نمود و میگفت لولا علی لهلک عمر
و این کلمه در حق مرتضی و معاذ بن جبل و زید بن ثابت از ایشان محفوظ است و ستایش کردن
فاروق ابی بن کعب و معاذ بن جبل و ابن مسعود و ابو عبیده بن الجراح بر السنه مذکور. تحقیقت
امتی را در کشف حقائق بر وجه ثانی لابد است از مشاورت و استعانت چنانکه نامه که حضرت عمر
به ابو [illegible] نوشته است گواهی میدهد بانکه حضرت عمر منظور نظر خود رفع کلمه اسلام ساخته بود و آنرا
کار خود کرده بود که برای آن پیدا شده و از تقاسیم رحمت نصیب او گشته گرفته بود و اعلاء کلمه حق که مستلزم
است چیزهای بسیار مثل تنقیح علم شریعت و مثل جهاد اعداء الله و مثل سیاست مسلمین
بوجهی که مفضی باشد بامن ایشان و اطمینان ایشان و هر یکی ازین سه خصلت فروع بسیار دارد
و انواع است بر نوعی بدون معاونان میسر نیست و از هر که اعانتی در چیزی از آن چیزها یافت
او را ستایش بعد پیغمبر مودت حق او بر ذمه خود میدانست چنانکه پادشاه عادل دانا بر لشکرها
خود فتح بلاد و ملک گیری میکند هر پهلوانی را ستایش مینماید و قدر او می شناسد و همچنین اهل
قلم را و ایلچیان را و همچنین هر رامی رصاصه را و صاحب مدافع را و همچنین منهی اخبار را و دلیلان
راه نماینده را مثلا پادشاه عالمگیر هر فتحی که در دکهن واقع میشد بنام ناظم
و او را خلعت فاخره در مقابله آن میداد بان سبب که فتح این ملک
تشویش خاطر از جیوش توران و ایران و سبب ارتفاع تشویش [illegible]
ازین همه حکایت رحم مجبونه چنانکه در مسند احمد مذکور است دلالت میکند بر غلظ فاروق

عطاء بن السائب عن ابی ظبیان الجنبی ان عمر بن الخطاب أتی بامرأة قد زنت فامر برجمها
فذهبوا بها لیرجموها فلقیهم علی فقال ما هذه قالوا زنت فامر عمر برجمها فانتزعها علی من ایدیهم
وردهم فرجعوا الی عمر فقال ما ردکم قالوا ردنا علی قال ما فعل هذا علی الا لشیء قد علمه فارسل الی
علی فجاء وهو شبه المغضب فقال ما لک رددت هؤلاء قال اما سمعت النبی صلی الله علیه وسلم
قال رفع القلم عن ثلاثة عن النائم حتی یستیقظ وعن الصغیر حتی یکبر وعن المبتلی حتی یعقل قال
بلی قال علی فان هذه مبتلاة بنی فلان فلعله اتاها وهو بها فقال عمر لا ادری قال وانا لا ادری
فلم یرجمها اخرجه احمد پس حکم او به رجم صحیح بود از جهت زنا و مسئله عدم اقامت حد بر مجنون هم
مسئله اجماعی نبود که بر فاروق در عدم تفتیش از جنون نیز منکر نبود زیرا که فقها مجمع اند بر آنکه چون
شخصی پیش قاضی اقرار کند و حال مجنون بودن او ظاهر نباشد لازم نیست قاضی را تفتیش
از آنکه مجنون است یا نیست و مثل این را غلط قاضیان گفتن غلط است بلکه مثل آن از آنحضرت صلی الله
علیه وسلم واقع شده عن علقمة بن وائل الکندی عن ابیه ان امرأة خرجت علی عهد النبی صلی الله
علیه وسلم ترید الصلاة فتلقاها رجل فتجللها فقضی حاجته منها فصاحت فانطلق ومر بها رجل
فقالت ان ذاک الرجل فعل بی کذا وکذا فانطلقوا فاخذوا الرجل الذی ظنت انه وقع علیها
واتوها فقالت نعم هو هذا فاتوا به رسول الله صلی الله علیه وسلم فلما امر به لیرجم قام صاحبها الذی
وقع علیها فقال یا رسول الله انا صاحبها فقال لها اذهبی فقد غفر الله لک وقال للرجل قولا
حسنا وقال للرجل الذی وقع علیها ارجموه اخرجه الترمذی پس وقتیکه مثل این امر کمال عصمت
آنحضرت را صلی الله علیه وسلم خلل نکرده باشد افضلیت فاروق را چه خلل رساند بلکه غلط حضرت
مرتضی ... و آن غلط در نفس مسئله فقه بود در قصه احراق مرتد و عبدالله بن عباس بر آن
... ساخت عن عکرمة ان علیا حرق قوما ارتدوا عن الاسلام فبلغ ذلک ابن عباس فقال
لو کنت انا لقتلتهم لقول رسول الله صلی الله علیه وسلم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من
بدل دینه فاقتلوه ولم اکن لاحرقهم لان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا تعذبوا بعذاب الله

Marfat.com

فبلغ ذلک علیا فقال صدق ابن عباس اخرجه الترمذی بلکه قضایای فاروق بحضور جم غفیر
از فقهای صحابه میبود اگر فی الجمله انحرافی در قضا واقع میشد در معرض مباحثه می آمد مهما انگشت
نه نهادند مگر بر قدری یسیر و دران مسائل جای تفتیش باقی است و قضایای حضرت مرتضی
بحضور صحابه واقع نمیشد و ممکن که غلط ها را بسیار دران مستور میماند و چون عبد الله بن عباس بر سجلات
مرتضی مطلع شد اعتراض نمود عن ابن ابی ملیکة قال کتبت الی ابن عباس اساله ان یکتب لی
کتابا و یخفی عنی فقال ولد ناصح انا اختار له الامور اختیارا و اخفی عنه قال فدعا بقضاء علی فجعل
یکتب منه اشیاء و یمر به الشیء فیقول والله ما قضی بهذا علی الا ان یکون ضل اخرجه مسلم فی
مقدمة صحیحه پس عدم ذکر غلطات حضرت مرتضی در کتب متداوله بجهت اختفاء علماء و اختلاط
قضایای اوست چون رواة او مستور الحال غیر حفاظ بوده اند **قوله** و قال النبی صلی الله علیه وسلم
اقضاکم علی باید دانست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر شخصی را از فضلاء صحابه بفضیلتی اختصاص
داده است و بکمالی مشرف نموده در باب شیخین فرموده است اقتدوا باللذین من بعدی
و سیدا کهول اهل الجنة ابو بکر و عمر و در باب فاروق فرموده ما سلک فجا الا سلک الشیطان
فجا غیره و در رویای قمیص و لبن بعلم و دین بشارت داده و در باب حضرت مرتضی فرموده
اقضاکم علی و در باب ابی بن کعب فرموده اقرأکم ابی و در باب عبد الله بن مسعود فرموده
اقرؤا القرآن من اربعة ابن ام عبد فبدأ به الحدیث و رضیت لکم ما رضی ابن ام عبد و در باب
معاذ بن جبل فرموده اعلمکم بالحلال والحرام معاذ و در باب زید بن ثابت فرموده افرضکم
زید و در باب ابو عبیدة بن الجراح فرموده لکل امة امین و امین هذه الامة ابو عبیدة و در باب
زبیر فرموده لکل نبی حواری و حواری الزبیر و در باب حضرت عائشه فرموده [illegible]
من هذه الحمیراء پس اختصاص دادن هر یکی را بفضیلتی و لا بد آنچه فرموده
آن شخص بآن صفت متحقق است حالا دران اوصاف [illegible]
سلامت فطرت بدان گواهی میدهد که مقتدا بودن و سید کهول جنت بودن از سمات [illegible]

Marfat.com

دلیل است بر افضلیت تفصیل این اجمال آنکه بعد اجتماع شروط اجتهاد هر که سرعت انتقال با
ماخذ مسئله بیشتر دارد او را افقهی گویند زیرا که در قضایا اگر بطریق تحقیق باشند نه بطریق تقلید مثل
قضاة زمان ما آنچه زیاده از همه مطلوب است سرعت انتقال ذهن است و هر که حساب را زیاده
ترسیده افرض است و هر که طریق ادا و مخارج و مانند آن و حفظ احرف مسموعه از زبان آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بیشتر دارد اقرء است و هر که در سنن ماثوره در بیع و مناکحات و کتاب الاطعمه
والاشربه واللباس و غیر آن نوعی کند و در است اعلم بحلال و حرام است و هر که حافظه روایت
بیشتر است حقیق است بآنکه روایت علم از وی گیرند و هر که فقه و قرآن هر دو را شناخت با حسن وجهی
و سیلان [illegible] ذهن حقیق است بآنکه رضای او را اتباع کنند اینهمه شرح خروج نفس است بکمال
خود در قوت علمیه خود اما خروج نفس بکمال خود در قوت عملیه خود پس آن نیز [illegible]
بعض را بجوارح تعبیر فرموده و بعض را بامین و از خروج بکمال قوتین دفعه واحده باسم مقتدا
و سید رسول [illegible] اهل الجنة تعبیر فرموده زیرا که مفهوم مقتدا و سید [illegible] علم و اکملیت [illegible]
سلطانی و حضرت مرتضی [illegible] را [illegible] تر بیان کرده گفته انا الحکم و [illegible] خیر لکم منی [illegible] اقول
و استشهاد [illegible] فی جمیع العلوم الیه باید و آنست که حضرت مرتضی [illegible] از کمالات [illegible]
و حقیق است بآنکه جمیع فضلا باو استناد کنند لیکن در خارج اگر کسی را دیده حق شناس باشد
بصیرت عقل [illegible] اند که استناد جمیع فضلا بشیخین اکثر است از استناد ایشان بحضرت مرتضی
تفصیل این اجمال آنکه فضلا را چون [illegible] فیهم چند جا [illegible] قرا و فقها و محدثین و مفسرین
و اصولیین و صوفیه و متکلمین و اهل عربیت اما قرا پس اشهر ایشان [illegible] کل [illegible]
[illegible] اختیار [illegible] روایت است با رسم مصحف عثمانی و مصحف عثمانی باعث شیخین
[illegible] روایت قرات بانواع مختلفه بود و فیصل کننده این اختلاف [illegible] است [illegible]
شیخین لا غیر و سلسله این قرا [illegible] عبدالله [illegible] الشان [illegible] تعلیم قرآن بمصحف
[illegible] ابو عبد الرحمن السلمی بعد از انکه قرآن را بر عبدالله بن مسعود گذرانیده [illegible]

بر مرتضی دوباره گذرانیدند و آنچه امروز از روایت مرتضی پیش قرا باقی است روایت این دو کس است
محفوظ و اکثر روایت ایشان از عبدالله بن مسعود است اما فقها پس اشهر ایشان حنفیان و شافعیان
و مالکیان اند و بنای مذهب ایشان اجماعیات فاروق است و امهات کتب ایشان از مرتضی
روایت ندارند الا اندکی و کسی که درینجا شبهه دارد گو موطا و مسند شافعی و آثار امام محمد و مسند ابی حنیفه
ببین و اما محدثین پس اقوی حدیث و اکثر آن پیش ایشان روایت ابوهریره و ابن عمر و عائشه
و عبدالله بن مسعود و عبدالله بن عباس و انس و ابوسعید خدری و جابر است و ایشان مسمی بمکثرین
اند و بعد از ایشان جمعی که فاروق ایشان را در آفاق نصب کرده بود چون ابوموسی ببصره و ابودردا
بشام و عبدالله بن عمرو بن العاص و علی هذا القیاس و چون تحقیق در می نگریم علم همه ایشان
مستمد است از شیخین یا آنست که از شیخین روایت کرده اند و ارسال نموده یا آنست که اصل
حدیث ایشان را مسموع بود از آنحضرت صلی الله علیه وسلم اما تحقیق و تثبیت کرده اند آنرا از شیخین و
اهل مدینه و اهل شام و اهل یمن و اهل مصر از مرتضی روایت ندارند الا در غایت قلت و اهل کوفه
روایت دارند اما پیش محدثین اکثر رواة حضرت مرتضی مستور الحال اند غیر حفاظ و روایت از مرتضی
پیش ایشان صحیح نشده است الا از قبل اصحاب عبدالله بن مسعود عن ابن عباس قال [illegible]
المغیرة یقول لم یکن یصدق علی علی فی الحدیث عنه الا من اصحاب عبدالله بن مسعود اخرجه مسلم
فی مقدمة صحیحه و چون حضرت مرتضی در خطب و مجالس شیخین حاضر میشد و در مشاورة مسائل فقهیه
مشارکت میکرد در امهات علم حدیث استمدادها نموده است از شیخین چنانکه از تتبع قرائن احوال
ظاهر میشود و معهذا از مکثرین نیست و از حدیث او صحیح نشده است الا اندکی بلکه یکی از صحابه [illegible]
[illegible] ابوهریره که صحبت او با آنحضرت صلی الله علیه وسلم قلیل است و در فقه [illegible]
فرودتر از مرتضی بچندهزار حدیث روایت کرده باشد و ثقات از وی آنرا یاد گرفته باشند و حضرت
مرتضی با وجود صحبت دائمه و کمال فقاهت و تمام حفظ و انقسام استماع از صدیق و فاروق [illegible]
را از حدیث با مسموعات خویش و عدم مانع از روایت که عبارت از قلت ابقا است بعد

Marfat.com

آنحضرت صلی الله علیه وسلم چنانچه در صدیق اکبر بوده است یا اشتغال بامور ناس در تمام عمر خود
چنانکه در فاروق بود یا قلت اشتغال بمشاورت در مسائل فقهیه چنانکه در طلحه و زبیر بود مدتهای
دراز بعد پیغمبر باشد و روایت نکند و مردمان از وی حدیث یاد نگیرند باز در کوفه چون روایت کند
حدیث او تا پانصد نرسد و آن نیز مختل گردد و بشرط صحت نرسد الا قلیلی ولکن الله یفعل ما یرید
و اما اصولیین پس اول کسی که قواعد کلیه آن علم ضبط نموده امام شافعی است و بمقدمه کتاب
ام و در رساله که برای عبدالرحمن بن مهدی نوشت و آنچه از اصول ترتیب کتاب و سنت و اجماع
و قیاس آورده همه ماخوذ است از کلام [illegible] مستخرج است از [illegible] ایشان بلکه این فقیر تا حال
مطلع نشده است بر مسئله اصولیه که ماخوذ باشد از کلام مرتضی فقط یا مستخرج باشد از کلام او و بسیاری
از مسائل اصول از کلام عرب و اسالیب استعمالات ایشان مستخرج است [illegible] مستند شافعی
از حدیث نیز یافته شود مثل [illegible] بلام که حدیث اذا قلت و علی عباد الله الصالحین
اصاب کل عبد صالح فی السماء والارض دال است [illegible] بسیاری از مسائل اصول [illegible]
جبلی است که جبلت انسان بآن حکم می کند مثل ترجیح [illegible]
وافقه باشد بر حدیث غیر آن و مثل ترجیح بکثرت [illegible]
ندارد و با هیچکس از صحابه علی المرتضی بعد ازان [illegible]
اصول درست کرده [illegible] حب خود اصلی [illegible]
فما یلحقه البیان العام [illegible] غیر مفسر الترجیح [illegible]
علی الکتاب نسخ الی خبر الاحاد و غالب [illegible] اصول ایشان اظهار فرق [illegible]
مشهور ایشان در ظاهر الروایة یافته شود این را با کلام صحابه چه ربط و کدام تعلق و متکلمان
مذهب ایشان عقیده اهل سنت و جماعت است مجرد از دلائل عقلیه و اصول آن [illegible]
منقول است مثل مسئله ایمان و تقدیر و اسماء حسنی و صفات علیا و عذاب قبر و رویت خدا تعالی
و عصمت انبیا و غیر آن اما آنچه ملحق کرده اند از مقولات عشر و مباحث امور عامه آنرا با کلام

Marfat.com

هیچکس از صحابه ربطی نیست بدعتی است صرف استناد آن بصحابه وجهی ندارد واما تفسیر وعربیت
پس منشاء اشتغال بآن فاروق اعظم است چنانکه قصه ها بسیار بر این دلالت میکند وابن عباس
راهی از عربیت سر داده است کما شهد له جوابه عن سوالات نافع بن الازرق وآهسته آهسته زیاده
ترشید وقصه الفاعل مرفوع والمفعول منصوب والمضاف الیه مجرور وانح هذا النحو اصلا صحیح نشده
شبیهه بمفتریات است واگر بفرض صحیح شود واین قدر اکتفا کند در استناد نحو بحضرت مرتضی قصه
ها بسیار مانند آن میتوان آورد که فاروق در آنها مسائل دقیقه عربیت ها بیان کرده مانند آنکه
قول فاروق لن یغلب عسر یسرین اخرجه مالک گوئیم آن اشارت است بقاعده مشهوره
اذا اعید اسم معرفة فهو هو واذا اعید نکرة فلیس هو هو واما صوفیه پس تهذیب باطن بصحبت وغیر
آن از شیخین منقول است واتصال حسن بصری بحضرت مرتضی ولبس خرقه بمرتضی امری است
باطل که شیعه واهل سنت هردو منکر آن اند ودون اثباته خرط القتاد قوله واخبر هو بذلک باید
دانست که اظهار کمال خود از اهل کمال خصوصا به نیت صحیحه مانند ترغیب ناس بر اخذ علم از وی
مثلا مستنکر نیست واینمعنی از مرتضی وعبد الله بن مسعود وابی بن کعب وغیر ایشان منقول
است عن ابی الطفیل قال شهدت علیا یخطب وهو یقول سلونی عن کتاب الله فوالله ما من
آیة الا وانا اعلم ابلیل نزلت ام بنهار ام فی سهل ام فی جبل اخرجه ابو عمر عن شقیق بن سلمة قال
لما امر عثمان فی المصاحف بما امر قام عبد الله بن مسعود خطیبا فقال تامرونی ان اقرأ القرآن علی
قراءة زید بن ثابت والذی نفسی بیده لقد اخذت من فی رسول الله صلی الله علیه وسلم سبعین
سورة وان زید بن ثابت لذو ذوابة یلعب مع الغلمان والله ما نزل من القرآن شیء الا [illegible]
[illegible] فی ای شیء نزل وما احد اعلم بکتاب الله منی ولو اعلم احدا تبلغنیه الابل [illegible]
[illegible] ثم استحیی مما قال فقال وما انا بخیرکم قال شقیق فقعدت [illegible]
[illegible] صلی الله علیه وسلم فما سمعت احدا انکر علیه ولا رد ما قال اخرجه ابو عمر وغالب بر شیخین ظن ترقی تواضع
ودنیا [illegible] وترک حظ نفس بود چنانکه قصه ها بسیار بر این معنی دلالت میکند عن الضحاک قال

Marfat.com

رای ابوبکر الصدیق طیرا واقعا علی شجرة فقال طوبی لک یا طیر والله لوددت انی کنت مثلک تقع
علی الشجرة وتاکل من الثمر وتطیر ولیس علیک حساب ولا عذاب والله لوددت انی کنت شجرة الی جانب
الطریق مر علی جمل فاخذنی فادخلنی فاه فلاکنی ثم ازدردنی ثم اخرجنی بعرا ولم اکن بشرا اخرجه
ابن ابی شیبة وعن عبد الله بن عامر قال رایت عمر بن الخطاب اخذ تبنة من الارض فقال یا لیتنی
هذه التبنة لیتنی لم اک شیئا لیت امی لم تلدنی لیتنی کنت نسیا منسیا اخرجه ابن ابی شیبة وعن المسور
بن مخرمة قال لما طعن عمر جعل یتالم فقال له ابن عباس وکانه یجزعه یا امیر المؤمنین ولا کل ذلک
لقد صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم فاحسنت صحبته ثم فارقته وهو عنک راض ثم صحبت المسلمین
فاحسنت صحبتهم ولئن فارقتهم لتفارقنهم وهم عنک راضون قال اما ما ذکرت من صحبة رسول الله صلی
الله علیه وسلم ورضاه فانما ذلک من من الله من به علی واما ما تری من جزعی فهو من اجلک ومن اجل
اصحابک والله لو ان لی طلاع الارض ذهبا لافتدیت به من عذاب الله قبل ان اراه اخرجه البخاری
وروینا عن عمر انه قال حین احتضر وراسه فی حجر ابنه عبد الله ظلوم لنفسی غیر انی مسلم اصلی الصلوات
کلها واصوم [illegible] اخرجه ابو عمر وسر این همه اختلاف حال اهل الله آنست که مقربان الهی در یک حال
نمی باشند میگویند که غالب بر حضرت عیسی علیه السلام انبساط و انس بود و غالب بر حضرت یحیی
علیه السلام خوف و خشیت و اکابر اهل طریقت در ترجیح میان این دو حالت تکلم کرده اند شیخ عبد القادر
در قول قدمی هذه علی رقبة کل ولی من اولیاء الله ترجیح طریق نیایش و تواضع میکنند و اشاره
بآنجا میرود که سبب شطح و تفاخر اشراق نفس است از انس روح حظ خود را و این مسئله در اندازه است از
[illegible] افهام انبیا پوشیده است زیرا که مطلوب اهم اینجا آموختن است عامه را که از ین قسم کلام
[illegible] واقع شوند چون مسلمین در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم آشنا نبودند الا بعبارت
[illegible] الملاعنة اول چیزی که شیخین بآن اعتنا نمودند بیان فرق بود در میان آل
پیغامبر و غیر او وعن ابن ابی ملیکة قال قیل لابی بکر یا خلیفة الله فقال انا خلیفة رسول الله صلی الله
علیه وسلم وانا راض به اخرجه احمد وعن ابی برزة الاسلمی قال اغلظ رجل لابی بکر الصدیق [illegible] قال

ابو برزة الا اضرب عنقه قال فانتهره فقال ما هي لاحد بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم وعن ابی فراس
قال خطب عمر بن الخطاب فقال يا ايها الناس الا انما كنا نعرفكم اذ بين ظهرينا النبي صلی الله
علیه وسلم واذ ينزل الوحي واذ ينبئنا الله من اخباركم الا وان النبي صلی الله علیه وسلم قد انطلق وقد
انقطع الوحي وانما نعرفكم بما نقول لكم من اظهر منكم خيرا ظننا به خيرا واحببناه عليه ومن اظهر منكم لنا
شرا ظننا به شرا وابغضناه عليه سرائركم بينكم وبين ربكم اخرجه احمد و ترک اظهار کمالات خود گویا بجهت
پرورش همین مقصد بهم دانسته بودند قوله ولقوله تعالی وانفسنا في المواقف و شرحه وجه الاحتجاج
ان قوله وانفسنا لم يرد به نفس النبي لان الانسان لا يدعو نفسه بل المراد به علي علی ما دلت عليه
الاخبار وليس نفس علي محمدا حقيقة فالمراد المساواة وترك العمل في النبوة فبقي حجة في الباقي وقد يمنع
ان المراد علي وحده باید دانست که تخصیص مباهله باین صورت ازین جهت واقع شده است
که عادت عرب در مباهله احضار اولاد و اقارب بود لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم اولاد و اقارب
خود را حاضر ساختند پس مناط این فضیلت قرابت است و مدار او رنجاکشی نیست و فضل کمال را
آن تعلق نه و دعوت نفس تنها اگرچه معقول نیست در باب مثال کلاین و مانند این جاری شده
است قال الله تعالی تعلم ما في نفسي ولا اعلم ما في نفسك و جمع ضمیر بجهت مناسبت نیز واقع
شده و از تتبع احادیث معلوم شد که انت مني وانا منك و مانند آن از باب صله رحم است نه
از باب فضل حضرت عباس را همچنین فرمودند در نسبت الی الست نیز همچنین و قوم نبی
ناجیه را نیز همچنین و معنی این کلمه در امثال این رعایت یک جهت است نه عام در جمیع
جهات مثلا ایت اسد یرمی بیان شجاعت آن رامی است نه اثبات انیاب و اظفار قوله
لکثرة سخائه باید دانست که در اتصاف حضرت مرتضی بسخاوت و سایر اوصاف کمال [illegible]
و نه در زیادت او در آن بر بسیاری از صحابه بحثی که ایشان تفضیل شیخین [illegible]
است سخاوت شخص از مال خاص خود و سخاوت او از بیت المال [illegible]
بر وجه الکمال و اسباغ بطیب نفس و کشادگی سینه چنانکه در حدیث شریف آمده [illegible]

Marfat.com

الذی یعطی مالہ بامر بطیبۃ بذلک نفسہ احد المتصدقین وحضرت شیخین را از ہر دو قسم سہم اوفی نصیب شدہ
بود زیادہ از حضرت مرتضی اما نوع اول پس اہل سیر متفق اند برانکہ صدیق اموال کثیرہ قبل از ہجرت
و بعد از ہجرت برآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم انفاق نمودہ است عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ قال
اسلم ابوبکر ولہ اربعون الفا انفقہا کلہا علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفی سبیل اللہ اخرجہ ابو عمر عن
اسماء بنت ابی بکر قالت لما خرج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وخرج ابوبکر معہ احتمل ابوبکر مالہ کلہ معہ
خمسۃ آلاف درہم او ستۃ فانطلق بہا معہ قالت فدخل علینا جدی ابو قحافۃ وقد ذہب بصرہ فقال
واللہ انی لاراہ قد فجعکم بمالہ مع نفسہ قالت قلت کلا یا ابت انہ قد ترک لنا خیرا کثیرا قالت فاخذت
احجارا فوضعتہا فی کوۃ البیت ثم وضعت علیہا ثوبا ثم اخذت بیدہ فقلت ضع یا ابت یدک علی
ہذا المال قالت فوضع یدہ علیہ فقال لا باس اذا کان ترک لکم ہذا فقد احسن وفی ہذا بلاغ لکم ولا واللہ
ما ترک لنا شیئا ولکنی اردت ان اسکن الشیخ بذلک اخرجہ ابن اسحق وفی تفسیر آیہ الذین ینفقون
اموالہم باللیل والنہار سرا وعلانیۃ الخ قیل نزلت فی ابی بکر الصدیق حین تصدق باربعین الف
دینار عشرۃ باللیل وعشرۃ بالنہار وعشرۃ فی السر وعشرۃ فی العلانیۃ وآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
تنویہ فرمودند بسخاوت صدیق در حدیث مستفیض ان من امن الناس علی فی صحبتہ [illegible]
و در غزوہ تبوک جمیع مال خود را تصدق نمود و در آیہ انفق من قبل الفتح وقاتل حدیث [illegible]
گذشت و فاروق نیز مرات کثیرہ انفاق نمود چنانچہ در غزوہ تبوک نصف مال انفاق [illegible]
حضرت مرتضے مثل این چیز ہا اصلا منقول نیست بلکہ پیش از ہجرت صغیر بود و در حجر [illegible]
[illegible] علیہ وسلم و بعد از ہجرت صعلوک درویش چنانکہ قصہ تزویج حضرت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا
[illegible] اما نوع ثانی پس شیخین مکتفی بودند در ایام خلافت خود بادنی ما یقوم بہ العیش
المال انفاق الشان ازان واضح ترست کہ بہ بیان احتیاج داشتہ باشد و در ایام خلافت
مرتضی عشر عشیر آن واقع نشد وقصہ عقیل ومغاضبت او بحضرت مرتضی ثابت قلت
وخروج او بسوی معاویہ مشہور ست وفی الاستیعاب یزعمون ان معاویۃ قال لہ

ابو یزید لو لا علمته بانی خیر له من اخیه لما اقام عندنا و ترکه فقال اخی خیر لی فی دینی وانت خیر لی فی دنیای قد
ترث دنیاه وسال الله خاتمة خیر و فیه ایضا قال معاویة اعنت علی علی ثلاث کان رجلا ربما اظهر
سره وکنت کتوما لسری وکان فی اخبث جنده واشده اختلافاً علیه وکنت فی اطوع جند واقلهم خلافا
علی ولما ظفر باصحاب الجمل لم اشک ان بعض جنده سیعد ذلک وهنا فی دینه ولو ظفر دابه کان وهنا
فی شوکته وسعد افکنت احب الی قریش منه لانی کنت اعطیهم وکان یمنعهم فکم رایت من قاطع
الی ونافر عنه و در آثار قصه لاحسن الا رضیف الجنادل مشهور است **قوله** وکان ازهد الناس بعد
النبی صلی الله علیه وسلم باید دانست که حضرت مرتضی لامحاله نصیب وافی داشت از زهد و اخبار
زهدوی بسیار صحیح شده و رجحان او بر بسیاری از صحابه نیز متحقق است اما بنسبت شیخین محل تامل
است زیرا که بی رغبتی بدنیا اعظم آن بی رغبتی است در خلافت وانیمعنی در صدیق و فاروق بوجه
اتم ظاهر شد قال ابو بکر والله ما طلبتها فی لیل ولا نهار بخلاف حضرت مرتضی که سعیها در طلب انشاء
خلافت داشتم او آن بکار بر دو اگر بغور سخن فرو روند و بگویند که این اقامته لامر الله بود پس
همچنین قیام حضرت شیخین بخلافت لامر الله بود و عدم سعی ایشان و سعی حضرت مرتضی فارق
نمیشود و سعد بن ابی وقاص گواهی داد بالکلیه حضرت فاروق در زهد رواه ابن ابی شیبة و انچه
از احوال شیخین منقول است تقلل و قناعت است تقلیل و عدم بسط ید در بیت المال و قصص
انیمعنی بیشمار است و اگر مناط زهد عدم مراعاة جمعی که جهاد از ایشان سرانجام یابد یا عدم وضع
دیوان بر سوابق گیریم مسلم نیست که مستلزم افضلیت باشد والکلام فی الافضلیة لا فی الفضیلة
زیرا که زهد دو قسم است زهد شبان صوفیه و زهد شیوخ ایشان زهد شبان دست شستن است
از اشغال بکلی و ترک اکساب و ترک مداخلت در معاملهای مردم و زهد شیوخ آنست که
با وجود بی رغبتی بمقتضای شرع و بمقتضای حقوق بر یکی که خدا تعالی آنرا مقرر فرمود
کنند و آن کار را بوجه نیک سرانجام دهند و با وجود بی رغبتی تمام و نفرت کلی از دنیا این زهد
منصب انبیاء و وارثان ایشان است پس چون شیخین در خلافت آمدند آنرا بامر الله دانستند و اسه

وحول الله وبقوة الله بوجهی سرانجام دادند که زیاده ازان متصور نباشد و ایشان درین مسئله اسوه حسنه بوده بحضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم که زهد وجمیع اوصاف کمال در ذات شریف ایشان بغایت خود رسیده وزیاده ازان متصور نیست با اهل وعیال خود صحبت میداشتند وانفاق در حق هر ذی حق میفرمودند واقامت امور خلافت بوجهی که اعقل بادشاهان ازان عاجز باشند مینمودند وتدبیرها در منظور میفرمودند وترغیب مردم بمال وغیر آن میکردند از سیر حضرت مرتضی معلوم میشود که زهد وعدم التفات ایشان بتهریب مردم در اعطاء وغیر آن ایشان را از استیلاء بر اهل زمان خود باز داشت و مرتضی این معنی را روشن تر بیان کرد و آن حدیث از حد متواتر است سبق رسول الله صلی الله علیه وسلم وثنی ابو بکر وثلث عمر ثم احدثنا احداثا یقضی الله فیها ما یشاء قوله وا عبدهم باید دانست که در کثرت عبادت حضرت مرتضی در رجحان او بر بسیاری از صحابه ودران فضیلت هیچ شبهه نیست اما افضلیت او بنسبت شیخین غیر مسلم است عن الزهری قال اخبرنی علی بن الحسین ان حسین بن علی اخبره ان علی بن ابی طالب اخبره ان رسول الله صلی الله علیه وسلم طرقه وفاطمة بنت النبی صلی الله علیه وسلم فقال الا تصلیان فقلت یا رسول الله انفسنا بید الله فاذا شاء الله ان یبعثنا بعثنا فانصرف حین قلت ذلک ولم یرجع الی شیئا ثم سمعته وهو مول یضرب فخذه وهو یقول وکان الانسان اکثر شیء جدلا اخرجه البخاری وفی روایة لاحمد دخل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم وعلی فاطمة من اللیل فایقظنا للصلوة قال ثم رجع الی بیته فصلی هویا من اللیل قال فلم یسمع لنا حسا قال فرجع الینا فایقظنا وقال قوما فصلیا قال فجلست وانا اعرک عینی واقول انا والله ما نصلی الا ما کتب الله لنا انما انفسنا بید الله فاذا شاء ان یبعثنا بعثنا قال فولی رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو یقول ویضرب بیده علی فخذه ما نصلی الا ما کتب الله لنا ما نصلی الا ما کتب الله لنا وکان الانسان اکثر شیء جدلا وعن سریة لعلی قالت قال علی کنت رجلا نوما وکنت اذا صلیت المغرب وعلی ثیابی نمت ثم قال یحیی بن سعید فانام قبل العشاء فسألت رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ذلک فرخص لی اخرجه احمد وعن ابی

قتادة قال ان رسول الله صلی الله علیه وسلم خرج لیلة فاذا هو بابی بکر یصلی وهو یخفض من صوته ومر بعمر
وهو یصلی رافعا صوته قال فلما اجتمعا عند النبی صلی الله علیه وسلم قال یا ابا بکر مررت بک وانت
تصلی تخفض من صوتک قال قد اسمعت من ناجیت یا رسول الله وقال لعمر مررت بک وانت
تصلی رافعا صوتک فقال یا رسول الله اوقظ الوسنان واطرد الشیطان فقال النبی صلی الله علیه
وسلم یا ابا بکر ارفع من صوتک شیئا وقال لعمر اخفض من صوتک شیئا اخرجه ابو داود وروی الترمذی
نحوه واگر این قائل ترک الشان نوافل زائده را در وقت خلافت خویش درست آویز نموده است
سفسطه صرف است زیرا که جهاد وقیام بامور مسلمین یکی از طاعات عظیمه است بسیار است که این طاعات
تا افضل باشد بکثیری از طاعات غیر متعدیه ودر حکایت عبد را اجر طاعتی که بسبب این اشتغال آنرا
نتوانست کرد میدهد چنانکه در حدیث صحیح آمده است قوله واحلهم دار قومهم [illegible]
المواقف حتی نسبه الی الدعابة باید دانست که حسن خلق وطلاقت وجه [illegible] مزاح است فقط
بکلمه مرتبه هر کس شناختن است تکلم بر تصویه لا احسن الا رضیف [illegible]
واضرطه عند ذکر ابی هریرة باکلمه فاروق لولا فلان لهلک عمر باید سنجید ومعامله که حضرت مرتضی
در باب عقیل مرعی داشت وعقیل بان سبب از وی جدا شده بشام رفت با خلق حضرت
صلی الله علیه وسلم که عباس را بال کثیر تالیف فرمودند باید سنجید وحقیقت طلاقت وجه با خلاق
ذاتی نیست الا بالعرض وآن آنست که این طلاقت سبب تالیف قلوب وترک اختلاف با
خلیفه می شود وتالیف وترک اختلاف سبب امن عام واطمینان مسلمین میگردد وچون این
مطلب از دست شیخین خوبتر از حضرت مرتضی متحقق شد طلاقت وجه را گنجائش [illegible]
[illegible] بالمطایبة بعد حصول المنیة وبعد ازین همه رجحان مرتضی در اصل طلاقت [illegible]
باشد غیر مسلم است عن ابن عباس قال قدم عیینة بن حصن بن حذیفة [illegible]
قیس وکان من النفر الذین یدنیهم عمر وکان القراء اصحاب مجالس عمر ومشاورته کهولا کانوا
او شبانا فقال عیینة لابن اخیه یا ابن اخی لک وجه عند هذا الامیر فاستاذن لی علیه قال ساستاذن

Marfat.com

بل رہے من رد علیہ وکذب لہ فیخبرنہ ذلک لا فیخبر الله عنه بها فرا جع الیها تلیذہ ویخففف علیہ ویتصدقہ
ویهون علیه امر الناس یرحمها الله ذکرہ فی السیرۃ پس اگر نفس اقدمیت مؤثر باشد در فضیلت خدیجہ
وزید افضل صحابہ باشند بلکہ بحقیقت اقدمیت مؤثر است در افضلیت بالعرض بسبب آنکہ
داعی است قوم را بایمان وانمعنی جز باحرار بالغین کہ بالف قوم ومحبب ایشان باشند متصور
نمیگردد وحضرت مرتضی در وقت ایمان صغیر بود وبسبب خوف پدر خود اظہار ایمان نمیکرد پس اقدمیت
در ایمان باعتبار تحمل اعباء دعوت فضیلتی است کہ بحضرت صدیق خاص شد ہر چند نفس اقدمیت را
نصیب دیگران باشد قولہ وافصحہم لساناً باید دانست کہ اتصاف مرتضی بکمال فصاحت
ورجحان او بر بسیاری از صحابہ اشہر است از انکہ بمزید بیان احتیاج داشتہ باشد لیکن رجحان
او بہ نسبت شیخین غیر مسلم است زیرا کہ خطب شیخین کہ حفاظ صحابہ مثل عبد الله بن عباس نقل
کردہ اند در غایت فصاحت است وانشد ابن اسحق لابی بکر قصائد بلیغہ منہا قصیدۃ مطلعها
امن طیف سلمی بالبطاح الدمائث ٭ ارقت وامر فی العشیرۃ حادث ٭ وآن در نہ در نہ
علیا است از بلاغت وبعد ازینہمہ باید دانست کہ فصاحت لسان باعتبار ذات خود با فضیلت
ربطی ندارد والا شعرا گوی مسابقت از علما واولیا ربودہ اند بلکہ از انبیاء علیہم السلام بلکہ با حیثیت
بسبب آنکہ خلافت نبوت موقوف است بر اظہار علوم حقہ وآن بفصاحت بوجہ اتم متحقق
میگردد وواقع انست کہ ہر معضلہ کہ پیش آمد در زمان شیخین آنرا بوجہی تقریر کردند
کہ مخالفت ومنازعت بر خاست ومخالفان ومنازعان را طاقت دم زدن نماند منصف
را باید تامل کرد کہ فاروق در تقریر مطالب خود خصوصاً قضیہ مرتضی وعباس را چہ نوع
مرتضی مراتب بلاغت ادا نمود ودر قضیہ وقف ارض شام وعراق چہ آئین داد ہمان
داد بخلاف مرتضی کہ در ایام او معضلات بسیار پیش آمدند یکی از ان ...
تا حال فقیر را معلوم نیست کہ صحابی از اجتہاد خود بحسن تقریر مرتضی رجوع کردہ باشد قولہ
واسدہم رایا باید دانست کہ در سداد رای مرتضی خصوصاً بسبب سرعت انتقال در

Marfat.com

استنباط مسائل فقهیه از باب قضایا بحثی نیست چنانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم نزد واقضاکم علی
و فاروق چون تعداد ماثر صحابه میکرد میگفت اقضانا علی اما در حل و عقد امور خلافت ارجحان
مرتضی باعتبار این خصلت بر شیخین غیر مسلم است زیرا که صدیق در وقت ارتداد عرب تدبیر
اندیشید و همه ثمر خود اندر خویش گشتند و فاروق در فتح فارس [illegible] سلوک و بنا [illegible] کوفه
[illegible] بست و جز آنها تدبیرات بسیار و منافع بیشمار گشتند بخلاف حضرت مرتضی که در ایام
خلافت خود هر تدبیری که اندیشید منعکس گشت و ثمره خلاف مطلوب شد و اهل [illegible]
[illegible] مشوره داد و در مشوره ایشان پیش مرتضی درجه پذیرائی نیافت ابن عباس [illegible]
[illegible] قال کان والله قد اعطاه [illegible] من رجل غرته سالفة و قرابة فقال
[illegible] علی شیء من الدنیا الا فاته اخرجه [illegible] و امام حسن مجتبی رضی الله عنه تفصیل [illegible]
[illegible] قال [illegible] قتل عثمان فذکر القصة حتی اذا کنا بالربذة [illegible] فصلی
فلما سلم اسند ظهره فی مسجدها واستقبل القوم قال فقام الیه الحسن بن علی وهو یبکی فقال
فقال له علی تکلم ولا تحن حنین الجاریة قال امرتک حین حصر الناس هذا الرجل ان تاتی مکة
فتقیم بها فعصیتنی ثم امرتک حین قتل ان تلزم بیتک حتی ترجع الی العرب عوازب احلامها
فلو کنت فی جحر ضب لضربوا الیک اباط الابل حتی یستخرجوک من جحرک فعصیتنی وانا انشدک
بالله ان تاتی العراق فتقتل بحال مضیعة قال فقال علی اما قولک آتی مکة فلم اکن بالرجل
تستحل بی مکة واما قولک قتل الناس عثمان فما ذنبی ان کان الناس قتلوه الحدیث اخرجه
ابن ابی شیبة پس سداد رای نتوان شناخت الا بآنکه هر تدبیری که اندیشد ثمر بر طبق آن
باحوال [illegible] واقع شود در آراء و وی رای زند خارج مصدق رای او گردد و این معنی در شیخین
اتم ظهور نمود بخلاف مرتضی رضی الله عنه **قوله** واکثرهم حرصا علی اقامة الحدود باید دانست که
شک نیست در آنکه حضرت مرتضی و شیخین همه حرص داشتند بر اقامت حدود و مداهنت
در آن نمیکردند لیکن درینجا سخنی باقیست و آن آنست که حرص بر اقامت حدود دو قسم

Marfat.com

ثانی دو در یمنی و این را حضرت ابن عباس واضح تر بیان نمود حیث قال کان عمر یری الہلال
من بعید وکان شدید الحذر وکان علی لا یقصد شیئا الا ظن انه سیفعله فما فعله قوله واحفظهم
لکتاب الله باید دانست که حفظ کتاب الله فضیلتی است موجود در شیخین وذی النورین ومرتضی
وعبد الله بن مسعود وابی بن کعب همه ایشان وافضلیت مرتضی دران مسلم نیست قطع نظر
از تفصیل اخبار وسیر ایشان اینقدر خود متیقن است که صدیق دو ونیم سال بعد آنحضرت صلی الله
علیه وسلم امامت جمعه وجماعات نمود وفاروق ده سال کسری زیاده در جمعه وجماعات
امامت نمود ومعلوم است که ایشان قراءت طویله میخواندند عن هشام بن عروة عن ابیه
ان ابا بکر الصدیق صلی الصبح فقرأ فیها سورة البقرة فی الرکعتین کلتیهما اخرجه مالک وعن هشام
بن عروة عن ابیه انه سمع عبد الله بن عامر بن ربیعة یقول صلینا وراء عمر بن الخطاب الصبح
فقرأ فیها بسورة یوسف وسورة الحج قراءة بطیئة قال فقلت والله اذا لقد کان یقوم حین یطلع
الفجر فقال اجل اخرجه مالک ومرتضی وابی بن کعب وعبد الله بن مسعود لا محاله همه اقتدا میکردند
وباوجود اینهمه معلوم نیست که کسی گاهی انگشت اعتراض در قراءت قرآن بر شیخین نهاده باشند وهیچ شاهدی بر حفظ حافظ
ازین متصور نیست که بیشتر از بر محضر حفاظ تلاوت کرده باشند وایشان هیچ اعتراض بر تلاوت او نکنند بلکه بقرائن جلیه
معلوم میشود که حضرت مرتضی استمداد ها از شیخین در حفظ کتاب الله نموده است ازانجهت که مدتها دراز در جمعه
وجماعات قراءت طویله ایشان میشنید وانچه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم شنیده بود مثبت
ومتحقق تر میگشت چنانکه قاری چون خلف قاری دیگر مدتی نماز گذارد طریق ادا وحفظ
آیات محکم تر می شود چنانچه هر قاری بر خود تجربه کرده باشد واین تثبت وتحقق نیز حق
هر چند [illegible] باشد از حق اول قوله والاخباره بالغیب واستجابة دعائه وظهور المعجزات
باید دانست که خوارق عادات از شیخین ومرتضی همه ایشان منقول است لیکن اینجا نکته
باقی است وآن آنست که کرامات شیخین بما رسیده اند بطریق نقل صحیح بخلاف کرامات مرتضی
ازانجمله حدیث زیادت طعام که در صحیح بخاری موجود است وازانجمله قول عبد الله بن عمر که فاروق

Marfat.com

چیزی را نمیگفت اظنه کذا الا همچنان میبود بخاری آنرا روایت کرده و از آنجمله قصه یا ساریة الجبل
که بطرق متعدده روایت کرده شده است که قریب بدرجه صحیح است از آنجمله قصه [illegible] فاروق بموت
خود وقت رجوع از حج که در موطا مذکور است بسند صحیح و از آنجمله خبر دادن او بموت خود پیش از موت
بدو سه روز و آن قصه بطرق متعدده در مسند احمد مذکور است و نزدیک بصحت است و از آنجمله
خواب دیدن صدیق در ابتدا ایمان خود در وقت موت خود که بسند غریب مذکور است و از آنجمله
قصه نیل که بسند غریب لا بأس به مذکور است الی غیر ذلک مما یرووه حفاظ الحدیث باسانیدهم
و ایهمه بعد ازان است که مقام صحابه مقتضی ظهور کرامات نبود چنانکه شیخ الشیوخ رمزی ازان
سر داده و بعد ازانکه نزدیک اهل کشف و وجدان مقرر شده که مقام خلافت مقتضی قلت ظهور
کرامات است چنانکه صاحب فصوص بآن اشاره کرده است در قصه حضرت سلیمان علیه السلام
فکیف که این هر دو مانع بهم آمده باشند قوله و اختصاصه بالقرابة باید دانست که رجحان حضرت
مرتضی در قرابت آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظاهر است هرچند اصل قرابت در شیخین رضی الله عنهما
شیخین هم یافته شد اما ملازمست اورا افضلیتی که ما را بآن کار هست غیر متیقن است و دعوی
تلازم کرده می شود برای اثبات ملازمت نقلا و عقلا اما النقل پس قوله تعالی [illegible]
الا [illegible] فی کتاب الله و آن عام است [illegible]
[illegible] طبقه متفق اند برانکه بعد مردن بادشاه بادشاهی بادشاه زاده میگردد [illegible]
[illegible]
[illegible] الامر واقع شده [illegible]
اتقیا و مردمان اهل بیت بادشاه اول [illegible]
و مانند آنکه اهل بیت بادشاه اول اعرف اند بطریق سیاست [illegible]
[illegible] و باطل [illegible] است از جهت آنکه این آیة نازل شده است در میراث [illegible]
است و در وقت [illegible] جماعت بودن و مثل آن نازل نیست باتفاق [illegible]

Marfat.com

صلی اللہ علیہ وسلم و تعظیم و توقیر ایشان ہمچنین تعظیم و توقیر ازواج آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یکی از واجبات
اسلام است و در ینجا خلافی نیست و موثر در ینجا ہاشمیہ است یا زوجیہ یا از اہل بیت آنحضرت بودن عرفا ہر چند بجہت قرابت
نباشد مانند اسامہ بخصوص حضرت تفضے ولہذا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از ایذا حضرت عباس منع فرمودند و باکرام او
امر کردند عن عبد المطلب بن ربیعۃ ان العباس دخل علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مغضبا و انا عندہ فقال ما اغضبک
قال یا رسول اللہ ما لنا و لقریش اذا تلاقوا بینہم تلاقوہ بوجوہ مبشرۃ واذا لقونا لقونا بغیر ذلک
فغضب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی احمر وجہہ ثم قال والذی نفسی بیدہ لا یدخل قلب رجل
الایمان حتی یحبکم للہ و لرسولہ ثم قال ایہا الناس من اذی عمی فقد اذانی فانما عم الرجل صنو ابیہ
و در حدیث او ما شعرت یا ابن الخطاب ان عم الرجل صنو ابیہ در بخاری مذکور است
و در باب حضرت عائشہ صدیقہ آیات نازل شد و ایذا او و توقف در تبریہ او که موجب ایذاء
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میشد تا کجا ہا رسانید قال اللہ تعالی ولولا فضل اللہ علیکم ورحمتہ لمسکم
فیما افضتم فیہ عذاب عظیم اذ تلقونہ بالسنتکم وتقولون بافواہکم ما لیس لکم بہ علم وتحسبونہ ہینا وہو
عند اللہ عظیم ولولا اذ سمعتموہ قلتم ما یکون لنا ان نتکلم بہذا سبحانک ہذا بہتان عظیم و حضرت شیخین
موالی آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم مثل ام ایمن و اسامہ توقیر زائد از وصف میکردند عن عمر انہ
فرض لاسامۃ فی ثلاثۃ آلاف وخمسمائۃ وفرض لعبد اللہ بن عمر فی ثلثۃ آلاف فقال عبد اللہ
بن عمر لابیہ فضلت اسامۃ علی فواللہ ما سبقنی الی مشہد قال لان زیدا کان احب الی رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم من ابیک وکان اسامۃ احب الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منک فآثرت
حب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی حبی اخرجہ الترمذی و اینمعنی موجب فضیلتی در نفس انسان
نمیباشد ... افضلیت باعتبار تشبہ بانبیا و چنانکہ محبت اہل بیت آنحضرت صلی اللہ علیہ
بابی است از ابواب شرع محبت شیخین و سائر اہل سوابق و اہل فضل نیز بابی است از ابواب
شرع کما ورد ہل انتم تارکو لی صاحبی و قال اقتدوا بالذین من بعدی و اینمعنی بدو وجہ متعلق
میگردد تعظیم اہل سوابق از مہاجرین و انصار و بر ہمین قاعدہ مخرج است حدیث انس

Marfat.com

ان النبی صلی الله علیه وسلم قال آیة الایمان حب الانصار وآیة النفاق بغض الانصار متفق علیه
وعن البرا قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول للانصار لا یحبهم الا مومن ولا یبغضهم
الا منافق فمن احبهم احبه الله ومن ابغضهم ابغضه الله متفق علیه وعن عبد الله بن مغفل قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم الله الله فی اصحابی الله الله فی اصحابی لا تتخذوهم غرضا من بعدی
نشانهٔ تیر ملامت
فمن احبهم فبحبی احبهم ومن ابغضهم فببغضی ابغضهم ومن آذاهم فقد آذانی ومن آذانی فقد آذی الله و
من آذی الله فیوشک ان یاخذه اخرجه الترمذی و تعظیم حمله علم و تشبیهین بانبیا از جهت صفات
نبوت مثل شیخین و ابن مسعود و علما را مست و شواهد این معنی بسیار است معهذا علما در آیه لا اسئلکم
علیه اجرا الا المودة فی القربی مختلف اند عن طاوس عن ابن عباس رضی الله عنهما انه سئل عن
قوله الا المودة فی القربی فقال سعید بن جبیر قربی آل محمد فقال ابن عباس عجلت ان النبی صلی الله
علیه وسلم لم یکن بطن من قریش الا کان له فیهم قرابة فقال علیه السلام الا ان تصلوا ما بینی وبینکم من القرابة
اخرجه البخاری و گویا سبب تخصیص مرتضی درین احادیث باین کلمات مبارکات باوجود اشتراک
جمیع اهل بیت دران آنست که مرتضی شدید بود در امر الهی و انرا با شهد مدارات نمی آمیخت و
باب تستری در قصه یمن قیل و قالی بمیان آمده بود پس حکمت شرع تقاضا نمود که بمزید اهتمام
حال او را مخصوص گردانند چنانکه در تخصیص صلوة فجر و عشا بمزید اهتمام و اهمال آنرا علامت
نفاق مقرر نمودن گفته اند والله اعلم بالصواب **قوله** والنصرة عطف است بر وجوب چنانکه
تقریر کتاب اربعین امام رازی که شبهات طوسی از انجا منقول است دلالت میکند و آن
اشاره است بنزول آیه وان تظاهرا علیه فان الله هو مولاه وجبریل وصالح المومنین
در باب مرتضی باید دانست که نزول این آیه در شان مرتضی ممنوع است بلکه در [illegible]
نازل شده است و این معنی بنقل مستفیض از جمعی از فضلا صحابه صحیح شده [illegible]
دلالت میکند چنانکه واحدی بان اشاره نموده است و نزول آن در باب مرتضی بنقل صحیح
ثابت نشده عن ابی امامة انه قال فی قوله تعالی فان الله هو مولاه وجبریل وصالح المومنین

Marfat.com

نزدیک خداتعالی و رسول او محبوب و مرضی گردد و هر صفت را مقامی است از رضا و حب پس
جائز است که یکی احب باشد بصفتی مثل صفت پهلوانی و مبارزت اعدا و دیگر احب باشد بصفتی
دیگر مثل حل و عقد خلافت یا آنیست که احب بمعنی من الاحب باشد پس صنفی از محبوبین
برجحان بر سائر محبوبین موصوف باشند و احب لفظی است که بازای هر فردی ازین صنف
میتوان اطلاق کرد **قوله** والمنزلة اشاره میکند بقصه تبوک عن سعد بن ابی وقاص قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم لعلی انت منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی باید
دانست که مدلول این حدیث نیست الا استخلاف مرتضی بر مدینه در غزوه تبوک و تشبیه
دادن این استخلاف باستخلاف موسی هارون را در وقت سفر خود بجانب طور و معنی بعدی
اینجا غیری است چنانکه در آیه فمن یهدیه من بعد الله گفته اند نه بعدیت زمانی زیرا که هارون
بعد حضرت موسی باقی نماندند تا ایشان را بعدیت زمانیه ثابت بود و از حضرت مرتضی آنرا استثنا
کنند پس حاصل انیست که حضرت موسی در ایام غیبت خود حضرت هارون را خلیفه ساخته بودند
و حضرت هارون از اهل بیت حضرت موسی بودند و جامع بودند در نیابت نبوت و اصالت
در نبوت و حضرت مرتضی مثل حضرت هارون است در بودن از اهل بیت پیغامبر و در نیابت
نبوت بحسب احکام متعلقه بحکومت مدینه نه در اصالت نبوت پس ازین حدیث فضیلت
مرتضی مفهوم شد از جهت حاکم ساختن بر مدینه و استحقاق او حکومت را و تشبه به پیغامبر
نه افضلیت بر شیخین و چنان معلوم میشود که حضرت مرتضی اعانت آنحضرت را صلی الله علیه وسلم
در شجاعت پهلوانی و مبارزت اعدا محصور دانسته بود و باعانتی که در نیابت میباشد اعتنا
نمیکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم که مربی ظاهر و باطن است قصد فرمود که راهی نماید باعانت
[illegible] آسان آنرا در چشم مرتضی پس مفخم گردانید پس ارشاد فرمود که این همان منصب است
که حضرت هارون اعانت نمود حضرت موسی را و ناهیک بها دلالت میکند برین معنی قصه
مفصله عن ابن المسیب عن سعد بن ابی وقاص ان رسول الله صلی الله علیه وسلم حین خرج

Marfat.com

فی غزوۃ تبوک استخلف علیاً علی المدینۃ فقال علی یا رسول اللہ ما کنت احب ان تخرج وجہا الا وانا معک فقال او ما ترضی ان تکون منی بمنزلۃ ہارون من موسی غیر انہ لا نبی بعدی اخرجہ احمد وشواہد این حدیث بسیار ند و بدرجہ تواتر رسیدہ اند کما لا یخفی علی متتبع فن حدیث قولہ والغدیر باید دانست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حضرت مرتضے را حاکم یمن ساختہ بود و او از مال خمس جاریہ را تسری نمود وقیل وقال درین باب بسیار شد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم امر فرمود بمحبت مرتضی و درین باب تاکید ہرچہ تمامتر مرعید اشت کہ من کنت مولاہ ای محبوبہ فعلی مولاہ واین حدیث شبیہ بآن است کہ فرمود من کان یؤمن باللہ فلیکرم ضیفہ وحدیث ابی ہریرہ در باب حسن بن علی قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اللہم انی احبہ فاحبہ واحبب من یحبہ وعن اسامۃ بن زید عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یاخذہ والحسن فیقول اللہم احبہما فانی احبہما اخرجہ البخاری و برہمین معنی احادیث بسیار دلالت میکند در باب عباس وغیر آن و احادیث بعض آن مفسر بعض اند عن البراء بن عازب وزید بن ارقم ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لما نزل بغدیر خم اخذ بید علی فقال الستم تعلمون انی اولی بالمؤمنین من انفسہم قالوا بلی قال الستم تعلمون انی اولی بکل مومن من نفسہ قالوا بلی فقال اللہم من کنت مولاہ فعلی مولاہ اللہم وال من والاہ وعاد من عاداہ فلقیہ عمر بعد ذلک فقال لہ ہنیئا یا ابن ابی طالب اصبحت وامسیت مولی کل مومن ومومنۃ اخرجہ احمد وعن زید بن ارقم قال قام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوما فینا خطیبا بماء یدعی خما بین مکۃ والمدینۃ فحمد اللہ واثنی علیہ ووعظ وذکر ثم قال اما بعد الا ایہا الناس انما انا بشر یوشک ان یاتینی رسول ربی فاجیب وانا تارک فیکم الثقلین اولہما کتاب اللہ فیہ الہدی والنور فخذوا بکتاب اللہ واستمسکوا بہ فحث علی کتاب اللہ ورغب فیہ ثم قال واہل بیتی اذکرکم اللہ فی اہل بیتی اذکرکم اللہ فی اہل بیتی وفی روایۃ کتاب اللہ ہو حبل اللہ من اتبعہ کان علی الہدی ومن ترکہ کان علی الضلالۃ اخرجہ مسلم وعن زید بن ارقم قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انی تارک فیکم ما ان تمسکتم بہ لن تضلوا

Marfat.com

باقی ست وجوب محبت اہل بیت نیز باقی است ودر آخرت چنانکہ ثواب عمل بر قرآن خواہند یافت بر محبت اہل بیت نیز ثواب خواہند یافت وہمین است عقیدہ اہل سنت احیانا اللہ تعالی علی محبۃ اہل بیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم واصحابہ واماتنا علی ذلک بفضلہ ومنہ وآن مشابہ خطبہ یوم الفتح است ان دمائکم واموالکم واعراضکم علیکم حرام کحرمۃ یومکم ہذا فی شہرکم ہذا فی بلدکم ہذا **قولہ و** انتفار سبق کفرہ باید دانست کہ انتفار سبق کفر اگر دلیل افضلیت باشد قرن متاخر از قرن صحابہ بہتر باشند ولیس فلیس بلکہ در حدیث آمدہ است الاسلام یجبّ ما قبلہ بلکہ در حدیث آمدہ عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الناس تبع لقریش فی ہذا الشان مسلمہم تبع لمسلمہم وکافرہم تبع لکافرہم الناس معادن خیارہم فی الجاہلیۃ خیارہم فی الاسلام اذا فقہوا تجدون من خیر الناس اشد الناس کراہۃ لہذا الشان حتی یقع فیہ اخرجہ البخاری **قولہ** والکثرۃ الانتفاع باید دانست کہ فی الحقیقت کثرۃ انتفاع در اسلام شیخین واقع شدہ است زیرا کہ جمع قرآن وحمل ناس بر روایت حدیث وتنقیح مسائل شرعیہ وفتح عرب وعجم بر دست شیخین واقع شدہ واکثر اہل اسلام مالکیان وحنفیان وشافعیان اند واصل مذاہب ایشان معتمد است بر مسائل اجماعیہ فاروق بجز در مسائل چند بر آثار مرتضی اعتماد ندارند وبر دست مرتضی فتح اسلام واقع نشد ودر ہیچ فنی از فنون شرع اعتماد کلی بر آثار مرتضی بظہور نیامد وبر دست ایشان خلافت منتظم نگشت پس انتفاع است شیخین اعظم است از انتفاع ایشان بمرتضی بلکہ مقرر است کہ بکثرت اتباع ثواب بمتبوع میرسد واتباع شیخین اہل سنت اند کہ غالب وفاش در بلدان اسلام ایشان اند واز ذریت حضرت مرتضی سہ فرقہ ضالہ بر آمد کہ ہیچ تقصیر نکردند در برہم زدن دین محمدی اگر حفظ وتعالی شامل حال این ملت نبودی از آنجملہ شیعہ امامیہ کہ [illegible] قرآن بنقل ثقات ثابت نیست زیرا کہ نقل صحابہ وقراء سبعہ پیش ایشان [illegible] وروایت از ائمہ ایشان منقطع وہمچنین احادیث مرفوعہ روایت ندارند واستفاضہ احادیث پیش ایشان منقطع ونبوت ودر ختم نبوت رخنہ پیش گرفتند وبرہم زدند اکثر عقائد اسلامیہ را کہ باحادیث

ثابت شده منکر ند و سبب جنگها و جدل ها شدند و اسماعیلیه خود اخبث اند از همه بتحقیقت مذهب ایشان سست کردن اسلام است و بدعات بیشمار در عقیده و عمل اهل اسلام ازین سه فرقه پیدا شده که تفصیل آن طولی تمام میطلبد اگرچه حضرت مرتضی از لوث ایشان بری است و وبال ایشان راجع نیست مگر بر ایشان لیکن ثواب هم از جهت ایشان بحضرت مرتضی راجع نشد پس بشیخین انتفاع منتشر شد و انتفاع از ایشان غیر مشوب است بضرر و ثوابی که بشیخین راجع است باعتبار تابعان اکثر است از ثوابی که بحضرت مرتضی راجع شود پس شیخین افضل اند باعتبار کثرت ثواب **قوله** وتمیزه بالکمالات النفسانیة والبدنیة والخارجیة تفصیله علی ما فی شرح المواقف ان فضیلة المرء علی غیره انما یکون بماله من الکمالات وقد اجتمع فی علی منها ما تفرق فی الصحابة وهی امور الاول العلم وعلی اعلم الصحابة لانه کان فی غایة الذکاء والحرص علی العلم ومحمد صلی الله علیه وسلم اعلم الناس واحرصهم علی ارشاده وکان فی صغره فی حجره وفی کبره ختنا له یدخل علیه کل وقت وذلک الذی ذکرناه من صفاته وصفات معلمه یقتضی بلوغه فی العلم کل مبلغ واما ابوبکر فانه وصل بخدمته فی کبره وکان یصل الیه فی الیوم مرة او مرتین والثانی الزهد اشتهر عنه مع اتساع ابواب الدنیا علیه ترک التنعم وتخشن فی الماکل والملابس ولم یلتفت الی الملاذ حتی قال للدنیا طلقتک ثلاثا الثالث الکرم قد اشتهر عنه انه یوثر المحاویج والمساکین علی نفسه وکان ذلک عادة منه حتی تصدق فی الصلوة بخاتمه ونزل فی شانه ما نزل علی ما مر وتصدق ایضا فی لیالی صیامه المنذورة بما کان فی فطوره ونزل فیه ویطعمون الطعام علی حبه مسکینا ویتیما واسیرا والرابع الشجاعة وتواتر مکافحته للحروب ولقاء الابطال وقتل اکابر الجاهلیة حتی قال علیه السلام لضربة علی یوم الاحزاب خیر من عبادة الثقلین وتواتر وقایعه فی خیبر وغیره الخامس حسن خلقه قد اشتهر ذلک منه حتی نسب الی الدعابة وقد قال علیه السلام حسن الخلق من الایمان السادس مزید قوته حتی قلع باب خیبر بقوته وقال ما قلعت باب خیبر بقوة جسمانیة بل بقوة الهیة السابع نسبه وقربه من الرسول صلی الله علیه وسلم نسبا ومصاهرة وهو غیر خفی وعباس

وان کان عم النبی صلی اللہ علیہ وسلم لکن کان اخا عبد اللہ من الاب وابوطالب اخاہ من الاب والام
الثامن اختصاصہ بمصاھرتہ فاطمۃ سیدۃ نساء العالمین وولدین کالحسن والحسین ھما سیدا شباب
اہل الجنۃ کما ورد فی الحدیث ثم اولاد ہولاء ممن اتفق الانام علی فضلھم باید دانست کہ
اصل سخن ومادہ اختلاف در مسئلہ تفضیل ہمین نکتہ شدہ است وحقیقت این مسئلہ نمیتوان
فہمید الا بعد فحص از وجہی کہ مدار فضل کلی میشود نخست این نکتہ را بخاطر می باید آورد کہ فضل
کلی در ہر صناعت جدا است وکسی کہ عاجز شد ازانکہ یقین کند کہ در روزمرہ علما مدار فضل کلی
جمال صورت وکمال نسب ومانند آن نمیشود والا ابوحنیفہ وشافعی ومالک واحمد نسبت احاد
طلبہ علم افضل نمیشدند ودر روزمرہ سپاہیان علم وخط حسن وقوت تالیف شعر مدار فضل کلی
نمیشود والا احاد ناس از رستم گوی مسابقت میربودند ودر روزمرہ حدادان فروسیت وشجاعت
مدار فضل کلی نمیشود با او در مسائل علمیہ مباحثہ نمیتوان کرد زیراکہ یا بلید محض است یا منکر بدیہیات
است باز این نکتہ را بخاطر باید آورد کہ نزدیک تابعان انبیا صلوات اللہ علیہم ہیچ فضیلتی بالاتر
از تشبہ بانبیا در کمالاتی کہ ایشان را از جہت نبوت حاصل شدہ نیست ولہذا علما واولیا وترواج
دہندگان دین از جہت امر معروف ونہی منکر وجہاد اعدا افضل امت آمدند از سپاہیان
کہ بزور بازو زاید باشند بر ایشان بکثیری واز اصحاب اموال ومحاسبان وامثال ایشان ایں
مقدمہ شبیہ بدیہی است منکر آن مکابر است باز این نکتہ را بخاطر باید آورد کہ اخلاقی واعمالی
کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجہت نبوت آنرا بجد تمام اہتمام میکردند حیثیت واز جزئیات آن
اخلاق بکلیات آن انتقال میباید کرد وما در مقدمہ رابعہ آنرا باقصی الغایۃ منقح ساختیم وند
مقدمہ خامسہ بیان کردیم کہ کمال تشبہ باآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنست کہ نفس
شود کہ شبیہ بانفس پیغامبر از جہت قوت علمی وعملی بلکہ احق بخلافت آنست کہ قوت عملی
او اکثر باشد از قوت علمی زیراکہ اہل ملت را با علوم جدیدہ کہ غیر نبی آنرا اکتساب کند از جہت
استدلال یا از جہت تلقی از غیب اگر بالفرض واقع شود کاری نیست کار ایشان با علوم پیغامبر

است نقط و احتیاج اقوت علمی بجهت حسن تعلیم نصوص پیغامبر است یا استنباط احکام از وی یا تفصیل مجمل وی یا ترجیح بعض محتملات وی یا تحصیل اتفاق آرا برانچه حق است و مانند آن باز قوت عملی نفس ناطقه مصروف است بدو وجه وجهی که بان نظام مدنیه درست کند و وجهی که بان انتظام فرماید ایتلاف جماعت بر ملت حقه و مانند آن باز بیان کردیم که پیغامبر چهار خصلت دارد و تشبه غیر او دران چهار خصلت چیست باز تشبه در بعثت که بمنزله جارحه الهی بودن است چیست باز احوال آنحضرت صلی الله علیه وسلم که در مدت نبوت خود آنرا به اعتنا رتمام میکردند چیست پس چون انیمه مدار فضل کلی باشد باید دید که همه بهیئت اجتماعیه در کدام صحابی بیشتر یافته شده انیست فضل کلی که اصحاب شریعت بآن اعتنا کنند پس این شخص اگر اصطلاح اهل شریعت و اصطلاح اهل حکمت عملیه که عوام ناس آنرا نمیشناسند جدا نمی فهمد این را باید فهمانید و اگر اصطلاح اهل شریعت ابر بعض این فضائل و دون بعض فرود آورده است سبب انکار بعض چیست و اگر اصطلاحی دیگر میخواهد غیر اصطلاح شریعت نزاع لفظی است خارج از بحث شریعت و بعد از همه در رجحان مرتضی بر شیخین در این صفات من جمیع جهاتها اشکال قائم است زیرا که علم شعبه‌ها بسیار دارد اگر علم مرتضی در شریعت انتقال زیاده تر بود علم شیخین باعتبار تمکین و نشست دادن زیاده تر بود و اگر اخبار زهد حضرت مرتضی منقول است از حضرت شیخین نیز مثل آن منقول است و شیخین را در زهد جاه رجحان است و بسط مال و تسلیم رعیت قول امیر را در زمان شیخین زیاده بود از زمان حضرت مرتضی پس زهد شیخین اقوی و اکمل بوده است از زهد حضرت مرتضی و کرم شیخین در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم از مال خاص خویش و بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم از بیت المال زیاده است اضعاف مضاعفه از کرم حضرت مرتضی چه در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و چه بعد از ان حضرت و اگر کسی را درینجا شبه باشد باید که حکایات حضرت شیخین و حضرت مرتضی را استقرا نماید و یکی را با دیگری بسنجد تصدق بخاتم در صلوة و تصدق در لیالی صیام منذوره چنانکه ذکر میکنند ثابت نیست و اگر بالفرض ثابت شود آنرا بانفاقات حضرت

صدیق قبل از ہجرت وبعد ہجرت باید سنجید بلکہ رجحان مرتضی باینمعنی تفوہ نمیکند بآن الا جاہلی
کہ اصلا باخبار ایشان مطلع نباشد واگر در شجاعت پہلوانی وقوت جسمانی حضرت مرتضی راجح
بود در شجاعت ملوک وسیاست مدن شیخین ارجح بودند وانیمعنی بمنزلہ محسوس است نزدیک
کسی کہ مطلع باشد بر اخبار ہمہ ایشان وبیشک در حسن خلقی کہ مفضی باطمینان خواطر وقطع
منازعات گردد شیخین ارجح بودند از حضرت مرتضی فی الاستیعاب فی قصة عاتکة وتزوج
عبد اللہ بن ابی بکر بہا ثم شہد عبد اللہ الطائف مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمی بسہم
فمات منہ بعد بالمدینة فقالت عاتکة ترثیہ ؎

رزیت بخیر الناس بعد نبیہم	وبعد ابی بکر وما کان قصرا
فآلیت لا تنفک عینی سخینة	علیک ولا ینفک جلدی اغبرا
فللہ عینا من رای مثلہ فتی	اکر واحمی فی الہیاج واصبرا
اذا شرعت فیہ الاسنة خاضہا	الی الموت حتی یترک الرمح احمرا

فتزوجہا زید بن الخطاب علی اختلاف فی ذلک فقتل عنہا یوم الیمامة شہیدا ثم تزوجہا عمر
بن الخطاب فی سنة اثنتی عشرة من الہجرة فاولم علیہا ودعا اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم وفیہم علی بن ابی طالب فقال لہ یا امیر المومنین دعنی اکلم عاتکة قال نعم فاخذ علی
بجانب الخدر ثم قال یا عدیة نفسہا ؎

فآلیت لا تنفک عینی قریرة	علیک ولا ینفک جلدی اصفرا

فبکت فقال عمر ما دعاک الی ہذا یا ابا حسن کل النساء یفعلن ہذا انتہی وابو عمر اگر حضرت مرتضی
قرابت قریبہ بوجہ اتم داشت قرب مدفن وقرب بعث وقرب در دخول
آن وجہ امتیاز شیخین شدہ است واگر حضرت مرتضی زوجہ مثل حضرت فاطمہ رضی اللہ
عنہا داشت حضرت صدیق دختری داشت مثل عائشہ کہ دہ آیہ از قرآن در برأت او
نازل شد و ربع علم از وی روایت کردند وشرف اختصاص زوجیة النبی صلی اللہ علیہ وسلم

Marfat.com

فی الدنیا والآخرة یافته وفاروق دختری داشت مثل حفصه که جبرئیل صوامه و قوامه در شان
او فرموده واگر در اولاد حضرت مرتضی اخیار اعلام پیدا شده اند غیر ایشان نیز پیدا شده اند که مصدر
اضلال عالم گشته و منشا اسماعیلیه و زیدیه و امامیه بوده در تاریخ قریب صد علوی را توان
یافت که خروج کرده عالمی را بباد داده اند آخر همه خود نیز بباد رفتند و از اولاد شیخین هیچکس پیدا
نشد الا ائمه هدی مثل عبدالله بن عمر و حضرت عائشه و سالم و قاسم و عبیدالله بن عمر عمری
و غیر ایشان و بعد ازان ائمه طریقه مانند شیخ شهاب الدین سهروردی و اصحاب تصنیف مانند
امام رازی و صاحب مشکوة و غیر ایشان و جماعات بسیار بسبب ایشان مهتدی شدند یا
عوام لا الناس ولا علیهم و هیچکس از ایشان خروج نکرد و سبب تقاتل مسلمین نگشت و بعد
ازین همه میگوئیم اگر بودن شخصی هاشمی الابوین در فضل کلی تاثیری داشته باشد یا مبارزه و
مکافحه اقران یا کثرت اولاد از صلب شخصی موثر باشد می باید که حضرت مرتضی افضل باشند
از حضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم و اگر گویند این فضائل را در جنب نبوت تاثیری نیست
و تاثیر آن ها در ما دون نبی است گوئیم این فضائل را چنانکه در جنب نبوت تاثیر نیست همچنان
تاثیر نیست در جنب تشبه با نبیا در کمالاتی که از جهت نبوت صادر شده اند و تاثیر این
فضائل در ما دون نبی و ما دون متشبهین با نبیا ظاهر می شود و بعد ازینهمه جمیع آنچه متاخرین
معتزله بسط نموده اند چنانکه امام رازی در کتاب اربعین از ایشان نقل کرده و نصیر طوسی آنرا
اختصار نموده هیچ ما ننست در افضلیت حضرت مرتضی بر جمیعی که در ایام خلافت او بودند
باصل [illegible] فهیم و بثبوت آن متمسکیم در محل خود نه نسبت شیخین انیست آنچه درین اوراق
از [illegible] نصیر طوسی و معتزله میسر شد لا حول ولا قوة الا بالله سوال اگر گوئی که ملازمت
در استخلاف و افضلیت که در چهار مبحث ذکر کرده مسلم نیست زیرا که ممکن است که حضرت
مرتضی افضل باشد فی نفسه اما چون آباء و اخوان و عشائر قریش را در غزوات آنحضرت صلی الله
علیه وسلم کشته بود و بمر حق دعوت بنمود و آنرا با مدارات نمی آمیخت و در امضاء حدود و استعمال

Marfat.com

ارمیبر و عوام از تسلیم حکم او ابا میکردند و بالطبع متنفر میبودند پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم که طبیب
نوس بودند باین سبب غیر او را در استخلاف بروی مقدم ساختند چنانکه مثلا طبیب میداند که ایارجات
تنقیه دماغ ابلغ است لیکن چون مریض را می بیند که دوا از بشع را حلق نمیتواند کشید آنرا میگذارد و
عدول میکند بمعاجین دیگر که در باب تنقیه دماغ مفضول باشند بکثیری از ایارجات یا میداند که
فصد انفع اشیا است در علاج امراض دمویه لیکن ضعف مریض می بیند و از ان در میگذرد و بسوی
بعض اشربه و همچنین در طوائف عرب و عجم اولاد ملوک را که مفضول میباشند در بسیاری از فضائل
بادشاه میسازند چون میدانند که رعیت قبول افضل نخواهند کرد الا بعد تشویشات بسیار جواب
دویم وجوه ملازمت ذکر کردیم از انجمله انست که در وقت اراده اصلاح عالم و توافق اصلاح او به بعث
پیغامبر لازم است استخلاف متشبه به پیغامبر زیرا که استخلاف مفضول باعتبار تشبه به پیغامبر از
جهت صفات پیغامبری باراده این اصلاح سفه و ظلم است و چون قبح از خدا تعالی مسلوب است
و ظلم از پیغامبر او منتفی لازم آمد که استخلاف مفضول مسلوب و منتفی باشد **قوله** چون آبا و اخوان
الخ باید دانست که اگر قتل آبا و اخوان قریش فقط سبب تنفر طبائع قریش بودی میبایست که تنفر
از آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیاده از حضرت مرتضی متنفر میشدند زیرا که هر کسی را که مرتضی کشت و هر
کسی را که غیر حضرت مرتضی از مهاجرین و انصار کشتند قتل همه منسوب است بآنحضرت صلی الله علیه
وسلم و پیش همه ادانی و اقاصی ظاهر بود که منشا این مقاتلات آنحضرت است صلی الله علیه وسلم
و با وجود انهمه با آنحضرت کمال اعتقاد و انقیاد داشتند و امر ایشان موتلف شد اشد ایتلاف
قال الله تعالی واذکروا نعمة الله علیکم اذ کنتم اعداء فالف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمته اخوانا وقال هو الذی
ایدک بنصره وبالمؤمنین والف بین قلوبهم لو انفقت ما فی الارض جمیعا ما الفت بین قلوبهم ولکن الله
الف بینهم انه عزیز حکیم بلکه علت نمیتواند شد مگر وجود این سبب با عدم تالیف
آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم با قریش و سائر قبائل مقاتلات
عظیمه در میان آورد و صورت مخالفت بنهایت خود رسید و نفرت طبائع کفار بنهایت تحقق شد

Marfat.com

چنانکه در احادیث بسیار معلوم میشود اما همه این تنفران بمجرد آنکه در نظر مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمدند و بقوت تالیف وجمع که از نفس نفیس آنحضرت صلی الله علیه وسلم جوش میزد مشمول شدند آنهمه تنفر از هم پاشید و محبت و اذعان و تسلیم بجای آن نشست عن عائشة قالت جاءت هند بنت عتبة فقالت یا رسول الله ما کان علی ظهر الارض من اهل خباء احب الی ان یذلوا من اهل خبائک ثم ما اصبح الیوم علی ظهر الارض اهل خباء احب الی ان یعزوا من اهل خبائک اخرجه البخاری وفی قصة ثمامة بن اثال فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اطلقوا ثمامة فانطلق الی نخل قریب من المسجد فاغتسل ثم دخل المسجد فقال اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله یا محمد والله ما کان علی وجه الارض وجه ابغض الی من وجهک فقد اصبح وجهک احب الوجوه کلها الی والله ما کان من دین ابغض الی من دینک فاصبح دینک احب الدین کله الی والله ما کان من بلد ابغض الی من بلدک فاصبح بلدک احب البلاد کلها الی اخرجه مسلم وقال عمرو بن العاص حین احتضر انی کنت علی ثلثة اطباق ولیس منها طبق الا عرفت نفسی فیها کنت اول شیء کافرا وکنت اشد الناس علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فلو مت یومئذ لوجبت لی النار فلما بایعت رسول الله صلی الله علیه وسلم کنت اشد الناس حیاء منه فما ملأت عینی من رسول الله صلی الله حیاء منه فلو مت یومئذ قال الناس هنیئا لعمرو اسلم وکان علی خیر ومات علی خیر احواله فرجی له الجنة ثم تلبست بعد ذلک بالسلطان واشیاء فلا ادری اعلی ام لی اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب وانمعنی نه در یک حدیث مروی شده بلکه قصص بیشمار بر آن دلالت میکند و این رکنی است عظیم از ارکان نبوت و نمودی ازین خصلت در شیخین یافته شد که همه در خلافت ایشان موتلف شد و نزاع از میان ایشان برخاست نه در حضرت مرتضی که فتح باب ... و تنازع در زمان خلافت ایشان زیاده از حد واقع شد وانمعنی یکی از وجوه تفضیل شیخین است بر حضرت مرتضی بلکه اگر کسی را دیده حق شناس باشد بداند که تنفر قریش از شیخین بیشتر بود از تنفر ایشان از حضرت مرتضی در وقت خلافت حضرت صدیق ابو سفیان پیش حضرت مرتضی آمد و گفت ای بنی هاشم چرا راضی شدید بانکه خلافت در اقل قریش از اول

Marfat.com

ایشان باشد الی اخر القصه و چون حضرت صدیق بخلافت فاروق وصیت نمود گفتند که عمر غلیظ و غلظت
وارد و چون خلیفه شود افظ و اغلظ خواهد بود و در حدیث صحیح آمده در شان فاروق ترکه الحق و ماله من صدیق
با وجود اینهمه بقوت تالیفی که خدا تعالی در نفوس ایشان ودیعت نهاده بود اینهمه نفرت متلاشی شد
و بجمیع امکان آن نفر تها در خواطر ایشان نشست و کلمه همه متفق شد بر صدق و اسلام و جهاد
اگر باد شه بر در پیرزن ۞ بیاید تو ای خواجه سبلت مکن ۞ قوله مرالحق دعوت نمی نمود باید دانست که
اصل شریعت دفع حرج است و طلب عزیمت از اقویا و طلب رخصت از ضعفا چنانکه در زبان
انحضرت صلی الله علیه وسلم و زبان شیخین واقع شد پس مرالحق که زیاده از سنت انحضرت صلی الله
علیه وسلم مناط افضلیت بلکه فضیلت نمیتواند شد و مرالحق که سنت انحضرت صلی الله علیه وسلم است
سبب تشتت کلمه و اختلاف قلوب میگردد اینقدر باید دانست که انبیا مبعوث نشده اند مگر
بجهت اصلاح نفوس عامه که بمقتضای قوت شهویه و غضبیه کار میکنند اگر این مردمان مهذب
میبودند و بر آفات نفس شده احتیاج به بعثت انبیا نمی بود پس مدارات با این نفوس در
اصل نبوت داخل است و همچنین در تشبیه با نبیا علیهم السلام از جهت امور که منشا آن نبوت است
۞ با همین مردمان باید ساخت ۞ چه توان کرد مردمان این اند ۞ بلکه اگر کسی تامل [illegible]
[illegible] اندکه عزل والی شام که از حضرت مرتضی واقع شد سبب اختلاف قوم گشت [illegible]
از بنی هاشم و انصار که در اوائل خلافت حضرت صدیق بظهور آمد سبب اختلاف نگردید و عزل [illegible]
در عین معرکه با وجود عزتی و شوکتی که داشت در خلافت حضرت فاروق سبب اختلاف نگردید
شد و موجب این فرق نیست الا تائید الهی که بحسب حقیقت و قوت تالیف [illegible]
ایشان فواره صفت جوش میزد و بحسب صورت قوله طبیبا [illegible]
که درین مثال جوری واقع شده تفصیلش آنکه اگر دوا بامزاج اکثر [illegible] موافق افتد
و بامزاج قلیلی مخالف میتوان گفت که فضل کلی این دوا است و آنرا نافع میتوان نامید و اگر
بامزاج اکثر افراد موافقت نکند و بامزاج قلیلی موافقت کند او را فضل کلی نتوان داد و با نفع

نتوان تعبیر کرد بلکه استعمال صحیح درین باب آنست که گویند فلان خاصیت درین دوا قوی است
اما بجهت مانعی در بدن انسان استعمال نتوان کرد همچنین درصورت ضعف قوت تالیف وجمع
نسبت اکثر افراد بنی آدم و بنسبت حل و عقد امور خلافت نتوان گفت که فضل کلی موجود است
و بسبب مانعی استخلاف متحقق نشد قوله در طوائف عرب و عجم اولاد ملوک اگر مفضول باشند الخ
باید دانست که درین مثال نیز جوری واقع شده بیانش آنست که بر دانندگان تاریخ پوشیده
نیست که آل قصی رئیس قریش بودند در جاهلیت و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم از میان ایشان
پیدا شد ریاست ایشان دوبالا گشت خصوصا حضرت مرتضی که قرابت قریبه داشت با آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در بادی رای چنان مفهوم میشد که خلافت او باطمینان نفوس و قبول طباع
و عدم تشویش اقرب باشد پس ازینمعنی که اقرب بود برسم و عادت وادعی بود بتالیف ناس عدد
نکردند شیخین الا از جهت امری مهمی که در برابر آن این وجود را تاثیری نیست پس سائل گمان
میکند که قصه طوائف عرب و عجم شاهد دعوی او است و بتحقیقت این قصه شاهد صدق است بر
تفضیل شیخین اگر منصفی در نگرد البته بفهمد که شیخین را باعتبار نسب و قوت بطنی که ایشان از آن
بودند رجحانی متحقق نبود و نه در هیچ خصلتی که اهل رسم و عادت بان اعتنا میکنند بلکه اختیار شیخین
برای خلافت در نص آنحضرت صلی الله علیه وسلم اولا و در اجتهاد صحابه ثانیا و ظهور رجحان ایشان
در امضای امور خلافت باحسن وجه ثالثا مبتنی بر هیچ رسم و عادتی که از نهان اهل رسم ادراک
آن کنند نیست بلکه بر وفق حکمت الهیه است چنانکه در قصه طالوت آمده وقال لهم نبیهم ان الله قد
بعث لکم طالوت ملکا قالوا انی یکون له الملک علینا ونحن احق بالملک منه ولم یؤت سعة من
المال قال ان الله اصطفاه علیکم وزاده بسطة فی العلم والجسم والله یؤتی ملکه من یشاء والله
واسع علیم بالجمله ازین تحقیق که نوشتیم معلوم شد که حاصل کلام این سائل بعد تنقیح وتهذیب
طلب دلیل ملازمت است درمیان استخلاف کذا وکذا و افضلیة وآن خود امری است مبرهن
بوجوه بسیار واگر تسلیم این نمیکند بگوئیم و بشنویم و ایراد مانعی از استخلاف در نظر او قادح در

افضلیت نیست ومنشار این غلط عدم امعان است در تحقیق افضلیتی که ما در صدد آنیم پس خود این
سائل اعتراف میکند بعدم افضلیت از آنچه که نمیداند سوال اگر گوئی که نصرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم
و اعلاء کلمة الله وجهاد عرب وعجم وجمع قرآن وفتح بلدان ونشر دین و اعانت مسلمین را منشاء فضل کلی
دانسته شیخین را افضل گفته و بر همین معنی دار میشود وجوه بسیار از اشکالات یکی آنکه اشاعره در کتب خود
مثل شرح مواقف وشرح عقائد افضلیت باعتبار کثرت ثواب تقریر کرده اند پس وجه افضلیت
غیر آن ثابت کردن خرق اتفاق ایشان باشد دوم آنکه اگر وجه فضل این امور باشند باید که معا
وسائر ملوک که فتح بلدان بر دست ایشان واقع شد افضل باشند از حضرت مرتضی و آن مخالف اجماع
است سوم آنکه مشابهت درین امور عارضیه است با پیغامبران با وجود این مشابهت ذاتیه هم باید
تا افضلیت حاصل شود زیرا که در حدیث آمده است ان الله لیؤید الدین بالرجل الفاجر پس امری
که از فاجران هم می آید چگونه سبب افضلیت باشد چهارم آنکه بسیار پیغامبران بودند که بجز یک کس
بایشان ایمان نیاوردند پس معلوم شد که نشر دین لازم نبوت نیست و هرگاه تشبه با انبیا فتح بلدان
وجمع قرآن نمیتواند بود و اگر تشبه با پیغامبر ما صلی الله علیه وسلم بخصوصه اراده کرده است بگوئیم که تشبه
آن انبیا که جمع کثیر بایشان نگرویدند بحضرت پیغامبر ما اتم بود از تشبه غیر انبیا پس تشبه به پیغامبر ما را
چیزی دیگر می باید غیر فتح بلدان ونشر دین پنجم آنکه اگر فتح بلدان ونشر دین سبب افضلیت باشد
می باید که فاروق افضل باشد از صدیق و آن باطل است باجماع ششم آنکه اگر نشر دین و فتح
بلدان وجهاد اعدا در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم اراده کرده است حضرت مرتضی اکثر بود جهاد
چنانکه در بدر و احد و احزاب و خیبر واقع شد و اگر بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم اراده کرده است آن [illegible]
[illegible] زمان وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم متحقق شد و لا بد اینجا افضلیتی ذاتی باید که [illegible]
بر صدیق معلل بآن تواند شد جواب گوئیم سبب این شبهات عدم امعان [illegible]
اعلاء کلمة الله وجهاد عرب وعجم وفتح بلدان وجمع قرآن سبب افضل کلی [illegible] بلکه آن یک شعبه ایست
منشور در شعبه های بسیار که آنهمه به اصل راجع میشوند یکی تشبه بذات پیغامبر در جزء علمی و عملی که فهم

بودن و موافقت رای با وحی و حسن سیاست مدنیه و افاضه الفت و اجتماع بر کلمه حق از شعبهای
اوست دوم اعانت پیغامبر در تحمل اعباء دعوت ببذل اموال و مهج و مشاوره و جهاد سوم
نیابت پیغامبر با تمام اموری که خدا تعالی پیغامبر را صلی الله علیه وسلم برای آن مبعوث ساخته
بود و وعده داده و حکمت الهی اقتضاء نقل آنحضرت کرد صلی الله علیه وسلم بملاء اعلی پیش از وجود آن
قوله اشاعره در کتب خود افضلیت را باعتبار کثرت ثواب اثبات کرده اند باید دانست اشاعره
دو صنف اند صنفی اهل حدیث و صنفی اهل کلام مثل امام رازی و قاضی بیضاوی و قاضی عضد
آنچه ما درین رساله مذکور کرده ایم اصل آن ماخوذ است از مجموع کلام محدثین و متکلمین بر حسب ترتیب
و مناظره و مباحثه اختراع کرده باشیم استدلال بقول الله تعالی وعد الله الذین آمنوا منکم و
عملوا الصالحات لیستخلفنهم الآیة امام رازی در اربعین آورده است و منامات و نص و اشاره محمد
در کتب اصول ذکر کرده اند و انواع فضائل شیخین در کتب حدیث مبسوط است و متکلمین نیز بعضی از
آنها استدلال کرده مثل اقتدوا بالذین من بعدی و امام رازی باجماع استدلال کرده و محدثین
نیز حکایت آن مبسوطا نقل کرده اند و اصل اعانت را امام رازی تقریر کرده است فی جواب
قولهم ان علیا کان اکثر جهادا حیث قال الجهاد علی اقسام منها جهاد مع النفس و منها جهاد
مع العدو بالحجة ای الجواب عنها و منها جهاد مع العدو بالسیف والسنان اما الجهاد مع النفس فلا نسلم
ان علیا کان اقوی فیه من ابی بکر و اما الجهاد مع العدو بالحجة والدعوة الی الله فکان امر ابی بکر
فیه اتم والدلیل علیه من وجوه الاول انه لما اسلم ابوبکر اشتغل فی تلک الایام بالدعوة الی
الله تعالی فدعا الی الله عثمان وطلحة والزبیر وسعد بن ابی وقاص وعثمان بن مظعون و هؤلاء
اکابر الصحابة و جاء بهم الی رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی اسلموا علی یدیه و حصل بسببهم
للاسلام قوة عظیمة فحصل بسبب اسلام ابی بکر هذه القوة العظیمة اما علی فحین اسلم لم یصر اسلامه
سببا لاسلام غیره و من المعلوم ان هذه الطاعة ما الاتیان بها شیء من الطاعات الثانی ان ابا بکر
لما اسلم کان ابدا فی منازعة الکفار و فی المناظرة معهم و یحمی رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلثة عشر

سنة في مكة ثم انتقل الى المدينة وبقي هناك سنة اخرى ثم نزلت آية القتال وابوبكر في تلك المدة
الطويلة في مكة والمدينة في الدين غيرتين الذين خالفوه ومتابعة رسول الله صلى الله عليه وسلم
واما علي فانه في ذلك الوقت كان صغير السن ما كان يخالط القوم ثم ان بعد نزول آية القتال
اشتغل عليؓ بقتال الكفار فثبت ان ابتداء الجهاد كان لابي بكرؓ وآخره لعليؓ واصل تشبيه بذات
پیغامبر در چیزی علمی وعملی محدثین ذکر کرده اند در فضائل شیخین فقد کرنا احدیثا لو کان بعدی نبي لكان
عمر وقد كان فيما قبلكم من الامم محدثون فان يكن من امتي احد فعمر الى غير ذلك واصل نیابت آنحضرت
کردن در اخلاق شیخین و سیرت ایشان و فتح بلدان وجمع قرآن وغیر آن در کتب سیر مذکور است
قوله ایشان که افضلیت در ثواب است اجمال اینهمه خصالی است که بیان آن کردیم زیرا که زیادت
در ثواب یا بسبب کمال نفس است چنانکه ابن عباس ذکر کرده است فی شرح السنة یا باعتبار شمول
رحمت الٰهی بودن چنانکه اہل سوابق از مهاجرین وانصار بودند یا بسبب آنکه اسلام متاخران
متفرع است بر اسلام متقدمان ودر حدیث آمده است الدال على الخير كفاعله پس شیخین جامع بودند
درین سه افضلیت وآنچه ذکر کردیم تفصیل وتنقیح وجوه اکثریت ثواب است قوله اگرچه فضل این
امور باشند بلوک دیگر افضل باشند از حضرت مرتضی باید دانست که بون بائن است در مجاهداتی
که در زمان شیخین واقع شد ومجاهداتی که بعد از مرتضی واقع شد بیان آن آنست که آنحضرت صلی الله
علیه وسلم مبشر شدند بفتح بلاد کسری وقیصر وکسر ایشان واتمام آن یکی از امور [illegible] آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بجهت آن واقع شد لیکن عروج آنحضرت صلی الله علیه وسلم بملاء اعلی [illegible]
اتمام آن مقدر گشت واهم مهمات پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم آن بود که آن [illegible]
پس شیخین را بجهت آن خلیفه ساختند وشیخین نیز اینمعنی را دانستند واراده آلهیه چنانکه [illegible]
نفس آنحضرت صلی الله علیه وسلم تاثیر نمود قوی علمیه وعملیه را برنگ [illegible]
وعالم اثر پذیر آن اراده گشت همچنان بواسطه آنحضرت صلی الله علیه وسلم [illegible]
تاثیر عجیبی احداث فرمود گویا نفوس ونفوس از حرکت آورد وعالم ساعت بساعت اثر پذیر آن [illegible]

Marfat.com

گشت بوجهی که هر ذکی وغبی بشناسد که تائید غیبی است خارج از امور عادیه ازین جهت این مساعی
جمیله مناقب شیخین گشتند نفوس نفیسه ایشان آن بودند که ان الله ینطق علی لسان عمر ما سلک عمر
فجاً الا سلک الشیطان فجاً غیره وقال علی ما کنا نبعد ان السکینة تنطق علی لسان عمر وعنایت الٰهی
در تربیت ملت مصطفویه این بود لهذا امری که در هیچ تاریخ واقع نشده بود درین عصر بظهور رسید
که در عرصه بست سال اقالیم شاسعه در تحت تصرف اسلام آمدند اما ملوک دیگر پس حال ایشان
مثل حال سنگ وچوب است که از دست ایشان کاری سرانجام میدهند ونفوس ایشان
از فضیلت عاریست وبسیار است که به نیت نفسانیت جنگ کنند هرچند مفضی بخیر هم باشد
واگر منصفی در فتوح خلفای ثلثه وفتوح غیر ایشان تامل کند فرق عظیم ادراک نماید بوجوه بسیار یکی
آنکه اقالیمی که در زمان خلفا مفتوح شد همه منقاد گشتند برای اسلام وشعائر اسلام بأکمل وجه
دران ظهور نمود بخلاف اقالیمی که من بعد مفتوح شد مثل ترکستان وهند وفرنگ وحبشه که برای
اسلام منقاد نگشتند وشعائر اسلام درانجا کما ینبغی ظهور نه نمود دوم آنکه فتوحات خلفا با وجود
کثرت آن در زمان قلیل واقع شد وفتوحات جمعی که من بعد بودند با وجود قلت آن در ازمنه
متطاوله صورت گرفت سوم آنکه فتوح خلفا بوجهی واقع شد که بقانون شرع راست آید در مثل
تقسیم غنائم ووضع خراج واخذ جزیه بخلاف فتوح ملوکی که من بعد پیدا شدند چهارم آنکه در زمان
آنحضرت صلی الله علیه وسلم وجه ارض مجتمع بود در تصرف دو بادشاه کسری وقیصر وملوک نواحی اینها
را باج میدادند پس کسر این دو بادشاه بحقیقت فتح جمیع ارض است اگرچه صورت فتح دفعةً بعد
دفعةٍ متحقق شده باشد کسی که بر تاریخ اکاسره وقیاصره مطلع باشد وفتوح اسلام را دانسته
باشد در هیچ [illegible] نتواند کرد پس این وجوه ومانند آن دلالت میکند بر آنکه تائید غیبی که در زمان
خلفا [illegible] ان ملوک ظاهر نشد ونه عشر عشیر آن معهذا بر بادشاهی مسلمانی که سبب رواج
اسلام گشته است به نیت صحیحه خیرات بسیار در جریده اعمال او ثابت است بنص شریعت وآن
فضیلتی عظیمه است هرچند نسبت فضائل شیخین ظهوری نداشته باشد قوله واین مشابهت

Marfat.com

عارضیه است باید دانست که ظل آنحضرت صلی الله علیه وسلم بودن در کمالات نبوت او اتم مناسبات است
ع القوم اخوان صدق بینهم نسب * من المودة لم یعدل به سبب * چنانکه انبیا بنو العلات اند ابوهم
واحد وامهاتهم شتی همچنین جمعی که نیابت وخلافت کارهای انبیا سرانجام میدهند بنو العلات اند
هر چند یکی حبشی باشد و یکی رومی مصرع چو جان از روم بود گو تن از حبش میباش * ومعهذا قرب
نسبت وصحبت دائمه واعانت در تحمل اعباء دعوت موجود ومعلوم است **قوله** کاری که از فاجران
می آید چگونه سبب افضلیت باشد باید دانست که درین کلمه طرفه جوری واقع شده است اگر مراد
سائل آنست که شیخین منافق بودند واعمال به نیت صادقه از ایشان صادر نمیشد تا موجب اجر [illegible]
باید که بروزگار خود بگرید وفکر ایمان خود کند چندین احادیث متواتره را که در فضائل شیخین وبشارات
ایشان وارد شده وگواهی بکمال ایشان در تدین وعلم داده چه جواب خواهد گفت واگر مرادش آنست
که هر چند شیخین از اهل فضل وکمال بودند اما نصرت دین وجهاد اعداء الله ثوابی ندارد [illegible] وموجب
افضلیت نمیشود آیه لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجة من الذین
انفقوا من بعد وقاتلوا وکلا وعد الله الحسنی را چه فهمیده است وآنرا بر کدام محمل فرود آورده است و
از احادیث متواتره که در شان جهاد وارد شده چه جواب خواهد داد **قوله** در فتح [illegible] ثابت است
باید دانست که موافقت در فضائل با پیغامبر صلی الله علیه وسلم چند وجه دارد یکی آنکه
در صفت نبوت وایمعنی فقط در انبیا خواهد بود چنانکه حدیث الانبیاء بنو العلات [illegible] بران دلالت
میکند وهمان است نهایت در فضیلت که جنب در فضائل دیگر واعتداد نیست بعد آنحضرت
صلی الله علیه وسلم کسی باینمعنی موافقت با آنحضرت نمیتواند کرد بسبب انقطاع نبوت دیگر آنکه
در خیر علمی وعملی نفس ناطقه فی الجمله وایمعنی در غیر انبیا متصور است چنانکه در حدیث [illegible]
من النبوة الا المبشرات دلالت میکند وآن در شیخین متحقق است [illegible] سوم
در اعمال مقربه که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بآن مامور بودند ودرینجا اختلاف اعصار وامم واقع
است بعض انبیا بجهاد مامور نشده اند پس جهاد در حق ایشان ودر شریعت ایشان از اعمال

Marfat.com

قرابت نبوت تا بافضلیت چه رسد و در شریعت ما اعظم قربات است و مدار افضلیت گشته چنانکه
آیه لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجة من الذین انفقوا من بعد و
قاتلوا بران دلالت میکند پس در قول او لازم نبوت نیست پس مدار افضلیت نباشد اگر از
لازم اصل صفت نبوت داشته است تفریع مدار افضلیت نبودن بران باطل است یا همین آیه کریمه
واگر مراد مقتضای نبوت حضرت پیغامبر ما وانچه از جهت پیغامبری آنرا بجا آورند نه از جهت
بشریت ونه از جهت قرشیت و مانند آن داشته است قضیه قائله بآنکه فتح بلدان لازم نبوت
نیست باطل است بلکه مقتضای نبوت آنحضرت است صلی الله علیه وسلم وازهمین جهت بجا
آورده اند **قوله** باید که فاروق افضل باشد از صدیق باید دانست چنانکه آنحضرت صلی الله
تسبب نمود خود در امور جهاد ونشر دین وشیخین آنرا باتمام رسانیدند آنهمه اجمال بود وانهمه تفصیل
همچنین صدیق تسبب نمود درین امور پس خلیفه ساخت فاروق را وابتدا از فتح شام وعراق
نمود واتمام این امور بردست فاروق واقع شد حال فاروق بنسبت صدیق مثل حال
صدیق است با آنحضرت صلی الله علیه وسلم **قوله** نشر دین الخ باید دانست که نشر دین از شیخین
در دو وقت واقع شد در وقت آنحضرت صلی الله علیه وسلم از ابتداء نبوت تا آخر وفات آنحضرت صلی الله
علیه وسلم چنانکه مبسوطا تقریر آن کردیم وانهمه معلوم بود نزدیک صحابه واحادیث وآیات بسیار بران
دلالت میکند وسابقه اقران نوعی است از نشر دین واصل آن در شیخین موجود است وحضرت
مرتضی زائد است دران صفت ونوع دیگر اتفاق است وشیخین متفرد اند بان صفت ونوع سوم
را که [illegible] است والمعنی در شیخین فقط موجود است مصرعه الا ای قبل شجاعة الشجعان
دیگر [illegible] انطافت نبوت وآن امریست مخصوص بشیخین در زمان حضرت مرتضی فتح شهری
واقع نشده وامری ظاهر که بآن نصر مسلمین وکبت مشرکین متحقق شود صورت نگرفت وآنکه میگوید
افضلیت باید بوجهی واقع شود که مبنای اتفاق صحابه باشد سند منع نمیتواند شد زیرا که حق تعالی
اجمالا وتفصیلا پیغامبر خود را بان مطلع ساخته بود واز آنحضرت صلی الله علیه وسلم صحابه آنرا تلقی کرده

Marfat.com

ودانستند که کارها عجیب مقدر شده است که بردست شیخین واقع خواهد شد وازهمین جهت افضل امت
بودند چنانکه عبدالله بن عمر گفته است کنا اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم نخیر اصحابه فنقول ابوبکر ثم
عمر ثم عثمان واین مبحث اصلا محل تعجب نیست چون حدیث وزن و تعلق بعضی ایشان بعضی خیلی
در مجلس آنحضرت صلی الله علیه وسلم مذکور شد وآنحضرت صلی الله علیه وسلم آنرا تصدیق کردند و چندین
رؤیا در باب شیخین دیدند واصحاب را خبر دادند بعد استماع این احادیث اصحاب چرا توقف کنند در آنکه امور
عظیمه از ایشان واقع شدنی است وایشان از امت شان عظیمه بودنی است پس [illegible]
حقه خود صدیق را برای خلافت اختیار کردند خلافت او نتیجه آن است [illegible]
کردن صدیق بجهت امامت صلوة بر سائر حاضرین استدلال کرده بر افضلیت او [illegible]
مرتضی دران مجمع نباشد تا افضلیت بنسبت او متحقق شود و تحمل کرد اختیار او در امامت [illegible]
یا بسبب تالیف امر جماعت و مانند آن باشد [illegible] فضل کلی که بحث ما دران است [illegible]
دارد که در حدیث سید اکهول اهل الجنة عام مخصوص باشد بمرتضی و در حدیث انک یا ابابکر اول من یدخل الجنة
من امتی مراد غیر اهل بیت باشند یا غیر حضرت مرتضی بخصوصه و در قول مرتضی خیر هذه الامة ابوبکر ثم
عمر مراد غیر مرتضی باشند زیرا که مرتضی بمنزله ذات آنحضرت است صلی الله علیه وسلم و بر حسب لفظ است
بحسب حقیقت شامل حضرت مرتضی است اما چون بمزید فضیلت مخصوص است میتوان تخصیص
کرد چنانکه در بسیاری از مواضع استعمال فرد اقوی را در عمومات داخل نمیکنند جواب اگر ما بقضیه
امامت استدلال نکرده ایم بر افضلیت بلا واسطه بلکه ازین قصه فقهای صحابه مثل حضرت فاروق
وحضرت مرتضی وابوعبیده وابن مسعود و جمعی غفیر از انصار استدلال کردند بر خلافت او [illegible]
کذا در وقت خلافت نبوت و عدم مانع از خلافت افضل دلالت میکند بر افضلیت [illegible]
بیان کرده ایم و حدیث حسن بصری از قیس بن عباد دلالت میکند بر آنکه حضرت [illegible]
معرکه روی الحسن البصری عن قیس بن عباد قال قال لی علی بن ابی طالب ان رسول الله صلی الله
علیه وسلم مرض لیالی وایاما ینادی بالصلوة فیقول مروا ابابکر یصلی بالناس فلما قبض رسول الله

Marfat.com

صلی اللہ علیہ وسلم نظرت فاذا الصلوٰۃ علم الاسلام وقوام الدین فرضینا الدنیا من رضی رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم لدیننا فبایعنا ابا بکر اخرجہ ابوعمر فی الاستیعاب وبمجرد احتمال تخصیص عمومات
نمیباید کرد و لفظ ہو منی وانا منہ در ہیچ حکمی تخصیص عمومات سنت نکرد مثل نہی تزوج زاید از اربع
ومانند آن پس درین امر چرا کنند نیز در اکثر طرق این حدیث الا النبیین والمرسلین واقع شدہ وا معنی
کالتنصیص ست بر آنکہ ہر کہ غیر نبی ست درین عموم داخل است چہ حضرت مرتضی وچہ غیر او وبسیاری
از طرق خیر ہذہ الامۃ بران دلالت میکند کہ ترجیح بر نفس خود قصد کردہ عن الحکم بن جحل قال قال
علی لا یفضلنی احد علی ابی بکر وعمر الا جلدتہ حد المفتری اخرجہ ابوعمر فی الاستیعاب ودر حدیث سبق
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وثنی ابوبکر وثلث عمر ثم احدثنا احداثا صریح است در دخول حضرت مرتضی

فصل دوم

شبہات قومی کہ در حدیث ناظر بطریق درایت از دو قسم بیرون نیست یا انیست کہ تشبث
میکنند باحادیثی وآثاری واقوالی کہ موہم حط منزلت شیخین است از افضلیت یا انیست کہ تمسک
مینمایند باحادیثی وآثاری واقوالی کہ موہم تفضیل حضرت مرتضی است بر شیخین جواب قسم اول اجمالا
آنست کہ باستقرار معلوم شدہ کہ در عالم ہیچکس نبودہ است الا زبان بدگویان در قدح او جاری
شدہ تا آن حد کہ معتزلہ در فصل انکار عصمت انبیا ہیچ پیغامبری را از ابتدا حضرت آدم تا حضرت
پیغامبر ما صلی اللہ علیہ وسلم نگذاشتہ اند کہ بوجوہ بسیار بمعاصی نسبت نکردہ اند ودران باب بآیات
واحادیث تمسک ننمودہ وہمچنین منکرین عصمت ملائکہ انواع قدح در عصمت ایشان نمودہ اند
وہمچنین در اعجاز قرآن عظیم شبہات بسیار آوردہ اند چنانکہ بر شناسندگان علم کلام مخفی نیست وآن
زیادت سیلند الارفع منزلت پیش اہل تحقیق ؎ واذا اتتک نقیصتی من ناقص ٭ فہی
الشہادۃ لی بانی کامل ٭ پس یکی از وجوہ افضلیت شیخین میتوان دانست کہ این بدگویان باوجود
کمال عناد وتناہی در احقاد تا این مدت با بجز ہمین چند شبہ کہ در بادی رای از ہم سیر میزند نیافتہ

Marfat.com

باشند و نیز باید دانست که شرط امامت استحضار جمیع مسائل نیست بلکه وجود ملکه استنباط بعد معرفت
کتاب و جمله صالحه از سنت پس اگر در بعض مواضع اختلافی واقع شود تا تفحص او لکنند منافی
اجتهاد نخواهد بود بلکه گفتیم که طریق مشاوره و اجماع اعلی علمی است که در امت متعدد گردد و حمل کنند
ناس بر اجماع شیخین بوده اند و سوال و جواب در میان آوردن تا صورت اجماع منعقد گردد [illegible]
است که شیخین بآن تفرد نموده اند و تفصیلا اشاره کردن سست بجمل آن شبهات است پس از آنجمله آنست
که خدا تعالی میفرماید لا ینال عهدی الظالمین و از اینجا فهمیده میشود که ظالمان قابل امامت نیستند
و خلفاء ثلثه در اصل کافر بودند و کافر ظالم است پس قابل امامت نبودند و درین شبهه بسیار مثل سائر
شبهات طرفه خلط راه یافته است زیرا که باتفاق اهل عربیت اطلاق مشتق در وقت اتصاف بمبدء
حقیقت ست و پیش از اتصاف بآن مانند اطلاق خمر بر عصیر و بعد فقدان اتصاف بآن مانند اطلاق
خمر بر خل مجاز است پس در وقت امامت ایشان ظالم نبودند حقیقة و اگر ازین تحقیق اغماض نظر
کنیم نصوص بسیار مخصص عام میتواند شد مانند الا من تاب و آمن و عمل عملا صالحا فاولئک
یبدل الله سیئاتهم حسنات و کان الله غفورا رحیما و اجماع برین معنی در جمیع احکامی که متفاوت
بین الکفر والاسلام باشد ثابت شده و امامت نیز از همان جنس است و از آنجمله آنست که حضرت
صدیق میراث حضرت فاطمه رضی الله عنها از فدک نداد و تحقیق درین مسئله آنست که حضرت صدیق
استدلال نمود بحدیث نحن معاشر الانبیاء لا نرث ولا نورث و آن خبر متواتر است صدیق و
فاروق و ذی النورین و سعد و عبد الرحمن بن عوف و عائشه و ابوهریره و غیر ایشان رضی الله
عنهم روایت کرده اند و حضرت مرتضی و عباس نیز زیرا که فاروق گفت انشدکما الله تعالی ال
تعلمان ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ذلک قالا نعم قد قال ذلک [illegible]
با جمعی دیگر در مسانید ایشان مذکور است و در وقت این قصه صحابه [illegible]
در آن باب واقع نشد پس تخصیص عام کتاب بآن لازم شد مثل تخصیص غسل رجلین بحدیث
مسح و تخصیص آیه جلد برجم محصن و اگر این خبر غیر صدیق آنرا روایت نمیکرد نیز لازم میشد بآنکه سبب

Marfat.com

شافعی پس ظاهر است واما بمذهب ابی حنیفه پس ازانجهت که انحطاط خبر واحد از رتبه تخصیص نیست
الا بسبب اختلال اسناد وی وچون صدیق بیواسطه آنرا شنیده باشد چه جای انحطاط است وکلمه ورث
که در قصه حضرت داؤد وسلیمان وحضرت یحیی وزکریا آمده سباق وسیاق آن دلالت میکند برانکه مراد
ازاین میراث علم وخلافت است قال الله تعالی وورث سلیمان داود وقال یا ایها الناس علمنا
منطق الطیر واوتینا من کل شیء ان هذا لهو الفضل المبین وقال یرثنی ویرث من آل یعقوب
وظاهر است که حضرت سلیمان درمیان نوزده پسر وحضرت یحیی درمیان الوف از بنی اسرائیل
مختص نمیتوانند شد الا بمیراث نبوت وعلم وفاروق درباب بنی نضیر ومانند آن تمسک نمود بآیه
ومعقول اما آیه پس خدا تعالی میفرماید فلله وللرسول الایه بعد ازان فرمود للفقراء المهاجرین
پس ازینجا دانسته شد که اختصاص رسول بمنزله اختصاص خدا است ازجهت تصرف نه از
جهت ملک رقبه وللفقراء قرینه است بران واما معقول پس بیان نمود که تصرف آنحضرت صلی الله
علیه وسلم تصرف مالکانه نبود بلکه مثل تصرف متولی در بیت المال عن مالک بن اوس بن الحدثان
قال ذکر عمر بن الخطاب یوما الفیء فقال ما انا احق بهذا الفیء منکم وما احد منا احق به من احد الا انا علی
منازلنا من کتاب الله عز وجل وقسم رسوله فالرجل وقدمه والرجل وبلاءه والرجل وعیاله والرجل
وحاجته اخرجه ابوداود وعنه قال قرأ عمر بن الخطاب انما الصدقات للفقراء والمساکین والعاملین
حتی بلغ علیم حکیم فقال هذه لهؤلاء ثم قرأ واعلموا انما غنمتم من شیء فان لله خمسه وللرسول حتی
بلغ وابن السبیل ثم قال هذه لهؤلاء ثم قرأ ما افاء الله علی رسوله من اهل القری حتی بلغ للفقراء
ثم قرأ والذین جاؤا من بعدهم ثم قال هذه استوعبت المسلمین عامة فلئن عشت فلیأتین
الراعی وهو بسرو حمیر نصیبه منها لم یعرق فیها جبینه رواه فی شرح السنة وعنه قال کان فیما احتج
به عمر ان قال کانت لرسول الله صلی الله علیه وسلم ثلاث صفایا بنو النضیر وخیبر وفدک فاما بنو
النضیر فکانت حبسا لنوائبه واما فدک فکانت حبسا لابناء السبیل واما خیبر فجزأها رسول الله صلی الله
علیه وسلم ثلثة اجزاء جزئین بین المسلمین وجزء نفقة لاهله فما فضل عن نفقة اهله جعله بین فقراء

المهاجرين رواه ابوداؤد وعنه قال عمر اي لعثمان وعبد الرحمن بن عوف والزبير وسعد انشدكم
بالله الذي بامره تقوم السماء والارض هل تعلمون ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا نورث
ما تركنا صدقة يريد رسول الله صلى الله عليه وسلم نفسه فقال الرهط قد قال ذلك فاقبل عمر على
علي وعباس فقال انشدكما بالله هل تعلمان ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قد قال ذلك قالا
نعم قد قال ذلك قال عمر فاني احدثكم عن هذا الامر ان الله قد خص رسوله في هذا الفيء بشيء لم يعطه
احدا غيره ثم قرأ ما افاء الله على رسوله منهم الى قوله قدير فكانت هذه خالصة لرسول الله صلى الله عليه
وسلم والله ما احتازها دونكم ولا استأثر بها عليكم قد اعطاكموه وبثها فيكم حتى بقي منها هذا المال فكان
رسول الله صلى الله عليه وسلم ينفق على اهله نفقة سنتهم من هذا المال ثم يأخذ ما بقي فيجعله مجعل مال الله
فعمل رسول الله صلى الله عليه وسلم بذلك حياته انشدكم بالله هل تعلمون ذلك قالوا نعم ثم قال لعلي
وعباس انشدكما الله تعالى هل تعلمان ذلك قالا نعم قال عمر ثم توفى الله نبيه صلى الله عليه وسلم
فقال ابوبكر انا ولي رسول الله صلى الله عليه وسلم فقبضها ابوبكر فعمل فيها بما عمل رسول الله صلى الله
عليه وسلم والله يعلم انه فيها لصادق بار راشد تابع للحق اخرجه البخاري و فاروق درین مسئله بوجهی تقریر
کرد که حضرت مرتضی را با وجود آن همه علم و قوت تقریر مجال بحث نماند و همچنین عباس با آنهمه ولوله و
حسن بیان هیچ نتوانست گفت پس این قصه یکی از شواهد فضل شیخین است و اینجا این نکته باید
دانست که آنچه پیش صدیق رفع کردند قصهٔ میراث بود عام در بنی نضیر و متاع خانه پس تمسک به
نحن معاشر الانبیاء لا نرث ولا نورث متعین بود و قضیه که در پیش فاروق مرافع کردند قضیه بنی
النضیر بود پس نتیجه شد استدلال بمنع میراث و عدم ملک [illegible]
شیخین در طریق استدلال [illegible] آنست که حضرت [illegible]
[illegible] دلیل شرع و دنیا فتن معارضی [illegible] حضرت مرتضی [illegible]
و عدم قدرت برابراد واقعی چرا شکایت کنندی باید که اهل سنت و شیعه همه [illegible] حل این
اشکال بکنند و آنچه بخاطر این بنده میگذرد آنست که انقباض زهرا رضی الله عنها امری جبلی بود

Marfat.com

وغیر مقدور و تبرک آنچه واجب شرع است از رد سلام و عیادت و مثل آن نمیکشید و شکایت حضرت مرتضی
و عباس پیش از ظهور دلیل بود لہذا مرتضی در ایام خلافت خود در آن نکرد بلکہ اثبات آن نمود واما قصہ
ہبہ و گواہی دادن ام ایمن و امام حسن پس باطل محض است ہیچ جا روایتی بآن صحیح نشده اشتغال
برد آن عبث است عن المغیرة قال ان عمر بن عبد العزیز جمع بنی مروان حین استخلف فقال ان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کانت لہ فدک فکان ینفق منها و یعود منها علی صغیر بنی ہاشم و یزوج
منها ایمهم وان فاطمة سألته ان یجعلها لها فابی فکانت کذلک فی حیوة رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
حتی مضی لسبیله فلما ان ولی ابو بکر عمل فیها بما عمل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی حیوته حتی مضی لسبیله
فلما ان ولی عمر بن الخطاب عمل فیها بمثل ما عملا حتی مضی لسبیله ثم اقطعها مروان ثم صارت لعمر بن
عبد العزیز فرایت امرا منعه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاطمة لیس لی بحق وانی اشهدکم انی رددتها
علی ما کانت یعنی علی عهد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وابی بکر وعمر رواه ابو داود و شیعه غالیه سخن
میراث دختر در ضیاع پیش ایشان راست نمی نشیند چنانکه کتاب کلینی بران دلالت میکند بلکه
تخصیص آیت بلا دلیل شرع بر ایشان لازم می آید و این نه یک موضع است که ایشان خلاف
کتاب میکنند بلکه در چندین جا این فعل شنیع مرتکب شده اند الخبیثات للخبیثین و از انجمله آنست
که صدیق دست چپ سارق را قطع کرد و این خلاف سنت است باید دانست که اصل این
قصه در موطا مذکور است و این قصه دلالت میکند بر آنکه آن سارق مقطوع بود یعنی در رجل
یسری او و واجب در مثل این شخص بمذهب اکثر امت قطع یسار است و هو مذهب مالک والشافعی
و اسحق و ا... سه و دلیل ایشان است و حنفیان گفته اند که بعد قطع ید یمنی و رجل یسری حبس
... هو مروی عن علی اینجا کجا خلاف سنت واقع شد عن مالک عن عبد الرحمن بن قاسم
عن ابیه ان رجلا من اهل الیمن اقطع الید والرجل قدم فنزل علی ابی بکر الصدیق فشکی الیه ان
عامل الیمن ظلمه وکان یصلی من اللیل فیقول ابو بکر وابیک ما لیلک بلیل سارق ثم انهم افتقدوا
حلیا لاسماء بنت عمیس امرأة ابی بکر فجعل یطوف معهم و یقول اللهم علیک بمن بیت اهل هذا البیت

ای اقطع الید ۱۲

الصالح فوجدوا الحلی عند صالغ یزعم ان الاقطع جاءہ بہ فاعترف الاقطع او شہد علیہ فامر بہ ابوبکر فقطعت یدہ الیسری وقال ابوبکر واللہ لدعاءہ علی نفسہ اشد عندی علیہ من سرقتہ قال الامام اتفق اہل العلم ان السارق اذا سرق اول مرۃ یقطع یدہ الیمنی ثم اذا سرق ثانیا یقطع رجلہ الیسری ثم اختلفوا فیما سرق ثالثا بعد قطع یدہ ورجلہ فذہب اکثرہم الی انہ یقطع یدہ الیسری ثم اذا سرق رابعا یقطع رجلہ الیمنی ثم اذا سرق بعدہ یعزر ویحبس وہو المروی عن ابی بکر وہو قول قتادۃ والیہ ذہب مالک والشافعی واسحق بن راہویہ وروی عن ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال فی السارق ان سرق فاقطعوا یدہ ثم ان سرق فاقطعوا رجلہ ثم ان سرق فاقطعوا یدہ ثم ان سرق فاقطعوا رجلہ وذہب قوم الی انہ اذا سرق بعد ما قطعت احدی یدیہ واحدی رجلیہ لم یقطع وحبس یروی عن علی وبہ قال الشعبی والنخعی وحماد بن ابی سلیمان والیہ ذہب الاوزاعی واحمد واصحاب الرای رواہ فی شرح السنۃ بلکہ اگر بقواعد ترجیح متوجہ شویم قول صدیق ارجح واوفق است بکتاب زیرا کہ حق تعالی میفرماید السارق والسارقۃ فاقطعوا ایدیہما و بعد از انکہ مقطوع الیمنی باشد اسم سارق بروی منطبق است پس حکم قطع ید بروی جاری باشد و یسری متعین است در حق وی واین را در قطع رجل یسری بجہت اجماع ترک کردیم و در غیر این صورت [illegible] باشد عمل بر آیت و آنرا جوابی نیست از کتاب و سنت واستحسان عقلی کہ انی لاستحیی من اللہ ان لا یکون لہ ید یاکل منہا ویستنجی منہا در مقابلہ ظاہر آیت نمیتواند شد پس ظاہر کہ اجتہاد صدیق اقوی و ارجح است وعمل جمہور بر ہمان است ومن متعجبم از متکلمان کہ چرا اطالت کردہ اند [illegible] وایراد ممنوع با وجود ظہور حق در روایت قصہ و معرفت مذاہب فقہا واز آنجملہ آنست [illegible] معرفت میراث جدہ توقف کرد تا آنکہ مغیرہ بن شعبہ ومحمد بن مسلمہ خبر دادند [illegible] مسئلہ کہ واقع میشد تفحص احادیث میکردند واگر نمی یافتند مشاورت [illegible] میشد واین اصل است از اصول دین ویکی از مناقب شیخین است کہ ایشان [illegible] چہ بلا جور است کہ این منقبت را در باب مطاعن ذکر کنند عجبا لہولاء این وہب [illegible]

Marfat.com

قصاص مالک

که صدیق از استیفاء قصاص مالک بن نویره توقف کرد باید دانست که اهل تاریخ درین قصه مختلف اند
جمعی نقل کرده اند که مالک بن نویره مرتد شده بود و جمعی نقل کرده اند که مرتد نبود اما خالد بعض کلمات
از وی شنیده بود و حکم بکفر او کرد بالجمله درء قصاص از خالد باتفاق دارند از جهت ارتداد یا از جهت
شبهه ارتداد في الاستيعاب وامره اي خالدا ابو بكر الصديق على الجيوش ففتح الله عليه اليمامة وغيرها
وقتل على يديه اكثر اهل الردة منهم مسيلمة ومالك بن نويرة وقد اختلف في حال مالك بن نويرة فقيل
انه قتل مسلما لظن ظنه به وكلام سمعه منه وانكر عليه ابو قتادة قتله وخالفه في ذلك واقسم ان لا يقاتل
تحت راية ابدا وقيل قتل كافرا وخبره بذلك يطول ذكره انتهى بالجمله حضرت صدیق را در درء قصاص
از خالد اسوه حسنه است برسول الله صلی الله علیه وسلم در قصه صبانا صبانا واین مسئله اجتهادیه است
که علماء دران مختلف شده اند و صدیق بحسب اجتهاد خود کار فرمود و همچنین است وظیفه مجتهد چون با اجتهاد
فقهای دیگر مخالف شود و اگر این توقف قادح باشد در صدیق توقف حضرت مرتضی از استیفاء قصاص
حضرت ذی النورین بطریق اولی قادح باشد زیرا که هیچ موجب قتل ذی النورین متحقق نبود و نه
متوهم فما هو جوابكم فهناك هو بعينه جوابنا ههنا و از انجمله آنست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم صدیق را

اعتراض عزل صدیق

گاهی بر امری از امور مسلمین متولی نساخت و چون برای رسانیدن پیغام برائة فرستادند حکم الٰهی
نازل شد که عزل کرده حضرت مرتضی را بجای او فرستد پس لائق خلافت نباشد باید دانست که درین
مقاله طرفه غلطها رفته است مثل این مقاله نیست الا مثل شخصی که گفته بود که حسن و حسین هر دو
پسر معاویه قول او گاهی بر امری از امور مسلمین متولی نساخت باطل است در سریه بنی فزاره امیر
لشکر ساختند عن سلمة بن الاكوع قال امر رسول الله صلى الله عليه وسلم ابا بكر فغزونا ناسا من بني فزارة
فلما دنونا من الماء امرنا ابو بكر فعرسنا فلما صلينا الصبح امرنا ابو بكر فشننا الغارة الحديث اخرجه الحاكم
(متفرق ساختیم از هر جانب)
وعنه قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم ابا بكر الى بعض حصون خيبر فقاتل وجهد ولم يكن فتح
اخرجه الحاكم وعن بريدة قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ربما اخذته الشقيقة فيلبث اليوم
واليومين لا يخرج فلما نزل بخيبر اخذته الشقيقة فلم يخرج الى الناس وان ابا بكر اخذ راية رسول الله

Marfat.com

صلی اللہ علیہ وسلم ثم نهض فقاتل قتالا شدیدا ثم رجع اخرجه الحاکم وعن ابی هریرة ان ابا بکر الصدیق بعثه
فی الحجة التی امره النبی صلی اللہ علیه وسلم علیها قبل حجة الوداع یوم النحر فی رهط یؤذن فی الناس ان لا
یحج بعد العام مشرک ولا یطوفن بالبیت عریان اخرجه البخاری ودر غزوه تبوک عرض لشکر بحواله صدیق
مقرر گشته ودر جاهای دیگر نیز ولایات تحقق شد چنانکه در کتب مفصله مذکور هست قوله چون برای
رسانیدن پیغام برائت باید دانست که آنچه صحیح است درین باب آنست که صدیق را برای امارت
حج فرستادند و از ان ولایت معزول نشد باتفاق روات و روایات مختلف اند در ولایت تبلیغ برائت دلالت اکثر حدیثها آنست
که آن نیز حواله صدیق بود و ارسال مرتضی بجهت آن شد که عرب در حل و عقد صلح تا وقتی که کسی از اهل بیت والی امر [illegible]
اعتداد نمیکردند پس امیر درین امر نیز صدیق بود و مرتضی معین وظهیر او و بعض روایات دلالت میکند که حضرت مرتضی
درین امر مستقل بود و اینهمه معلل و ضعیف اند و بر تقدیر تسلیم حاصل سوال آنست که ارسال حضرت مرتضی
برای تبلیغ برائت با وجود کفایت صدیق چرا شد و حاصل جواب آنکه برای موافقت عادت عرب
کرده شد عن ابی هریرة قال بعثنی ابو بکر فی تلک الحجة فی المؤذنین بعثهم یوم النحر یؤذنون بمنی الا لا یحج بعد
العام مشرک ولا یطوف بالبیت عریان ثم اردف النبی صلی اللہ علیه وسلم علی بن ابی طالب فامره
ان یؤذن ببراءة قال ابو هریرة فاذن معنا علی فی اهل منی یوم النحر ببراءة وان لا یحج بعد العام
مشرک ولا یطوف بالبیت عریان الا الذی عاهدتم من المشرکین اخرجه البخاری وعن ابن عباس
قال بعث النبی صلی اللہ علیه وسلم ابا بکر وامره ان ینادی بهؤلاء الکلمات ثم اتبعه علیا فبینا ابو بکر
فی بعض الطریق اذ سمع رغاء ناقة رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم القصوی فخرج ابو بکر فزعا فظن
انه رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم فاذا علی فدفع الیه کتاب رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم وامر علیا
ان ینادی بهؤلاء الکلمات فانطلقا فحجا فقام علی ایام التشریق فنادی ذمة اللہ و رسوله بریئة
من کل مشرک فسیحوا فی الارض اربعة اشهر ولا یحجن بعد العام مشرک ولا یطوفن بالبیت عریان
ولا یدخل الجنة الا مؤمن وکان علی ینادی بها فاذا عیی قام ابو بکر فنادی بها اخرجه الترمذی
واخرج الحاکم نحوه الا انه قال فکان علی ینادی بها فاذا بح قام ابو هریرة فنادی وعن انس

Marfat.com

فارن بالکما فقال بعث النبي صلى الله عليه وسلم ببراءة مع ابي بكر ثم دعاه فقال لا ينبغي لاحد ان يبلغ هذا الا
رجل من اهلي فدعا عليا فاعطاه اياه واخرج الترمذي عن جميع بن عمير عن عبد الله بن عمر ان رسول
الله صلى الله عليه وسلم بعث ابا بكر وعمر ببراءة الى اهل مكة فانطلقا فاذا هما براكب فقالا من هذا قال
انا علي قال يا ابا بكر ما نطقت الا خيرا فاخذ علي الكتاب فذهب به ورجع ابو بكر وعمر الى المدينة فقالا ما لنا
يا رسول الله فقال ما لكما الا خير ولكن قيل لي انه لا يبلغ عنك الا انت او رجل منك اخرجه الحاكم
وقال هذا حديث شاذ والحمل فيه على جميع بن عمير واجده على اسحق بن بشر ... الاجرى متعدد
صفحه اقوال ... امیر حج که از صدیق بظهور آمده مفصل بیان کرده است قوله پس لائق
خلافت نباشد باید دانست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم خود تصریح فرموده اند بانکه قابلیت بعث
شیخین به سوی اهل عمل نیست که افضل الثبات ... از حذیفه بن الیمان قال سمعت
رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لقد هممت ان ابعث الى الآفاق رجالا يعلمون الناس السنن
والفرائض كما بعث عيسى بن مريم الحواريين فقيل له فاين انت عن ابي بكر وعمر قال انه لا غنى لي
عنهما انهما من الدين كالسمع والبصر اخرجه الحاكم وعن ابي اروى الدوسي قال كنت
جالسا عند النبي صلى الله عليه وسلم فاطلع ابو بكر وعمر فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم الحمد لله
الذي ايدني بهما اخرجه الحاكم و این حکایت مشابه آنست که رسم و عادت خلفا جاری شده که وزرا
کبار را بعمل نفرستند و بسرایا امیر نسازند زیرا که کاری عظیم تر از عمل و بعث بایشان حواله شده
است و نیز این حکایت مشابه آنست که از محمد بن الحنفیه سوال کردند که پدر بزرگوار تو در حرب و
بکجا ها می فرماید و حسنین را نمی فرماید منشا این چیست گفت حسنین در اولاد پدر من بمنزله دو چشم
اند و من بمنزله دستها کار از دست و پا سر انجام باید و چشم را چراغ باید داد و از آنجمله آنست که آنحضرت
صلی الله علیه وسلم عمرو بن العاص را بر شیخین امیر ساخت و اسامه را بر فاروق و دیگر ایشان
افضل است ... و غیر ایشان را بر ایشان امیر نمیساخت باید دانست که تامیر خاص دلالت
نمیکند بر تفضیل کلی زیرا که اعتبار آن بر مصلحت خاصه است که در بیان کار مخصوص باشد و جائز است

Marfat.com

که از شخصی همان کار خوبتر آید نه کارهای دیگر مثل تولیت عمرو بن العاص یا السلسلة شخصی خاص مقصود
باشد مثل تولیه اسامه بعد موت پدر او و آنحضرت صلی الله علیه وسلم خود تصریح فرمود بانکه اختیار عمرو
ابن العاص از جهت ابیت او بود عن عمرو بن العاص ان النبی صلی الله علیه وسلم بعثه علی جیش ذات
السلاسل قال فاتیته فقلت ای الناس احب الیک قال عائشة قلت من الرجال قال ابوها
قلت ثم من قال عمر فعد رجالا فسکت مخافة ان یجعلنی فی آخرهم و تحقیق درین باب آنست که
آنحضرت صلی الله علیه وسلم مربی ظاهر و باطن بودند پس همچنانکه استخلاف شیخین مقصود بود آن نیز
میخواستند که شیخین را در بوته ریاضت اندازند تا مثل ذهب خالص بر آیند مثل آنکه در کتب
مقامات مشایخ صوفیه خوانده باشی که ایشان خلفاء خود را که تمام همت در تربیت ایشان مقصود داشتند
زیاده از همه کس در بوته ریاضت می انداختند و این معنی مشابه آنست که چون حضرت مرتضی در غزوه
احد سعیها بتقدیم رسانید و مظنه آن شد که عجبی بخاطرش راه یابد فرمود قال ابن اسحق فلما انتهی
رسول الله صلی الله علیه وسلم الی اهله ناول سیفه ابنته فاطمة رضی الله عنها فقال اغسلی عن هذا دمه یا بنیة فوالله
لقد صدقنی الیوم وناولها علی بن ابی طالب سیفه فقال وهذا فاغسلی عنه دمه فوالله لقد صدقنی
الیوم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لئن کنت صدقت القتال لقد صدق معک سهل بن
حنیف وابو دجانة اخرجه فی السیرة و چون در ضمیر سعد بن ابی وقاص عجبی مشاهده فرمود معالجه کرد
اخرج عن مصعب بن سعد قال رای سعد ان له فضلا علی من دونه فقال رسول الله صلی الله علیه
وسلم هل تنصرون و ترزقون الا بضعفائکم اخرجه البخاری و صدیق را [illegible]
میکردند نمی فرمودند عن ابی هریرة ان رجلا شتم ابا بکر والنبی صلی الله علیه وسلم جالس [illegible]
فلما اکثر رد علیه بعض قوله فغضب النبی صلی الله علیه وسلم وقام فلحقه ابو بکر وقال یا رسول الله
کان یشتمنی وانت جالس فلما رددت علیه بعض قوله غضبت وقمت قال
[illegible] علیه فلما رددت علیه وقع الشیطان ثم قال یا ابا بکر ثلاث کلهن حق ما من عبد ظلم بمظلمة فیغضی
عنها لله عز وجل الا اعز الله بها نصره وما فتح رجل باب عطیة یرید بها صلة الا زاده الله بها کثرة وما فتح

Marfat.com

رجل بابه مسئلة یریدها فکثرة الازدواء علیه بها قلته رواه احمد وعن عائشة قالت مر النبی صلی الله علیه
وسلم ابی بکر وهو یلعن بعض رقیقه فالتفت الیه فقال لعانین وصدیقین کلا ورب الکعبة فاعتق
ابوبکر یومئذ بعض رقیقه ثم جاء الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال لا اعود اخرجه البیهقی فی شعب الایمان
دیگر از فوائد این امر آنست که ایشان مطلع شوند بر ماجریات لشکر با امیر خود و تعهد حال سریها
حسب حال او نمایند چنانکه در کتب تاریخ یافته میشود که هرگاه از پادشاهان غم لشکر و سپاه بحق الیقین
چشیده باشد تربیت ایشان باحسن وجه نموده اند کرده وانجا فائده ها متحقق شد یکی آنکه فاروق
از تامیر اسامه استنکاف نکرده باشد آنکه جعفر بن ابی طالب از تامیر زید استنکاف نمود و این معنی
شارح فنا تمام او از حظوظ نفس او شد دوم آنکه فاروق را با عمرو بن العاص در بعض مسائل
مناقشه افتاد و صدیق ارشاد فرمود بتسلیم و ترک مناقشه و این معنی سبب رجحان صدیق شد سوم
آنکه حضرت شیخین در ایام خلافت خویش لشکر و امراء آنجهت میداشتند که نظامی بهتر از ان متصور نشود
چون این سبق از حضرت پیغمبر یاد گرفته بودند و از انجمله آنست که بعض محدثین ذکر کرده اند که در
استخلاف نصی موجود نبود و الا اصحاب در وقت بیعت صدیق بر اجتهاد اقدام نمیکردند بلکه بهمان
نص ذکر مینمودند قال النووی فی شرح مسلم فی حدیث عائشة لو کان النبی صلی الله علیه وسلم
مستخلفا لاستخلف ابابکر الحدیث فیه دلالة لاهل السنة ان خلافة ابی بکر لیست بنص من النبی
صلی الله علیه وسلم علی خلافته صریحا بل اجمعت الصحابة علی عقد الخلافة له وتقدیمه لفضیلته ولو
کان هناک نص علیه او علی غیره لم تقع المنازعة من الانصار وغیرهم اولا ولذکر حافظ النص
ما معه ولرجعوا الیه لکن تنازعوا اولا ولم یکن هناک نص ثم اتفقوا علی ابی بکر واستقر الامر
واما ما تدعیه الشیعة من النص علی علی والوصیة له فباطل لا اصل له باتفاق المسلمین والاتفاق
علی بطلان دعواهم من زمن علی واول من کذبهم علی بقوله ما عندنا الا ما فی هذه الصحیفة الحدیث
ولو کان عنده نص لذکره ولم ینقل انه ذکره فی یوم من الایام ولا ان احدا ذکره له والله اعلم واما
قوله صلی الله علیه وسلم فی الحدیث الذی بعد هذا للمرأة حین قالت یا رسول الله ارأیت ان جئت

Marfat.com

فلم اجدک قال فان لم تجدینی فاتی ابا بکر فلیس فیہ نص علی خلافتہ و امر بہا بل ہو اخبار بالغیب الذی اعلمہ اللہ تعالی بہ واللہ اعلم انتہی باید دانست کہ حل این اشکال موقوف است بر تمہید مقدمات چند مقدمہ اولی نزول وحی بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بانواع مختلفہ بود قال اللہ تعالی وما کان لبشر ان یکلمہ اللہ الا وحیا او من وراء حجاب او یرسل رسولا فیوحی باذنہ ما یشاء و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احیانا یاتینی مثل صلصلۃ الجرس و ہو اشدہ علی فیفصم عنی وقد وعیت عنہ ما قال واحیانا یتمثل لی الملک رجلا فیکلمنی فاعی ما یقول قالت عائشۃ ولقد رایتہ ینزل علیہ الوحی فی الیوم الشدید البرد فیفصم عنہ وان جبینہ لیتفصد عرقا اخرجہ البخاری و رویاء الانبیاء وحی است وازانواع وحی یکی فراست صادقہ است چنانکہ در قصہ حدیبیہ آمدہ است ما خلأت القصواء وما ذاک لہا بخلق ولکن حبسہا حابس الفیل واللہ لا یسألونی خطۃ یعظمون فیہا حرمات اللہ الا اعطیتہم ایاہا وچنانکہ حصول یقین باین انواع مفوض بشارع است پس چون شارع اخبار فرماید بآنکہ مرا نیز از انواع وحی چنان وچنین یقین حاصل شدہ است مجال توقف در قبول او نماند لا اعتقادا ولا عملا چنان اتیان بالتفتیش آنکہ فلان حکم چرا در قرآن مذکور نشد و فلان حکم چرا مذکور نشد چرا از جہت رویا و فراست یقین بان حاصل شد ممکن نیست و درین مقام بجز تفویض بشارع والقیاد او چارہ نیست پس نمیتوان گفت کہ چرا مسائل صوم در قرآن مذکور شد و چرا مسائل صلوٰۃ کہ احتیاج بآن بیشتر است در قرآن مذکور نشد و نتوان گفت کہ چرا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قیام رمضان ترسیدند کہ فرض شود و در صلوٰۃ عید و کسوف نترسیدند و نتوان گفت در فلان امر چرا جبرئیل متمثل شدہ خبر داد و فلان امر چرا برویا منکشف گشت الی غیر ذلک من التشکیکات پس اگر کسی بگوید کہ در قرآن عظیم نام حضرت صدیق و فاروق چرا بتعیین مذکور نشدہ و اما ابابکر و عمر یستخلفہما یا بگوید کہ چرا این مجمل را برویا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم منکشف گردانید و چرا متلو در قرآن یا بتمثل جبرئیل بر ریش او باید خندید کہ یکی از علامات جہل وحمق او باید دانست مقدمہ ثانیہ شارع را در تبلیغ وحی بقوم خود طرق مختلفہ است اگر قرآن مترجم خود تلاوت فرماید

Marfat.com

وآن نص یا ظاهر باشد در چیزی آن نیز تبلیغ است واگر در سنت چیزی مذکور فرماید آن نیز تبلیغ است
واگر ایجاب وتحریم را بصیغه امر ونهی ادا فرماید یا بدعا ولعن رحم الله من فعل کذا وکذا ولعن الله من
فعل کذا وکذا آنهمه انواع تبلیغ است ودست تفتیش اتیان از ترجیح بعض انواع تبلیغ بر بعض کوتاه
است پس اگر کسی گوید چرا آنحضرت صلی الله علیه وسلم خلافت خلفا را بذکر منامات بیان فرموده بصیغه
وجوب با که یجب علیکم ان تستخلفوا ابابکر وعمر ویا گوید چرا در قرآن مجمل مذکور شد ودر سنت مفصل این
شخص قابل آنست که سیلی چند بر گردنش زنند نه آنکه متعرض جواب او شوند مقدمه ثالثه یکی
از انواع تبلیغ اخبار است بچیزی یا اقامت قرائن بر کمال رضا یا کراهت بآن مثلا گویند که در بنی اسرائیل
چنان وچنان واقع شد یا بکمال تحسین وتنویه شان آن فعل یا تمام تقبیح وانکار بران پس این اخبار
امر او نه بصیغه امر ونهی باشد در افاده ایجاب چنانکه حضرت عیسی علیه السلام بشارت داد به پیغامبری
کذا وکذا که اسم او احمد باشد وهمین اخبار بعینه ایجاب ایمان بایشان شد وبآن مکلف شدند وهمچنین
آن با خود یا آنحضرت صلی الله علیه وسلم اخبار فرمودند بنزول حضرت عیسی علیه السلام وظهور مهدی
وآن اخبار بعینه ایجاب قبول ایشان شد واخبار کردند بدجال واقامت نمودند دلائل کذب او
پس آن اخبار بعینه تحریم متابعت او شد ونظیر آنکه اخبار بمنزله امر ونهی میشود در شرع بسیار است
از آنجمله من اخلاق الانبیاء والملائکة والمؤمنین کذا وکذا امر است بآن چیزها ایجابا او ندبا ومن
افعال الشیاطین واخلاق المنافقین کذا وکذا نهی است از آن تحریما او کراهة یا گویند رایت فی الجنة
من فعل کذا ورایت فی النار من فعل کذا یا گویند فعل رجل کذا وکذا فغفر له وفعل رجل کذا وکذا فعذبه
الی غیر ذلک من الامثلة ویکی از انواع تبلیغ اقتضاء نص است حکمی را ومثال اقتضا آنست که
اگر گوید فلان شخص آزاد کرد بلال را پس این کلمه دلالت میکند بر آنکه بلال عبد او بود وهمچنین اگر گوید
این شخص را حاکم ساختیم بر شما پس این کلمه دلالت میکند بر آنکه واجب است بر شما قبول احکام
او پس خدا تعالی وقتی که وعده داد مسلمین را بآنکه جمعی را از ایشان خلیفه سازد ودر منامات او
گردانید که مراد ازین مبهم شیخین اند واینهمه باکمال امتنان ونهایت تحسین واجب شد خلافت

Marfat.com

ایشان چنانکه بشارت حضرت عیسی واجب گردانید ایمان را بآنحضرت صلی الله علیه وسلم بخلاف اخبار
احوال ملوک جبابره که مقرون است باظهار قبائح ایشان وآنرا در حساب مصائب این امت شمرده
اند ووقتی که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین من بعدی
باز تفسیر فرمودند که مراد شیخین اند این امر شد باتباع ایشان نصاً واستخلاف ایشان شد اقتضاءً
ووقتی که فرمودند لا ادری ما بقائی فیکم فاقتدوا باللذین من بعدی ابی بکر وعمر طلب اقتدا بنص
معلوم شد واستخلاف ایشان باقتضای نص واین نیز تبلیغی است مقدمه رابعه فرق است
در بیان نص بر صحت استخلاف و رضا بآن و تصریح بآنکه موافق مرضی الهی است و لوجهی واقع
خواهد شد که می باید و میشاید و در عقد استخلاف بالفعل و دلیل این فرق آنست که گاهی یکی از
دیگری متفرق میشود مثلاً حضرت عیسی چون بشارت آنحضرت صلی الله علیه وسلم داد نزد آن ذهن شد
بر صحت نبوت ایشان نه استنباء ایشان شد بالفعل و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم اخبار کردند
بخلافت مهدی آن نص شد بر صحت خلافت مهدی نه استخلاف وی بالفعل همچنین اگر بالفرض
جمع شویم بر بیعت شخصی که مفضول باشد یا فاقد الشروط آن عقد خلافت باشد نه تصریح بآنکه آن
استخلاف مرضی است و بر وجهی که میبایست واقع شد و غرض نووی و جمعی که با این تقریر قائل شده
اند آنست که این احادیث دلالت میکند بر صحت استخلاف در وقت آن نه عقد خلافت بالفعل
بلکه عقد باجماع بود و غرض ایشان آن ست که دلالت بر صحت استخلاف نمیکند کیف لا و اگر این
نصوص بر صحت استخلاف دلالت نکند اخبار حضرت عیسی نیز دلالت نکند بر وجوب انقیاد حضرت
پیغامبر را صلی الله علیه وسلم و بآن حجت قائم نشود بر نصاری و ما میگوئیم این نص است بر صحت
استخلاف ایشان بعبارت خود و عین استخلاف ایشان است باقتضای نص
همین نکته واقع شد وقتی که بآن تفضیل شیخین ثابت کرده شود متفق
تا مسئله اهل ملت متفق اند بر آنکه نص شارع یکی از وجوه استخلاف است و نص محقق ... تبر
دو نص که یکی مبهم باشد و یکی مفسر و یکی واقع شود باسم مطلق در عنوان موضوع و یکی باسم

Marfat.com

مطلق و در عنوان محمول مثل وعد الله الذین امنوا منکم مبهم است و رویا آنحضرت که آنحضرت صلی الله علیه
وسلم بر قلیب دلو کشیدند و بعد آنحضرت حضرت صدیق و بعد صدیق فاروق مفسر مجموع نص شد در
استخلاف شیخین و مثلا اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر اینجا عنوان خلافت مقتدائیه واقع شد
و اسم شیخین مشخص نمودند و در حدیث علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین من بعدی ذکر خلافت
بتعیین واقع شد و ذکر شیخین بعنوان عام و علی هذا القیاس نصوص بسیار است که دلالت میکند
عند الاجتماع بر استخلاف شیخین پس اگر سائلی بگوید که استخلاف باین قدر متحقق نمیشود بگوئیم چرا این
حکم ممتاز نشد از احکام دیگر و اگر گوید که حکمت دران چیست که در یک نص باسم معین در جانب
موضوع و محمول تصریح نکردند حواله کنیم بر مقدمه تبلیغ **مقدمه** سادسه اجماع را که اصل ثالث قرار
داده اند از اصول اربعه با وجود آنکه اجماع منعقد نمیشود الا بعد قیام دلیلی از کتاب و سنت و قیاس
برای دو فائده است یکی آنکه بسبب اجماع مسئله قطعی میشود و اگر اجماع نمیبود بسیار است که قطعی نباشد
مثلا صورتی که مستند اجماع آنجا خبر واحد یا قیاس باشد دیگر آنکه غالبا چون مجتهدین بر مسئله اجماع کردند
ماخذ را فراموش میسازند و داعیه نقل ماخذ فاتر میگردد بجهت کفایت اجماع ازان لهذا در اکثر مسائل
اجماعیه ماخذ آنها چنانکه میباید و میشاید منقول نیست پس اصحاب فقه مضطر شدند باثبات اصل
ثالث پس چون صحابه در وقت استخلاف صدیق هر یکی نصی که با او بود آورد چنانکه محفوظ است
که صدیق بنص الائمة من قریش انصار را صرف کرد از خلافت و وجه خصوصیت ایراد این حدیث آنست
که سعد بن عباده نیز این حدیث را از آنحضرت صلی الله علیه وسلم شنیده بود پس صدیق او را بهمان
حدیث بیاد داد تا مجتمع باشد شبهه او را دفع باشد شغب انصار را و ایمعنی از روایت احمد مفهوم میشود
و حضرت فاروق بسوابق حضرت صدیق استدلال کرد و حضرت مرتضی و ابو عبیده و ابن مسعود بتقدیم
او در امامت صلوة بالجمله هر یکی از مجتهدین حاضرین راهی مسلوک داشته دلیلی قائم نمود که همه
مجتمع اند در اصل دلالت و جائز است که بنص حدیث رویا و غیر آن نیز استدلال کرده باشند اما بسبب
استغنا ازان تفاصیل از جهت انعقاد اجماع و اضمحلال اختلاف رواة اجماع همه آن ادله را ذکر نکردند

Marfat.com

ودر جای دیگر وبتقریبات دیگر روایت آن نمودند وجائز است که چون بیعت اول بار فلتة واقع شد
جمعی که حاضر بودند ذهول کردند از ذکر آن دلائل وبمحض توفیق ربانی والهام رحمانی امضای آن
عزیمت نمودند ودر وقت بیعت ثانیه آن همه دلائل بخاطر ایشان رسید ولیکن بتقریر آن حاجت
نیفتاد وجائز است که اعتقاد افضلیت شیخین پیش ایشان محقق شده باشد چنانکه ابن عمر فرموده است
کنا اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم نخیر ابابکر وعمر وعثمان ومأخذ این اعتقاد نصوص بسیار باشد
که در مجالس متعدده از آنحضرت صلی الله علیه وسلم شنیده باشند ودر وقت انعقاد خلافت بهمان
اعتقاد مأخوذ از دلائل اکتفا نمودند وبر همان معتقد بنا فرمودند کما قال المرتضی ونعلم انه احق بهذا
الامر بالجمله درین صورت یا عدم ایراد نص مقتضی عدم وجود آن نمیشود وجائز است که چون اکثر دلائل
خلافت مرکب اند از دو نص در یکی احد الطرفین من القضیه مبهم است ودر دیگری مفصل نوعی از
تأمل ضرور بود وبسبب مناقشه انصار وحزن جان فرسای واقعه آنحضرت صلی الله علیه وسلم قادر نشدند
بر تأمل پس خدای تعالی متکفل امر خلافت شد وناگهان بخاطر ایشان استخلاف صدیق الهام فرموده
آن یعنی [illegible] دلیل سرانجام نمود تا وعده یأبی الله والمؤمنون الا ابابکر راست شود
بعد از آن همه دلائل دانستند وشکر الهی بر موافقت واقعه با آنچه مطلوب بود ادا کردند وجائز است
که چون یکی نصی ازین نصوص میدانستند نص دیگر را آن دیگر نص دیگر یاد داشت نه این نص
[illegible] دانستند که این نصوص در پیش که باشند ودر الوقت قادر نشدند بر ترکیب نصوص با هم الهی
[illegible] سرانجام یافت یا آن نصوص را دانستند اما در ترکیب آنها فرو ماندند [illegible] مطلق برحکم
[illegible] بود [illegible] ترسید که تذکره در نشود ولم ولا نسلم در میان آید در آن [illegible]
[illegible] وقت [illegible] بود پس اشتغال کردند بادله دیگر وکار را بهان ادله سهله [illegible]
این همه احتمالات [illegible] است از قول فاروق بیعة ابی بکر کانت فلتة ولکن [illegible]
مثل ابی بکر ظاهر میشود ودرین صورت ها سکوت صحابه از نصوص مستلزم عدم نصوص نمیشود مقصد
سابعه لفظ استخلاف ولفظ صریح نص که در کلام نووی وغیر آن واقع شده محتمل معانی بسیار است

Marfat.com

گاهی استخلاف ذکر کنند و مراد ازان استخلاف بهیئة معتاده در وقت وصیت بولایت عهد باشد تا اگر نزدیک
قرب موت همه اهل حل و عقد را جمع کنند و امر نمایند به بیعت این شخص و گاهی استخلاف ذکر کنند
و مراد ازان ایجاب استخلاف شخصی و تشریع خلافت او دارند اگرچه در وقت قرب موت نباشد
و جمع اهل حل و عقد و اخذ بیعت و مانند آن نبود بلکه مثل سائر احکام شرعیه که آنحضرت صلی الله علیه
وسلم تبلیغ آن فرمودند پس نفی یکی مستلزم نفی دیگری نباشد و این وجه جمع باشد در اقاویل متعارضهٔ
سلف و گاهی لفظ صریح ذکر نمایند و مراد آن باشد که اصلا محتاج فکر نباشد و نه بترکیب نصین و نه بتطبیق
مطلق بر مقید و مبهم بر مبین و نه بفهم مقتضای نص الی غیر ذلک و گاهی صریح گویند و اراده نمایند آنچه
دال باشد بر مدعا بالقطع گو بترکیب نصین باشد یا مقتضی نص ا گاهی صریح گیرند و گاهی غیر صریح
فقها در فهم مقتضیات نصوص مختلف اند بعض از کی باشند از بعض و نیز این وجه تطبیق بین
الاقاویل المختلفه میشود و چون این مقدمات ممهد شد به سر حل اشکال رسیدیم و گوییم حل اشکال بدو وجه
ممکن است وجه اول تقریر کلام نووی بطریقی که مخالف مختار ما در اصل غرض نباشد پس گوییم
که غرض نووی آنست که صحت استخلاف و آنکه این استخلاف بر وفقیکه خواهد بود موافق رضای حق تعالی
خواهد بود باحادیث صحیحه ثابت شده و حدیث لو کان رسول الله صلی الله علیه وسلم مستخلفا لاستخلفنا
صریح است دران و عقد خلافت بالفعل باجماع بود نه بنص و این اجماع بنا بر فضیلت صدیق واقع
شد نه بمجرد اتفاق ولهذا قال النووی اجمعت الصحابة علی عقد الخلافة له و تقدیمه لفضلهٔ و اینمعنی آنچه
غرض ماست قول است بتفضیل شیخین بالقطع منافات ندارد بلکه موید اوست و آنکه گفته است که لیس فیه
نص من النبی صلی الله علیه وسلم علی خلافته صریحا اشاره است باینکه اینجا نصوص بسیار اند که بعد
ترکیب و تطبیق دلالت میکنند یا باقتضا اشاره مینمایند و آن را نووی نخل صراحت میدارد و این نزاع
نیست مگر لفظی وجه ثانی آنست که گوییم امام شافعی که مقتدای نووی است بلکه مقتدای جمیع
محدثین و فقها تصریح نموده است بانکه حدیث ارایت ان جئت بعدک ثبت است خلافت صدیق
و شافعی اعرق است باعتبار مدرک و اقوی است باعتبار فقه و استنباط و آیتی است از آیات الله تعالی

Marfat.com

معنی کلام وی آنست که این حدیث هرچند امر است آن عجوزه را بآمدن پیش صدیق در آن دلالة واقع
است بطریق کنایه بآنکه صدیق خلیفه خواهد شد چنانکه گویند فلان بر مسند نشسته و فلان متصرف در
بیت المال شده کنایت است از امارت و خلافت پس بطن این حدیث اخبار است بخلافت
صدیق و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنرا معلوم کردند و کراهتی از وی ظاهر نمودند پس نازل نشد
حال او از حال تقریر و حال اخبار آنحضرت صلی الله علیه وسلم از احوال بنی اسرائیل با ترک انکار پس
بطن این حدیث تشریع است خلافت صدیق را درینجا باید فهمید که شافعی ازین حدیث بجهت عظم
علم و فهم این معانی نموده است چه جای آیه وعد الله الذین امنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم
یا احادیثی که دلالت میکند بر تعیین مبهم این آیت و حدیث علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین من بعدی یا حد
رویا و حدیث اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر و همچنین احادیث بسیار که تمسک بآنها اوضح
است از تمسک بحدیث عجوزه و چون اینهمه طریق جمع کنیم متواتر باشد بالمعنی و دال باشد بالقطع
و آنکه میگوید نووی اگر نصی میبود البته استدلال میکردند لیکن وقت استخلاف بنص استدلال نمودند
هر دو مقدمه اش ممنوع بلکه بدلائل استدلال کردند از آنجمله حدیث امامت و آن اشاره فعلی قائم
است بجای نص صریح استخلاف چنانکه اگر پادشاهی نزدیک بموت یکی از مقربان خود را بر تخت
نشاند و همه خواص را امر کند به تعظیم او یا طبیبی در مطب خود نزدیک موت شخصی از شاگردان خود را
نشاند یا مدرسی در حلقه درس نزدیک موت خود یکی از اصحاب خود را نشاند یا محترفی کسی را بر دکان
خود قائم گرداند نزدیک حالت ضعف خود اینهمه پیش جمیع طوائف کالتصریح است باستخلاف و ولایت
عهد و حکم آن مانند حکم اشاره بدست و بسر است کما ورد فی الحدیث و اومی برأسه و لا حرج و این
اشاره صریح است و در افاده حکم شبه ندارد آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز را که بهترین طاعات
بحضرت صدیق حواله فرمود تا مسند خلافت را در ضمن آن بوی تسلیم نماید
انمعنی را دریافتند و اگر اولا قیل و قالی درمیان آمده بود بالاخره بهمین دلیل و تذکر آن استخلاف
بهمین نص از هم پاشید مثل این اختلاف اختلاف بود در وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم

Marfat.com

کہ اضمحلال آن بمجرد تذکر نص واقع شد پس واضح گشت کہ نص یا تعریض کہ مثل نص بود استدلال
کردند در استخلاف واز ہمان نص دانستند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حضرت صدیق را خلیفہ ساختہ
است ودرین صورت ما میگوئیم کہ استخلاف مسئلہ منصوص است نہ مستند باجماع و معنی اجماع
کہ در قصہ سقیفہ آمدہ است عقد استخلاف بالفعل است بیعت معتادہ بنا بر ہمان نص واگر کسی را شبہ
طاری شدہ است در دلالت امامت بر استخلاف بعد انعقاد اجماع طاری شدہ و منشاء آن اشتراک
استخلاف است عرفا در میان دو معنی قال ابن اسحق حدثنی محمد بن ابراہیم عن القاسم بن محمد
ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال حین سمع صوت تکبیر عمر فی الصلوۃ این ابوبکر یابی اللہ
ذلک والمسلمون فلولا مقالۃ قالہا عمر عند وفاتہ لم یشک المسلمون ان رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم قد استخلف ابابکر ولکنہ قال عند وفاتہ ان استخلف فقد استخلف من ہو خیر منی وان
اترکہم فقد ترکہم من ہو خیر منی فعرف الناس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لم یستخلف احداً
وکان عمر غیر متہم علی ابی بکر و بعد ازین ہمہ صراحت در دلالت امامت استخلاف مجرد نزاع
لفظی است ودران نزاع لفظی نیز حق بجانب ماست واز آنجملہ سوابق حضرت صدیق وعن ابی
سعید الخدری قال قال ابوبکر الست احق الناس بہا الست اول من اسلم الست صاحب کذا
الست صاحب کذا اخرجہ الترمذی و ملازمت در سکوت و عدم نص والحال ہذہ ممنوع نیست
جائی کہ مثل فاروق دران حالت ہوش ربا آیہ انک میت وانہم میتون فراموش سازد ودانا
یکطرف انصار در شغب و مناقشہ باشند واز یکطرف خوف اعادی مسلمین از دوالی مدینہ
موجود بود کجا جای تعمق نظر و کجا مقام استحضار جمیع ادلہ وانچہ مذکور شد از استخلاف در صلوۃ ثم
العہد بالقوۃ دران جمع اکثر اصحاب حاضر بودند پس اکتفا نمودند بہمین دلیل گو غیر ازان دلیل دیگر
داشتہ باشند در وقت استعجال لازم نیست کہ ہمہ تقریر کردہ شود قال ابو عمر استخلفہ رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم علی امتہ بعدہ بما اظہر من الدلائل البینۃ علی محبتہ فی ذلک وبالتعریض الذی
یقوم مقام التصریح ولم یصرح بذلک لانہ لم یومر فیہ بشئ وکان لا یصنع شیئا فی دین اللہ الا بوحی

Marfat.com

والخلافة ركن من اركان الدين ومن الدليل الواضح على ما قلنا حديث امرأة اتت النبي صلى الله عليه وسلم فسالته عن شئ فامرها ان ترجع اليه فقالت يا رسول الله ارايت ان جئت ولم اجدك تعني الموت فقال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم ان لم تجديني فاتي ابا بكر قال الشافعي في هذا الحديث دليل على ان الخليفة بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم ابو بكر وحديث عبد الله بن زمعة قال كنت عند رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عليل فدعاه بلال الى الصلوة فقال لنا مروا من يصلي الناس فخرجت فاذا عمر في الناس وكان ابو بكر غائبا فقلت قم يا عمر فصل بالناس فقام عمر فلما كبر سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم صوته وكان جهيرا فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فاين ابو بكر يابى الله ذلك والمسلمون فبعث الى ابي بكر فجاء بعد ان صلى عمر تلك الصلوة فصلى بالناس طول علته حتى مات صلى الله عليه وسلم وهذا ايضا واقع في ذلك وحديث حذيفة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اقتدوا بالذين من بعدي ابي بكر وعمر واهتدوا بهدي عمار وتمسكوا بعهد ابن ام عبد وعن عبد الله ابن مسعود قال كان رجوع الانصار يوم سقيفة بني ساعدة بكلام قاله عمر بن الخطاب نشدتكم بالله هل تعلمون ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امر ابا بكر ان يصلي بالناس قالوا اللهم نعم قال فايكم تطيب نفسه ان يزيله عن مقام اقامه فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم قالوا كلنا لا تطيب نفسه ونستغفر الله وعنه قال اجعلوا امامكم خيركم فان رسول الله صلى الله عليه وسلم جعل امامنا خيرنا بعده وعن علي بن ابي طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مرض ليالي واياما ينادي بالصلوة فيقول مروا ابا بكر يصلي بالناس فلما قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم نظرت فاذا الصلوة علم الاسلام وقوام الدين فرضينا لدنيانا من رضي رسول الله صلى الله عليه وسلم لديننا فبايعنا ابا بكر وقد ذكرنا هذا الخبر وكثيرا مثله في معناه عند قول رسول الله صلى الله عليه وسلم مروا ابا بكر يصلي بالناس في الاستيعاب

انتهى مختصرا چنانکہ حال قول نووی معلوم کردی بدانکہ قول ابن عبد البر تا اینجا الی قولہ ورکن من ارکان الدین نیز نزدیک تامل از ہم میریزد زیراکہ اعتراف بوجود تابع تعبیر یعنی کہ قائم مقام تصریح باشد و اظہار نسبت و غیر آن عدم استناد ان بوجھی اصلاً مسموع نمیتواند شد

واگر بعد تبلیغ شکی در استناد وحی باشد تمام مسائل فقهیہ کہ بوحی متلو ثابت نمیشود و لفظ اوحی الی ہکذا
اینجا صریح نیست ماخوذ نباشد سبحانک ہذا بہتان عظیم بلکہ مقرر در میان اہل اسلام آنست کہ بعد
وضوح طلب و منع از انحضرت صلی اللہ علیہ وسلم محل توقف نمیماند و واجب میشود امتثال بآن اعتقادا
وعملاً زیراکہ آن مسئلہ مسند است بوحی ظاہر یا باجتہادی کہ مقرر داشتہ شد و آن بوحی باطن است پس
قول او کہ این استخلاف بوحی نبود باطل است مگر آنکہ گوئیم معنی کلام ابو عمر آنست ولم یصرح بذلک
لانہ لم یومر فی ذلک التصریح لشیء واراد بالتصریح بعض ماذکرناہ فی شرح کلام النووی وحاصل
این توجیہ رجوع میکند بانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در ادا معنی باسلوبی دون اسلوبی متمثل
بود بنوعی از وحی نفث فی الروع یا فراستہ یا غیر آن واگر سائل عود کند و گوید کہ اگر نص بر استخلاف
بود صدیق چرا گفت بیعت کنید بیکی ازین دو کس ابو عبیدہ و عمر بن الخطاب و اقدام بر بیعت غیری
درینصورت حرام است گوئیم از سیاق قصہ مفہوم میشود کہ حضرت صدیق میدانست کہ این امر حق
او است و غرض او از تقدیم ابو عبیدہ و عمر نبود الا اظہار حجت خلافت خود بزبان ایشان و این
نوعی از تلطف است در ابراز حجت چنانکہ حضرت ابراہیم بنمرود ہذا ربی ہذا اکبر بمثل آنکہ شخصی بگوید من
برای نفس خود چیزی نمیخواہم لیکن از حاضرین بپرسید کہ حق کیست اگر حق ایشان باشد ایشان
بگیرند و اگر حق دیگری باشد باو بدہند و غرض ازین کلام اظہار حق خود باشد بابلغ وجوہ گویا میگوید
بایعوا احدہما ان رضی بذلک ولم یکن معہ من النص ما یدل علی خلاف ذلک ولہذا تخصیص فرمود
این دو عزیز را زیرا کہ میدانست کہ ایشان میدانند نص را و رای ایشان مستقیم است در ان
و دلیل برین معنی حدیث ابی سعید خدری است قال ابوبکر الست احق الناس بہا الست اول من
اسلم الست صاحب کذا الست صاحب کذا و آز انجملہ آنست کہ ابو عمر در استیعاب بحث میکند در
حدیث ابن عمر و آنرا مسلم نمیدارد و از معمر نقل میکند کہ تفضیل حضرت صدیق بر حضرت فاروق
بر مرتضی متعین نیست اگر کسی فاروق را یا مرتضی را تفضیل دہد بر صدیق ہیچ مضائقہ نیست و
میگوید کہ فی الجملہ در سلف اختلافی واقع بود در تفضیل صدیق بر مرتضی و شیخ عبدالحق دہلوی نقل

Marfat.com

میکند کہ در مسئلہ تفضیل اختلاف واقع است جمعی قطعی گویند و اکثر ظنی بلکہ سیاق کلام شیخ بآن
دلالت میکند کہ قول جمہور ظنیت است ابوبکر باقلانی و امام الحرمین و امام رازی و قاضی عضد و
ملا سعد تفتازانی ہمہ میل میکنند بظنیت آن قول بحث میکند در حدیث ابن عمر باید دانست کہ ابوعمر
در ترجمہ ذی النورین میگوید روی یحیی بن سعید و عبداللہ بن عمر و عبدالعزیز بن ابی سلمۃ عن نافع
عن ابن عمر قال کنا نقول علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم نسکت فقیل
ہذا فی التفضیل وقیل فی الخلافۃ و در ترجمہ مرتضی میگوید عن ہرون بن اسحق قال سمعت یحیی
ابن معین یقول من قال ابوبکر و عمر و عثمان و علی و عرف لعلی سابقتہ و فضیلتہ فہو صاحب سنۃ ومن
قال ابوبکر و عمر و علی و عثمان و عرف لعثمان سابقتہ و فضلہ فہو صاحب سنۃ فذکرت لہ ہولاء الذین
یقولون ابوبکر و عمر و عثمان و یسکتون فتکلم فیہم بکلام غلیظ و کان یحیی بن معین یقول ابوبکر و عمر و
علی و عثمان رضی اللہ عنہم بعد ازان تاویل میکند قول یحیی بن معین را قال ابوعمر من قال بحدیث
ابن عمر کنا نقول علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم نسکت یعنی فلا نفاضل
وہو الذی انکر یحیی بن معین و تکلم فیہ بکلام غلیظ لان القائل بذلک قد قال بخلاف ما اجمع علیہ
اہل السنۃ من السلف والخلف من اہل الفقہ والاثر ان علیا افضل الناس بعد عثمان ہذا مما لم
یختلفوا فیہ وانما اختلفوا فی تفضیل علی و عثمان واختلف السلف ایضا فی تفضیل علی و ابی بکر
وفی اجماع الجمع الذی وصفنا دلیل علی ان حدیث ابن عمر وہم و غلط وانہ لا یصح معناہ وان
کان اسنادہ صحیحا ویلزم من قال بہ ان یقول بحدیث جابر و حدیث ابی سعید کنا نبیع امہات الاولاد علی
عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہم لا یقولون ذلک فقد ناقضوا وباللہ التوفیق بعد ازان
شرح میکند قول خود را وانما اختلفوا فی تفضیل علی و عثمان واختلف السلف [illegible]
و ابی بکر و میگوید قال ابوعمر وقف جماعۃ من اہل السنۃ فی حق علی و عثمان فلم یفضلوا واحدا منہما
علی صاحبہ منہم مالک بن انس و یحیی بن سعید القطان واما اختلاف السلف فی تفضیل علی فقد
ذکر ابن ابی خیثمۃ فی کتابہ من ذلک ما فیہ کفایۃ واہل السنۃ الیوم علی ما ذکرت لک من تقدیم ابی بکر فی

الفضل علی عمر وتقدیم عمر علی عثمان وتقدیم عثمان علی علی وعلی هذا عامة اهل الحدیث من زمن احمد بن
حنبل الا خواص من اجلة الفقهاء وائمة العلماء فانهم علی ما ذکرنا عن مالک ویحیی بن سعید القطان وابن
معین فهذا ما بین اهل الفقه والحدیث فی هذه المسئلة وهم اهل السنة واما اختلاف سائر المسلمین فی ذلک
فیطول وقد جمعه قوم انتهی اقول او فقیل فی الفضل وقیل فی الخلافة پس اشاره است بآنکه قدماء اهل سنت
مختلف اند در تفضیل ذی النورین و مرتضی جمعی که قائل اند بتفضیل ذی النورین بر مرتضی و هم جمهور اند
معنی این حدیث چنان تقریر کنند که این ترتیب در افضلیت است ولا اختیار فی ذلک وجمعی که
بتفضیل مرتضی بر ذی النورین قائل اند و هم شرذمة قلیلة تاویل این حدیث پیش ایشان آنست
که این ترتیب بیان خلافت است پس صحابه پیش از وقوع خلافت میدانستند که همین ترتیب واقع
خواهد شد و درین تاویل خدشه ها متوجه شود زیرا که این تاویل وقتی درست باشد که لفظ ابن عمر بهمین
اسلوب واقع شود که ابو عمر ذکر کرده است بحقیقت اصح الفاظ او آنست که بخاری روایت میکند عن
یحیی بن سعید عن نافع عن ابن عمر قال کنا نخیر بین الناس فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم
فنخیر ابا بکر ثم عمر ثم عثمان بن عفان و ترمذی هر دو نقط اخراج کرده پس از لفظ التخییر بر دانستن وقوع
خلافت به ترتیب حمل کردن متجه نیست و اگر سائل عود کند و گوید غرض ابن عمر آنست که کنا نخیر هم
بهذا الترتیب فی الخلافة ای نقول انتظام امر الخلافة خیر فی زمن ابی بکر و بعده فی زمن عمر و بعده فی زمن عثمان گوییم
درین صورت خلاف واقع را دانسته باشد زیرا که انتظام امر خلافت در زمان فاروق بهتر بود از انتظام آن
در زمان صدیق باتفاق جمیع اهل تاریخ و اکثر زمان خلافت صدیق در مجاهده اهل ردت گذشت
اگر بار دیگر عود کند و گوید ای نقول ابو بکر خیر بما یرجع الی الخلافة من الصفات کحسن الرای والعلم وغیرهما
ثم وثم گوییم [illegible] لازم فضل کلی شد زیرا که خلافت نبوت جمیع صفات کمال که ما بالاتفاق شرح آن گذشت
میخواهد پس رجوع کرد به ترتیب در تفضیل اما حکایت ابن معین پس بعد از تامل در سباق و سیاق
کلام ظاهر میشود که غرض ابو عمر آنست که انکار بر سکوت از تفضیل مرتضی است نه انکار بر مسئله تفضیل
شیخین و این را استدلال میکند بانکه اتفاق واقع است بر آنکه حضرت مرتضی افضل ناس است بعد عثمان

Marfat.com

بلکه اختلاف دارند در تفضیل علی و عثمان بلکه کلمات شرذمه قلیله از سلف منهم تفضیل مرتضی است بر
صدیق و این اختلاف هم شاهد عدل است بر آنکه اعتقاد فضیلت مرتضی در مرتبه از مراتب متحقق است
پیش همه و سکوت از افضلیت او بالکلیه خلاف اجماع است باز میگوید که نسکت بعد عثمان اگرچه در حدیث
ابن عمر صحیح شده ظاهر آن معمول به نیست زیرا که مصادم اجماع است پس تاویل برای او ضرور است
مثل تاویل حدیث بیع امهات الاولاد بآنکه جمعی از اصحاب مطلع نبودند بر تحریم آن از جهت سماع
آن مینمودند چون نص حدیث ظاهر شد در زمن شیخین آن قول متلاشی گشت همچنان سکوت از تفضیل
مرتضی فی مرتبة من المراتب که بسبب عدم اطلاع بر فضائل ایشان واقع بود چون فضائل ظاهر شد
محمل بآن نمیباید کرد پس کسیکه لفظ نسکت را تاویل نکند و قصه بیع امهات را تاویل کند باهر دو در مناقضه
است و ما میگوئیم در اصل صحت تفضیل مرتضی در مرتبه از مراتب بحثی نیست اما حاصل حدیث ابن عمر
اخبار است بسکوت نه جزم بعدم تفضیل پس گویا عبدالله بن عمر میگوید جمعی کثیر از صحابه آن زمان را
شنیدیم و از اخبار کثیره استماع نمودیم و رای ایشان در ترتیب تفضیل دانستیم و در آن ترتیب مرتضی
را داخل نیافتیم و سبب این آنست که این بحث تفضیل خلفائی بود که امت بر ایشان مجتمع شده
بر غیر خویش و امت بر حضرت مرتضی مجتمع نشد پس فضل مرتضی بر غیر مشایخ ثلثه بالا ملحوظ است غیر
بالی که در آن مباحثه دانستند یا گوئیم [illegible] احادیث رویا و غیر آن ساکت بودند از فضل
مرتضی بر غیر مشایخ ثلثه پس سکوت از جهت [illegible] بحث است در مشایخ ثلثه یا [illegible]
که مانند ایشان در آن زمان بوده است گو فضل مرتضی در احادیث دیگر ظاهر شده پس ابن عمر میگوید
که مرتضی در مرتبه از مراتب افضلیت نداشت فی الواقع بلکه میگوید صحابه ساکت بودند در آن [illegible]
از آن قبیل بود که اصحاب در آن تکلم نمودند مثل [illegible] از مسائل فقهیه که [illegible]
کرده اند و قیل و قالی در آن از ایشان واقع نشده و تابعین [illegible] بالدلائل نموده
اند بلکه در بعض صورتها اجماع کرده اند و فضل مرتضی [illegible] استدلال [illegible] اعتراض بر قول
ابن عمر وارد نمیشود تا که تشدید بر آن کسی است که حدیث ابن عمر را در نفی فضیلت حضرت مرتضی

Marfat.com

ولو فی مرتبة من المراتب ذکر کرده است و بآن تمسک نموده و اگر سائل عود کند و گوید سکوت عند الحجج جزم است بنفی گوئیم لا نسلم جزم بنفی بود وقتی که مبحث نباشد الا در جماعتی خاص یا ادله که ماخذ مسئله مسکوت عنها است ظاهر نشده باشد والله اعلم **قوله** از معمر نقل میکند الخ باید دانست که ابو عمر در ترجمه فاروق میگوید ذکر عبد الرزاق عن معمر قال لو ان رجلا قال عمر افضل من ابی بکر ما عنفته وکذلک لو قال علی عندی افضل من ابی بکر لم اعنفه اذا ذکر فضل الشیخین واحبهما واثنی علیهما بما هما اهله فذکرت ذلک لوکیع فاعجبه واشتهاه بعد ازان رد میکند فصل اول را از قول معمر هم در ترجمه فاروق قال ابو عمر یدل علی ان ابا بکر افضل من عمر سبقه له الی الاسلام وما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال رایت فی المنام انی وزنت بامتی فرجحت ثم وزن ابو بکر فرجح ثم وزن عمر فرجح وفی هذا بیان واضح فی فضله علی عمر وقال عمر ما سبقت ابا بکر الی خیر قط الا سبقنی الیه ولوددت انی شعرة فی صدر ابی بکر ورد میکند فصل ثانی را از قول او در ترجمه صدیق باقوال مرتضی عن النزال بن سبرة عن علی قال خیر هذه الامة بعد نبیها ابو بکر وعمر وروی محمد بن الحنفیة وعبد خیر وابو جحیفة عن علی مثله وکان علی یقول سبق رسول الله صلی الله علیه وسلم وثنی ابو بکر وثلث عمر ثم خبطتنا فتنة یعفو الله فیها عمن یشاء وقال عبد خیر سمعت علیا یقول رحم الله ابا بکر کان اول من جمع ما بین اللوحین وروینا عن عبد الله بن جعفر بن ابی طالب من وجوه قال ولینا ابو بکر فخیر خلیفة الله ارحمه بنا واحناه علینا وقال مسروق حب ابی بکر وعمر ومعرفة فضلهما من السنة و روایت می کند باسناد خود از حکم بن جحل قال قال علی لا یفضلنی احد علی ابی بکر وعمر الا جلدته حد المفتری پس ظاهر شد که ابو عمر راضی نیست باین نقل بلکه رد میکند از ابهر دو فصل وی شیخ ابن حجر مکی تاویل میکند قول معمر را بانکه فضلی که معمر ذکر کرده است نه فضل کلی است بلکه فضل بوجه من الوجوه پس در حقیقت شبیه بجزئی است که در مجالس آنست واین تاویل اقرب مینماید بصواب واهون است از رد صرف **قوله** واختلف السلف فی تفضیل ابی بکر وعلی باید دانست که ایراد ابو عمر این جمله را در تضاعیف کلام خود محض برای آنست که سند باشد برای اتفاق بر تفضیل حضرت مرتضی بر مرتبه از مراتب چنانکه از سباق وسیاق کلام او واضح است پس لابد است از وجهی که سند تیه را مصحح باشد و زیادت ازان لازم نیست و نه مختار

ابوعمر است و نه صحیح فی نفسہ اما توجیہی کہ بآن سندیت صحیح شود آنست کہ گوئیم کہ از سلف اقوالی کہ موہم تفضیل مرتضی باشد بر صدیق منقول شدہ است و اگر ظاہر این اقوال را بگذاریم در باب شیخین یا در باب مشائخ ثلثہ بجہت قیام حجج تفضیل مرتضی در مرتبہ از مراتب خود البتہ می باید کرد تا آن اقوال را محملی پیدا شود زیرا کہ تفضیل بر صدیق متضمن است تفضیل را بر غیر مشائخ ثلثہ بالاولی یا گوئیم کہ این اقوال ظاہر آن فضل کلی است و اگر از ظاہر مصروف کنیم فضائل جزئیہ معتد بہا البتہ می باید اثبات کرد و آن فضائل جزئیہ در تفضیل مرتضی بر غیر مشائخ ثلثہ مؤثر خواہد بود قرینہ بر آنکہ این قدر برای سندیت کافی است آنست کہ باقوال غیر اہل سنت کہ ایشان را در حل و عقد دخل نیست نیز تائید میکنند میگویند ہر چند اقوال فرق اسلامیہ در مرتبہ تفضیل مرتضی مختلف افتادہ است اما قدر مشترک کہ تفضیل اوست فی مرتبۃ من المراتب مجمع علیہ جمیع است پس ثم تمسک بر ظاہر حسن نمیتوان داشت و اما آنکہ شمار ابوعمر خواہد برای وجہ نیست و صحیح فی نفسہ ہم غیر این وجہ نیست آنست کہ در کتاب خود افضلیت صدیق بر مرتضی اثبات مینماید کہ لا مزید علیہ چنانکہ در جواب معمر تقریر کردیم و اگر سائلی عود کند و گوید سلمنا کہ ابوعمر اقوال سلف را درین مسئلہ وزنی تمی نہد و آن را معارضہ مینماید باقوال متواترہ مرتضی اما حاصل این اختلاف بچہ قسم میتوان کرد گوئیم مقدمہ چند در حل این اختلاف بخاطر می باید آورد یکی آنکہ صحابہ و تابعین ہمہ در یک مرتبہ نبودند بلکہ بعض ایشان مجتہد بودند و بعض مقلد قال اللہ تعالے لعلمہ الذین یستنبطونہ منہم و حقیقت اجماع اتفاق مجتہدین است و غیر مجتہدین را در حل و عقد دخل نیست پس دلیل ثالث از ادلہ اربعہ کہ اخذ بآن واجب است اتفاق مجتہدین است اما غیر اگر در مسئلہ بعض اہل تقلید قولی گفتہ باشند و مجتہدین اتفاق نمودہ باشند بر قولی دیگر دلیل قطعی کہ اخذ بآن واجب است ہمان قول مجتہدین خواہد بود و غیر اقوال ایشان اگر [illegible] شوند و اگر نباشند [illegible] یا مخالف ہمہ یکسانست دیگر آنکہ پیش از وقوع اجماع اقاویل علما مختلف [illegible] تقریر میکنند و بعد از مناظرہ و مراجعہ آن اختلاف منحل میگردد و اگر مستقر کردہ شود در اجماعات سلف ہیچ اجماعی نتوان یافت الا در اول آنجا اختلافی بودہ است و بعد از ان دفعۃ بعد دفعۃ

منحل گشته پس اگر سلمان فارسی رض در خلافت صدیق فرماید اصابوا و اخطاروا اخرجه ابن ابی شیبة بمعناه الیست
که اقتضای ظاهرش بنظر می آید از جهت سوابق صدیق و تفویض امامت بوی اصابت نموده اند و از جهت
سوابق مرتضی و قرابت او خطا کردند و متعین است حمل قول او بر معنی زیرا که اصابت و خطا هر دو باهم
نقیض اند پس قول بهر دو نمیتوان نمود الا از جهت تعدد جهات و اعتبارات و اقیسه این قول او
محمول است بر آنکه قبل از نظر و ترجیح و قبل از مراجعه و مناظره گفته و بعد از ان ترجیح بروی ظاهر شد
و اتباع سبیل مؤمنین نمود و وعده الی الله والمؤمنون متحقق گشت سوم آنکه بعض اهل آن عصر
هنوز بدرجه اجتهاد و تحقیق نرسیده بودند از مجتهدین تحقیق میکردند تا شبهه که در خاطر ایشان جا گرفته منحل گردد
و این را قول ثابت بعنوان نگرفت مانند آنکه ابو جحیفه گفته است که در خاطر من متمکن شده بود که مرتضی
افضل است از همه تا آنکه مرتضی بر سر منبر تقریر فرمودند که خیر هذه الامة ابو بکر ثم عمر از ان باز این
خطره از خاطر من مرتفع شد چهارم آنکه اکثر سلف فضل را اعم از فضل کلی و فضل جزئی میگرفتند
و کلمات ایشان ظاهرا متناقض میشد چون اقاویل را بر قاعده تطبیق فرود آریم آن تناقض ظاهر
از هم پاشد مانند آنکه از امام مالک نقل میکنند که گفت من تفضیل نمیدهم بر جگر پارهٔ پیغمبر هیچکس را و
مراد او فضل جزئی است چون هر چهار قاعده را بخاطر آوردی بادنی عنایت حال آن اقاویل منشرح
فبما که موهم خلاف مدعاست روشن گردد و ما از تمسکیم کلام را بعد از آنکه اصول را بدست
تو دادیم قوله اقوال بسیاری از متکلمان دلالت میکند بر ظنیت این مسئله باید دانست که جواب
این اشکال بر دو وجه میتوان تقریر کرد وجه اول آنکه هر چند متکلمان اشعریه مختلف اند در قطعیت
و ظنیت این مسئله لیکن این اختلاف ایشان شاهد عدل است بر آنکه همه متفق اند بر اصل تفضیل
و از سلف خود این قدر تاکید و تصریح درین مسئله دیده اند که با وجود ورود شبهات از جانب مخالفان
و تحیر در بسیاری از ان شبهات ممکن نشد ایشان را عدول از ان مشرب کرها و جبرا استدلالا
او تقلیدا قطعا او ظنا بدان قائل اند وجه دوم آنکه شیخ ابو الحسن اشعری که راس و رئیس اهل سنت
است و التزام ایشان است بطریقهٔ صحابه و تابعین بقطعیت رفته قال النووی واختلف العلماء فی

Marfat.com

ن التفضیل المذکور قطعی ام لا ومن قال بالقطع ابو الحسن الاشعری وقال ہم فی الفضل علی ترتیبهم
فی الامامة ومن قال بانه اجتهادی ظنی ابو بکر بن الباقلانی انتهی وچون شیخ اشعری بجانب ما باشد
مبالات نداریم بادرن او بس هذا اول قارورة کسرت این نه یک مسئله است تنها که شیخ ابو الحسن
ومتاخران با هم دران منازعه دارند بلکه بسیاری از مسائل کلامیه از همین جنس است مثل رؤیت
وکلام وعینیة وجود با ماهیة ومسئله صفات وغیر آن کما لا یخفی علی متتبعی علم الکلام وما در همه این مسائل
بحول الله وقوته اثبات مختار شیخ میکنیم بدل ذلیل او عزیز ودر معرکه دار وگیر رجز حیدری میسرائیم
ع انا الذی سمتنی امی حیدره * اوفیهم بالصاع کیل السندره * وسبب بسیاری ازین جنس
آنست که اشاعره دو قسم اند متکلمان که در مناظره ومخاصمه سهم اعلی نصیب ایشان است اما در حدیث
تبحری وتوسعی ندارند مثل ابو بکر باقلانی وامام رازی وقاضی بیضاوی وقاضی عضد وملا سعد و
محدثین که در حدیث وتوسع روایات قدح اوفی یافته اند اما در مناظره ومخاصمه ومراجعه غور نموده
اند مثل اجری وبیهقی وبعد ازین همه ما مردم از ریزه هر دو خوان تناول نموده ایم وکاسه هر دو
فریق لیسیده ایم عجب نیست که صورت اجتماع امری ظاهر شود که در هر واحد تنها موجود نبود ع
زین افیون که ساقی در می افگند * حریفان را نه سر ماند نه دستار * وچون در کلام این قائلان
بجمعیت نظر کنیم ظاهر میشود که حاصل آن نسبت بعض وجود اختلاف است در سلف وما سیر نمودیم
اقوال آن سلف را وجمیع این اقوال منطبق یافتیم بر یکی ازین چهار مقدمه پس آن وهم مرتفع
شد ونسبت بعض آخر آنست که افضلیت انحصر بر اجماع صحت خلافت بنا کرده اند وملازمت در
صحت خلافت وافضلیت ظنی است وما تقریر کردیم که افضلیت بوجوه بسیار ثابت می شود ازان
وجوه ازانجمله اسبقیت بحسب نزول آیه لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل الآیة
اقوال سلف معلوم میشود که عقد بیعت بعد تقریر افضلیت بود ونیز تقریر کردیم
در خلافت نبوت که مقدر است بثلثین سنه وغیر آن افضلیت در اول شرط است نه در ثانی و
وجه نسبت بعض آخر عدم تنقیح معنی فضل کلی وما تقریر کردیم معنی فضل کلی

Marfat.com

وتحدید کردیم بحدود و به نسبت بعض آخر تعارض احادیث فضائل و ما قطع تعارض نمودیم و هر حدیثی
را باشارت بمرتبه خاص فرود آوردیم پس وجوه اشتباه که موجب ظنیت و توقف میشد از هم پاشید
والحمد للہ علی اظهار الحق فی المواقف و شرحه واعلم ان مسئلة الافضلیة لا مطمع فیها فی الجزم والیقین
ولا دلالة للعقل بطریق الاستقلال علی الافضلیة بمعنی الاکثریة فی الثواب بل مستندها النقل
ولیست هذه المسئلة مسئلة یتعلق بها عمل فیکتفی فیها بالظن الذی هو کاف فی الاحکام العملیة بل
هی مسئلة علمیة یطلب فیها الیقین والنصوص المذکورة من الطرفین بعد تعارضها لا تفید القطع علی
ما لا یخفی علی منصف لانها باسرها اما احاد او ظنیة الدلالة مع کونها متعارضة ایضا ولیس الاختصاص
بکثرة اسباب الثواب موجبا لزیادته قطعا بل ظنا لان الثواب تفضل من الله کما عرفته فیما سلف
فله ان لا یثیب المطیع ویثیب غیره وثبوت الامامة وان کان قطعیا لا یفید القطع بالافضلیة بل غایته
الظن کیف ولا قطع بان امامة المفضول لا تصح مع وجود الفاضل لکنا وجدنا السلف قالوا بان
الافضل ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی وحسن ظننا بهم یقتضی بانهم لو لم یعرفوا ذلک لما اطبقوا علیه فوجب
علینا اتباعهم فی ذلک القول وتفویض ما هو الحق فیه الی الله تعالی قال الآمدی وقد یراد بالتفضیل
اختصاص احد الشخصین عن الآخر اما باصل فضیلة لا وجود لها فی الآخر کالعالم والجاهل واما بزیادة فیها
لکونه اعلم مثلا وذلک ایضا غیر مقطوع به فیما بین الصحابة اذ ما من فضیلة تبین اختصاصها بواحد منهم الا
ویمکن بیان مشارکة غیره له فیها وبتقدیر عدم المشارکة فقد یمکن بیان اختصاص الآخر بفضیلة اخری ولا
سبیل الی الترجیح بکثرة الفضائل لاحتمال ان یکون الفضیلة الواحدة ارجح من فضائل کثیرة اما
لزیادة شرفها فی نفسها او لزیادة کمیتها فلا جزم بالافضلیة بهذا المعنی انتهی و ابن حجر در تاویل قول
عمر لم اعتقده [illegible] را لمحظ و بنای این عدم درشتی جز این نیست که تفضیل مذکور ظنی است نه قطعی و اگر
گویند که نسبت تفضیل مذکور بر قول کسی که دعوی اجماع نکند و گوش بروایات شاذه که در جانب خلاف
نقل کرده نهد ظاهر آنست که حکم بظنیت آن درست نیاید که اجماع از دلائل قطعیه است جوابش آنست
در علم اصول فقه مقرر و مبرهن شده است که اجماع دلیل قطعی است لیکن نه بجمیع انواع و اقسامش

Marfat.com

قطعی ہم آن قسم است کہ در آنجا خلاف اصلا نبود و آنکہ در وی خلافی بود اگرچہ شاذ و نادر باشد ظنی بود و از
قطعیت برآید ہر چند آن خلاف بجہت شذوذ و ندرتش معتد بہ نبود و مانع از انعقاد اجماع نیاید ولیکن در لحاظ
درجۂ وی از مرتبۂ قطعیت بی تاثیری نبود و یا آنکہ اجماعی کہ در آنجا است بر ہمین افضلیت ظنی است و اہل
اجماع نیز قطع بدان نکردہ اند چنانچہ از عبارات ائمہ و اشارات ایشان مفہوم میگردد پس صفت ظنیت
درین مسئلہ قید محکوم بہ است نہ عارض حکم بعد از اجماع و مستندش جز آن نیست کہ چون بدلیل قطعی ثابت
شد کہ خلافت بدین ترتیب است ظاہر آنست کہ فضیلت نیز ہم برین طریق باشد ولیکن از ترتیب
خلافت ترتیب افضلیت بروجہ قطع و یقین لازم نیاید یا نمی بینی کہ اہل سنت بر حقیقت عثمان بخلافت
اجماع دارند و در فضیلت او خلاف پس معلوم شد کہ از قطعیت خلافت قطعیت افضلیت لازم نیاید
و ظنیت افضلیت ظنیت خلافت را استلزام نگردد و نیز حقیقت فضل ہمان است کہ نزد پروردگار تعالی
است و اطلاع بر آن جز باخبار وحی ممکن نہ و اخبار در مدح و ثنای ہمہ ایشان ورود یافتہ و متعارض
آمدہ است آنہا کہ ادراک زمان وحی و مشاہدہ احوال آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نمودہ باشند بقرائن و
امارات دریافتہ باشند ولیکن دیگران از کہ نظر بر صرف دلیل و مفہوم کلام افتد و مفہوم کلام متعارض
آید دلیل ایشان تقلید و اتباع پیشینیان و حسن ظن با ایشان بود و لکن نظر باحادیث و اخبار کہ در
فضائل و کمالات اصحاب ورود یافتہ جز توقف و امساک نیاید و انیہمہ ترجمہ کلام صواعق محرقہ است
از انجملہ آنست کہ این احادیث دلالت نمیکند مگر بر اخبار بخلافت ایشان در زمان مستقبل و این
محمول است بر ارادہ تکوینی آنرا با تشریع مساسی نیست و بر تقدیر تسلیم مقتضای نص نیست الا تقریر
جواز خلافت ایشان و انمعنی ہست بانکہ مساوی یا مفضول خلیفہ شود و خلافت مفضول مسلک
جائز باشد لعلۃ مرخصۃ پس اقتدوا بالذین من بعدی معنیش آنست بالذین اراد اللہ استخلافہما [illegible]
تکوینیہ و الذین استخلافہما واقع فیجب علیکم الاقتداء بہما بعد انعقاد خلافتہما لان [illegible] الا [illegible]
و الکان مفضولا او مساویا و تخمین البعث بین ابی بکر و عمر اخبار است بانکہ در خارج بحسب اتفاق
واقع خواہد شد کہ شیخین در حجرہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مدفون شوند و ازین جہت ہمراہ آنحضرت

Marfat.com

مبعوث گردند و این معنی مستلزم افضلیت نمیشود و همچنین قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم یابی الله والمؤمنون
دلالت نمیکند مگر بر آنکه در خارج بحسب اراده تکوینی خدا تعالی اباخواهد کرد از استخلاف غیر و مؤمنون جمع
خواهند شد بر استخلاف صدیق و اباخواهند کرد از استخلاف غیر اگرچه آن ابا نه بحسب افضلیت او باشد
و همچنین حدیث رویا و غیر آن دلالت بر وقوع آن در خارج میکند به ترتیب مذکور نه بر افضلیت باید دانست
که حل این اشکال موقوف است بر تمهید مقدمه و آن آنست که اراده تشریعی فرع اراده تکوینی است باین
معنی که خدا در ازل الآزال دانست که مصلحت آنست که در فلان زمان اشخاص کذا و کذا موجود شوند
و در فلان وقت اشخاص کذا و کذا و مصلحت در حق جماعه اولی آنست که چنین و چنین کنند و مصلحت در حق
جماعه اخری آنست که چنان و چنان کنند پس اراده فرمود خلق آنها در ازمنه معهوده و تعیین فرمود تعلیق
اثابت و تعذیب را بر افعال مختصه بحسب هر زمانی پس اینهمه در ازل الآزال متحقق شد بعد از ان چون
آن وقت ها رسید نازل کرد قضا او در ملا اعلی و بسبب این قضا در حظیرة القدس که عبارت از مدارک ملاء
اعلی است یا چیزی دیگر قریب آن آنهمه تعلیقات مثبت گشت و این امر متجدد است بحسب تجدد ازمنه
که در شرائع الهیه تعبیر از ان بکتب الله واقع شد قال الله تعالی کتب الله لاغلبن انا و رسلی و قال
کتب علیکم الصیام و اینجا استعداد اشخاص و حوادثی که خلق آن مقدر شده است مقدم است برین
تعلیقات تقدما ذاتیا و همین است سبب اختلاف شرائع پس تعلیق نکرد ثواب و عقاب را بر تعظیم سبت
و هتک حرمت آن در شریعت موسویه الا بجهت مصلحتی که ناشیه است از استعداد آن جماعه و تربیتی که باین
جماعه مناسب است و تعلیق نکرد ثواب و عذاب را بر اجتماع روز جمعه و ترک آن در شریعت مصطفویه
الا بجهت مصلحتی که ناشیه است از استعداد این جماعه و تربیتی که باین جماعه مناسب است مانند طبیبی
که مریض محرور را دوائی بارد میدهد و مریض مبرود را دوائی حار بعد از ان نازل فرمود بر انبیا
آن تعلیقات را و تعبیر از ان تعلیقات بطرق مختلفه واقع می شود گاهی باخبار کتب الله علیکم کذا و کذا
و گاهی بامر و نهی افعلوا کذا و لا تفعلوا کذا و نزد من اثبات این تعلیقه اولا و ظهور آن در ملا اعلی ثانیا همان
است که کلام نفسی و لهذا اشاعره جازم اند بانکه کلام نفسی در اصل یکی است با مر و نهی و اخبار تکثری در

Marfat.com

حقیقتش را نمی باید و بعربی و سریانی وصف آن نتوان کرد قال الامام الرازی ان کلام الله تعالی واحد
و مع کونه واحدا هو امر و نهی و خبر و تحقیق الکلام یرجع الی حرف واحد وهو ان الکلام کله خبر لان الامر
عبارة عن تعریف الغیر انه لو فعل لصار مستحقا للمدح و لو ترک لصار مستحقا للذم وکذا القول فی النهی واذا کان
المرجع بالکل الی شیء واحد وهو الخبر صح قولنا ان کلام الله واحد انتهی و این کلام نفسی باعتبار [illegible]
و ازلی است و باعتبار کتابت در ملاء اعلی محدث متقدم از بعثت پیغامبر نه عربی و نه سریانی و باعتبار
ظهور او بواسطه جبرئیل بر قلب پیغامبر ثانیا محدث متاخر از بعثت پیغامبر بلسان عربی کما قال الله
تنزیل رب العالمین نزل به الروح الامین علی قلبک لتکون من المنذرین بلسان عربی مبین باز
این تعلیقات متمثله در ملاء اعلی دو قسم اند قسمی آنست که متعلق باشد بشخصی بعینه یا بوقائع جزئیه از ان
اشخاص از ان حوادث که معین و متمثل شده اند مثل آنکه تعلق الثواب بالایمان بمحمد صلی الله علیه وسلم
بعینه والعقاب بالکفر به بعینه و قسمی آنست که متعلق باشد بوصف عام [illegible] تعلق الثواب بالایمان
بالله و تعلق العقاب بعقوق الوالد لوالده و واقع در باب شیخین تعلیق است متخصص بعینهما از ازل
شده در ملاء اعلی که اراده واقع شد که در فلان وقت استخلاف کرده شود صدیق و فاروق را نازل شد تعلیق
رضا باقتدا ایشان بعینهما و تعلیق سخط بترک اقتدا ایشان بعینهما اگرچه این اراده متضمن مصالح بسیار
که فهم آن بهر دو امثال آن بشر نیست و تحمل کثرت شیخین در فرمان روائی و نجابت قوم در فرمان بری او دیگر
اختلافها و مانند آن نیز از جمله مصالح باشد و این کلام نفسی در افادهٔ ایجاب و تحریم اقوی جمیع انواع کلام
است پس خدا تعالی بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم اراده وجوب استخلاف ایشان در ملاء اعلی و تعلیق ثواب
و عقاب باقتدا و ترک اقتدا ایشان روشن ساخت و ایشان خلیفه شدند کلام نفسی [illegible] بر حیات
آنحضرت صلی الله علیه وسلم که دال است بر این کلام نفسی [illegible] این مقدمه ممهد شد بر سر [illegible]
آمدیم قوله انه مجمل است بر اراده تکوینی و آنرا با ارادهٔ تشریعی مساسی نیست الخ [illegible]
است بلکه اینجا اشاره کرده بارادهٔ تکوینی ضمنا باین کلمه که بالذین من بعدی و تنصیص کرده بر ارادهٔ تشریعی
بالامر باقتدوا هرچند مصلحت منظور درین کلام نفسی تقدیر بر همه بر استخلاف ایشان باشد این وقت

نظم عالم مقتضی باستخلاف ایشان بود در حکمت الهی ممکن نیست که تشریع استخلاف غیر ایشان واقع
شود چنانکه چون تقدیر الهی مبرم شد بآنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم در فلان زمان رئیس شود و عالم
را بواسطه ایشان علم و رشد پیدا شود و اقامت ملت عوجا بر دست ایشان واقع شود و دیگری در آن
عصر باین صفت موصوف نبود تشریعی متحقق شد بوجوب ایمان بآنحضرت صلی الله علیه وسلم و کلام نفسی
او لا و بر السنه مترجمین عن الغیب ثانیا قوله بر تقدیر تسلیم مقتضای نص نیست الخ اولا الطریق مناقضه
که مثل او بعینه مثل جعلت الاقتدا بمحمد صلی الله علیه وسلم واجباً علیکم پس اینجا نتوان گفت که واجب
اصلی آنست که اقتدا بشخصی که موصوف باین صفات باشد باید کرد و خدا تعالی دانسته که در خارج
شخص موصوف همان ذات محمد است صلی الله علیه وسلم پس واجب شد اقتدا او بالعرض و این
دلالت نمیکند بر افضلیت محمد صلی الله علیه وسلم زیرا که ممکن است که مفضول باشد یا مساوی لیکن اراده
واقع شده بقیام او بنبوت سبحانه بنا بر مصلحتی عظیم بلکه انعقاد وجوب انقیاد محمد صلی الله علیه وسلم بعینه تفضیل
اوست بالاتر از جمیع فضائل پس بعد اخبار بانعقاد قضا باستخلاف و ظهور کلام نفسی او لا بوجوب اقتدا
ایشان ثانیا و ظهور نص شریعت ثالثا همه شکوک طاری نمیشود و در حقیقت منزلتی بعد نبوت
از این بالاتر متصور نیست که مانند انبیا در ملاء اعلی قضا نازل شود و تمثیل خلافت شخصی خاص و کلام
نفسی بایجاب آن متحقق و نصوص شارع مبین وجوب او گردد و ما میگوییم ثانیا الطریق الحل
افضلیت و مفضولیت بر دو وجه میتواند بود یکی آنکه بجهت اوصافی باشد که آنرا در ریاست عالم و ارشاد
و اظهار کلمة الله عز و جل و نحو ذلک هیچ دخل نیست و محتمل که این مقتضی له بقیام برای اصلاح
عالم افضل نباشد باعتبار این فضل دوم فضیلتی که از جهت تحقیق ریاست عالم و ارشاد الی دین
و اظهار [illegible] مانند آن باشد و هر که مقتضی شد برای او اصلاح عالم همانست افضل باعتبار تحقق
[illegible] میشود که بحسب تشبه بانبیاست و این فضیلت اینجا تمام متحقق شد بالفضائل دیگر که باین
خصلت تعلق ندارد کار نداریم و همین فضیلت را اصل در تشبه بانبیا میداریم پس وجوب اقتدا بشیخین
از نص فهمیدیم و اخبار بوجود استخلاف ایشان باشاره نص و فضیلت ایشان بالتزام و شیخین سابق

وآنکه میگویند بجهت قرب مدفن ثانی آنحضرت صلی الله علیه وسلم شدند در حشر اگر مراد میدارد که بدون فضیلتی عند الله تعالی محض قرب مکان مؤثر است سفسطه صرف است زیرا که امور آخرت مبنی بر قرب وبعد مکان است اگر چنین بودی بعداز مدینه اکنه دیگر را که قریب مدینه بودند حشر میکردند نه اهل مکه را بلکه ایشان مبنی بر فضیلتی است خواه آن فضیلت در نفس شخص باشد خواه باعتبار حلول او در امکنه فاضله مثل تضاعف حسنات در حرمین عن ابن عمر قال دخل رسول الله صلی الله علیه وسلم المسجد واحدی یدیه علی ابی بکر والاخری علی عمر فقال هکذا نبعث یوم القیمة اخرجه الحاکم واگر اراده کرده است که ایشان از این فضیلت حاصل شد بسبب بودن ایشان در اشرف بقاع با فضائل نفسانیه ایشان محتمل است واین نیز فضیلتی است از فضائل عظیمه بلکه ظاهر آنست که قرب مدفن ایشان سایه قرب مرتبه ایشان باشد چون مرتبه ایشان نزدیک بود ظلی از ین قرب بعالم خارج افتاد و قرب مدفن اثر همان ظل است تا هر تعظیمی است لایق آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجا آرند از زیارت و سلام وغیر آن بقبور شیخین نیز عاید گردد واین نعمتی است کبیر چنانکه در تفسیر آیه ورفعنا لک ذکرک وارد شده قال الواحدی عن ابی سعید الخدری عن رسول الله صلی الله علیه وسلم فی قوله عز وجل ورفعنا لک ذکرک قال لی جبرئیل علیه السلام قال الله عز وجل اذا ذکرت ذکرت معی وقال الواحدی قال عطاء عن ابن عباس یرید الاذان والاقامة والتشهد والخطبة علی المنابر یوم الجمعة ویوم الفطر ویوم النحر ویوم عرفة وایام التشریق وخطبة النکاح وفی اکل المواطن وعلی الدنانیر والدراهم وکلمة الشهادة ولو ان رجلا عبد الله وصدقه فی کل شیء ولم یشهد ان محمدا رسول الله لم ینتفع بشیء وکان کافرا وفی هذا یقول حسان بن ثابت یمدح النبی صلی الله علیه وسلم

اغر علیه للنبوة خاتم	من الله مشهود یلوح ویشهد
وضم الاله اسم النبی مع اسمه	اذا قال فی الخمس المؤذن اشهد
وشق له من اسمه لیجله	فذو العرش محمود وهذا محمد

درین صورت چنانکه خدا تعالی آنحضرت را صلی الله علیه وسلم اختیار فرمود بتقریب ذکر او با ذکر خود شیخین

Marfat.com

منتهی بلکه آنرا شرح میدانست و علما مختلف اند در معنی قول فاروق و ذی النورین بر دو قول قال
النووی قال المازری اختلف فی المتعة التی نهی عنها عمر فی الحج فقیل هی فسخ الحج الی العمرة وقیل هی
العمرة فی اشهر الحج ثم الحج من عامه وعلی هذا انما نهی عنها ترغیبا فی الافراد الذی هو افضل لا انه یعتقد بطلانها
او تحریمها وقال القاضی عیاض ظاهر حدیث جابر وعمران وابی موسی ان المتعة التی اختلفوا فیها
انما هی فسخ الحج الی العمرة قال ولهذا کان عمر یضرب الناس علیها ولا یضربهم علی مجرد التمتع فی اشهر الحج
وانما ضربهم علی ما اعتقده هو وسائر الصحابة ان فسخ الحج الی العمرة کان خصوصا فی تلک السنة للحکمة التی
قدمنا ذکرها قال ابن عبد البر لا خلاف بین العلماء ان التمتع المراد بقوله تعالی فمن تمتع بالعمرة الی الحج
فما استیسر من الهدی هو الاعتمار فی اشهر الحج قبل الحج قال ومن التمتع ایضا القران لانه تمتع بسقوط
السفر للنسک الآخر من بلده قال ومن التمتع ایضا فسخ الحج الی العمرة هذا کلام القاضی قلت والمختار ان
عمر وعثمان انما نهیا عن المتعة التی هی الاعتمار فی اشهر الحج ثم الحج من عامه ومرادهم نهی اولویة للترغیب
فی الافراد لکونه افضل وقد انعقد الاجماع بعد هذا علی جواز الافراد والتمتع والقران من غیر کراهة وانما اختلفوا
فی الافضل منها وقد سبقت هذه المسألة فی اوائل هذا الباب مستوفاة والله اعلم انتهی واین فقیر میگوید
که هر یکی ازین دو قول کفایت نمیکند تطبیق جمیع اختلافات ایشان را بلکه اصوب آنست که بگوییم که
مذهب حضرت فاروق و ذی النورین دو چیز بود یکی آنکه فسخ حج بعمره نباید کرد و آن مخصوص بود
بزمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و همین است قول جمیع امت و در ان باب اختلافی بود از ابن عباس
و غیر وی بعد از ان آن اختلاف مضمحل شد وعن عروة انه قال قد حج النبی صلی الله علیه وسلم فاخبرتنی
عائشة انه اول شیء بدأ به حین قدم انه توضأ ثم طاف بالبیت ثم لم یکن عمرة ثم حج ابو بکر فکان اول
شیء بدأ به الطواف بالبیت ثم لم تکن عمرة ثم عمر مثل ذلک ثم حج عثمان فرأیته اول شیء بدأ به
الطواف بالبیت ثم لم تکن عمرة ثم معاویة وعبد الله بن عمر ثم حججت مع ابی الزبیر بن العوام فکان
اول شیء بدأ به الطواف بالبیت ثم لم تکن عمرة ثم رأیت المهاجرین والانصار یفعلون ذلک ثم
لم تکن عمرة ثم آخر من رأیت فعل ذلک ابن عمر ثم لم ینقضها عمرة وهذا ابن عمر عندهم فلا یسألونه

Marfat.com

ولا احد ممن مضى ما كانوا يبدأون بشئ حين يضعون اقدامهم من الطواف بالبيت ثم لا يحلون وقد رأيت امي وخالتي تقدمان لا تبدأن بشئ اول من البيت تطوفان به ثم انهما لا تحلان وقد اخبرتني امي انها اهلت بالي واختها والزبير وفلان وفلان بعمرة فلما مسحوا الركن حلوا اخرجه البخاري ديگر آنکه ادای نسکین بانکه میقاتین باشد وعمره در غیر اشهر حج باشد افضل است بعد ازانکه حج میقاتی باشد وعمره مکیه عن نافع عن عبد الله بن عمر ان عمر بن الخطاب قال افصلوا ما بين حجكم وعمرتكم فان ذلك اتم لحج احدكم واتم لعمرته ان يعتمر في غير اشهر الحج اخرجه مالك وبعد ازان تمتع وقران وافضلیت صورت اولی خود متفق علیه است وثانیه مذهب شافعی ومالک وچون دانستیم که غرض ایشان این بود اصلا محل طعن نباشد طعن جمعی که در مسئله اولی مباحثه کردند صواب بالقطع بطرف فاروق وذی النورین بود وخطا بطرف ایشان وجمعی که در مسئله ثانیه مباحثه کردند مباحثه ایشان مثل سائر مباحثات مجتهدین است دامر غزاین مباحثه در مجتهدین نیز باقی است محل طعن نمی شود واین نیز یک مسئله است تنها از مسائل حج که اختلاف دران صعب گشته که اصعب همه اختلافات ایشان است در تعیین نسک آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حجة الوداع جمعی گفته اند که افراد بود بحج وجمعی گفته اند تمتع بود بسوق هدی وجمعی گفته اند قران بود وجمعی گفته اند افراد بود اولا وبعد ازان داخل فرمود عمره را در این نزد ضعیف میگوید بعد تنقیح معلوم میشود که صحابه در صورتیکه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشاهده کرده بودند اختلاف نکردند بلکه در معرفت وجه آن پس همه متفق اند بر آنکه احرام از ذی الحلیفه بود وچون بمکه رسیدند اول طواف وسعی کردند وحلال نشدند وجمعی که با ایشان هدی نبود امر کردند باحلال باز یوم الترویه بقصد حج برآمدند وتلبیه میگفتند وبعد ازان طواف زیارت کردند واختلافها واقع شد در آنکه این طواف طواف قدوم بود پس افراد حج باشد وباقی بر احرام ماندن از جهت [illegible] حج است یا طواف عمره بود پس تمتع باشد وباقی ماندن بر احرام بجهت آن [illegible] بود ودر وقت خروج بقصد حج این تلبیه انشاء احرام حج بود یا این طواف طواف قدوم بود وسعی وطواف زیارت از هر دو نسک کفایت کرد واحرام نکشادن از جهت احرام قران بود یا این طواف

طواف عمره بود وسعی سعی عمره وطواف زیارت طواف حج وعقیب آن نیز سعی بوده است وهمین کلمه اخیر در نقل غریب است که حنفیه آنرا اثبات میکنند لاغیر پس معلوم شد که اختلاف در اصل قصه نیست بلکه اختلاف در حمل آن واقعه بر محامل متعدده واین یکی از امور اجتهادیه است والاختلاف فی الاجتهادیات لیس ببدع منهم ومذهب منصور نزدیک شافعی ومالک آنست که نسک آنحضرت صلی الله علیه وسلم افراد بود بحج وهمین است مفهوم از قصه حجة الوداع که جابر آنرا ضبط کرده است ورواة بروی مختلف نشده در حکایت آن وهمین است قول فاروق وذی النورین پس متجه شد الیشان استدلال بکتاب وسنت ومعقول اما کتاب پس خدا تعالی میفرماید واتموا الحج والعمرة لله ولهذا ازان سفر باید نمود تمتع بالعمرة الی الحج وآنرا در مقام رخصت ذکر فرماید ومجبوری میگرداند بدم یا صوم واما سنت پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم اختیار فرمودند افراد الحج در حجة الوداع وافراد بعمره را در عمرة القضا وعمره جعرانه پس اینچه فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم اکمل است هر چند دیگران را رخصت داده باشند بجهت ردّ مذهب جاهلیت که العمرة فی اشهر الحج من افجر الفجور یا اولا ایشانرا بر تخصیص فرموده بود وچون در قبول رخصت تثبط کردند مبالغه کرده شد چنانکه در مسئله افطار صائم مبالغه واقع شد ودر همه این محامل احادیث درست شده است واما معقول پس شک نیست که اتمام حج وعمره باینکه احرام حج وعمره جدا جدا باشد افضل واتم واکمل است چنانکه در تضاعف حسنات بسبب رفتن بمسجد ذکر کرده اند ودر استحباب وضو برای هر نماز مکتوبه ذکر نموده اند واین امری است که برآن قائل بشرطیه احرام متجه نشود وفضلا از برای کسی که بر کتیه آن قائل است واین استدلال فاروق است در بخاری عن ابی موسی الاشعری قال قدمت علی النبی صلی الله علیه وسلم بالبطحاء وهو منیخ فقال احججت قلت نعم قال بما اهللت قلت لبیک باهلال کاهلال النبی صلی الله علیه وسلم قال احسنت طف بالبیت وبالصفا والمروة ثم اتیت امرأة من قیس ففلت راسی ثم اهللت بالحج فکنت افتی به حتی کان فی خلافة عمر فقال ان اخذنا بکتاب الله فانه یامرنا بالتمام وان اخذنا بقول النبی صلی الله علیه وسلم فانه لم یحل حتی بلغ الهدی محله اخرجه البخاری ومذهب منصور پیش حنفیان آنست که

Marfat.com

حاصل شد و حدیث او در صحیح مسلم مذکور است و اجماع امت بر تحریم آن وقوع یافت الا شرذمه قلیله مثل
روافض هر چند در زمن صحابه اختلافی متحقق بود و همان اختلاف سبب اهتمام حضرت فاروق شده بر
عقد اجماع و اگر سائل عود کند و گوید که حضرت مرتضی نهی از متعه روز خیبر روایت کرده و احادیث دیگر دلالت
میکند که در روز اوطاس نیز بعمل آمد پس آن نهی دلیل نمیتواند شد گوئیم سائل این نقض وارد نمی کند
مگر بر مرتضی زیرا که اول کسی که باین حدیث استدلال نموده و ابن عباس را الزام کرده و زجر شدید بعمل آورد
حضرت مرتضی است پس گویا میگوید مرتضی غلط کرده و درین استدلال و این معنی شاهد جهل و تعصب اوست
نزد ارباب اهل سنت و شیعه تفضیلیه قاطبة و حل این اشکال بر طور قاضی عیاض آنست که اصل تحریم
در خیبر واقع شد و تجدید تحریم در غزوه اوطاس و حجة الوداع تحقق یافته بنا بر آنکه اجتماع عظیم بود
در غزوه [illegible] غالب احتمال که باین امر [illegible] شوند و مثل او مثل تجدید [illegible] که در حجة الوداع
بجهت تاکید و اتمام شریعت بعمل آمد و نووی درین جواب خدشه میکند بآنکه از روایات مسلم معلوم
میشود که روز فتح متعه از جمعی واقع شد بنا بر اباحت آن و بطور جمعی دیگر آنکه [illegible] حضرت مرتضی
تحریم حمر انسیه مورخ است بیوم خیبر و تحریم متعه مورخ نیست بخیبر لیکن عبارت [illegible] شده
جمعی از رواة آن وهم را محقق ساختند و مختار این عبد ضعیف همین جواب است [illegible]
قصه غزوه خیبر تحریم متعه ذکر نکرده اند و تحریم متعه را بغزوه خیبر [illegible]
الا همین حدیث باز رواة دیگر غیر زهری باین وقت مورخ نگردانیده اند و اکثر طرق محتمل تاویل [illegible]
است و جمع کردن حضرت مرتضی تحریم متعه و حمر انسیه درین حدیث نه بجهت تشریع آن هر دو [illegible]
در یک وقت بلکه بجهت آنکه ابن عباس در هر دو مسئله اختلاف داشت چنانکه بر دانندگان [illegible]
حدیث [illegible] است و قاضی عیاض خدشه میکند درین جواب بآنکه روایات صحیح شده اند
[illegible] سفیان و غیر آن بلفظی که تاریخ بر هر دو عود میکند و ما میگوئیم که روایات ثقات محتمل معنی مذکور
است و روایتی که قابل این احتمال نباشد شاذ است غیر محفوظ و اینهمه مباحثه در استدلال حضرت مرتضی
است اما اصل تحریم بطرق دیگر صحیح است لاغبار علیه از روایت ابوهریره و سلمة بن الاکوع و سبره

Marfat.com

نهی و فاروق وغیر ایشان از آنجمله حدیث قرطاس است نزدیک وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم و
حضرت فاروق درین قصه گفته است ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قد غلبه الوجع وعندنا القرآن حسبنا
کتاب الله و درین قصه واقع شده است قالوا اهجر استفهموه باید دانست که محل اشکال درین قصه یا عدم
قبول امر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و توقف در آوردن دوات و قرطاس یا قول فاروق قد غلبه الوجع
وعندکم القرآن یا قول قائل اهجر استفهموه و جواب اول اینست که چون آیه شاورهم فی الامر نازل شده
بود و آنحضرت صلی الله علیه وسلم با صحابه در باب کیفیت اظهار وحی و طرق مجاهده کفار و آنچه وحی دران
فرود نیامده بود مشاوره میفرمودند و شیخین را خصوصاً و فقهای صحابه را عموماً دران باب اذن اجمالی
متحقق بود و در بسیاری از مواضع بغیر اذن تفصیلی در میان می آمدند و در اکثر مواضع وحی بر حسب قرار
داد ایشان فرود می آمد مانند قصه صلوة بر جنازه عبدالله بن ابی پس توقف فاروق در استعداد کتابت گویا
مشاوره است در مثل اینحالت ترک کتابت اوفق است و آنحضرت رای فاروق را درین مسئله تصویب
فرمود لهذا البقیه روز خمیس و تمامی روز جمعه و شنبه و یکشنبه و اول روز دوشنبه در حیات بودند و آنچه
نخواستند آن امر میفرمودند و متعرض کتاب نشدند و این اول دلیل است بر تصویب رای
ایشان زیرا که اگر کتابت حتم باشد رسیده و بند تساهل مصادم عصمت ایشان [illegible] قال الله تعالی
یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک فان لم تفعل فما بلغت رسالته والله یعصمک من الناس
اگر [illegible] رجوع نفرموده بودند زیرا که این چه خیریت است بآن [illegible]
نشد قال الله تعالی لقد جاءکم رسول من انفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رؤف رحیم
و این رجوع از اجتهاد اول شبیه بآن است که در قصه بشارت من قال لا اله الا الله [illegible] فادخل الجنة
فرمودند پس این یکی از فضائل فاروق است که بآن ممتاز [illegible] و قول [illegible]
قد غلبه الوجع محل اشکال نیست زیرا که غلبه وجع امری است که مقتضای [illegible]
علیهم جاری میشود چنانکه بر غیر ایشان علی السواء مثل [illegible] و تعب و قول قائل اهجر استفهموه
محتمل [illegible] نیست بلکه آنکه جمعی که قاصد آوردن قرطاس و دوات بودند تقریب قول [illegible] کردند

Marfat.com

و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا پس هیچ احتمال متطرق نیست و آنچه القاء آن آیة بوده است
تاکید و تقریر احکام سابقه بوده است قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم فهو خیر دلالت نمیکند مگر بر آنکه
حسب توفیق الهی بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم غالب آمده و بخیالی که بهتر بود از تبلیغ مشغول شدند و قوموا عنی
و لا ینبغی عند النبی صلی الله علیه وسلم تنازع قول ابن عباس است نه قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم
و آنکه منصفی بعقل خود رجوع کند بداند که اگر آنحضرت صلی الله علیه وسلم میخواستند که چیزی از اصول شرع
تبلیغ فرمایند منع نمیکرد ایشان را چیزی از نصرت اصحاب یا توقف ایشان و اگر نصرت سید الیوم مانع
میشد احق او قات این معنی وقتی بود که جمیع عالم متفق بود بر کفر و مجتمع بر ایذای آنحضرت صلی الله علیه وسلم
و در آن وقت ها سالها نصر بودند و کارها بحق بشدت تمام ادا فرموده و در وقتی که عالم منقاد شد
چرا بیان احق نفرمایند نیست این ظن الا ظن جاهلیت و نیست این گمان مگر گمان کسی که در شان
آنحضرت صلی الله علیه وسلم توهم میکند و میخواهد که اعتماد بر چیزی از امر و نهی آنحضرت صلی الله علیه وسلم
باقی نماند سبحانک هذا بهتان عظیم و از انجمله آنست که حدیث ما سلک عمر فجا الا سلک الشیطان فجا غیره
دلالت میکند بر حفظ فاروق از وساوس شیطان زیرا که ممکن است که شیطان بجسم خود متباعد باشد
از فاروق و بسبب القاء وسوسه کار خود بکند باید دانست که باعث این ایراد جهل است بکلام عرب
و بقواعد اصول زیرا که این کلمه کنایت است از کوتاه بودن تصرف شیطان از فاروق بابلغ وجوه
مثل آنکه گویند میان من و تو بعد ما بین المشرق والمغرب افتاده هرچند هر دو در یک مکان
باشند یعنی علاقه بالکلیه منقطع شده است و این انقطاع را اگر بمثل خارجی تمثیل نمایند بعد ما بین
المشرقین والمغربین باشد یا گویند فلان در دل من درآمده است و فلان حلق مرا تنگ کرده است
و دست فلان بر سر کار مبسوط است الی غیر ذلک و از انجمله آنست که فاروق حکم

جواب آن در شبهات طوسی مفصلا بیان کردیم و گفتیم که درین مسئله طعنی بر فاروق نمی آید بلکه ذکر این
قصه دلالت میکند بر آنکه فاروق این مسئله را نمیدانست که تیمم بر جنب لازم است و ذکر کردیم
که هر قاضی را لازم نیست که بعد اعتراف کسی توقف کند در اقضای موجب آن بجهت احتمال جنون

او لیکن جنون او معلوم نبود و باظهار حضرت مرتضی معلوم شد و از آنجمله آنست که فاروق بجای صد دره صد شاخ زد باید دانست که زدن شاخ از دو صورت خالی نیست یا این است که آن محدود تام الاعضا بود و شاخ درست او را زدند درین صورت موافقت کرده است بسنت آنحضرت صلی الله علیه وسلم عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم ضرب فی الخمر بالجرید والنعال وجلد ابوبکر اربعین متفق علیه یا این است که این شخص ناقص الخلقه بود و صد شاخ عبارت از صد شمراخ است و در یک عرجون و این نیز ماخوذ از سنت است عن سعید بن سعد بن عبادة ان سعد بن عبادة اتی النبی صلی الله علیه وسلم برجل کان فی الحی مخدج سقیم فوجد علی امة من امائهم یخبث بها فقال النبی صلی الله علیه وسلم خذوا له عثکالا فیه مائة شمراخ فاضربوه ضربة رواه فی شرح السنة و از آنجمله آنست که فاروق [illegible] بموت آنحضرت صلی الله علیه وسلم شک کرد باید دانست که قصه دلالت میکند بر آنکه فاروق میدانست که موت آنحضرت صلی الله علیه وسلم شدنی است پس مخالفه آیه انک میت وانهم میتون اعتقاد نکرده بود لیکن [illegible] گمان میکرد که آنچه واقع شده است موت نیست بلکه تعطیل حواس ظاهر است بسبب اشتغال باطن چنانکه در [illegible] وحی واقع میشد و شک در آنکه این واقع موت است یا غشی مصادم هیچ [illegible] بلکه راجح بقاعده تتبع قرائن است بسبب اشتغال قلب بحزن و معنی قول او کانی لم [illegible] نیست که استماع این آیه [illegible] گردانید او را به تتبع قرائن و پیش ازین میلان بآن نداشت [illegible] مطاعن شیخین فارغ شدیم مناسب مینماید که اجمالا جواب مطاعن ختنین نیز [illegible] بهمین اسلوب تقریر کردیم پس از مطاعن ذی النورین [illegible] ایشانرا بر امصار والیها [illegible] حمر از ولید بن عقبه [illegible] و ضرب محمد بن ابی بکر از عبد الله بن ابی سرح [illegible] و توقف در اقامت حد بر ولید تا آنکه حضرت مرتضی تشدید بلیغ نمود و عبد الله بن مسعود را اهانت کرد و مصحف او را بسوخت و ابوذر را اخراج [illegible] با محمد بن ابی بکر [illegible] او را بولایت مصر داده بانظر روان کرد از عقب او

Marfat.com

فقالوا ان کان خطک فقد امرت بقتلنا وان کان خط غیرک فقد زور علیک وتغلب علی امرک فما تصلح
(یعنے دروغ را آراستہ اند)
الخلافۃ قلت ولیس فی ہذا حجۃ بل قولہم ظاہر البطلان فان الاخیار لیسوا بمعصومین من تزویر الاشرار
ویقال ان الذی زور علیہ مروان واللہ اعلم انتہی **قولہ** در موسم حج چہار رکعت گذارد گوئیم مذہب
منصور نزدیک محدثین آنست کہ مسافر را قصر واتمام ہر دو جائز است ومذہب ذی النورین ہمین
قول بود ووجہی دیگر ہم ہست کہ ذی النورین آنرا تقریر کرد عن عبد اللہ بن عبد الرحمن ابی ذباب
عن ابیہ ان عثمان بن عفان صلی بمنی اربع رکعات فانکرہ الناس علیہ فقال یا ایہا الناس انی
تاہلت بمکۃ منذ قدمت وانی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول من تاہل فی بلد فلیصل صلوۃ
(زن کردہ ام)
المقیم اخرجہ احمد **قولہ** از عبید اللہ بن عمر قصاص نگرفت میگوئیم راضی کرد اولیاء مقتول را بمال و
در صورت قصاص ساقط شد وفتنہ مضمحل گشت واین یکی از فضائل ذی النورین است این
قصہ در رسالہ قرۃ العینین مفصل مذکور است **قولہ** در غزوہ بدر حاضر نشد الخ گوئیم ابن عمر متکفل جواب
آن شدہ است عن عثمان بن موہب قال جاء رجل من اہل مصر یحج البیت فرای قوما جلوسا
فقال من ہولاء القوم قالوا ہولاء قریش قال فمن الشیخ فیہم قالوا عبد اللہ بن عمر قال یا ابن عمر
انی سائلک عن شیء فحدثنی ہل تعلم ان عثمان فر یوم احد قال نعم قال ہل تعلم انہ تغیب عن بدر ولم یشہد
قال نعم قال ہل تعلم انہ تغیب عن بیعۃ الرضوان فلم یشہدہا قال نعم قال اللہ اکبر قال ابن عمر تعال
ابین لک اما فرارہ یوم احد فاشہد ان اللہ عفا عنہ واما تغیبہ عن بدر فانہ کانت تحتہ بنت رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم وکانت مریضۃ فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان لک اجر رجل ممن شہد بدرا
وسہمہ واما تغیبہ عن بیعۃ الرضوان فلو کان احد اعز ببطن مکۃ من عثمان لبعثہ فبعث رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم عثمان وکان بیعۃ الرضوان بعد ما ذہب عثمان الی مکۃ فقال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم بیدہ الیمنی ہذہ ید عثمان فضرب بہا علی یدہ وقال ہذہ لعثمان ثم قال ابن عمر اذہب بہا
الان معک رواہ البخاری **قولہ** اتخاذ حمی کرد گوئیم معنی نہی آنست کہ بجہت مال خاص خود اتخاذ حمی
نکند وخلفا ہمہ متفق بودند بر اتخاذ حمی برای مواشی بیت المال ومطاعن مرتضی دو قسم است قسمی

مطاعن حضرت مرتضیٰ

Marfat.com

آنست که اهل شام و اعوان ایشان بآن تکلم نموده اند و قسمی آنست که حروریه بآن قائل شده اند از قسم
اول است آنکه مرتضی شریک شد در قتل ذی النورین بآنکه مشورت داد بغات را و حمل کرد ایشانرا بر قتل
او گفتند قرینه داله برین مشورت آنست که این جماعه بعد قتل ذی النورین سعی کردند در خلافت مرتضی
و ناصر او شدند و مرتضی استیفاء قصاص از ایشان نکرد و ایشانرا امرای لشکر خود ساخت پس معلوم
شد که حضرت مرتضی بطلب خلافت با ایشان در ساخته بود و حق سعی ایشان مرعی میداشت و گفتند
اگر اشاعره گویند که حضرت مرتضی تبری نموده است از مشارکت در قتل و گویند که اینمعنی بمجرد قرینه
گمان کرده اند و بینه بران قائم نشد جوابش آنست که امرا چون خلیفه را می کشند آن کار را بدست دیگران
سرانجام میدهند و اخفا میکنند آنرا و قتل را بخود نسبت نمیکنند و انکار می نمایند بزبان لیکن قرائن
حال بران دلالت میکند و جمیع لشکر بسبب همان قرائن جازم میشوند به نسبت قتل و شکی نمی ماند و ولید
بن عقبه گفته است شعر

الا ما للیلی لا تغور کواکبه	اذا غار نجم لاح نجم یراقبه
بنی هاشم ردوا سلاح ابن اختکم	ولا تنهبوه لا تحل مناهبه
بنی هاشم لا تعجلونا فانه	سواء علینا قاتلوه وسالبه
وانا وایاکم وما کان منکم	کصدع الصفا لا یرأب الصدع شاعبه
بنی هاشم کیف التعاقد بیننا	وعند علی سیفه وحرائبه
لعمرک لا انسی ابن اروی وقتله	وهل ینسین الماء ما عاش شاربه
هم قتلوه کی یکونوا مکانه	کما فعلت یوما بکسری مرازبه

کذا فی الاستیعاب باز اکراه کرد طلحه و زبیر را بر بیعت و اهانت نمود ابو موسی اشعری [illegible]
با اهل بصره و عائشه و طلحه و زبیر و این اول سیفی است که درمیان اهل [illegible]
سنت سیئه است که درین ملت پیدا گشت و دعوی خلافت کرد بغیر حق و بران دعوی بنا کرده
اراقه دماء مسلمین نمود اینکه گفتیم که خلافت او منعقد نبود ازان جهت است که انعقاد خلافت بچهار

Marfat.com

در حق او نقل نص وصیت و وصیت و تسلط و سر چهار در تنها مفقود است اما نص پس بیان
آن این است که اگر نص میبود عادت قاضی است بآنکه حافظان آنرا اظهار می نمودند زیرا که اگر حافظ
نص در لشکر حضرت مرتضی بودی او تا بجای میرسید که مراد او مقابله کردن و بهلاک خود راضی شد و اظهار
نص یا آن لابد و این همه بلا تا پس چرا ترک بیان نموده اختیار اشد نماید و اگر در لشکر مخالفان بود
البته میشد که الوف از مسلمین جمع شوند و همه کتمان حق نمایند و یکی از ایشان زبان خود بکلمه حق
نگشاید و اگر در لشکر مرتضی نبوده بلکه در لشکر اعدا چون دانست که بسبب عدم اظهار نص اراقه دماء
لازم می آید واجب بود بروی اظهار آن مثل وجوب کف اعمی از وقوع در بیر بالجمله اگر نص میبود
در شیمه کشش و کوشش که در هر دو فریق واقع شد و مدتهای دراز بران گذشت البته اظهار آن
نص میکردند و الزام خصم مینمودند و در تاریخ و دفاتر این قصه ثبت میشد و بالفرض اگر همه ساکت
میشدند لازم آید اجماع امت بر ضلالت و قد قال النبی صلی الله علیه وسلم لا تجتمع امتی علی الضلالة اما
بیعت پس معلوم است بالقطع که جمیع اهل ارض بیعت نکردند و اهل مصر و شام بعقا ئد بر خاسته بودند
و بسیار از قوم او راضی نشدند و اگر بیعت اهل یک شهر معتبر باشد باید که قیام حضرت امام حسن بعد از
بیعت اهل شام برای معاویه بعد تحکیم ظلم بود و خود هیچ باغی از آن عاجز نیست که جمعی را
او با شد بیعت استانده پس باید که بغی در عالم متحقق نشود و حضرت فاروق گفته است من بایع
من غیر مشوره فلا یبایع هو و لا الذی بایعه تغرة ان یقتلا و اگر تسلیم بکنیم که بیعت اهل مدینه
تنها باشد اینجا بیعت اهل مدینه باکراه بود و بغیر مشوره و اجتهاد بدلیل آنکه در تاریخ مذکور است
که مصریان بر طلحه و زبیر در آمدند و از ایشان طلب بیعت کردند برای حضرت مرتضی و تخویف کردند
ایشانرا بقتل که اگر بیعت نکنید شمارا ملحق کنیم بعثمان چون ایشانرا مجال نماند بیعت کردند
بعد از آن در ظلمت شب بسوی مکه گریختند و آنجا جمع شده بجانب بصره روان گشتند و شد آنچه
شد و همین است معنی بیعت فتنه که ابو موسی و غیر او بآن احتجاج میکردند و حضرت عائشه چون
خبر قتل حضرت عثمان شنیدند در میان راه توقف فرمود تا ببیند که بعد ازین چه واقع شود چون

Marfat.com

دوازده سال لانسلم که اتفاق ایشان بر احد الرجلین در زمان اتفاق ایشان باشد بر یکی از ایشان
بعد دوازده سال یا این اتفاق لازم آن اتفاق باشد واما وصیت فاروق پس واقع نبود برای
حضرت مرتضی ولیکن برای کسی که اصحاب شوری بروی جمع شوند وایشان جمع نشدند الا بر ذی
النورین وذوالنورین برای مرتضی وصیت نکرده بالاتفاق بین المخالف والموافق واما تسلط
پس ظاهر است که بر شام ومصر دست حضرت مرتضی نرسید ودر حجاز ویمن وعراق منازعات شدید
واقع شد وهیچ وقتی برای او امر مسلم نشد وچون خلافت منعقد نگشت اینهمه مقاتلات معاصی کبیره
باشد هرگاه قتل یک مسلم آن وعید دارد که معلوم است فکیف قتل چندین هزار مسلمین وبعد از نهم
حضرت مرتضی خود را از خلافت خلع کرد وابوموسی را وکیل خود نموده فرستاد او بمحضر من الناس خلع
کرد پس آن ادعا نیز از هم پاشیده وباز در طلب خلافت کوششها بکار برد هرچند آن کوششها
نتیجها نتایج خود نگردید واگر کسی گوید آن غدر بود از ابوموسی گوئیم مذهب ابوموسی در صرف خلافت
از مرتضی معلوم بود بسبب توقف او از بیعت وبر هیچ آفریده مخفی نبود ونیست پس اگر مقصود
امضای رای او نبود چرا او را حکم ساختند وعلی التسلیم بعد از حکم ساختن لازم شد حکم او راضی باشد
یا ساخط واگر این مقدمه را حضرت مرتضی ندانند باوجود ظهور قرائن بی عقل باشد وبی عقل لائق
خلافت نبود وآنکه عمرو بن العاص گفته است من خلع نمیکنم معاویه را محض حق گفته است زیرا که
معاویه قبل تحکیم ادعای خلافت نکرده بود وبیعت خلافت نگرفته پس خلع از چه چیز کند اینجا غدری
در میان آمد واز قسمی که حروریه تقریر کرده اند آنست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حجة الوداع
فرموده بودند لاترجعوا بعدی کفارا یضرب بعضکم رقاب بعض وجمعی که درین فتنه واقع شدند
یعنی حضرت مرتضی ومحاربان ایشان اول جماعتی است که مخالفت این حکم کردند وآنحضرت صلی الله
علیه وسلم فرموده القاتل والمقتول کلاهما فی النار وحضرت مرتضی تحکیم کرد ابوموسی اشعری را وحق
تعالی فرموده است ان الحکم الا لله اگر خلافت حق او بود چرا بتحکیم راضی شد واگر حق او نبود چرا قتال
وجدال بمباشرت نمود قوله شریک شد در قتل عثمان میگوئیم حاشا ثم حاشا که مثل حضرت مرتضی

قوله

در علم وورع وسوابق شریک قتل ذی النورین شود هیچ مبنیه بر شرکت او قائم نشده و وهمی که از عدم
استیفای قصاص ناشی شده معارض است بغالب الرأی که از ورع وعلم وسوابق مرتضی
با تبری کلی از شرکت در قتل پیدا می شود عن الحسن عن قیس بن عباد قال سمعت علیاً یوم الجمل
یقول اللهم انی ابرأ الیک من دم عثمان ولقد طاش عقلی یوم قتل عثمان وانکرت نفسی وجاءروا
الی للبیعة فقلت والله انی لاستحیی من الله ان ابایع قوما قتلوا رجلاً قال له رسول الله صلی الله
علیه وسلم الا استحیی ممن یستحیی منه الملائکة وانی لاستحیی من الله ان ابایع وعثمان قتیل علی الارض لم
یدفن بعد فانصرفوا فلما دفن رجع الناس فسألونی البیعة فقلت اللهم انی مشفق مما اقدم علیه ثم
جاءت عزیمة فبایعت فلقد قالوا یا امیر المؤمنین فکانما صدع قلبی وقلت اللهم خذ منی لعثمان حتی ترضی

(یشقق فتت ۱۲)

اخرجه الحاکم وعن حصین الحارثی قال جاء علی ابن ابی طالب الی زید بن ارقم یعوده وعنده قوم فقال
علی اسکتوا او اسکتوا فوالله لا تسألونی عن شیء الا اخبرتکم فقال زید انشدک الله انت قتلت عثمان
فاطرق علی ساعة ثم قال والذی خلق الحبة وبرأ النسمة ما قتلته ولا امرت بقتله اخرجه الحاکم و تاخیر

(بشکافت حبه را و آفرید روح را ۱۲)

قصاص چندین وجه نقل کرده اند یکی آنکه در آن وقت متمرد در حضرت مرتضی نبود بسبب کثرت انجاس
قوت الشیان دیگر آنکه وارثان دم قصاص را بوجه آن طلب نکردندی بایستی که پیش مرتضی
می آمدند و دعوی خود را عرض میکردند نه آنکه فوجی جمع کنند و بمقابله مهیا شوند سوم آنکه قاتل
معین معلوم نبود زیرا که در وقت قتل ذی النورین قاتلان حاضر بودند یا اهل خانه ذی النورین
غیر قاتلان چرا اظهار قاتل نکنند و گواهی اولیاء مقتول حجت نیست چهارم آنکه جماعه بغاة بلوه
در وقت خلافت مرتضی رجوع کردند بطاعت خلیفه و شاید مذهب مرتضی آن باشد که چون باغی
رجوع کند دیگر مواخذه قتلی که در زمان بغی کرده است ثابت نمیشود مانند حربی که مسلمان [illegible]
ومن حدیث صالح بن کیسان وعبد الملک بن نوفل بن مساحق والشعبی [illegible]
وابن [illegible] ان علیاً قال فی خطبته حین نهض الی الجمل ان الله فرض الجهاد وجعله نصرته وناصره وما
صلحت دنیا ولا دین الا به وانی منیت باربعة ادهی الناس واسخاهم طلحة واشجع الناس الزبیر

منیت مبتلا شده ام ۱۲ — زیرک ترین مردم ۱۲

فائده [illegible]

عبد الله بن عباس را برای مناظره حروریه فرستاد و وی جوابهای شافی تقریر نمود و این است آنچه بر است
اشاعره جابیست و غیره مافیه و این بنده ضعیف اعتماد ندارد برین مقالات بلکه اعتماد بنده بر احادیث صحیحه
است عن ابی ایوب الانصاری قال امر رسول الله صلی الله علیه وسلم علی بن ابی طالب بقتال الناکثین و
القاسطین والمارقین اخرجه الحاکم و عن ابی سعید نحو من ذلک لیس بالفظ الناکثین والقاسطین والمارقین باظهار
جمیع قتال باشد و دلالت میکند بر آنکه این قتال حق است و همچنین لفظ امر اگر محفوظ باشد والله اعلم دلالت میکند (یا مباح کنند ۱۲)
بر اباحت قتال یا وجوب آن و اینهمه اقتضا میکند که خلافت مرتضی منعقد بوده باشد [illegible] غیر از [illegible]
از محاربه پس از جهت نصوص قویه است که دلالت میکنند بر توقف از قتال و این معنی مستلزم
عدم انعقاد خلافت نمی شود و قسم دوم از شبهات در اثبات که متشبثین [illegible] تمسکها است
با آیات و احادیث و آثار است که در وهم تفضیل مرتضی باشد و متشبثین [illegible] این قسم اجمالا آنست
که گوئیم بسیاری از این تمسکات دلالت نمیکند مگر بر مجرد فضل مرتضی [illegible] یا بر افضلیت او
بر غیر خلفای ثلثه و آن امری است مسلم با بحث ما کار ندارد بلکه این همه از ما است که در اثبات
افضلیت مرتضی در مرتبه خود بان تمسک [illegible] بسیاری از آن تمسکات از قبیل [illegible] امت
آن حضرت صلی الله علیه وسلم مثل آن کلمات وصل ارحام خود تنصیص فرموده است [illegible]
[illegible] فضائل است که بسبب آن تشبیه بانبیا من جهة النبوة حاصل شود [illegible]
[illegible] حکمت علی یا [illegible] خواص [illegible] تفضیل میشود و حالا است واضحه که بان علما [illegible]
[illegible] آن است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم همان کلمه یا [illegible] که [illegible]
[illegible] بالاتفاق بین الموافق والمخالف ادا فرموده است مانند انت منی وانا منک [illegible]
[illegible] فلانا [illegible] کلمه در باب عباس و دره بنت ابی لهب و اسامه و غیر ایشان [illegible]
این کلمات اثبات فضیلت میکند به فضیلت متشبهین بانبیا [illegible] کلمات ایشان از ان
قبیل است که در سند او داعی بدعتی موجود است و روایت داعی بدعت در آنچه تقویت او میکند اتفاقی
بین المحدثین واحت لالا بالعقل الصراح ماخوذ نیست تفصیل این اجمال آنکه در جهت [illegible] منسوب باید [illegible]

حضرت مرتضی فرق ضالّہ بسیار شده اند مانند امامیه و زیدیه و اسماعیلیه و تناسخیه و باطنیه و غیر ایشان
و بحقیقت چندان تشعب مذاهب و اختلاف آرا و تفرق در اصول و فروع که از ذریت حضرت مرتضی
برخاسته است هیچ تشعبی و اختلافی بوجود نیامده است و هر یکی از ایشان داعی بودند بمذهب خود بلکه
بسیاری از ایشان وضع احادیث برای ترویج مذهب خود تجویز میکردند خواه این وضع صریح
باشد خواه بتاویل مثال وضع بتاویل آنست که امامیه گفته اند هر چه از معصومی ثابت شود نسبت
آن بحضرت پیغامبر درست است زیرا که معصوم نمیگوید الا موافق علم پیغامبر و جمعی از تقریر متن
حدیث بر وجهی که مفهوم او را منطوق گردانند و ایمای او را صریح نماید مبالات ندارند و جمعی بسبب
ورود حدیث بوجهی که خود فهمیده اند در میان قصه داخل کنند و سوق حدیث را بر هم زنند الی غیر ذلک
و زیدیه را اتفاق افتاده است که قریب بصد بار بر سلطان وقت خروج کرده اند و خلق را بخویش
دعوت نموده و غرض ایشان آن بود که خلافت حق مرتضی است و بعد از وی حق حسنین است
و بعد از ایشان هر فاطمی عالمی که خروج بسیف کند واجب میشود خروج بر وی و انیمعنی حامل
آن شد که دعاوی کاذبه خود را باحادیث مقلوبة المتن و السند مؤید سازند و چون نوبت علم حدیث
بطبقه دیلمی و خطیب و ابن عساکر رسید این عزیزان دیدند که احادیث صحاح و حسان را متقدمین مضبوط
کرده اند و مساغ سعی دران باب نمانده است پس مائل شدند بجمع احادیث ضعیفه و مقلوبه که سلف
آنرا دیده و دانسته گذاشته بودند و بجمع طرق غریبه غایة الغرابة که سلف با وجود کوشش بسیار آنرا
نیافتند و غرض ایشان ازین جمع آن بود که بعد جمع حفاظ محدثین دران احادیث تامل کنند و
موضوعات را از ... بغیر ها ممتاز نمایند چنانکه اصحاب مسانید طرق احادیث جمع کردند و غرض
ایشان آن بود که حفاظ محدثین متواتر و مشهور و مستفیض و صحیح و حسن و غریب ضعیف و غریب غیر
ضعیف از یکدیگر ممتاز سازند و آنچه بفقه و تفسیر و اعتقاد و رقاق تعلق دارد در محل خود بکار برند و ظن
هر دو فریق را خدا تعالی محقق ساخت پس بخاری و مسلم و ترمذی و حاکم تمیز احادیث کردند و حکم
بصحت و حسن نمودند و ابو داؤد و نسائی و دارقطنی و بیهقی برای فقه تصانیف نمودند و احادیثی که

Marfat.com

بفقه تعلق دارد جدا ساختند وابو الشیخ وابن مردویه وابن جریر در تفسیر تصانیف پرداختند واحادیث مناسب
بآیات ایراد نمودند وآجری وبیهقی در عقیده تو دانچه بعقائد مناسب بود مجرد نمودند وهمچنان متاخران
در احادیث خطیب وطبقها او تصرف نمودند ابن جوزی موضوعات را مجرد ساخت وسخاوی در مقاصد
حسنه حسان لغیرها از ضعاف ومناکیر ممیز نمود وسیوطی در در منثور جمع احادیث مناسبه بقرآن نمو قطع
نظر از صحت وسقم تا محدثی آنها را بمیزان علم خود بسنجد وهر حدیثی را در محل خودش بگذارد وخطیب وطبقه
او از خود این عار را زائل ساخته اند زیرا که در مقدمات کتب خود باین مقاصد تصریح نموده اند
جزاهم الله تعالی عن امة النبی صلی الله علیه وسلم خیرا وصاحب جامع الاصول نقل کرده است که
خطیب از شریف مرتضی برادر رضی احادیث شیعه روایت کرده است وسیوطی در اول جمع الجوامع
ذکر نموده که این کتب متفرد اند برای ضعاف پس اگر کسی از جمع الجوامع ودر منثور ومانند آن احادیث
ضعیفه جمع کند وخلاف مذهب اهل سنت وجماعت ترویج نماید با او میتوان گفت ع فان
کنت لا تدری فتلک مصیبة * وان کنت تدری فالمصیبة اعظم ودرین احادیث چیزها است که
بالقطع معلوم البطلان است زیرا که جمیع اهل حق متفق اند بر تصحیح صحیح بخاری ومسلم وآن قصه بالخلف
مستفیض صحیح اند مانند قصه وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم بر صدر حضرت مرتضی که احادیث صحیحین بر
بطلان آن شهادت میدهد وحدیث وصیت نزدیک موت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بر مرتضی که
بروایت صحیحین بطلان آن ظاهر شده وامر کردن آنحضرت صلی الله علیه وسلم صحابه را که چون علی مرتضی
با کسی جنگ کند واجب است بر شما که همراه ایشان شده با عدا جنگید که معلوم البطلان است بدو وجه
یکی آنکه حضرت مرتضی نزدیک شدت احتیاج تمسک این احادیث نفرسود در رفت در تمسک ...
مهاجرین وانصار که اثبات آن مشکل شد واهل زمان شبه با در ان آوردند ...
وباین دلائل که معرض بحث واشکال شدند تمسک نمود دیگر آنکه ... بایست ...
صحابه موافقت میکردند در جنگ وفی الحقیقت اکثر فقها در مدینه قعود کردند ودر جنگ شریک نشدند
واحتمال آنکه همه عصیان ورزیده باشند بعد از آنکه حدیث را شنیده اند از سنی نمی آید این احتمال

Marfat.com

راشیدی سے باید که در تفسیق و تکفیر اکثر اصحاب دلیری نماید سیما آنکه مذاهبتان عظیم بچنین حدیث
شکایت حمزه و عباس در قصه سد جمیع ابواب الا باب علی خالی از وضع نیست زیرا که درین قصه
جمع کرده اند در میان حمزه و عباس حال آنکه هیچ گاه حمزه و عباس پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم
در مدینه جمع نشده اند حمزه در احد شهید شده و عباس پیش از فتح مکه هجرت کرد و در راه با آنحضرت
صلی الله علیه وسلم ملاقات نمود و بعد فتح مکه همراه آنحضرت بازگشت و نیز باید دانست که روزمره
اهل [illegible] آنست که در مثل نزلت فی کذا معنی دخول این فرد باشد در جمله مدلول آیت اگرچه
همراهان دران مدلول داخل باشند مثلا اگر جمعی گویند صراط مستقیم شیخین اند و جمعی گویند مرتضی
است باهم تنافی ندارد زیرا که صراط مستقیم در وقت خلافت شیخین اتباع ایشان است و در وقتی
که حضرت مرتضی بخلافت قیام نمود و اکثر اهل ارض بمخالفت او برخاستند صراط مستقیم اتباع
مرتضی است و نیز باید دانست که شبهه نیست که حضرت مرتضی از افاضل امت است و خدا تعالی
در وی وجوه فضیلت بحساب جمع کرده است از ورع و شجاعت و حضور مشاهد خیر و قرب نسبا
و محبت کامله آنحضرت صلی الله علیه وسلم و شدت در امر خدا تعالی و تابع مر الحق شدن و زهد در دنیا
کردن و غیر آن و آنحضرت صلی الله علیه وسلم باین اوصاف تنویه فرموده است در وقت بیان مناقب
حضرت مرتضی چنانکه تنویه فرموده باوصاف متعلقه بخلافت در باب حضرت شیخین و تنویه فرموده است
بتقدیم در قرائت قرآن در باب ابی بن کعب و در تعلیم فقه و قرآن در باب عبد الله بن مسعود و هر چه
آنحضرت صلی الله علیه وسلم در باب کسی فرموده است بهمان صفت از میان مردم ممتاز شده و آثار
آن از وی ظاهر و باهر گشته و بکمال آنحضرت صلی الله علیه وسلم آشنا نشده است کسی که گمان میکند
که مناقب [illegible] بغیر رعایت محل در هر منقبتی یا چیزی در حق کسی فرموده است و آثار آن چیز ظاهر
نشده [illegible] نقل شبهات ایشان است و حل آن بارجاع بیکی از اصول سابقه اما آیاتی که در
باب [illegible] ذکر میکنند هیچ یک از ان تصریح باسم حضرت مرتضی ندارد و قرینه از قراین حالیه و مقالیه بران قائم است
[illegible] مرتضی از ان توان فهمید چنانکه آیه [illegible] بحضرت صدیق خاص است بقرینه هجرت که قریب تواتر است

Marfat.com

وآیه لا یأتل اولوا الفضل منکم خاص است بصدیق از جهت حدیث صحیح حضرت عائشه رض وذکر آن در سیاق
قصه افک وآیه قتال مرتدین که تاریخ شاهد تخصیص او است بصدیق وگاهی گمان کرده می شود
که آیه تطهیر وآیه مباهله خاص باشد بمرتضی لیکن بحقیقت آیه تطهیر در قصه ازواج است واراده لیذهب
اراده تشریعی است وفضیلت حضرت مرتضی بمجرد دعای آنحضرت است صلی الله علیه وسلم نه مدلول
آیت وهمچنین انفسنا در آیه مباهله محتمل ذات آنحضرت صلی الله علیه وسلم ومقصود ازین صورت امر اقامت
عادت قوم بود در آن در باب فضائل قوتی ندارد وغیر این قسم اقسام دیگر بسیار است قسمی که اثبات
نزول آن در باب حضرت مرتضی بروایت صحابه صحیح شده است بغیر تعارض اما استدلال بآن در فضیلت
مرتضی بنسبت شیخین صحیح نیست مثل هذان خصمان اختصموا فی ربهم که نزول آن در مبارزت بدر صحیح شده
ومدار استدلال درینجا صیغه آیت است باکه دلالت آثار صحابه بر نزول حضرت مرتضی دران ثم اگرچه
دیگران نیز شریک او باشند وقسمی است که آیت عام است در جمیع مومنین واز بعضی از مفسرین صحابه
وتابعین ثابت شد نزلت فی علی ودر جمعی دیگر صدیق یا صحابی دیگر را ذکر کرده اند وحل تعارض باین است
که غرض همه ایشان دخول این بزرگان است در عموم این آیت وقرینه که مخصص بمرتضی باشد از قصه
سبب نزول واختصاص وعده در خارج بشخصی معین ومانند آن ثابت نشده باتباع نزول اشهر و
اصح مثل آیه فان الله هو مولاه وجبریل وصالح المومنین قیل نزلت فی علی والاصح انها فی الشیخین
وسابقا تفصیل آن ذکر کردیم ومثل آیه انما ولیکم الله ورسوله الی الراکعون میگویند که در شان حضرت مرتضی
نازل شد وقتی که خاتم خود را در حالت رکوع تصدق کرد وبحقیقت این آیت شامل است هر مومنی
را که باین صفات متصف باشد ومعنی وهم راکعون وهم مداومون علی النوافل واین جمله الذین یقیمون
الصلوة اشارت بفرائض وهم راکعون اشارت بنوافل وحضرت مرتضی بلاشک داخل [illegible]
اتباع وشیخین نیز داخل اند وامام حسن بصری نقل کرده اند که مراد ازان حضرت [illegible]
وآیه [illegible] دلالت میکند بانکه در شان صدیق [illegible] دلالت
میکند بانکه در باب مهاجرین وانصار است واگر ثابت شود اختصاص حضرت مرتضی باین آیه [illegible] آن باشد

Marfat.com

که وی درین آیت بهر دو توجیه داخل است قریبا و لبعیدلیتنی خواه صله الذین باشد خواه حال یؤتون
و قسمی آنست که آیت محتمل چندین توجیهات باشد بوجهی که اقعد است بعربیت و روایت ربطی بمرتضی
ندارد و بوجهی ضعیفی که درآیه و روایت دلالت کند بر حال مرتضی مثل آل یاسین و تیلوه شاهد منه
استدلال باین وجه اصلا صحیح نیست و قسمی هست که دو توجیه صحیح دارد و اصح آن نزول در غیر مرتضی است
مثل آیه قل لا اسالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی قال سعید بن جبیر قربی آل محمد وقال ابن عباس
ما کان بطن من بطون قریش الا کان للنبی صلی الله علیه وسلم فیهم قرابة فقیل الا ان تؤدونی بقرابتی
بینکم وهذا هو الصحیح اخرجه البخاری و قسمی آنست که روایات ضعیفه از مفسرین در نزول آمده در شان مرتضی
آمده و اکثر و ارجح روایات نزول آن در غیر مرتضی است مثل آیه والذی جاء بالصدق وصدق به قیل
علی وقیل ابو بکر وهو الاصح و آیه الذین ینفقون اموالهم سرا وعلانیة قیل علی وقیل ابو بکر وهو الاصح و
آیه ومن الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله قیل نزلت فی صهیب بن سنان وهو الاصح و
قیل فی علی و آیه اجعلتم سقایة الحاج قیل نزلت فی مخاصمة علی وعباس و فی جامع الاصول عن نعمان
ابن بشیر قال کنت عند منبر النبی صلی الله علیه وسلم فقال رجل ما ابالی ان لا اعمل عملا بعد الاسلام الا
ان اسقی الحاج وقال آخر ما ابالی ان لا اعمل عملا بعد الاسلام الا ان اعمر المسجد الحرام
وقال آخر الجهاد فی سبیل الله افضل مما قلتم فزجرهم عمر وقال لا ترفعوا اصواتکم عند منبر رسول الله صلی الله
علیه وسلم وهو یوم الجمعة ولکن اذا صلیت الجمعة دخلت فاستفتیته فیما اختلفتم فیه فانزل الله اجعلتم سقایة الحاج
وعمارة المسجد الحرام کمن آمن بالله والیوم الآخر الخ اخرجه مسلم و قسمی آنست که روایات ضعیفه غایة الضعف
بر نزول آن در شان مرتضی دلالت میکند و استدلال بمثل آن از ماهران فن تفسیر نمی آید زیرا که ضعف
و غرابت این روایات محتمل نیست مثل آیه سیجعل لهم الرحمن ودا و آیه اذن واعیه و آیه وقفوهم انهم مسئولون
و قسمی هست که قصه شان نزول آن موضوع است اصلا نیست ذکر او الا برای تعریف حال او مثل
نزول سال سائل نزدیک قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم من کنت مولاه فعلی مولاه و گفت کافری
ان کان ما تقوله حقا فانزل علی حجرا من السماء و آن باطل است از آنجهت که سال سائل مکی است باتفاق

Marfat.com

مفسرین واین قصه در حجة الوداع واقع شد و نزول یوفون بالنذر الخ قال الحکیم الترمذی ومن الحدیث
الذی تنکره القلوب حدیث لیث عن مجاهد عن ابن عباس فی قوله تعالی یوفون بالنذر ویخافون
یوما کان شره مستطیرا ویطعمون الطعام علی حبه مسکینا ویتیما واسیرا قال مرض الحسن والحسین فذکر الخبر
بطوله الا ذکر الجفنة ثم قال الحکیم الترمذی هذا حدیث مستقل قال الحافظ ابن حجر فی لسان المیزان فی
ترجمة القاسم بن بهرام انه صاحب هذا الحدیث یعنی معتقله و آیه القیا فی جهنم حدیث اذا کان یوم القیامة
قال الله تعالی لی ولعلی بن ابی طالب ادخلا الجنة من احبکما وادخلا النار من ابغضکما فذلک قوله
تعالی القیا فی جهنم کل کفار عنید اخرجه ابن الجوزی وفیه اسحق النخعی وهو المتهم به بالجمله اگر در تمت استعجال
نمی بود علل این وجوه روشن تر بیان میکردیم لکن فیما قلنا کفایة لمن کان له قلب او القی السمع وهو
شهید معهذا البعض این وجوه بر تقدیر صحت دلالت بر غرض مستدل نمی نماید مانند وقفوهم انهم مسئولون
که صادق است بآنکه حضرت مرتضی در ایام خلافت خود خلیفه حق بود پس واجب بود بر مردمان قبول
خلافت او واگر قبول نکنند مسئول ومعاتب شوند ومانند ویتلوه شاهد منه یعنی من قومه ومن یقال فیه
انت منی وانا منک لا اسألکم علیه اجرا الا المودة فی القربی دلالت میکند بر وجوب مودت ذوی القربی
وآن مجمع علیه وثابت است ودرین مسئله مباحثه نیست فائده طریق تمسک بآیه آنست که بصیغه
او تمسک کرده شود خاص باشد یا عام یا تعریض بشخصی معین بشرطی که قرائن حالیه ومقالیه دال
باشند بران شخص بخصوصه یا وصف مطلق منطبق بر شخصی بعینه بشرطی که عقل بر انحصار وصف در وی
صریحا دلالت کند وفائده اسباب نزول دو چیز است یکی آنکه اگر آن اثر صحیح باشد سببیت نزول را
قطعا بیان نماید ودلالت میکند بر دخول صاحب قصه در عموم آیه قطعا دیگر آنکه اگر جماعه از مفسرین
صحابه جزم کنند که نزلت فی فلان غالب رای صدق مفهوم آیه باشد بران شخص [illegible]
پس اگر آیه دال باشد بر فضیلتی وجود فضیلت دران شخص بغالب رای [illegible]
استدلال است بآیت فقط ودر صورت ثانیه مجموع آیت وآثار ودر صورت ثالثه بآثار فقط واگر
توجیهات بسیار در آیه [illegible] این توجیهات بدون بیان رجحان [illegible]

Marfat.com

احادیثی که در بیان باب ذکر میکنند چند قسم است. قسمی صحیح یا حسن است در بخاری و مسلم و سائر کتب معتبره مذکور اما استدلال بآن درین مدعا درست نیست و بعض زیادات غریب و ضعیف بلکه موضوع در آن احادیث مخلوط شده که از او در معرض استدلال نمیتوان آورد و از آنجمله حدیث منزلة که مدلول آن تشبیه است بحضرت هارون و استثناء نبوت یعنی حضرت هارون جامع بودند در خصلت از اهل بیت حضرت موسی بودند و خلیفهٔ ایشان در وقت غیبت بجانب طور و نبی بودند و حضرت مرتضی از اهل بیت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بود و خلیفهٔ آنحضرت در مدینه در غزوهٔ تبوک و شیعه بر دلالت متکلمین در عدم تساوی موافق معقول و منقول سخن گفتند و زیادت لو کان بعدی نبی گفته زیادت مصنوعه است و از آنجمله حدیث غدیر که مدلول آن وصیت است بموالات اهل بیت و تاکید درین معنی که آن حکم باقیست الی یوم القیامة و چنانکه از قرآن مسئول بود از مودت اهل بیت نیز مسئول شوند و نهی از سب اهل بیت و ایذای ایشان و زیادت هو الخلیفة من بعدی و هو ولی امیرکم بعدی و مانند آن منکر و موضوع و از تغییرات شیعه است و از آنجمله قصهٔ فتح خیبر و مانند آن و اکثر این قسم در مناقب حضرت مرتضی ذکر کردیم و در شبهات طوسی جواب تمسک بآن تقریر نمودیم و قسمی هست مختلف فیه که حفاظ محدثین در آن مختلف اند جمعی بوضع و ضعف آن قائل اند و جمعی دیگر تعقب میکنند بایراد طرق متعدده که بعض به بعض مجتمع شده از مرافت ضعف بر آید و درین قسم کثرت است و مظنهٔ این قسم جامع ترمذی است در احادیثی که وی گفته است غریب و منکر و مستدرک حاکم در احادیثی که منفرد است بتصحیح و بطریق تمثیل حدیثی چند از آن باب ذکر کنیم [illegible] ابن مسعود کنت مع النبی صلی الله علیه وسلم لیلة الجن آخره فقلت استخلف قال من قلت [illegible] ابن ابی طالب قال اما والذی نفسی بیده لئن اطاعوه لیدخلن الجنة اجمعین اکتعین اخرجه الطبرانی و فیه مینا و تعقب بالشواهد والمتابعات و حدیث سلمان اولکم ورودا علی الحوض اولکم اسلاما علی ابن ابی طالب اخرجه ابن ابی عدی و فیه ضعف و تعقب بان حاکما اخرجه من طریق سیف و تعقبه الذهبی بان سیفا کذاب و حدیث انا دار الحکمة و علی بابها اخرجه ناس و فی اسناده جماعة من المجروحین والمجاهیل

[illegible] از احادیث غریب و ضعیف آن احادیث را گویند که مدون نباشد در پیش محدثین ذکر کنند و [illegible] ان روایت را [illegible] ۱۲

Marfat.com

متروک وکذاب حدیث انس کنت عند النبی صلی الله علیه وسلم فرای علیاً مقبلاً فقال انا وهذا حجة علی
امتی یوم القیمة اخرجه الخطیب فیه من اتهم به حدیث علی ان النبی صلی الله علیه وسلم قال له معک لواء الحمد
وانت تحمله وفیه کذاب حدیث علی ان النبی صلی الله علیه وسلم قال مثلی ومثل علی شجرة انا اصلها و علی
فرعها الخ فیه رافضی یروی المناکیر وضعفاء حدیث علی قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انت و
شیعتک فی الجنة فیه کذابان حدیث ابن عباس قلت للنبی صلی الله علیه وسلم للنار جواز قال نعم
قلت وما هو قال حب علی بن ابی طالب اخرجه الخطیب فیه جماعة من الکذابین حدیث اول روح
سلمت علی روح علی فیه کذاب حدیث ابی ایوب قال صلی الله علیه وسلم لفاطمة رضی الله عنها اما علمت ان الله
اطلع علی اهل الارض فاختار منهم اباک فبعثه نبیاً ثم الثانیة فاختار بعلک فاوحی الی فانکحته واتخذته
وصیا فیه شیعی غال ملحد حدیث لو اجتمع الناس علی حب علی لما خلق الله النار فیه کذاب حدیث
عنوان صحیفة المؤمن حب علی قال ابن الجوزی لا اصل له قال الذهبی باطل وسنده مظلم حدیث
لما عرج بی رأیت علی ساق العرش مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله ایدته بعلی ونصرته بعلی قال
ابن عدی باطل وقال الحافظ ابن حجر موضوع بلا ریب حدیث لیلة عرج بی صلی الله علیه وسلم الی السماء رأیت علی
باب الجنة مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله علی حبیب الله الحسن والحسین صفوة الله فاطمة امة الله علی
مبغضیهم لعنة الله قال الذهبی موضوع حدیث انس قیل یا رسول الله عمن ناخذ العلم بعدک قال عن
علی وسلمان قال الذهبی موضوع وچون حال این احادیث را باعتبار سند معلوم کردی بدانکه
دلالت اکثر آنها بر مدعای این مستدل مسلم نیست مثلا آنچه دلالت میکند بر آنکه حضرت مرتضی
خلیفه آنحضرت بود و وصی او اگر او را بر خلافت اولیه فرود می آرد از این وصایت وصایتی که در سیاست
مدنیه متصل بزمان آنحضرت باشد مراد میگیرد آن خود باطل است باجماع صحابه وتابعین اعتماد بر فهم
ایشان در معانی شرایع بر همین بزرگان است و اگر مراد از آن استحقاق خلافت میگیرد و لو بعد حین آن امری است
مسلم بین الفریقین و با مبحث ما مساسی ندارد و اگر امر باطنی غیر نیابت نبوت و سیاست امت
اراده میکنند پس بحث ما در آن نیست و نخست این مستدل را تحقیق حقیقت او بر قواعد شریعت می باید

کرد و بعد ازان اثبات میباید نمود که مدلول لفظ فضل کلی در لسان اهل شرائع همانست و در دون
تابعین المتقدمین خرط القتاد و مثلا انا مدینة العلم و علی بابها مقرون است باحادیث بسیار در شان
شیخین مثل حدیث اقتدوا باللذین و حدیث رویا لبن و قمیص و در شان غیر شیخین مانند فضائل
ابن مسعود و عائشه و معاذ و ابی بن کعب و هر یکی از ایشان مشر بعلم و امر ظاهر شده است یا [illegible]
علوم از ایشان و مثلا حدیث اقضاکم علی دلالت میکند بر زیادت مرتضی در [illegible] انتقال [illegible]
مسئله زیرا که بعد جمیع شروط اجتهاد و حال مختلف میباشد هر که اسرع است در انتقال [illegible] اقضی بود [illegible]
احفظ باشد اوله حلال و حرام را اعلم بحلال و حرام است مثل معاذ بن جبل و هر که اعرف باشد [illegible]
[illegible] مقتدا است و هر که محاسبات را نیکو ورزیده افرض است الی غیر ذلک و [illegible]
قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم الوحید الشهید آنست که در حدیث دیگر آمده سیقتلک الفئة الباغیة [illegible]
آمده که قوم با او جفا کنند و از ایشان سوء صحبت ادراک خواهد کرد و فرود آوردن او [illegible] که بعضی [illegible]
التقریر میکنند متبادر نیست و مثلا انا المنذر و انت الهادی دلالت میکند بر آنکه [illegible] که
هدایت نبوت است که مسمی بانذار باشد در مرتضی ظهور خواهد کرد و قد وجد ذلک و مثلا قول مرتضی [illegible]
انا یعسوب المومنین والمال یعسوب المنافقین صادق است با آنکه در ایام خلافت او هر که [illegible]
بوده برحق بوده و هر که با او مقاتله کرد برای مال برخطا است و مثلا اوحی الی فی علی [illegible]
المسلمین و ولی المتقین و قائد الغر المحجلین دال است بر آنکه وی یکی از کملان [illegible]
سید ولد آدم و علی سید العرب دال است بر براعت نسب او در میان عرب زیرا که [illegible]
[illegible] و قسم سیادتی که بر نوع انسان است و آن از جهت نبوت است برای خود اثبات [illegible]
که بر قبیله عرب است از جهت عربیت و آن براعت نسب است بمرتضی [illegible]
قول حضرت مرتضی انا الصدیق الاکبر لا یقولها بعدی الا کذاب صادق [illegible]
مرتضی هیچکس در منبر او نیست در معنی صدیقیه و همین است معنی بعدی و مثلا حدیث لا یحبک
الا مومن و لا یبغضک الا منافق و حدیث من سب علیا فقد سبنی دلالت میکند بر وجوب [illegible]

Marfat.com

مقصود ثانوی اشارہ است بانکہ اول خلافت صدیق خواہد بود و ثانیا خلافت فاروق و در خلافت
مرتضی اختلافی واقع خواہد شد و تفرقی بظہور خواہد پیوست و در لفظ یاخذ بکم الطریق المستقیم ولا اراکم
فاعلین فہمیدہ میشود نوعی از تکلیف و تشدید کہ خلاف طبع ایشان باشد و از غیب چون آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم صورت حادثہ بعینہا فائض شد شبہہ کہ اکثر ناس را در خلافت او واقع خواہد شد بسینہ
فائض گردید پس بدفع آن شبہہ اہتمام فرمود اگر چیزی بخاطر شما مشکل شود اینقدر در حق مرتضی
از من یاد گیرید کہ وی ہادی مہدی است و بصراط مستقیم میخواند پس باینقدر مقدمات ماخوذہ از من
دفع آن شبہات نمائید و در باب شیخین این شبہہ بخاطر نخواہد افتاد تا بمزید اہتمام در دفع شبہہ میباید کرد
تنبیہ بندہ ضعیف میگوید درین حدیث باعتبار فن حدیث اشکالی عظیم واقع است و آن آنست
کہ این حدیث را بروایت ابی اسحق سبیعی عن زید بن سبیع عن علی اخراج کردہ حدثنا عبد اللہ بن ابی
ثنا اسود بن عامر ثنا عبد الحمید بن ابی جعفر یعنی الفراء عن اسرائیل عن ابی اسحق عن زید بن سبیع
عن علی قال قیل یا رسول اللہ من نؤمر بعدک قال ان تؤمروا ابابکر تجدوہ امینا زاہدا فی الدنیا راغبا فی
الآخرۃ وان تؤمروا عمر تجدوہ قویا امینا لایخاف فی اللہ لومۃ لائم وان تؤمروا علیا ولا اراکم فاعلین تجدوہ
ہادیا مہدیا یاخذ بکم الطریق المستقیم و در تمام مسند علی بجز این یک طریق و در یک جا این حدیث را اسنادا
مذکور نیست و حاکم آنرا از طریق فضیل بن مرزوق عن ابی اسحق روایت کردہ است و در اسنادش ضعفی ست
عن فضیل بن مرزوق الرواسی ثنا ابو اسحق عن زید بن سبیع عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ان تولوا ابابکر تجدوہ زاہدا فی الدنیا راغبا فی الآخرۃ وان تولوا عمر تجدوہ قویا امینا لا تاخذہ فی اللہ
لومۃ لائم وان تولوا علیا تجدوہ ہادیا مہدیا یسلک بکم الطریق اخرجہ الحاکم باز جمعی کہ اوثق و احفظ اند مثل
سفیان ثوری اسناد این حدیث عن ابی اسحق عن زید بن سبیع عن حذیفہ ذکر کردہ اند عن سفیان ثوری
عن ابی اسحق عن زید بن سبیع عن حذیفہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان ولیتموہا ابابکر فزاہد
فی الدنیا راغب فی الآخرۃ وفی جسمہ ضعف وان ولیتموہا عمر فقوی امین لایخاف فی اللہ لومۃ لائم
وان ولیتموہا علیا فہاد مہتد یقیمکم علی صراط مستقیم اخرجہ الحاکم و چون این اختلاف واقع شد رجوع

Marfat.com

دیم جمعی دیگر این حدیث را روایت کرده اند منهم شریک بن عبد الله عن عثمان بن عمیر عن شقیق بن سلمة
عن حذیفة قال قالوا یا رسول الله صلی الله علیه وسلم لو استخلفت علینا قال ان استخلف علیکم خلیفة فتعصوه
ینزل العذاب قالوا لو استخلفت علینا علیاً قال انکم لا تفعلوا وان تفعلوا تجدوه هادیا مهدیا یسلک بکم
الطریق المستقیم اخرجه الحاکم پس ظاهر شد که ذکر علی درین اسناد توهم است باز بعض طرق حدیث
حذیفه دلالت میکند بر خلاف مدعای این مستشکل زیرا که روایت شقیق بن سلمه دلالت میکند بر صرف
خلافت از مرتضی باز باید دانست که مقصود ازین حدیث آن نیست که خلافت اولا شائع باشد
درین سه اکابر بلکه بیان اصل استحقاق خلافت واین چنان است که نزدیک تحری امور متعارضه
را ذکر کرده اند و آخر یک امری مقرر نمایند و آنرا ترجیح دهند حالا کار بآن امور متعارضه نماند همان مقرر
مرجح لازم شد کقوله تعالی یسألونک عن الخمر والمیسر قل فیهما اثم کبیر ومنافع للناس واثمهما اکبر من
نفعهما وازانجمله حدیثی است از مسند مرتضی بروایت ترمذی اللهم ادر الحق معه حیث دار وترمذی در
جامع خود میگوید غریب وجه استشکال آنست که این حدیث دلالت میکند بر معصوم بودن مرتضی
از خطا ومعصوم احق باخلافت است وبتحقیق حق دو قسم است قسمی است که همیشه بر مرکز خود
ثابت میباشد و دور نمیکند بدوران کسی وآن حق متعین عند الله است وقسمی هست که دوران
میکند با مجتهدین وبا ادله ایشان مثلا در استقبال قبله حق متعین عند الله همان جهت است که
در ... کعبه آنجا واقع است وحق دایر جهاتی است که اهل تحری باقصی همم خود آنرا اعتقاد کردند
همین است وجه جمع در اختلاف مسالة المجتهدون المختلفون مصیبون کلهم او المصیب احد وسائرهم
مخطئون بالجمله آنحضرت صلی الله علیه وسلم دانستند که حضرت مرتضی را هنگامه ها پیش خواهد آمد
و تشبیب ... از بسیار خواهد رفت پس دعا کردند که همیشه بر وفق اجتهاد کار کنند و بدون اجتهاد
... کاری نه نماید وازانجمله حدیث ... ان ناسا ... فهم یذادون عن حوضی فاقول ...
انک لا تدری ما احدثوا بعدک الحدیث ووجه استشکال آنست که این حدیث دلالت میکند بر آنکه
جماعه کثیره از اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وسلم خلاف راه خواهند رفت پس اعتماد بر اجماع واتفاق

Marfat.com

حرم بجہت او یکی از مصائب امت است اخرج حدیثہا احمد عن قیس بن ابی حازم قال جاء ابن الزبیر الی عمر بن الخطاب یستاذنہ فی الغزو فقال عمر اجلس فی بیتک فقد غزوت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال فرد ذلک علیہ فقال لہ عمر فی الثالثہ او التی تلیہا اقعد فی بیتک واللہ انی لاجد بطرف المدینۃ منک ومن اصحابک ان تخرجوا فتفسدوا علی اصحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ الحاکم و از لفظ بطرف المدینۃ معلوم میشود کہ مراد ازین حدیث واقعہ جمل نیست بلکہ خروج اوست برای خلافت و حضرت مرتضی انیمعنی در قصہ جواب امام حسن رضی اللہ عنہ بآن اشارت نمود و امام خلافت بروی منتظم نشد و یزید بن معاویہ خود ازین میان ساقط است بجہت عدم استقرار او مدت مستند بہا و سوء سیرت او واللہ اعلم **فصل** اما شبہات متصوفہ زمان با اقسام است جمعے از ایشان براستناد سلسلہ تصوف بحضرت مرتضی اعتماد نمودہ بتفضیل او قائل میشوند و اصل منشا این شبہہ شجرات طرق صوفیہ است کہ آنجا اتصال معروف کرخی بدو شیخ نقل میکنند با امام علی بن موسی الرضا و بداود طائی و اتصال حسن بصری بحضرت مرتضی ذکر میکنند باطنی دیگر کہ در نفوس ایشان کامن است کہ این طریقہ وصول بحق است بخلاف شریعت کہ وصول است باوامر حق پس حضرت مرتضی امام راہ وصول بحق باشد و واسطہ در میان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وامت او باین اعتبار و شیخین امام شریعت و واسطہ در میان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وامت او باین اعتبار پس حضرت مرتضی افضل باشد و جمعی از ایشان گویند کہ شریعت اصلاح ظاہر است و مانند رسم کدخدائی است و ملک داری فضیلت حقیقیہ فنا و بقاء و معرفت ذات و صفات است و صاحب این فضیلت مرتضی است و کار شیخین بجز اقامت رسوم اسلام نبودہ است و اصل این شبہہ افسانہا است کہ از اسماعیلیہ و قرامطہ و دہریہ اخذ نمودہ اند و کلام بعض صوفیہ را بہ یمعنی فرود آوردند و جمعی ہستند کہ از ظاہر کلام شیخ محی الدین بن عربی واتباع او تفضیل گونہ فہم کردہ اند و یکی را بدہ گرفتہ چیزہا بدماغ خود پختہ اند و جمعی ہستند بہ بعض واقعات خود و اسلاف خود تمسک نمودہ فضل کلی اثبات نمودہ اند و بحقیقت گواہی کسی

در باب تفضیل مسموع نیست تا منزله هر دو فهمیده باشند سـ حفظت شیئا و غابت عنک اشیاء
با مخواهیم که بکلام موجز مضمون تقریرهای ایشان ذکر کنیم و بطریق بر انداختن آنها مطلع سازیم
سؤال اگر گوئی که علم دو نوع است علم بالله و علم باحکام الله و مطلوب در راه حق دو نوع است
وصول بذات حق و احکام اسباب محدثه و وصول بحق و جلب ناس تدریجا بمرتبه وصول بحق و
نزد آن دو نوع اول افضل است از نوع ثانی و واسطه درمیان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و امت
و در نوع اول حضرت مرتضی است بچند وجه یکی عالمان علم بالله و واصلان بذات حق سلاسل دارند
بعض از بعض آنرا اخذ کرده اند و همه این سلاسل متوجه اند بحضرت مرتضی چنانکه شجرات ایشان
بران دلالت میکند نه بشیخین زیرا که هیچ سلسله از سلاسل صوفیه بشیخین عاید نمیشود دوم آنکه از حضرت
مرتضی کلمات عجیبه از باب سلوک و معارف که دلالت میکند بر انتهای او درین باب روایت
کرده شده است و صوفیه آن کلمات را بمنزله امثال سائر در مصنفات خود ذکر کرده اند و کرامات
ما تذکر صدور مثل آن بغیر تمکن تام در طریقه صوفیه میسر نشود نقل نموده اند سوم آنکه حضرت
مرتضی الزق بود با نحضرت صلی الله علیه وسلم نسباً و مصاهرةً و صحبةً و اذکی بود فهماً و ارغب بود
در سلوک راه حق تعالی و توجه آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجانب او بیشتر از همه بود و چون قابلیت
طلبید که کوشش او با توجه شیخ و صحبت دائما او و با کمال منزلت شیخ و تمام تاثیر توجه [illegible] باید
الارشاد و رشد بکمال خود برسد چهارم آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرموده اند انا مدینة العلم و علی
بابها و ظاهر است که در علم ظاهر حضرت مرتضی با سائر صحابه همعنان بود پس معلوم شد که بمات
علم باطن است که با و حواله کرده شده پنجم آنکه اولاد حضرت مرتضی در هر زمان مقتدای [illegible]
بوده اند و هر یکی از والد خود این راه را اخذ کرده است والولد سر لابیه جواب قوله
متوجه اند بمرتضی گوئیم اتصال سلاسل بحضرت مرتضی امری است مشهور [illegible]
تفتیش آنرا اصلی ظاهر نمی شود و مشهورات دو قسم اند مشهور عند جماهیر اهل النقل [illegible]
طائفه دون طائفه و این از قسم اخیر است نزدیک طائفه صوفیه مشهور شده فقط و اصل این

Marfat.com

باشد و اگر تسلیم کنیم که حسن بصری را هم از ان شیوخ باشد اما شیخ حقیقی او همان است که دل و نسبت
الهی از دل آن شخص گرفته است گوئیم که تصریح حسن بصری بانیکه مر افلان معنی از صحبت حضرت
مرتضی حاصل شد منقول نیست تا بروی اعتماد کنیم و نه این را دلیلی هست قطعی که آن را ناظر تقریر
کند نه از طرف نافی و نه از طرف مثبت باقی ماند امارات ظنیه که بحسب استقرا امارة میتواند شد که
وار دیگر ناظران همه در امارات واقع است و شبهه نیست در آنکه باستقرا معلوم شد که اثر پذیرفتن
دل تلمیذ از دل شیخ صحبت مستمره می طلبد خود این صاحب شبهه کدام صوفی را می شناسد از صوفیان
مشهور که با شیخ خود جز تنها صحبت نداشته باشد و علم سلوک نه اندوخته و کرامات و اشارات روایت
نکرده است اینجا سخن در امارات است امکان عقلی نادر الوقوع را اینجا ذکر کردن نامناسب است
لا سیما بحسب عادة متقدمین که آنجا اثر دل در ضمن مرفقات و تذکیر و عبادات و اذکار و غیر آن
میبود لهذا اثر دل را علیحده تحدید نکرده اند و دران زمان غالبا اثر دل بتدریج و بدفعات در ضمن
صحبتها و موعظتها ظاهر میشد پس بسیار است که باعتبار نسبت قلبی قطع نظر از علم سلوک و علم اذکار
شخص از شیوخ متعدد باشد بلکه در اکثر صور نسبت تشخصی باکسی که صحبت با وی بیشتر بود واضح باشد
از نسبت او بکسی که اکمل بود لیکن بجز یک لمحه صحبت او را درک نکرده و اگر صاحب شبهه عود کند و گوید
که امارة این اثر باطن تصریحات اصحاب طرق است بآنکه این طریقه ناشی شده است عن الحسن
البصری عن امیر المؤمنین علی زیرا که این اکابر اعرف اند باین اثر باطن و ابعد از هر و اورع بودند
از آنکه دروغ گویند یا بغیر حق تحقیق بخیزی تصریح کنند پس هر شخصی که اخذ طریقه ایشان باشد و
معتقد کمال ایشان او را لازم است تصدیق مقاله ایشان گوئیم شبهه نیست در کمال معرفت ایشان
باثر باطن و در زهد و ورع ایشان و صدق ایشان لیکن در آنچه موقوف بر روایت باشد
تصحیح روایت می باید کرد و اخذ طریقه از ایشان و منت پذیر شدن از ایشان مانع تفتیش روایت
و بحث در ضعف و صحت مرویات ایشان نمی شود نمی بینی که شیخ ابوطالب مکی استاد صوفیه است
و همه صوفیه از و مستمد اند احیاء و غیره و عوارف همه از کلام وی برآمده مع هذا مرویات او را

Marfat.com

محک اعتبار می باید آورد بلکه اکثر مرویات او در مرتبه نقد نمی نشیند فنی که وی دران متقدم بود فنی دیگر
است و در فن مرویات با دیگران همعنان است تا شافعی گفته است که حق مالک بر من کبیر است و حق
حق اکبر است از حق مالک و همچنین شده آمده است که در تفتیش مسائل با اکابر خود مناظره میکنند
باز شجرات متقدمین را مخالف یافته ایم قال فی النفحات عبدالواحد عن کمیل بن زیاد عن علی
باز مقدم تران را از ایشان کلام معتد به درین باب نیافته ایم بلکه بعض تصریحات و تلویحات
ایشان نحو دیگر می یابیم که انهمه سبب توقف در قبول انمعنی واقع شده تنبیه باید دانست که
رسوم صوفیه و رسم تصوف در زمان صحابه و تابعین نبود ترک اکساب و لباس مرقع و ترک نکاح
و نشستن در خانقاهات دران زمان عادت نداشتند و اشارات توحید و رموز اضمحلال همه اشیاء
در وجود واحد از ایشان منقول نشد انچه ازان قرون منقول شده است توزیع اوقات بر عبادات
و احوالی که از تهذیب لطیفه عقل و قلب و نفس خیزد و این مقرره کالبدیهی است نزدیک تتبع
آثار سلف که بروایة صحیحه در کتب معتبره مروی شده است ظن اهل زمان آنست که من بین آن
قرون از حضرت امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه و حضرت حسنین خاصة امثال این امور
منقول است و این ظن محل نظر است زیرا که کتب معتبره اهل سنت را تتبع کردیم هیچ جا کلمه ازین باب
دیده نشد و از حضرت حسنین و امام زین العابدین خود روایت بسیار کم آمده است و اگر کلمات
زهدیه و وعظیه این بزرگواران شمریم آن از قبیل لطائف بارزه خواهد بود و سائر صحابه و تابعین
نیز دران مشارک اند کما لا یخفی و اگر ظهور کرامات و خرق عادات را امتیاز کنیم آن نیز دران طبقه
قلیل الوقوع است و غیر مخصوص بحضرت امیر و فرزندان ایشان و اتصال حسن بصری بحضرت
علی کرم الله وجهه نیز محل بحث است زیرا که بخاری و مسلم و ترمذی و ابو داود که [illegible]
نقل اند اثبات نکرده اند بلکه جزم کرده اند بعدم آن پس انتساب صوفیه [illegible]
در تهذیب لطائف بارزه و احوالی که ازان خیزد و اسبابی که بآن کسب کرده شود خواهد بود نه تا با
رسوم تصوف و نه باعتبار علوم اشارات و در اتصال بر محض معاصرت اکتفا کردن امری است

Marfat.com

عبد وقال من احب ان یقرأ القرآن غضا کما انزل فلیقرأه علی قراءة ابن ام عبد وقال حذیفة لقد علم (تازہ کہ متغیر نشدہ باشد)
المحققون من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان عبد اللہ کان اقربهم وسیلة واعلمهم بکتاب اللہ
وقال ما اعلم احدا اقرب سمتا ولا هدیا ودلا من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ابن ام عبد وعبد اللہ
ابن مسعود با وجود ادراک صحبت شریف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از حضرت فاروق اثر پذیر صحبت
شده وفی الاستیعاب قال عبد اللہ بن مسعود لمجلس کنت اجلسه من عمر اوثق فی نفسی من عمل سنة
وکلمات زهدیه که دلالت بر عوامل نفس و دنیا میکند از اصحاب عبد اللہ بن مسعود بسیار منقول است
واتصال بصحبت مستمره یکی را با دیگری ثابت بالقطع والکلام فی بیان هذا طویل واگر صاحب شبه
عود کند و گوید که شیخ جلال الدین سیوطی ترجیح اثبات اتصال حسن از حیثیت خرقه و تلقین نموده
و میگوید که مثبت مقدم است بر نافی و حسن دو سال از خلافت حضرت فاروق مانده بود که متولد شد
و در مدینه در خانه ام سلمه نشو و نما یافت و حضرت مرتضی در مدینه بود و لا اقل در مسجد در جمعه و جماعات
دیده است و در خانه ام سلمه ملاقات کرده است و خبری می آید قال الحسن کل شیء سمعتنی فیه قال رسول اللہ
صلی اللہ علیه وسلم فهو عن علی غیر انی فی زمان لا استطیع ان اذکر علیا و در مسند ابی یعلی آمده است قال
الحسن سمعت علیا یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم مثل امتی مثل المطر الحدیث **قوله**
شیخ جلال الدین سیوطی الخ گوئیم حافظ تر از سیوطی نفی آنکرده اند مثل سخاوی و
عسقلانی و ابن صلاح **قوله** مثبت مقدم است بر نافی گوئیم آری مثبت مقدم است بر نافی لیکن
کسی که متمسک باستصحاب ظاهر حال باشد در حکم نافی است هر چند مثبت بود و هر که زیاده علم
اثبات کند مثبت است هر چند نافی بود کذا ثبت فی علم الاصول پس کسیکه بقاعده اثبات اتصال
میکند در حکم نافی است و کسیکه با وجود معاصرت نفی آن اتصال میکند او زیاده
مثبت است **قوله** دو سال باقی مانده گوئیم مدار این مقال امکان ...
و در مباحث منقول امکان بجوشی نیست ... آنکه ارسال
باشد لیکن بواسطه کما هو مذکور فی کثیر من احادیث مسند احمد تفصیل این مقال آنکه حسن کثیر

الارسال است عن النبی صلی الله علیه وسلم وعن اصحابه وارد میشود در کتب حدیثیه الحسن عن عمر الحراز
عن علی الحسن قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم قسم اخیر را میگوید که بیش من از سند حضرت
مرتضی میباشد وآن را ارسال میکنم بجهة خوف حجاج قوله قال الحسن سمعت علیا اگر صحیح باشد
باین قدر صحبت معتد بها ثابت نمیشود وسخن ما در صحبت معتد بهاست بلکه اگر بنظر انصاف تامل
کنیم اصل خرقه وتلقین را طرق بسیار تقریر میتوانیم کرد وخرقه وتلقین بهایئه معتاده بجهة دخول
در طریق تصوف ثابت نمیشود وچنانکه سلسله بحقیقت رفع بآن تا صحابه بصفتی که تا مجتهدین
مرفوع میشود متصور نیست زیرا که بسیار چیزها است که مجتهد بقیاس خود گفته است وبسیار خبرها است
که قضا در احادیث مختلفه واقوال متعارضه بمقتضای رای خود کرده است بلکه مدار رفع اخذ مولد
فقه است باستمداد در قوت استنباط وفهم قوانین آن همچنان رفع سلسله تصوف بآن [illegible] فت که
مریدان بشیوخ خود میکنند متصور نیست بلکه مدار رفع اخذ اعمال واذکار است ومعرفت طریق تهذیب
نفس واجتناب از غوائل آن با قوة خلوص از اشباح عبادات بارواح آن ومداومت بر حفظ
کیفیت باطن ومانند آن بسبب صحبت مستمره کامل وحسن تربیت او وانچه معنی را امارات ومظنات
است که بغالب ظن بر تحقیق آن دلالت میکند وچون تتبع آن امارات میکنیم سلسلهای بسیار ظاهر میشود
واین جنس که احسان وتنویر باطن است مخصوص نیست باهل عراق وخراسان بلکه در هر شهری
از شهرهای اسلام جماعه بودند متمیز درین معانی واکثر ایشان مذکور اند در حلیة الصالحین ودر عوارف
شیخ الشیوخ اشاره باین نکته میفرماید باقی ماند آنکه جمعی در عراق از اهل این معنی باسم صوفیه
مسمی شدند ظاهر ایشان ترک اکساب وصوف پوشی وتعمق در عبادات بود واصل این چیزها
در حروریه [illegible] دند ودر صحابه وچون حضرت مرتضی حروریه را برانداخت ومصداق حدیث
یا علی [illegible] علی تاویل القرآن کما قاتلت علی تنزیله بظهور رسید باین سبب احوال ظاهره
حروریه متحول شد بظاهر صوفیه واسم صوفی از قبیل تسمیه بعلامت وزی ظاهر است پس ظهور
ظواهر این سلسله که از عراق برآمد حضرت مرتضی را سببی واقع شد ایضا مرتضی خاتم الخلفاء

Marfat.com

اکمل کسی بود که در عراق درآمد و اهل عراق از وی استفاده نمودند و جمعی که عبد الله بن مسعود را دریافته
بودند علم ظاهر و باطن خود را بر حضرت مرتضی درست کردند و جمعی که نه دریافتند بالای او منت پذیر صحبت
حضرت مرتضی شدند و بجهة اختیار قرب اسناد و علو آن همین اسناد را در معرض بیان آوردند باین
دو وجه متاخرین میل کردند باین سلسله و اگر باعتبار این دو وجه اختیار این سلسله کرده اند تقریب
دلیل بانتاج نتیجه راست نمی آید زیرا که موجب افضلیت نمی شود و مختار پیش بنده ضعیف درین مسئله
وجهی دیگر است و آن آن است که در علوم وجدانیه ظاهر شده است که نسبت باطنیه صوفیه به نسبت
باطنیه حضرت مرتضی اشبه است و باشرح انمعنی در محل مناسب او خواهم کرد پس نفوس صوفیه متنبهه
شدند باین مناسبت و قلوب ایشان بآن مشرب شد تدریجا انتساب صوفیه بحضرت مرتضی واقع
از راه حسن بصری باشد یا کمیل یا دیگری چون اینهمه درست شد ادنی شاهدی که در اتصال حسن بحضرت
مرتضی بایشان رسید در دل ایشان تاثیر عظیم نمود و سبب اتفاق متاخران گشت هذا ما عندی
والله اعلم بحقیقة الحال و باز ذکر خواهم کرد که این فضل کلی نمی باشد زیرا که امری است که اهل وجدان
بان متفرد اند اصطلاح جمهور اهل شرع را بآن فرود آوردن وجهی ندارد و بعد اللتیا والتی اگر صاحب
تنبیه قول کثیری صوفیه را در اثبات اتصال اتباع کرده است می باید که قول ایشان را در تفضیل شیخین
نیز اتباع کند زیرا که ایشان اعرف بودند باین اتصال و آنچه این اتصال تقاضای کند از تفضیل
و غیر آن و اعظم این جماعه شیخ ابو طالب مکی است خواجه محمد پارسا قدس الله سره در رساله قدسیه
ذکر فرموده اهل تحقیق بر آنند که امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه بعد از حضرت رسالت صلی الله علیه
وسلم از ان خلفای رسول علیه السلام که بر امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه مقدم بودند هم به نسبت
باطن تربیت یافته اند و شیخ الطریقه شیخ ابو طالب مکی قدس الله سره در کتاب
فرموده است که قطب الزمان در هر عصری الی یوم القیمة در مرتبه و حق هم نائب مناب ابوبکر صدیق
است رضی الله عنه و آن سه دیگر از اوتاد که فرود تر از قطب اند در هر زمانی نائب مناب آن
خلیفه دیگر اند امیر المؤمنین عمر و عثمان و علی رضی الله عنهم اجمعین و بر شکل یقین صفت و حالت

ایشان اند و آن شش دیگر از صدیقان که صفت ایشان اینست که بهم یقوم الارض وبهم یدفع
البلاء عن اهلها وبهم یرزقون وبهم یمطرون در هر زمانی نائب مناب این شش دیگر اند خرقه
منسوب رضوان الله علیهم اجمعین انتهی و بعد از ابوطالب مکی شیخ عبد الله انصاری و امام ابو القاسم
قشیری و امام غزالی و حضرت غوث محی الدین عبد القادر و شیخ الشیوخ سهروردی و مشائخ کبرویه
و خواجگان ماوراء النهر و خواجگان نقشبندیه و خواجگان چشتیه و مشائخ شاذلیه و مشائخ مدینه اند و جمیع
این کبرا تصریحات ثابت است محفوظ اند در کتب و ملفوظات ایشان که دلالت میکند بر تفضیل شیخین و از جهت
شهرت آن تصریحات با احتیاج سرد نهادن درین مقام نداریم و همچنین تصریحات متقدمین صوفیه
و متأخرین ایشان قبل از انکه ای قرامطه در ایشان داخل شود داله بر تفضیل شیخین بسیار است
دیگر یا نکته در اینجا آنست که ایشان دانسته اند که شریعت و طریقت اصل و ظاهر و مبین است و نسبت
باطنی فرع اوست و خفی و مستور است و تفضیل کلی را که اصطلاح صحابه و تابعین و جمهور مسلمین است
بران معنی فرود آوردن وجهی ندارد و بالجمله کلام درین مسئله بتطویل انجامید و حاصل جواب
آنست که در مسئله اتصال حسن بصری با حضرت مرتضی طرفه حیرتی واقع است زیرا که حسن بصری
جامع است در چهار کمال و مقتدای عالم است درین چهار کمال و سلاسل او محفوظ است در امت مشهوره
هر چه بحسب این چهار کمال یکی علم حدیث که اهل بصره و اهل کوفه حدیث او بسیار نقل کرده اند
مسندا و مرسلا مرفوعا و موقوفا علی الصحابة و اتصال او بحسب این علم با عبد الله بن مغفل و جندب
[illegible] متحقق است و هو اروی الناس عن عبد الله بن مغفل و پیش محدثین متحقق است که بواسطه
حدیث از حضرت مرتضی ندارد و بواسطه قیس بن عباد و مانند آن بسیار دارد در اعتبار فن حدیث
[illegible] کردن بر قاعده نیست دیگر علم فقه اهل بصره و اهل کوفه شیء کثیر از فتاوی او
شیء کثیر از قضایای فاروق و مرتضی و غیر ایشان بواسطه او نقل کرده اند و بران اعتماد نموده
و پیش ایشان نیز بسیاری تصریح واسطه نقل نموده اند آنچه عن الحسن عن علی مذکور شده محمول بر
ارسال است سوم علم قراءة و پیش تو آنچه حسن بصری بغیر ذکر واسطه نقل کند از حضرت مرتضی

Marfat.com

محمول است بر ارسال کما جزم به شیخ التقی شمس الجزری فی کتبہ چہارم تذکیر و تصوف و تذکرین شی کثیر از حسن
نقل کردہ اند و غالباً این فریق در ارسال و اتصال بحث ندارند و قدمائے صوفیہ چندان تصریح ندارند بہ
اتصال و جمعی عن الحسن عن کمیل عن علی ذکر مینمایند و متاخران در شجرات اتصال تقریر مینمایند و در انقطاع
حسن شبہہ قائم نمی شود اگر حسن ظن باین متاخران نمی بود و ہیبت ہمین عزیزان است کہ در حیرت
ی انداز د قولہ از حضرت مرتضی کلمات عجیبہ الخ گوئیم این کلمات نصاً دلالت میکنند بر مقاصد ایشا
یا اعتباراً اگر نصاً دلالت میکردند سہ فرقہ جمع کردند ہمت خود را بر روایت از حضرت مرتضی و ہمہ این
فرق تصریح این مقاصد قائل نیستند مگر زہد و عبادت و مانند آن کہ ہمہ مسلم میدارند و مثل آنہا
از سائر صحابہ منقول است یکی اہل حدیث دیگر زیدیہ سوم امامیہ و اگر اعتبار دلالت میکند آن خود
دلالت معتبرہ نیست و ممکن است کہ مثل این اعتبار در کلام اکثر صحابہ تقریر کردہ شود و اکثر کلماتی
کہ بر السنہ این مردم شایع است مقلوب است و مجہول الاسانید قولہ کرامات خارقہ الخ گوئیم شیخ
شہاب الدین سہروردی تصریح کردہ است کہ در زمان صحابہ کرامات کم ظاہر میشد و آنچہ از حضرت مرتضی
صحیح شدہ مثل آن از شیخین نیز صحیح شدہ بل اکثر قولہ حضرت مرتضی الزرق بود گوئیم این مظنہ اند فیض
و تحقیق بکمال و تکمیل است و آن مسلم است نہ مظنہ افضلیت زیرا کہ اکثر صوفیہ ہمین اسلوب گذشتہ
اند کہ غیر اقارب خلیفہ ایشان بودہ اند قولہ انا مدینۃ العلم و علی بابہا گوئیم این حدیث انظائر است
نند و اربع العلم عن ہذہ الحمیر اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر رضیت لکم ما رضی ابن ام عبد و کمال
مرتضی در علوم دینیہ و تقدم او بر بسیاری از صحابہ در انساب است اشہر است از آنکہ کسی [illegible]
محل او بر نیعنی کہ صاحب شبہہ قصد کردہ است متعین نیست قولہ اولاد حضرت مرتضی [illegible] اگر
امام محمد باقر و امام جعفر صادق را ارادہ کردہ است بغیر شبہہ متصف بودند [illegible]
و عبادت و علما و صوفیہ این معانی از ایشان روایۃ کردہ اند و از دیگران [illegible] مثل
آن یا اکثر از آن اما اتصال سلسلہ ایشان در تصوف امری است کہ ہر سہ فرقہ از عالمین و اثبات
اثبات آن نمی کنند صاحب کلینی عداوت امام جعفر صادق با فرقہ متصوفہ و مناظرہ و مشاجرہ

Marfat.com

بایکدیگر نقل میکنند و زیدیه خود اعداعدای این فریق اند و اجماع سلف خود بر بطلان آن نقل میکنند و
اگر غیر ایشان اند قدیماً و حدیثاً ازین جماعه نقولی که بآن تمیز حاصل شود از غیر ایشان اصلاً یافته نمیشود
و نه کسی مدعی آنست بلکه شیخ الاسلام عبدالله انصاری که اعرف ایشان است باحوال مشائخ میگوید
هزار و دو صد ولی میشناسم هیچ یکی از ایشان علوی نیست الا دو کس سعدون و ابراهیم او کما قال
و این هر دو غیر مشهور اند و نه با ایشان سلاسل صوفیه میرسد و اگر از متاخرین سخنی میگویند آنهم
از غیر ایشان خود طریقه گرفته اند و اتصال این جماعه بحضرت مرتضی بغیر واسطه حسن و مانند آن ثابت
نیست و بعد هذا هیچ شبه نیست در آنکه ظاهر حضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم احکام شریعت بود
و طریقت خفی و مستور و اعتنای کلی آنحضرت صلی الله علیه وسلم بهاد تعلیماً و ترویجاً ترغیباً و ترهیباً
احکام شریعت بود و اشارات ضمنی بجانب طریقت و اکثر آیات و احادیث بطریق تصریح و تفصیل
اثبات شریعت میکنند و بعضی بطریق ایما و اجمال اثبات طریقت مینمایند پس فضلی که متعلق باشد
باظهر و اصرح و بآنچه اعتنای کلی بآن بود فضل کلی باشد و غیر آن هر چند انفس و اعلی و اغلی باشد
فضل جزئی است چنانکه در فن تدریس آنکه احفظ باشد امهات مسائل و فروع آن را و در قوة
استنباط و سرعة انتقال فی الجمله مناسبتی وارد افضل است از کسی که اقوی باشد در استنباط و اسرع باشد
در انتقال و در حفظ امهات مسائل و فروع آن فی الجمله شرکتی دارد با اصحاب فن و همچنین در فن جلادة
شخصی که سیوف و رماح بسیار میبازد و بلشکر مسلمین میرساند بهتر است از کسیکه کم میبازد اما انجا کشتها
مرغوبه و تخابطیط مستحسنه را بکار میبرد همچنین در فن شاعران بسیار گو بهتر است از کسیکه ایهام و تجنیس
و دیگر صناعات بدیع خوب میداند اما بسیار کم میگوید سوال اگر گوئی که فضل کلی که به نیابت انبیا
علیهم السلام اتباع ایشان را حاصل میشود فنا و بقا است و معارف وحدة وجود و رؤیة تجلیات
کثرت در وحدة و معرفت تنزلات و دوام شهود و تصفیه باطن که نتیج خوارق عادات بانواع میشود
و مانند آن است اما علم طهارة و صلوة و صوم و زکوة و حج پس رسوم ظاهر شریعت است که عوام را
بآن الزام میکنند تا بالا پدرک کله لا یترک کله بکار داشته باشند و علم نکاح و طلاق و عتاق و بیع و تجارة

Marfat.com

وماننداین تدبیر منزل است که برای اصلاح منازل بآن امر کرده اند و زیاده از رسوم کدخدائی نیست و جهاد
و قضا و جراحات رسم سلطنت عادله است و نحو و عربیه زبان دانی است و تجوید تشبیه است بعربیان در تلفظ
پس اگر خط وارثان نبوت همین علوم باشد از علماء قشر ممتاز نشوند یکی گفته است علم رسمی سربسر قیل است
و قال نه ازوی کیفیتی حاصل نه حال طبع را افسردگی بخشد مدام مولوی باور ندارد این کلام دیگر گوید لا یجوز
و یجوز تا اجل است علم عشاق را نهایت نیست عشق را بوحنیفه درس نگفت شافعی را در و روایت نیست
مالک از سر عشق بیخبر است حنبلی را در روایت نیست دیگری گوید حلاج بر سر دار این نکته خوش سراید
کز شافعی مپرسید امثال این مسائل و بساکلام صوفیه چه شعر و چه نثر که دلالت میکند بر نکوهیدن
این علوم و بیان شرف علم توحید و امام غزالی که سر آمد علماء اسلام است نیز این را بطریق اشارة
سر میدهد و مولانا روم نیز در اشعار خود بآن ایما مینماید و چنین بهترین صحابه حضرت مرتضی باشد
زیرا که سلاسل اولیاء الله همه بآن جناب راجع است و حاصل جمیع طرق همین معانی است پس معلوم
شد که این معانی از جناب حضرت مرتضی اخذ کرده و آنجناب بوجه اتم متصف بآن معانی بود بخلاف
شیخین که هیچ طریقی باین شان نمیرسد فتح بلدان و نشر قرآن و اقامت عدل و مانند آن که از شیخین
مروی است همه صورت اسلام است صورت را با معنی چه مساوات و ادوات را با مقصود چه مناسبت
جواب استفسار میکنم که غرض صاحب شبهه چیست اگر غرض او آن است که اعمال جوارح مانند نماز
و روزه و جهاد و حج سبب قرب و رضا نزدیک خدا تعالی نمیباشد بلکه امر باین اشیاء محض برای اقامت
مصلحت عوام و تدبیر مدینه و منزل است پس این عقیده زندقه صرف است و خروج است از ربقه
اسلام زیرا که انکار ضروریات دین میشود صاحب این عقیده نه تنها جنگ دارد با ملت اسلامیه بلکه
[illegible] با جمیع ملل در جنگ است و اعتقاد ملت یهود بر اعمال جوارح و طلب قرب و رضا [illegible]
از اعتقاد ملت اسلامیه بران و چنین جواب قطع این زندیق ضربه سیف است [illegible]
امر که این شخص را گردن زند و زمین را از لوث وجود او پاک سازد اگر غرض او آنست که اینها همه
قربات اند که رضای الهی و ثواب اخروی و فضیلت دارند فضیلت بران دائر باشد و عقوبت اخرویه

Marfat.com

وسخط الہی بر اضداد ان متفرع است لیکن اشیا نام برده احق واولی واقرب است در معنی قربت پس لازم
است که از دی اولا تصور حقائق این اشیا را باز دلیل اصل ثبوت این اشیا را از جهت شرع باز دلیل
افضلیت و بر اعمال دیگر طلب کنیم فنا و بقا بمعنی تبدل اوصاف رذیله باوصاف حمیده داخل است
در شریعت و تحقیق آن ها در شخین بیان کردیم ولیکن بمعنی غلبه کون الحق علی کون الخلق بار دیته
اضمحلال در کثرة و سقوط احکام کثیره در نظر عارف باز عود انها در نظر او در شریعت کجا اثبات کرده اند
همچنین توحید بمعنی ترک عبادت غیر و استعانت بغیر از اصل شریعت است و توحید بمعنی تفرد خدا تعالی
بخلق خیر و شر از جواهر و اعراض و افعال عباد و غیر آن اصل مسئله کلامیه ست ولیکن توحید یکه در کتب
وحدة وجود ذکر کرده اند در شریعت کجا است همچنین معرفت تنزلات از وحدة وحدانیه و اعیان ثابته
و مرتبه ارواح و مثال غیر ان در شریعت کجا از ان خبر داده اند و کجا بمعرفت آن امر [illegible] وده و تصفیه
باطن بمعنی شغل باذکار و مراقبات امر حق است و وجود خوارق نیز واقع است و داخل و اصل شریعت
لیکن امور زائده بر آن که در کتب این قوم مذکور است در شریعت کجا است و چون اصل حقائق
این اشیا در شریعت معلوم نباشد طلب انها و دوران افضلیت بعرف اهل شرع بر ان محال بود
و این که گفتیم که این امور در شریعت مذکور نیستند بدو وجه اول استقرا پس دلیل شرع یا کتاب
است یا سنت یا آثار صحابه و تابعین که اجماع و اختلاف علی قولین از ان دانسته شود یا قیاس ما
منطوق جمیع کتاب الله را تتبع کردیم زیاده از پنج علم نیافتیم علم تذکیر بآلاء الله و علم تذکیر بایام الله
و علم تذکیر بما بعد الموت و علم احکام و علم مخاصمه با فرق ضاله که مشرکین و منافقین و یهود و نصارا
باشند و مفهومی که در لغت عرب بآن اعتداد توان نمود نیز تتبع کردیم جائے اشارة بانمعنی نیافتیم
و همچنین از [illegible] احادیث صحاح و حسان و ضعاف بضعفی که متحمل است و استدلال فی الجمله بآن
توان [illegible] و آن همه تقریبا زیاده هزار متن است بغیر تکرار و بغیر اعتبار تعدد بسبب تعدد رواة از صحابه و
تابعین و اگر بملاحظه این تعدد بشمریم زیاده از الوف الوف باشد تتبع کردیم منطوق آن محصور است
در پانزده فن فن اعتصام بکتاب و سنت و فن ایمان که عبارت از طهارة و نماز و روزه و زکوة و حج

Marfat.com

و از کار و احسان و مانند آنست و فن اقتصاد معیشت مانند احکام تجارت و زراعت و فن تدبیر منزل و فن
سیاست مدینه و فن آداب معاش مانند احکام خوردن و نوشیدن و پوشیدن و سخن گفتن و فن اخلاق
و فن رقائق و فن فضائل اعمال و مناقب صحابه و فن قصص انبیا و غیر ایشان از گذشتگان و فن
فتن یعنی وقایعی که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بآن خبر داده از زمان وفات خود تا وجود قیامت و فن
بیان کیفیت حشر و صفت جنت و دوزخ و فن سیرة آنحضرت صلی الله علیه وسلم و فن تفسیر قرآن و فن
علم شتی از بدء عالم و صفت ملایک و شیاطین و طب و نسب و غیر آن و مفهوم معتد به نزدیک اهل شان
نیز تتبع کردیم ازین معنی خبرے نیافتم و همچنین شئ کثیر از آثار صحابه و تابعین منطوقا و مفهوما تتبع
کردیم چیزی از غیاب نیافتم و محل قیاس احکام فرعیه است از وجوب و حرمت و مانند آن نه این مسائل
پس به تتبع بلیغ دانستیم که این معانی در شریعت نیست و دلیلی بران از ادله شرع نتوان اقامت
کرد و دو باب است که باین معانی مشتبه میشوند و بحقیقت ازان نیست یکی آنکه صوفیه بعلم عبارات
و اشارات متکلم میشوند و آن فی الحقیقة متولد است از حال سالک و استماع این کلام از قبیل انتقالات
خطرات است و کشیدن بعضی بعض را بسبب علاقهای خفیه نه از قبیل دلالت لفظ این فن را از جمله
دلائل بر مسئله ذکر کردن بی انصافی محض است دیگر آنکه در شریعت ما احسان که عبارت از استفاده
اخلاق اربعه از مظنات مصرح به در شرع برای آنها است مثلا از نماز و ذکر بحضور دل بردن و از زکوة
سماحة نفس و از صوم بانوار کشیده رسیدن و رقائق و زهد و یقین و خرق عوائد همه از فروع این
فن است و جمیع علماء اهل سنت بآن قائل و بتفصیل تمام مذکور است آنرا بر توحید وجودی و تنزلات
و غیر آن فرود آوردن و یکی را بجای دیگری شمردن سخت بی مزه است وجه دوم آنست که در ملت
چیزی هست که فی الحقیقة ازان ملت است و چیزی هست که ثابت است در ملت و فی الحقیقة
ازان نیست مثلا گیاهی که در زراعت بروید و تا او را از زراعت دفع نکنند زراعت
و هر دو نوع را علامتی هست که بآن شناخته میشود و علامت آنچه از ملت است در حقیقت آنست که
اوائل جمله علم که صحابه و تابعین باشند آنرا اعتقاد و دعوا اثبات کنند اگرچه آهسته آهسته کم شود و بآخر متلاشی

گردد و علامت آن نوع دیگر آنست که اوائل حملهٔ علم باصل آن آشنا نباشند و از ایشان منقول نباشد
بعد ازان شیئاً فشیئاً حادث شود اگرچه رفته رفته استحکام پذیرد و اشارة بهمین معنی واقع است
در حدیث ما انا علیه واصحابی و اثر معاذ بن جبل و غیر آن و در مسائلی که صاحب شبهه تقریر میکند
علامت ثابت موجود است زیرا که اوائل حملهٔ دین باین معنی آشنا نبودند و از هیچکس ازین جماعه این
مسائل منقول نشد و دران معانی مناظره و مباحثه درمیان نیامد بعد ازان در اوائل صوفیه مانند
سید الطائفه و اقران او تصریحی بآن معانی که متحمل معنی دیگر نباشد درمیان نیامد بعد ازان در زوایها
و خلوتها اجمالی ازان پیدا شد و رفته رفته بر سر مجالس و محافل مذکور کردند و در رسائل و کتب
تدوین نمودند و بهمین علامت بعضها شناختیم که معتزله و امامیه و زیدیه و اسماعیلیه نوابت اند و از
اصل ملت نیستند بلکه ما را میرسد که سخن فراختر گوئیم که این مسائل را فرق غیر ناجیه مانند معتزله و غیر آن
نیز نمی شناسند پس اگر از حضرت مرتضیٰ و ذریهٔ او این معانی منقول میبود لااقل امامیه و زیدیه می
شناختند و بآن قائل می بودند و لیس فلیس بلکه ما را میرسد که ازین نیز فراختر گوئیم که این عقیده است
که یهود و نصاری هم بآن قائل نیستند و اگر صاحب شبهه عود کند و گوید که این علم مکنون است که سینه
بسینه انتقال میکند اگر در شریعت دلیلی بران قائم نیست چه زیان گوئیم قال الله تعالی ولا تقف
ما لیس لک به علم ان السمع والبصر والفواد کل اولئک کان عنه مسئولا اگر در شریعت دلیلی بران قائم
است مسلم و اگر دلیلی بران قائم نیست حجة بدان متحقق نمیشود و از کجا دانسته شد که این علوم بعینها از سینه
فلان بسینه فلان رسید اگر سبیل معرفت آن نقل است تصحیح نقل میباید کرد و اگر وجدان و کشف است
آن کشف و وجدان برما حجت نیست و به نسبت صاحب کشف نیز لازم نیست الا بشروطے که
تحقق آن [illegible] معدوم است و علی تقدیر التسلیم فرود آوردن امرے که اصطلاح جمهور مسلمین از صحابه و تابعین
است [illegible] که خود مستقر است بوجدان آن چه قدر بی نمکیها دارد و اگر بمجرد تخمین میکند سفسطه صرف
و باطل محض است یا انیست که میگویند که در هیچ روایتی نیامده است و هیچ شخصی نقل نکرده است
و هیچ قرینه بان دلالت ننموده معهذا ما میدانیم که این علوم در سلف بود پس درینصوره خرق

Marfat.com

قمع شد و سفسطه در نقول علمیه لازم آمد در هر مسئله میتوان مثل این تشویش داد پس یکی بیاید و بگوید که
فلان ولی شما و مرشد خلق کذا و کذا می دانید ساحر بود یا مشعبد یا کاهن یا علوم فلاسفه ورزیده بود
و طلسمات نیک میدانست و این کرامات و عواید خرق همه از همین باب بودند اگرچه ناقلی این را نقل نکرده
همچنین دیگرے گوید که این هنبقه عاقلی بود و صاحب ذهن ثاقب و عالم بود و بعلوم دین رسیده بمرتبه
اجتهاد ولیکن علوم خود را مستور میداشت او هیچ قرینه بر علم خود نصب کرد و مردمان ازو غافل ماندند
و هیچ خبر ازو نقل نکردند و همچنین هر یکی احتمالات عقلیه نقل کند و خواهد که کارخانه نقل را خراب سازد البته
عقلا آنرا نخواهند پسندید فهکذا الحال ههنا و اگر صاحب شبهه عود کند و گوید اولیا و عارفان و مرشدان
که قرون متاخره از امت مرحومه معتقد کمال ایشان اند و تو نیز معترفی بکمال ایشان و سلسله خود
بایشان میرسانی باین معانی تصریح کرده اند پس این معانی متحقق است در ملت اسلامی وارد والا
ایشان کامل نباشند گوئیم در میان آنکه از شریعت ثابت شود و آنکه امر متحقق است فی نفسه و اگر
تقریر کرده شود آنرا کما ینبغی مخالف قواعد اسلامیه نباشد فرق ظاهر است بسیار چیزها از شریعت ثابت
نیست و شریعت رد آن نمیکند مثلا شربت بنفشه دافع حمی است فی نفس الامر بحکم تجربه و حکم دلائل
علم طب و دلیلی از شریعت بر آن قائم نیست اگرچه شرع نقیض آن که شربت بنفشه دافع حمی نیست
نیز بیان نکرده پس غایت تحقیق ما آنست که این مسائل را بوجهی تقریر کنم که مخالف شریعت نباشد
و رد او نکند نه آنکه اثبات آن از شریعت نمائیم و همچنین سائر مطالب طبیه و مطالب حسابیه و تاریخ
نجوم و علم رمل و علم دعوت بلکه بسیارے از مطالب علوم عربیه و کلامیه و اصولیه از همین قسم است پس
معتقد کمال ایشان بودن مستلزم آن است که این علوم را بعینها اثبات کنیم بوجهی که مخالف شریعت
نباشد نه آنکه از شریعت بدانیم و افضلیتی که در شریعت ثابت است و صحابه و تابعین [illegible]
اند بران دائر گردانیم و تحقیق درین مسئله آنست که قدری که از حضرت پیغامبر صلی الله علیه و سلم بصحابه
رسید و از صحابه بتابعین و هکذا و هکذا تا آنکه نوبت زمانه ما رسید آن احسان است که هر متاخر از متقدم
بآن رنگین شد و انچه سینه بسینه منتقل میشود همان است و مقامات نیز از میان همین کیفیات

منتسب می‌شود و چنانکه این معانی سینه بسینه منتقل می‌شود دلائل شرعیه نیز بران ثابت است و از جانب
خدا تعالی برهان بران قائم و فضیلت و افضلیت بران دایر اما این معانی سبیل معرفت آن کشف
و وجدان است و سلف نیز بوجدان آنرا اسناد کرده‌اند نه بدلائل شرعیه و اگر بناگاه بعض صوفیه
بعض آیات و احادیث را برین مطالب منطبق ساخته باشند آن تطبیق بطریق اشاره و اعتبار
است نه بطریق دلالت معتبره در شرع و عرف و این همه از کون نفس ناطقه سر بر می‌آرد نه از کون خصوصیت
نوعیه که شریعت مترجم آنست و باشد که شیخ ازین علوم خبر ندهد و تلمیذ از ان خبر دهد و باشد که چیزی
ازین معانی بر شیخ غالب نباشد و بر تلمیذ غالب باشد زیرا که خصوصیت نفس تلمیذ غیر خصوصیت
نفس شیخ است و همچنان در هر فن اختلاف احوال تلمیذ و شیخ واقع است مثلا ... فتوی بسیار
و دقیقها دانسته که مشائخ او نمی‌دانستند و ابو الحسن اشعری در استدلال راهی سلوک نمود که مشائخ
اهل سنت سلوک نه نموده بودند لیکن امام شافعی اصول علم اجتهاد که معرفت کتاب و سنت و
آثار صحابه و طریق استنباط و تطبیق و بسیاری از فروع منفرد شد فی کل باب با بسیار مشائخ خود گرفته
و اشعری اصول عقائد اهل سنت و طرق مباحثه از مشائخ خود تحصیل نمود و همچنین شده آمده است
که در هر زمانه متاخرین دقیقهای شناسند که از متقدمین آن را روایت نکرده‌اند لیکن چون تفصیل
آن اندیشین است و تفسیر بران همه دقیقه حسنه باشد کیف اینچه خلاف اوائل باشد و همچنین علم سلوک که از اکابر اهل طرق منقول است
تفصیل معنی اخلاص در عبادت و خشوع در آن و بیان طرق محصله بآن تصوری باید کرد و از بدعات حسنه باید شمرد
الدیلمی عن ابن مسعود انه قال ایها الناس ان الرجل بعد سوالی ان قال السنة الحسنة لیسها الرجل فیعمل بها بعده
سنجیدن ... صادم قول اوائل شود که آن علامت نوبت است و ترجیح نتوان داد متاخر
را بر ... ازین جهت این دقائق و تفضیل نتوان قائل شد قرون متاخره را بر قرون مشهود
بالخیر قول از علما قشر ممتاز نشوند گویم درجه امتیاز اخلاص و صدق نیت است چنانکه نماز بدون
اخلاص عبادت با ریاست و صاحب خود را فضیلتی نمیدهد و اگر باخلاص باشد سبب قرب
و رضا و موجب فضیلت باشد و همچنین جمیع علومی که از شرع ماخوذ است اگر باخلاص و نیت

Marfat.com

امتثال امر و اعلاء کلمۃ اللہ باشد موجب قرب و افضلیت است و اگر بہ سبب اغراض نفسانی و غلبہ
اقران باشد موجب طرد و بعد قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من طلب العلم لیجاری بہ العلماء
او یماری بہ السفہاء او یصرف بہ وجوہ الناس الیہ ادخلہ اللہ النار رواہ الترمذی قولہ علم رسمی
الخ ازین شعر ہمان استفسار میکنیم کہ سابقا نوشتیم و علی الوجہین ہمان حکم میکنیم کہ سابقا کردیم قولہ
لیکن کلام صوفیہ الخ باید دانست کہ شک نیست دران کہ اعمال مقربہ بہ نسبت این شخص واحد
متفاوت است پس بحسب خصوصیت نفس او گاہی این عمل انفع ست از عمل آخر پس صوفیہ
نزدیک تربیت مریدان در احوال خاصہ ایشان سخنہا گفتہ اند و بعض اعمال را بر بعض ترجیح دادہ اند
و غرض ایشان اعتبار خصوصیت نفس است اگر تنہا گاہ از صوفی مثل مقولہ این کار بیکاران است
سرزدہ باشد تاویل او ہمین است نہ تکوہیدن اعمال مقربہ فی انفسہا حاشاہم من ذلک و نیز
اخلاص و صدق نیت در ہمہ اعمال مطلوب پس تحقیق اخلاص کہ ظہور و شاہدہ نشود مدعی گنند
و اعمال دیگر را وزنی نہ نہند و تاویل کلام ایشان آنست کہ این اعمال بدون اخلاص وزنی
ندارد قولہ امام غزالی الخ باید دانست کہ امام غزالی کتب خود را برای علوم آخرت تصنیف کردہ و
تفصیل و تفتیش او ہمہ راجع است باخلاص و فقدان قولہ فتح بلدان الخ باید دید کہ این شخص
با آیاتی و احادیثی کہ در فضائل جہاد و تعلیم بطریق تواتر ثابت شدہ چہ تاویل میکند اگر برای
محو و ترغیب و ترہیب بغیر اعتقاد بر فضیلتی در واقع حمل میکند زندیق است و اگر اثبات فضیلتی میکند
دو وجہ فضیلت احوال قلبیہ ماخوذ در فضیلت شیخین احوال قلبیہ و اعمال جوارح ہمہ بیان کردیم
سوال اگر کسی گوید کہ رئیس عارفان شیخ محی الدین عربی قدس سرہ تصریح کردہ است کہ حضرت
مرتضی رضی اللہ عنہ از بقیہ طینت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مخلوق است
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بہ تمیمتی فرمودہ آوردہ است پس فضل کلی [illegible]
مسئلہ تفضیل شیخین امری است ماخوذ از شرع و حاصل حدیث آنست کہ از جہت شرع فضل کلی شیخین
را حاصل است پس درین مباحثہ ادلہ شرع از کتاب و سنت و اجماع و قیاس ذکر می باید کرد

Marfat.com

نہ مکاشفات صوفیہ زیراکہ از مکاشفات صوفیہ ہیچ حکمی شرعی ثابت نمیشود و اگر مسامحہ کنیم و تحقیق سخن
شیخ اکبر خوض نمائیم و تتبع کلام کنیم از انجا ظاہر میشود کہ شیخ انواع قربت را بیان میکند یک نوع را بصدیق
خاص میگرداند و آن صدیقیت مع القربتہ است و یک نوع را بفاروق و آن محدثیت است و یک نوع را
بمرتضی و آن اخوۃ است و یک نوع را بزبیر و آن حواریت است و یک نوع را با بوعبیدہ و آن امانت است
و علی ہذا القیاس اینجا اصلا بحث فضل کلی نیست و در مواضع بسیار از فتوحات تشبہ بانبیاء مرتبہ
دیگر مقرر مینماید غیر ولایت اقراد و تسامح آنرا نبوۃ من غیر تشریع میگوید و منقطع بعد آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم میگرداند و غرض ما درین کتاب تفضیل شیخین از ہمین جہت است و لہذا ہر جا ازین کتاب
لفظ من حیث التشبہ بالانبیاء من جہت النبوۃ ذکر کردہ ایم و ہمان مرتبہ است کہ علماء صحابہ و تابعین
آنرا فضل کلی میگفتند و چون این معنی از فتوحات در مواضع بسیار ضمناً و تفصیلاً مذکور شدہ است نقل
آن ہمہ عسری دارد دو سہ مواضع از ان نویسیم از انجملہ در آخر باب شصت و نہم میگوید در حل اشکال
تشبیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بحضرت ابراہیم علیہ السلام در صیغہ ماثورہ کہ اللہم صل علی محمد و آل
محمد کما صلیت علی ابراہیم و آل ابراہیم حال آنکہ آنحضرت افضل اند از حضرت ابراہیم فصل فی
اختلاف الصلوۃ ——— علے النبی صلی اللہ علیہ وسلم الصلوۃ یختلف حکمہا باختلاف احوال المصلی
اذا کان المصلی مخلوقا و المصلی لہ و یختلف باختلاف المصلی علیہ اذا کان المصلی ہو اللہ سبحانہ و تعالی فاما
الاول فمعلوم ان الانسان محل التغیر و اختلاف الاحوال علیہ فیختلف صلوتہ لاختلاف احوالہ و قد
تقدم من اختلاف احوال المصلین ما قد ذکرناہ فی ہذا الباب مثل صلوۃ المریض و صلوۃ الخائف و اما
اختلافہا باختلاف حال المصلی من اجلہ فمثل صلوۃ الکسوف و صلوۃ الاستسقاء و اما اختلافہا باختلاف
المصلی علیہ فمثل صلوۃ الحق علی عبادہ سبحانہ تعالی قال اللہ سبحانہ و تعالی ان اللہ و ملئکتہ یصلون علی
النبی یا ایہا الذین امنوا صلوا علیہ و سلموا تسلیما فسال المومنون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن
کیفیۃ الصلوۃ التی امرہم ان یصلوہا علیہ فقال لہم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قولوا اللہم صل علی
محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراہیم و علی آل ابراہیم ای مثل صلوتک علی ابراہیم و علی آل

Marfat.com

ابراہیم فہذا یدل علی اختلاف الصلوۃ الالہیۃ لاختلاف احوال المصلی علیہم مقاماتہم عند اللہ ونظہر من ہذا
الحدیث فضل ابراہیم علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذ طلب ان یصلی علیہ مثل الصلوۃ علی ابراہیم فاعلم
ان اللہ سبحانہ وتعالی امرنا بالصلوۃ علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ولم یامرنا بالصلوۃ علی آلہ فی الکتاب
وجاء الاعلام فی تعلیم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایانا للصلوۃ علیہ زیادۃ الصلوۃ علی الآل فما طلب رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم من اللہ علیہ مثل صلوتہ علی ابراہیم من حیث اعیانہا فان العنایۃ الالہیۃ برسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم اتم اذ قد خص بامور لم یخص بہا نبی قبلہ صلی اللہ علیہ وسلم لا ابراہیم ولا غیرہ وذلک من صلوۃ
سبحانہ وتعالی علیہ فکیف یطلب من اللہ سبحانہ وتعالی الصلوۃ علیہ مثل صلوتہ علی ابراہیم من حیث عینہ
وانما المراد من ذلک ما ابینہ لک ان شاء اللہ تعالی وذلک ان الصلوۃ علی الشخص قد تصلی علیہ من حیث عینہ ومن
حیث ما یضاف الیہ غیرہ فکان الصلوۃ من حیث ما یضاف الیہ غیرہ ہی الصلوۃ من حیث المجموع اذ للمجموع
حکم لیس للواحد اذا انفرد فاعلم ان آل الرجل فی لغۃ العرب ہم خاصتہ الاقربون الیہ وخاصۃ الانبیاء علیہم
الصلوۃ والسلام وآلہم ہم الصالحون العلماء باللہ المومنون وقد علمنا ان ابراہیم کان من آلہ انبیاء و
رسل اللہ تعالی ومرتبۃ النبوۃ والرسالۃ قد ارتفعت فی الشاہد فی الدنیا فلا یکون بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فی امتہ نبی یشرع اللہ لہ خلاف شرع محمد صلی اللہ علیہ وسلم ولا رسول ولا منع المرتبۃ ولا حجر ہا من حیث التشریع
ولا سیما وقد قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فیمن حفظ القرآن العظیم ان النبوۃ ادرجت بین جنبیہ
وقال فی المبشرات انہا جزء من اجزاء النبوۃ فوصف بعض امتہ بانہم قد حصل لہم المقام وان لم یکونوا
علی شرع یخالف شرعہ صلی اللہ علیہ وسلم وقد علمنا بما قال لنا صلی اللہ علیہ وسلم ان عیسی علیہ الصلوۃ
والسلام ینزل فینا حکما مقسطا عدلا فیکسر الصلیب ویقتل الخنزیر ولا شک قطعا انہ رسول اللہ
ونبیہ وہو منزل فلہ علیہ الصلوۃ والسلام مرتبۃ النبوۃ بلا شک عند اللہ سبحانہ وتعالی
وما لہ مرتبۃ التشریع عند نزولہ فعلمنا بقولہ علیہ الصلوۃ والسلام لا نبی بعدی ولا [illegible] النبوۃ
قد انقطعت والرسالۃ انما یرید بہا التشریع فلما کانت النبوۃ اشرف مرتبۃ واکملہا ینتہی الیہا من
اصطفاہ اللہ سبحانہ وتعالی من عبادہ علمنا ان التشریع فی النبوۃ امر عارض بکون عیسی علیہ الصلوۃ

Marfat.com

والسلام ينزل فينا حكما من غير تشريع وهو نبي بلا شك فتحقيقه مرتبة النبوة في الحق بانقطاع التشريع ومعلوم
ان آل ابراهيم عليه الصلوة والسلام من النبيين والرسل الذين كانوا بعده مثل اسحق ويعقوب
ويوسف ومن اتصل منهم من الانبياء والرسل عليهم الصلوة والسلام بالتشريع الظاهرة الدالة على
ان لهم مرتبة النبوة عند الله تعالى اراد رسول الله صلى الله عليه وسلم ان يلحق امته وهم آله العلماء الصالحون
رضي الله تعالى عنهم منهم بمرتبة النبوة عند الله سبحانه وتعالى وان لم يشرعوا لكن ابقى لهم من شرعه ما
من التشريع فقال قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد اي صل عليه من حيث ماله آل كما صليت على
ابراهيم وعلى آل ابراهيم اي من حيث انك اعطيت آل ابراهيم النبوة تشريفا لابراهيم فظهرت نبوتهم
بالتشريع وقد قضيت ان لا شرع بعدي فصل علي وعلى آلي بان تجعل لهم مرتبة النبوة عندك
وان لم يشرعوا فكان من كمال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الحق آله بالانبياء في المرتبة وزاد على
ابراهيم ان شرعه لا ينسخ وبعض شرع ابراهيم عليه الصلوة والسلام ومن بعده نسخت الشرائع بعضها
لبعضها واعلمنا رسول الله صلى الله عليه وسلم الصلوة عليه على هذه الصورة الا بوحي من الله سبحانه وتعالى
وبما اراه الله تعالى وان الدعوة في ذلك مجابة فقطعنا ان في هذه الامة المرحومة من الحقت درجته
درجة الانبياء في النبوة عند الله سبحانه وتعالى لا في التشريع ولهذا بين رسول الله صلى الله عليه
وسلم واكده بقوله فلا رسول بعدي ولا نبي فاكد بالرسالة من اجل التشريع فاكرم الله تعالى رسوله صلى
الله عليه وسلم بان جعل آله شهداء على امم الانبياء السالفة كما جعل الانبياء عليهم الصلوة والسلام
شهداء على اممهم ثم انه خص هذه الامة المرحومة اعني علماءها رضي الله تعالى عنهم بان شرع لهم الاجتهاد
في الاحكام وقرر حكم ما اداه اليه اجتهادهم وتعبدهم به وتعبد من قلدهم به كما كان حكم التشريع للانبياء
عليهم الصلوة [illegible] لهم ومقلديهم ولم يكن مثل هذه الامة المرحومة نبي ما لم يكن بوحي ينزل ليجعل
[illegible] هذه الامة المرحومة رضي الله تعالى عنهم في اجتهادهم كما قال سبحانه لنبيه صلى الله عليه وسلم
لتحكم بين الناس بما اراك الله فالمجتهد ما حكم الا بما اراه الله سبحانه وتعالى في اجتهاده فهذه نفحة من
نفحات التشريع ما هو عين التشريع فآل محمد صلى الله عليه وسلم وهم المؤمنون من امته العلماء

Marfat.com

رضي الله عنهم مرتبة النبوة عند الله سبحانه وتعالى تظهر في الآخرة وبالها كم في الدنيا الا هذا القدر من الاجتهاد المشروع لهم فلم يجتهدوا في الدين والاحكام الا بامر مشروع من عند الله فان اتفق ان يكون احد من اهل البيت بهذه المثابة من العلم والاجتهاد ولهم هذه المرتبة كالحسن والحسين وجعفر وغيره من اهل البيت فقد جمعوا بين الاهل والآل فلا تخيل ان آل محمد صلى الله عليه وسلم هم اهل بيته خاصة عليهم الصلوة والسلام ليس هذا عند العرب وقد قال الله سبحانه وتعالى ادخلوا آل فرعون اشد العذاب يريد خاصته فان الآل لا يضاف بهذه الصفة الا الى الكبير القدر في الدنيا فلهذا قيل لنا قولوا اللهم صل على محمد وآل محمد كما صليت على ابراهيم اى من حيث ما ذكرناه لا من حيث اعيانهما خاصة دون المجموع فهي صلوة من حيث المجموع وذكرناه لانه تقدم بالزمان على رسول الله صلى الله عليه وسلم فرسول الله صلى الله عليه وسلم قد ثبت انه سيد الناس يوم القيمة ومن كان بهذه المثابة عند الله سبحانه وتعالى كيف تحمل الصلوة عليه كالصلوة على ابراهيم من حيث اعيانهما فلم يبق الا ما ذكرناه وهذه المسئلة سہ واقعة الهية من وقايعها فللہ الحمد والمنة روي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال علماء هذه الامة كانبياء سائر الامم وفي رواية انبياء بني اسرائيل وان كان اسناد هذا الحديث ليس بالقائم ولكن اوردناه تانيسا للسامعين ان علماء هذه الامة المرحومة رضي الله تعالى عنهم ورحمنا بهم قد لحقت بالانبياء في الرتبة واما قول النبي صلى الله عليه وسلم في قوم يوم القيمة تنصب لهم منابر في الموقف ليسوا بانبياء ولا شهداء يغبطهم الانبياء والشهداء رضي الله تعالى عنهم ويعني بالشهداء هنا الرسل فانهم شهداء على اممهم فلا يريد بهولاء الجماعة من ذكرناهم وغبطهم اياهم فيما هم فيه من الراحة وعدم الحزن والخوف في ذلك الموطن والانبياء والرسل والعلماء من هذه الامة والصالحون الوارثون درجات الانبياء عليهم الصلوة والسلام خائفون وجلون على اممهم ولذلك لم يكن لهم امم ولا اتباع وهم آمنون على انفسهم مثل الانبياء عليهم الصلوة والسلام انفسهم آمنون وما لهم امم ولا اتباع يخافون عليهم فارتفع الخوف عنهم في ذلك اليوم في حق انفسهم [illegible] سبحانه تعالى لا يحزنهم الفزع الاكبر يعني على نفوسهم وعلى غيرهم من الانبياء والعلماء يعني الذي اعطاهم [illegible] الانبياء والعلماء خائفون على اممهم واتباعهم ففي مثل هذا يغبطهم في ذلك الموقف فاذا دخلوا الجنة وانتزلوا منازلهم تبينت المراتب

Marfat.com

وتعینت المنازل وظہر علیون لاولی الالباب فہذہ المسئلۃ العظیمۃ الخطب الجلیلۃ القدر لم نر احدا ممن تقدمنا تعرض لہا ولا قال فیہا مثل ما وقع لنا فی ہذہ الواقعۃ الا ان کان ما وصل الینا فان للہ سبحانہ وتعالی فی عبادہ اخفیاء لا یعرفہم سواہ واللہ یقول الحق وہو یہدی السبیل فقد تبین لک ان صلوۃ الحق علی عبادہ باختلاف احوالہم فاللہ سبحانہ وتعالی یجعلنا من اجلہم عندہ قدرا ولا یحول بیننا وبین عبودیتنا وتلخیص ما ذکرناہ ہو ان یقول المصلی اللہم صلی علی محمد بان تجعل آلہ من امتہ صلی اللہ علیہ وسلم کما صلیت علی ابراہیم بان جعلت آلہ انبیاء ورسلا فی المرتبۃ عندک وعلی آل محمد کما صلیت علی آل ابراہیم بما اعطیتہم من التشریع والوحی فاعطاہم الحدیث فمنہم محدثون وشرع لہم الاجتہاد وقررہ حکما شرعیا فاشبہت الانبیاء فی ذلک فحقق ما اومانا الیہ فی ہذہ المسئلۃ تری الحق حقا وصلی اللہ علی سیدنا محمد وعلی آلہ وصحبہ وسلم وقال فی الباب الثالث والسبعین ومنہم من یکون ظاہر الحکم ویحوز الخلافۃ الظاہرۃ کما حاز الخلافۃ الباطنۃ من جہۃ المقام کابی بکر وعمر وعثمان وعلی والحسن ومعاویۃ بن یزید وعمر بن عبد العزیز والمتوکل ومنہم من لہ الخلافۃ الباطنۃ خاصۃ لا حکم لہ فی الظاہر کاحمد بن ہارون الرشید السبتی وکابی یزید البسطامی واکثر الاقطاب لا حکم لہم فی الظاہر ومن الاولیاء الصدیقون تولاہم اللہ بالصدیقیۃ قال تعالی والذین آمنوا باللہ ورسلہ اولئک ہم الصدیقون والصدیق من امن باللہ ورسولہ عن قول المخبر لا عن دلیل سوی النور الایمانی الذی یجدہ فی قلبہ المانع لہ من تردد او شک یدخلہ فی قول الرسول المخبر ومتعلقہ علی الحقیقۃ الایمان بالرسول ویکون الایمان باللہ علی جہۃ القربۃ لا علی اثباتہ اذا کان لبعض الصدیقین قد ثبت عندہم وجود الحق ولکن ما ثبت کونہ قربۃ فی ہذہ الامۃ علی شرف اثبات الوجود ثم ان الرسول اذا آمن بہ الصدیق آمن بما جاء بہ وما جاء بہ توحید الالہ وہو قولہ قولوا لا الہ الا اللہ فاعلم انہ لا الہ الا اللہ فعلم انہ واحد فی الوہیتہ من حیث قولہ فاعلم انہ لا الہ الا اللہ فذلک یسمی ایمانا ویسمی المومن بہ علی ہذا الحد صدیقا فان نظر فی دلیل یدل علی صدق قولہ فاعلم انہ لا الہ الا اللہ واعترف علی توحیدہ بعد نظرہ فصدق الرسول وصدق اللہ فی قولہ انہ لا الہ الا اللہ فلیس بصدیق وہو مومن عن دلیل فہو عالم فقد بان لک مرتبۃ الصدیقیۃ وان الصدیق ہو صاحب النور الایمانی الذی

Marfat.com

یجدہ ضرورۃ فی عین قلبہ کنور البصر الذی جعلہ اللہ فی البصر فلم یکن للعبد فیہ کسب کذلک نور الصدیق فی بصیرتہ ولہذا قال اولٰئک ہم الصدیقون والشہداء عند ربہم لہم اجرہم من حیث الشہادۃ ونورہم من حیث الصدیقیۃ فجعل النور للصدیقیۃ والاجر للشہادۃ وہی بنیۃ مبالغۃ فی التصدیق کشریب وخمیر وسکیر فلیس بین النبوۃ اسنتے ہے نبوۃ التشریع و بین الصدیقیۃ مقام ولا منزلۃ فمن یخطی رقاب الصدیقین وقع فی النبوۃ ومن ادعی نبوۃ التشریع بعد محمد صلی اللہ علیہ وسلم فقد کذب وکفر بما جاء بہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم غیر ان ثم مقام القربۃ وہے النبوۃ العامۃ لا نبوۃ التشریع فیناہی تشریع فیثبتہا الصدیق لاثبات نبی الشرع ایاہا لا من حیث نفسہ وحینئذ یکون صدیقا کمسئلۃ موسی والخضر وفتی موسے الذی ہو صدیقہ وکل رسول صدیقون اما من عالم الانس او من عالم الجن فکل من امن عن نور الٰہی فی قلبہ لیس لہ دلیل من خارج سوے قول الرسول بل ولا یجد توقفا وبادر فذلک الصدیق فان اعرض عن نظر ودلیل من خارج او توقف عند القول حتی اوجد اللہ ذلک النور فی قلبہ فامن فہو مومن لا صدیق فنور الصدیق مع قبل وجود المصدق بہ ونور المومن غیر الصدیق یوجد بعد قول الرسول قل لا الہ الا اللہ ونور المومن یکون قربۃ بعد النظر فی الدلیل الذی اعطاہ العلم بالتوحید فہو فی علمہ بالتوحید صاحب نور علم لا نور ایمان وہو فی کون ذلک العلم والنظر قربۃ الی اللہ صاحب نور ایمان وان نور العلم بتوحید اللہ لا یتوقف علی مجیٔ الرسول ولا علی قولہ فان العلماء بتوحید اللہ قد شہد واللہ بتوحیدہ قبل ذلک والرسل منہم قد وجدوہ قبل ان یکونوا انبیاء ورسلا فان الرسول ما اشرک قط قال تعالٰی شہد اللہ انہ لا الہ الا ہو والملٰئکۃ والوا العلم ولم یقل واولوا الایمان فرتبۃ العلم فوق مرتبۃ الایمان بلا شک وہی صفۃ الملٰئکۃ والرسل وقد یکون حصول العلم نظرا وضرورۃ کیف ما کان فیسمی علما اذا قائل ولا خبر یلزم التصدیق بقولہ وہذا المقام الذی اثبتناہ بین الصدیقیۃ ونبوۃ التشریع ہو الذی ہو مقام القربۃ وہو للافراد وہو دون نبوۃ التشریع فی المنزلۃ عند اللہ وفوق الصدیقیۃ فی المنزلۃ عند اللہ وہو مشار الیہ بالسر الذی وقر فی صدر ابی بکر

تفضل بہ الصدیقین انہ حصل لہ فی قلبہ مالیس من شرط الصدیقیۃ ولا من لوازمہا فلیس بین ابی بکر و
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رجل لانہ صاحبہ وصدیقہ وصاحب سرہ ہو من کونہ صاحب سر بین الصدیقیۃ
و نبوۃ التشریع ویشارک فیہ فلا یفضل علیہ من یشارکہ فیہ بل ہو مساولہ فافہم ذلک وقال فی
باب الثالث والثلاثین ومن اقطاب ہذا المقام عمر بن الخطاب واحمد بن حنبل رضی اللہ تعالی عنہما
ولہذا قال صلی اللہ علیہ وسلم فی عمر بن الخطاب یذکر ما اعطاہ اللہ من القوۃ یا عمر ما لقیک الشیطان
فی فج قط الا سلک فجا فی غیر فجک فدل علی عصمتہ بشہادۃ المعصوم لہ وقد علمنا ان الشیطان ما یسلک
قط الا علی الباطل وہو غیر فج عمر بن الخطاب فما کان عمر یسلک الا فی فجاج الحق بالنص فکان
ممن لا یاخذہ فی اللہ لومۃ لائم فی جمیع مسالکہ وللحق صولۃ ولما کان الحق صعب المرام قویۃ [illegible] علی
النفوس لا یحملہ ولا یقبلہ بل یمجہ ویردہ لہذا قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ما ترک الحق لعمر من صدیق
وصدق صلی اللہ علیہ وسلم یعنی فی الظاہر والباطن اما فی الظاہر فلعدم الانصاف وحب الریاسۃ
وخروج الانسان عن عبودیتہ واشتغالہ بما لا یعنیہ وعدم تفرغہ لما دعی الیہ من شغلہ بنفسہ وعیبہ
من عیوب الناس واما فی الباطن فما ترکہ الحق لعمر فی قلبہ من صدیق فما کان لہ تعلق الا باللہ انتہی
اما شرح بقیہ قصہ طینت آنست کہ خدا تعالی فیض خاص چون بمحل خاص فرود آورد بقضیہ حکمت
لابد است ازانکہ ہیأت عنصریہ وہیأت فلکیہ تقاضای تخصیص آن فیض بان محل بکند تا مقتضاے
حکمت باطل نشود پس وقتی کہ خدا تعالی فیض نبوت بہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نازل ساخت
دانستہ شد کہ بدن مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مستعد آن فیض خاص بودہ ازجہتہ عنصر ازجہتہ
اوضاع فلکیہ [illegible] تولد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است پس اگر این استعداد عنصرے
در شخصے [illegible] شود لا محالہ شرکتے با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بعض فیوض باطنیہ ازجہت ہمان
شرکت حاصل شود وہمچنین اگر استعداد فلکی در بعض یافتہ شود لا محالہ شرکتی در بعض فیوض
ظاہرہ ازجہتہ ہمان شرکت حاصل شود وہمچنین اگر استعداد فلکی چنانکہ در کتب تاریخ یافتہ میشود
کہ زائچہ طالع سلطان محمود غزنوی بازائچہ طالع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مشابہت تمام داشت انہ

Marfat.com

جهته مواضع کوکب سیاره و مناظرات آنها و قران علویین و مسعود به شمس و مریخ و مانند آن پس فتوح
و مجاہدات عظیم از سلطان محمود بظهور رسید علی هذا القیاس بطریق وجدان دانسته شد که استعداد عنصری
حضرت مرتضی شبیه بود باستعداد عنصری آنحضرت صلی الله علیه وسلم و ازین جهت نوعی از قرب بحضرت
مرتضی حاصل شده و آن معنی بدون قرابت قریبه حاصل نمیشود لیکن آن فضیلت جزئیه است که
تعلق بمقامات ولایت دارد نه از باب تشبیه بانبیاء من حیث النبوة و شیخ در بعضے مواضع حضرت
مرتضی را بمرتبه دیگر خاص میکند و اگر تحقیق آن مکاشفه میخواهی بدانکه حقیقت محمدیه نزدیک شیخ
نه عین آنحضرت است صلی الله علیه وسلم بلکه صورت وحدت اولی که در مرتبه وجود خارجی ظاهر شده
و آنرا از آن جهت حقیقت محمدیه گفته است که عموم هدایت آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبوعی مناسبت
دارد بعموم آن حقیقت والا حقیقت هر پیغامبرے و هر صاحب ارشادے عکس و تمثال آن حقیقت است و این انعکاس و
تمثال همان است سبب هدایت و اهتدا و هر که هدایت بطریق نیابت انبیا کرده است ظل ثانی شده پس هر حقیقت که بطریق
بعث از حقیقت الوهیت مصدر هدایت شده است حقیقت محمدیه است و هر حقیقت که بطریق ظلیت ثانویه مصدر هدایت شده است
حقیقت مرتضویه است و وجه این تسمیه آنست که شیخ چون در حقیقت آنحضرت صلی الله علیه وسلم
از راه حقیقت حضرت مرتضی تحدیق نظر فرمود این نظر نفوذ نمود از نیجا و بمنتهاے خود رسید چنانکه
نظر بر کره بلور که مرکز آن فص احمر باشد نفوذ میکند و با حمر میرسد از آن نیرنگیها است که عارفان
پیران خود را بالصفات هدایتیه مطلقه وصف کرده اند عارف روم قدس سره گفته است شمس در
خارج اگرچه هست فرد میتوان هم مثل او تصویر کرد شمس جان کو خارج آمد از اثیر نبودش در ذهن و
در خارج نظیر شمس تبریزی که نور مطلق است آفتاب است و ز انوار حق است پس مثل [illegible]
و [illegible] دلالت ندارند بر سلب این فضیلت از غیر آن چنانکه کلام عارف روم دلالت [illegible]
تبریزی کسی فاضلتر نبود سوال اگر گوئی که بعض صوفیه واقعات عظیمه داله بر افضلیت مرتضے
دیده اند و در حدیث آمده است رؤیا المؤمن جزء من ستة و اربعین جزء من اجزاء النبوة پس
افضلیت مرتضی را باشد و تفصیل این واقعات بسیار است و چون مقصود ما ایما است

Marfat.com

بطریق حل این اشکال نه بسرّ آن قصص بخدا فیرها بتفصیل نقل آن واقعات نمی پردازیم جواب گوئیم
اجماع اہل شرع است برانکه ہیچ حکم از احکام شریعت بواقعات ومنامات انبیان ثابت نمیشود وعلی التنزل
درباب افضلیة بواقعات وقتی استیناس حاصل کرده شود که کشف نماید حال دو شخص را باعتبار اکثر وجوه
معتبره درباب تشبیه بانبیا که فضل کلی ہمان است اما چون کشف کنند حال یک شخص را بحسب ہرچند علو
مقام او فہمانند در مبحث افضلیت آنرا نتوان گفت واگر خواہی که بعض انچه از احوال شیخین ومرتضی
برین بنده ضعیف منکشف شده است بدانی ساعتی گوش نه ودل را حاضر کن از انجمله معرفتی است
که فہم آن موقوف بر مقدمه ایست دقیقه بدانکه ربوبیت رب العالمین بنسبة نوع انسان منشعب
شده است بدو شعبه یکی تکوین نوع انسان دیگر تشریع برای انسان واین ربوبیت را بکتر واضح
کنیم چون نواة را در زمین بنشانیم وآن نواة از اجزاء مائیه وارضیه وہوائیه انچه مناسب اوست بخود
جذب کند وآن اجزا را بکسوت ماده مناسبه بشجر مکتسی گرداند لامحاله تصرف فرماید دران ماده بحکم
نوع خود درجة بعد درجة نخست سبزه برویاند وبرگی چند بروی کار آرد بعد ازان آن سبزه را قوت دہد
وتنه درخت سازد واغصان واوراق ظاہر کند بعد ازان ازہار وثمار پدید آورد کما قال تبارک وتعالے
کزرع اخرج شطاه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوقه پس عقل خود را گرد آر واز ترتیبہای صورة
نوعیه واحکام آن انچه در نواة مندمج بود ہمه را دفعة بعد دفعة درین شجره تماشا کن آن شجره بمنزله
مرآت ست آن احکام اجمالیه مندمجه را وآن صورة نوعیه بمنزله رائی که صورة او در مراة مشہود گردد
پس بدانکه این کمیت اوراق وازہار وثمار واشکال آنہا والوان وتخاطیط وطعوم آنہا وخواصی که
در فن طب [illegible] بحث کنند از حر وبرد ومانند آن وخواصی که تجار ازان بحث میکنند از سہولة تحصیل ترا شیدن
ومانند آن الی غیر ذلک من الخواص الکثیرة من ابواب شتی بالجمله ہرچه بآن متمیز باشد این نوع شجر
از نوع دیگر ہمه احکام صورة نوعیه اوست که در نواة کامن ومندمج بود ودرین ماده واضح ومشہود
گشت ~~شعر~~ کز تامل قفص بیضهٔ طاوس شود + در شبستان عدم نیز چراغانے ہست + ومانند
نواة وشجره منی وخون حیض که در رحم انثی از بہائم مجتمع شده صورة جنین میگیرد قیاس کن ودائره

احکام نوع را اینجا کشاده تر بین و حرکات نفس را که ساعت بساعت از قوة بفعل می آید از قبیل قوای
ادراکیه و قوای عملیه همه بآن ملحق ساز د انسان تیر مانند آنست و زیاده بران از جهت ارتفاقات خاصه
بنوع او و از مجازاة نفسانیه و سعادت و شقاوة نوعیه و مانند آن پس اینهمه احکام نوع است که در افراد
مشهود گشته چون فهم تو تا اینجا رسید نظر بالاتر کن بشناس که نوع قالبی است و خصوصیتی است برائے تاثیر
موجد حقیقی نه موثر بذات خود ٥ کار زلف تست مشک افشانی ١ ما عاشقان ؛ مصلحت را تهمے
بر آهوی چین بسته اند ؛ پس چنانکه مصور حاذق سنگ پاره یا چوبی میگیرد و صورتی در نهایت بهجة و
رونق و تناسب اعضا بر وے کار می آرد و فی الحقیقت حسن این صورت صنمی و نمونه ایست مر صورة مثالیه
در ذهن مصور قبل از تصویر نے بلکه مر استعداد کلی حملے که در قوة عملیه نفس او ثابت است لهذا احکم بکنم
برین مصور بحذق تام همچنان در واجب جل مجده همه این احکام نوع مستتر بود در علم او تعالی بلکه
بحسب اقتضاے ذات او این قدر فرق است که این احکام در واجب بصفة قهر و تاثیر کامن بودند
و در مخلوق برنگ انقهار و تاثر ظاهر شدند چون این دقیقه را نیز شناختی نظر را کشاده ترکن و بدانکه
در واجب جل مجده نوع و احکام تفصیل او همه منطوی و مندمج بود بترتبی که ظاهر شد بصفة اقتضا الا
و در علم او تعالی که معبر بلوح محفوظ و امام مبین است همه ممثل گشت در ضمن علم خودش بذات خود بعین
بصفة اقتضای خود ثانیا و در اذهان ملاء اعلی که حامل عرش تکوین اند بصفت انطباع و تخیل ثالثا
بعد از ان چون اسباب علویه و سفلیه بآن منجر شدند کار آن قدر بقضا برسد و از قوة بفعل اید انسان
قدر انسان خارجی گشت و جمیع احکام او نمایان شد و بالفعل تربیت رب العالمین بنسبته نوع
انسان و احکام خاصه او در کار آمد درین مرتبه ربوبیت بدو شعبه منشعب گشت ربوبیته بحسب احکامی
که باعتبار ادوار و اعصار او را ازان تغیری و تحولی نیست از احوال و افعال و اخلاق مثل نطق و ضحک و ادراک
بین و کیاسته و ارتفاقات ضروریه او و اصول بر و اثم که در رنگ الهامات نامیه
الهام کرده میشود و ربوبیت بحسب احکامی که بحسب تغیر اعصار و ادوار متغیر و متحول میباشد و غرض از اثبات
احکام متغیره تشبه اوست بصورة نوعیه انسان مقرون بحکم این ادوار و اعصار و تلبیس اصول بر و اثم

Marfat.com

بلباس اشباح مناسبه آن و تفصیل این نکته آنست چنانکه اشجار را بحسب صورة نوعیه احکامی است که
بآن احکام اعتدال نوعی حاصل میشود همچنان آن اشجار را در نشاه وسیف احکامی هست مختلفه که بصورت
نوعیه او مقرون باحکام فصل و وقت حاصل میشود بالجمله در قرانات کلیه از احوال و اوضاع متغیره بتغیر
دوار انچه موجب تشبه بتجلی اعظم میشود و انچه موجب هیئتی که ضد تشبه است در غایت همه مکتوب میگردد چنانکه
در احادیث بسیار بآن اشاره رفته است و حکم صورة نوعیه بآن اوضاع یار میشود و شریعتی ازان منشعب
میگردد و این ابتدا عالم تکلیف است و از راه عروق ما سار یقا این تکلیف منجر میگردد بملا اعلی و انجا
اشباح بروانثم و صورة شریعتی خاصه بآن عصر احداث میفرماید و در میان جوی که در میان احجار بهته
ملا اعلی و تجلی اعظم واقع است حو شرایع متمثل میگردد و رضا بان صورت و سخط بضد آن تعلق میگیرد و
بعد ازان همین ربوبیت تشریعیه تقاضا مینماید که شخصی را که جامع باشد در میان چند خصلت کامله جارحه
خود سازد و در عالم بشر نمونه خود گرداند یکی ازان خصال تشبه بجهت اوست بتجلی اعظم دوم تشبه
قوت خیالیه اوست بملا اعلی و این خصلت مفضی به تلقی علوم از ملا اعلی میگردد سوم تشبه قوة
عملیه اوست بملا اعلی و این خصلت مفضی بعصمت و طهارة او میگردد از آثام و تلبس او بانواع بر و
بقای صورة اعتدالیه صفت عدالت چهارم انسان مدنی بودن نفس او یعنی نفس ناطقه او خاصیتی دارد
که ظل او در عالم خارج می افتد و افراد انسان آن ظل تربیتی و انتظامی خاص میگیرند پنجم تائید ملا اعلی
در همت و قصد او تا هرچه اندیشد ملا اعلی بواسطه مناسبت همان اندیشد و این خصلت سبب ظهور
خرق عواید میگردد ششم اعتدال قوای ثلث او یعنی قوة شهویه او با وجود سبوغ و وفور مغلوب و مقهور
نفس سبعیه او باشد و نفس سبعیه او با وجود کمال شدت و غلیان مقهور و مغلوب قوة عقلیه او باشد
و قوة عقلیه او با وجود صلابت و رزانت مغلوب ملا اعلی باشد هفتم بخت مسعود او در نصرت
او بر اعدا او الهام [illegible] ت او در قلوب احبا و بقای ملت و دولت او تا زمان دراز چون این هفت
خصلت در شخصی بکمال متحقق شود برتبه شریعت او را جارحه خود میگرداند و نمونه خود در عالم بشر
میسازد و کلمه خود در زبان او می نهد و او را مخبر ازین موطن میگرداند و بعز عزیز و ذل ذلیل کار خود سر انجام

می نماید و این نفس شریفه قدسیه در عالم بشر چندکار میکند یکی آنکه مفصل گرداند علوم اجمالیه حکمیه ارتفاقات
و اصول بر و اثم که بحسب الهام افراد انسان اجمالا قبول نموده بودند لیکن شرح آن نمیتوانستند با رسوم
باطله بر خلاف علوم اجمالیه منعقد شده بود و کما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کل مولود یولد علی
الفطرة ثم ابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه پس پیغامبر کبت آن رسوم باطله فرماید دوم آنکه علوم
خوار گردانیدن و بر رو افگندن
تکالیف متغیره بتغیر ادوار و اعصار که نصیب این عصر شده است اخبار فرماید سوم آنکه سبب تفصیل
بعض مجملات می شود چنانکه تا بادبان نباشد قوة ریح سفینه را مساعدت نمی کند همچنان تا ذات
این نفس نباشد تایید روح القدس در رضا و سخط ملا اعلی گره نمیخورد بالجمله چون ازین نفس
شریفه قدسیه که کامل بالفعل است نوبت بگذرد تفتیش نفوس متشبه بان بکار بریم متشبهین
بانبیاء را انواع بسیار پیدا میشود بعض متشبه بحسب بعض خصال جزئیه و بعض متشبه بحسب اکثر
خصال کلیه اصل تشبه هر ولی و عالمی و صالحی و بادشاهی عادلی را واقع است لیکن بحث ما در تشبه
بحسب کلیات میرود بالجمله ممکن است که شخصے درین خصال همه شبیه باشد به پیغامبر لیکن این
قدر فرق در میان بود که نفس پیغامبر بدون ریاضت بدنیه و نفسانیه و بدون توسط بشری
باین دولت فایز گردد و نفس این شخص بتوسط ریاضات و اخذ فیض از نفس پیغامبر باین دولت
میرسد چنانکه عالمی متبحر تربیت کند ذکی را و نفس این ذکی بسبب تربیت این عالم متیقظ گردد و
عالم متبحر شود و باصول علم و فروع او از جهة بصیرة دون التقلید احاطه نماید و چنانکه صوفی مرشد
بعض تلامذه مستعدین خود را تربیت کند و بعد از آنکه مرد عامی بود بفنا و بقا مشرف گردد و چنانکه
روزنه خانه کوه بجانب شمس بکشائیم و در محاذات او آئینه وضع کنیم و نور آئینه بر آتش افتد و نور شمس بواسطه
آئینه در خانه حلول فرماید اگرچه این شخص را بکارے مامور نکنند و چیزے از [illegible]
پیغامبر گشته شود و نیز ممکن است که شخصے قریب الحال باشد درین خصال با انبیا [illegible]
امور که در اصل بعثت پیغامبر مقصود الٰهی بود و پیغامبر تاصیل و تاسیس آن امور فرماید و هنوز
اتمام آن واقع نشده باشد که عمر پیغامبر منتهی شود و بعالم اعلی انتقال فرماید این شخص اتمام کار

Marfat.com

او سازند و بار عنایت الهی در بادبان نفس او بپیچد و آن کارها را بدست او تمام نماید علماً و عملاً و فتوحاً
اگرچه این شخص با پیغامبر صحبت نداشته باشد و اخذ علوم از وی نکرده باشد و باین نکته اشاره واقع شده
اما نزینک ما انعد بهم او نتوفینک و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم هلک کسری فلا کسری بعده
و هلک قیصر فلا قیصر بعده و قال لتفتحن کنوز کسری و لتقسمنها و قال عن ربه ان الله قد مقت
عربهم و عجمهم و انما بعثتک لابتلیک بهم و ابتلیهم بک الحدیث و قال الله تعالی ثم ان علینا جمعه و قرانه
و نیز ممکن است که شخصے قریب الماخذ باشد به پیغامبر در اصل فطرة و علوم را از پیغامبر بگیرد و ملکه
سیاست از وی حاصل کند اقامة للحدود و فصلا للقضایا و تعلیما للعلوم و امرا بالمعروف و نهیا
عن المنکر و بعد از پیغامبر زراست او خلیفه او باشد اگرچه این کارها هیچ باقی نمانده باشد و نیز ممکن
است که چون پیغامبر لحد احاطه باین خصال متوجه شود بدعوت خلق و یکی از وجوه تخلق [illegible] ل
گرد و شخصے دیگر هم در حضور او مثل آئینه نورانیت را از شمس قلب مبارک او اکتساب فرماید
و بسبب اجتماع او با پیغامبر نورانیت بنی آدم مضاعف گردد مانند آئینه چند که در ضوء آفتاب بگذارند
و بواسطه آنها در زمین اضواء شمس منعکس گردد و حالتی عجیب بر روی کار آید و مانند آنکه یک شعله
در خانه تاریک آرند و آنجا آئینها باشد منصوب در دیوارها و ضوء شعله منعکس گردد و یکی بدیگری
یار شده نیرنگی غریب ظهور نماید و بهمین فضیلت اشاره است در حدیث الحمد لله الذی اید نے
بهما ای بابی بکر و عمر و نیز در حدیث آمده است ابوبکر و عمر کالسمع و البصر بالجمله فضل کلی در افراد امت
باین خصال پیدا شود و افضلیت بحسب همین خصال مے شود فضائل دیگر انفیا و اثباتا در ایجاد خلیفے
نیست خلیفه پیغامبر بحقیقت ماننده نبی است اینست مقدمه که فهم واقعات ما بران موقوف است چون
این مقصود [illegible] بر مقصد اصلی برویم چون در حظیرة القدس که مجمع همه افاضل ناس است خوض
نمودیم استنباج [illegible] مرتضی را دریافتیم کمالات ایشان را جدا جدا فهم نمودیم ارواح شیخین را با آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بمنزله مشعله یافتیم در نمایتیم روشنی که ایشان گرد آن گرفته باشند و بسبب تعاکس اضواء
آن روشنی دو بالا شده باشد نوری که بر زمین منبسط میشود همه کشتی واحد بنظر می آید تمیز شعاع شعله

ارتفاع انبساط آن نور منبسط متعذر میگردد همچنان اشعهٔ ارواح شیخین با اشعهٔ روح آنحضرت صلی الله
علیه وسلم یکسان گشته و باہم در آمیخته حالا ارواح شیخین را جدا از روح آنحضرت صلی الله علیه وسلم نتوان
شناخت ؎ رق الزجاج و رقت الخمر فتشابها و تشاکل الامر فکانما خمر ولا قدح و کانما قدح ولا خمر
و روح حضرت مرتضیٰ را با آنحضرت صلی الله علیه وسلم بمنزلهٔ نور قمر یافتیم که در محاذات شمس واقع شده
و کسب نورانیت ازو نموده با خود صورتی دیگر گرفته بحال خود برآمد همچنان روح مرتضیٰ فاتحهٔ ولایت
که در داخل روح آنحضرت صلی الله علیه وسلم مندمج بود بسطی لایق داده براس خود قائم شده ؎ آن باده
شعله گون که دارد خورشید در کاسهٔ ماه چون رسد شیر شود + و شرح این کلام آنست که نسبت آنحضرت
صلی الله علیه وسلم یک ابرزه از برزات تجلی اعظم که برنگ هم بالا اعلی رنگین بود آخر شد و برزهٔ دیگر که برنگ
عالم مثال واقع است پیدا گشت (ظهور) آن که اول او نبوت بود و این که آخر او ولایت است پس ایام
خلافت شیخین ایام نبوت آنحضرت است و ایام خلافت مرتضیٰ ایام [illegible] ولایت است [illegible] صدیق
اکبر باعتبار فنا و انعکاس اشبه [illegible] و لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم [illegible] صدیق [illegible]
لو کنت متخذا خلیلا لاتخذت ابا بکر خلیلا اشاره نمودند [illegible] و انعکاس [illegible]
باعتبار اتمام کار مطلوب بر دست او و باعتبار تایید حظیرة القدس [illegible] آنحضرت
صلی الله علیه وسلم فرمودند لو کان [illegible] لکان عمر [illegible] باعتبار [illegible]
و [illegible] بعض ان بعض [illegible] آنحضرت صلی الله علیه وسلم [illegible]
سالت رسول الله صلی الله علیه وسلم [illegible]
و اقضاهم حکما و اشجعهم جنانا و [illegible]
علیه وسلم ان له صلی الله علیه وسلم [illegible] ظاهرا و [illegible] باطنا [illegible]
فی الناس و تالفهم و ارشادهم الی ظاهر الشریعة [illegible]
مرتبة الفناء والبقاء [illegible]

تمام شد

Marfat.com

فهرست مضامین قرة العینین فی تفضیل الشیخین

Marfat.com

Marfat.com

فہرست مضامین

Marfat.com